M. T. CICERONIS
OPERA.

M. TULLII CICERONIS OPERA,

EX EDITIONIBUS

OLIVETI ET ERNESTI,

SEDULA RECENSIONE ACCURATA.

Accesserunt incerti Auctoris Rhetorica,
Ad Herennium.

TOMUS X.

LONDINI:
SUMTIBUS RODWELL ET MARTIN; J. BOOKER;
BALDWIN, CRADOCK, ET JOY; G. ET W. B. WHITTAKER;
LONGMAN, HURST, REES, ORME, ET BROWN;
CADELL ET DAVIES; EDWARDS ET KNIBB;
ET J. ROBINSON.
Excudit T. Davison.

1820.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLÆ,

EX EDITIONIBUS

OLIVETI ET ERNESTI,

SEDULA RECENSIONE ACCURATÆ.

TOMUS II.

LONDINI:

SUMTIBUS RODWELL ET MARTIN; J. BOOKER;
BALDWIN, CRADOCK, ET JOY; G. ET W. B. WHITTAKER;
LONGMAN, HURST, REES, ORME, ET BROWN;
CADELL ET DAVIES; EDWARDS ET KNIBB;
ET J. ROBINSON.

EXCUDIT T. DAVISON.

1820.

In hoc volumine continentur

***

Quæ, in nostrâ editione, uncinis [hunc in morem] *inclusa leguntur, ea vel plane adulterina aut insiticia sunt — vel, propter scripturæ varietatem, pro incertis habenda — vel, licet reipsâ fortasse germana, criticorum tamen dissensione in dubium vocata.*

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

Liber XIII.

(1.) M. T. C. S. P. D. C. MEMMIO.

(*Argumentum.* — C. Memmius, qui tribunus pl. Lucullos triumphaturos vexaverat, et prætor ab Cæsare rationem gesti consulatûs repetiverat, damnatus lege de ambitu, exsulabat Athenis; sed, ante quam Cicero, in provinciam iturus, adveniret, discesserat Mitylenas. Ab hoc ergo per literas petit, ut in gratiam cum Patrone Epicureo redeat, eique locum concedat, ubi Epicurus habitaverat.)

Etsi non satis mihi constiterat, cum aliquâne animi mei molestiâ, an potius libenter, te Athenis visurus essem, quod injuria, quam accepisti, dolore me afficeret; sapientia tua, quâ fers injuriam, lætitiâ; tamen vidisse te mallem. Nam, quod est molestiæ, non sane multo levius est, cum te non video; quod esse potuit voluptatis, certe, si vidissem te, plus fuisset. Itaque non dubitabo dare operam ut te videam, cum id satis commode facere potero. Interea, quod per literas et agi tecum, et (ut arbitror) confici potest, agam nunc. Ac te illud primum ro-

gabo, ne quid invitus meâ causâ facias: sed id, quod meâ intelliges multum, tuâ nullam in partem, interesse, ita mihi des, si tibi, ut id libenter facias, ante persuaseris.

Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt; nisi quod in philosophiâ vehementer ab eo dissentio. Sed et initio Romæ, cum te quoque et tuos omnes observabat, me coluit in primis: et nuper, cum ea, quæ voluit, de suis commodis et præmiis, consecutus est, me habuit suorum defensorum et amicorum fere principem: etiam a Phædro (qui nobis, cum pueri essemus, antequam Philonem cognovimus, valde, ut philosophus, postea tamen, ut vir bonus, et suavis, et officiosus, probabatur) traditus mihi commendatusque est.

Is igitur Patro cum ad me Romam literas misisset, uti te sibi placarem, peteremque, ut nescio quid illud Epicuri parietinarum sibi concederes; nihil scripsi ad te ob eam rem, quod ædificationis tuæ consilium meâ commendatione nolebam impediri. Idem, ut veni Athenas, cum, idem ut ad te scriberem, rogâsset; ob eam causam impetravit, quod te abjecisse illam ædificationem constabat inter omnes amicos tuos. Quod si ita est, et si jam plane tuâ nihil interest, velim, si qua offensiuncula facta est animi tui, perversitate aliquorum (novi enim gentem illam), des te ad lenitatem, vel propter tuam summam humanitatem, vel etiam honoris mei causâ.

Equidem, si, quid ipse sentiam, quæris, nec, cur ille tantopere contendat, video, nec cur tu repugnes; nisi tamen multo minus tibi concedi potest quam illi, laborare sine causâ. Quamquam Patronis et orationem et causam tibi cognitam esse certo scio: honorem, officium, testamentorum jus, Epicuri auctoritatem, Phædri obtestationem, sedem, domicilium, vestigia summorum hominum, sibi tuenda esse dicit. Totam hominis vitam rationemque, quam sequitur in philosophiâ, derideamus, licet, si hanc ejus

contentionem volumus reprehendere. Sed, (mehercules) quando illi, cæterisque quos illa delectant, non valde inimici sumus; nescio an ignoscendum sit huic, si tantopere laborat: in quo etiam si peccat, magis ineptiis quam improbitate peccat.

Sed, ne plura, (dicendum enim aliquando est) Pomponium Atticum sic amo, ut alterum fratrem. Nihil est illo mihi nec carius, nec jucundius. Is (non quo sit ex istis: est enim omni liberali doctrinâ politissimus: sed valde diligit Patronem, valde Phædrum amavit) sic a me hoc contendit, homo minime ambitiosus, minime in rogando molestus, ut nihil unquam magis: nec dubitat, quin ego a te nutu hoc consequi possem, etiam si ædificaturus esses. Nunc vero, si audierit, te ædificationem deposuisse, neque tamen me a te impetrâsse; non te in me illiberalem, sed me in se negligentem, putabit.

Quamobrem, peto a te, ut scribas ad tuos, posse tuâ voluntate decretum illud Areopagitarum, quem ὑπομνηματισμον illi vocant, tolli. Sed redeo ad prima. Prius, velim, tibi persuadeas, ut hoc meâ causâ libenter facias, quam ut facias. Sic tamen habeto; si feceris, quod rogo, fore mihi gratissimum. Vale.

(2.) CICERO MEMMIO SAL.

(*Argumentum.* — Petit, ut Euandro statuario de sacrarii habitatione accommodet.)

Caio Aviano Euandro, qui habitat in tuo sacrario, et ipso multum utor, et patrono ejus M. Æmilio familiarissime. Peto igitur a te in majorem modum, (quod sine tuâ molestiâ fiat) ut ei de habitatione accommodes. Nam, propter opera instituta multa multorum, subitum est ei remigrare Calendis Quintilibus. Impedior verecundiâ, ne te pluribus verbis rogem. Neque tamen dubito, quin, si tuâ nihil aut

non multum intersit, eo sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares. Mihi certe gratissimum feceris. Vale.

(3.) M. T. C. S. P. D. C. MEMMIO.

(*Argumentum.* — Fufium commendat, quem antea quoque præsens præsenti commendârat.)

Aulum Fufium, unum ex meis intimis, observantissimum studiosissimumque nostri, eruditum hominem, et summâ humanitate, tuâque amicitiâ dignissimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepisti. Tam gratum mihi id erit, quam quod gratissimum. Ipsum præterea summo officio, et summâ observantiâ, tibi in perpetuum devinxeris. Vale.

(4.) M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCÆ, LEG. PROPRÆT. S. D.

(*Argumentum.* — Cum Cæsar, victor civilium bellorum, agrum militibus divisurus esset, eique negotio præfecisset Q. Valerium; huic Volaterranos commendat, ne illorum ager divisioni subjiciatur.)

Cum municipibus Volaterranis mihi summa necessitudo est. Magno enim meo beneficio affecti, cumulatissime mihi gratiam retulerunt: nam nec in honoribus meis, nec in laboribus, unquam defuerunt. Cum quibus si mihi nulla causa intercederet, tamen, quod te vehementissime diligo, quodque me a te plurimi fieri sentio, et monerem te, et hortarer, ut eorum fortunis consuleres, præsertim cum prope præcipuam causam haberent ad jus obtinendum; primum, quod Sullani temporis acerbitatem, Deorum immortalium benignitate, subterfugerunt; deinde, quod, summo

studio populi Romani, a me in consulatu meo defensi sunt. Cum tribuni plebis legem iniquissimam de eorum agris promulgavissent, facile senatui populoque Romano persuasi, ut eos cives, quibus fortuna pepercisset, salvos esse vellent.

Hanc actionem meam C. Cæsar primo suo consulatu in lege agrariâ comprobavit; agrumque Volaterranum et oppidum omni periculo in perpetuum liberavit; ut mihi dubium non sit, quin is, qui novas necessitudines adjungat, vetera sua beneficia conservari velit. Quamobrem est tuæ prudentiæ, aut sequi ejus auctoritatem, cujus sectam atque imperium summâ cum tuâ dignitate secutus es; aut certe illi integram omnem causam reservare. Illud vero dubitare non debes, quin tam grave, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuum obligari velis.

Sed hæc, quæ supra scripta sunt, eo spectant, ut te horter et suadeam. Reliqua sunt, quæ pertinent ad rogandum: ut non solum tuâ causâ tibi consilium me dare putes, sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere et rogare. Gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros incolumesque esse volueris. Eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, quæ a Diis immortalibus, et a præstantissimis in nostrâ republicâ civibus, summo senatûs populique Romani studio, conservatæ sunt, tuæ fidei, justitiæ, bonitatique, commendo.

Si, pro meis pristinis opibus, facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere possem Volaterranos, quemadmodum consuevi tueri meos; nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodesse possem, prætermitterem. Sed, quando apud te nihilo minus hoc tempore valere me confido, quam valuerim semper apud omnes; pro nostrâ summâ necessitudine, parique inter nos et mutuâ benevolentiâ, abs te peto, ut ita de Volaterranis mereare, ut

existiment, eum quasi divino consilio isti negotio præpositum esse, apud quem unum nos, eorum perpetui defensores, plurimum valere possemus. Vale.

(5.) M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCÆ, LEG. PROPRÆT. S. P. D.

(*Argumentum.*—Ne ager C. Curtii dividatur, rationibus et argumentis rogat.)

Non moleste fero, eam necessitudinem, quæ mihi tecum est, notam esse quam plurimis: neque tamen ob eam causam (quod tu optime existimare potes) te impedio, quominus susceptum negotium, pro tuâ fide et diligentiâ, ex voluntate Cæsaris, qui tibi rem magnam difficilemque commisit, gerere possis. Nam, cum multi a me petant multa, quod de tuâ erga me voluntate non dubitent; non committo, ut ambitione meâ conturbem officium tuum.

C. Curtio ab ineunte ætate familiarissime sum usus. Ejus et Sullani temporis injustissimâ calamitate dolui; et, cum iis qui similem injuriam acceperant, amissis omnibus fortunis, reditus tamen in patriam voluntate omnium concedi videretur, adjutor incolumitatis fui. Is habet in Volaterrano possessionem, cum in eam tamquam a naufragio reliquias contulisset. Hoc autem tempore eum Cæsar in senatum legit: quem ordinem ille, istâ possessione amissâ, tueri vix potest. Gravissimum autem est, cum superior factus sit ordine, inferiorem esse fortunâ: minimeque convenit, ex eo agro, qui Cæsaris jussu dividatur, eum moveri, qui Cæsaris beneficio senator sit.

Sed mihi minus libet multa de æquitate rei scribere, ne causâ potius apud te valuisse videar, quam gratiâ. Quamobrem te in majorem modum rogo, ut C. Curtii rem, meam putes esse: quidquid meâ

causâ faceres, ut, id C. Curtii causâ cum feceris, existimes, quod ille per me habuerit, id me habere abs te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(6.) M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCÆ, PROCOS. S. P. D.

(*Argumentum.* — Cuspii amicos generatim omnes commendat, nominatim L. Julium et P. Cornelium.)

Si vales, bene est: valeo. Credo te memoriâ tenere, me et coram P. Cuspio tecum locutum esse, cum te prosequerer paludatum; et item postea pluribus verbis tecum egisse, ut, quoscumque tibi ejus necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum. Id tu (pro tuâ summâ erga me benevolentiâ, perpetuâque observantiâ) mihi liberalissime atque humanissime recepisti. Cuspius, homo in omnes suos officiosissimus, mirifice quosdam homines ex istâ provinciâ tuetur et diligit, propterea quod fuit in Africâ bis, cum maximis societatis negotiis præesset. Itaque hoc ejus officium, quod adhibet erga illos, ego meâ facultate et gratiâ soleo, quantum possum, adjuvare. Quare Cuspianorum omnium commendationis causam hac tibi epistolâ exponendam putavi: reliquis epistolis tantum faciam, ut notam apponam eam, quæ mihi tecum convenit; et simul significem, de numero esse Cuspii amicorum. Sed hanc commendationem, quam his literis consignare volui, scito esse omnium gravissimam. Nam P. Cuspius singulari studio contendit a me, ut tibi quam diligentissime L. Julium commendarem.

Ejus ego studio vix videor mihi satisfacere posse, si utar verbis iis, quibus, cum diligentissime quid agimus, uti solemus. Nova quædam postulat: et putat me ejus generis artificium quoddam tenere.

Ei ego pollicitus sum, me ex intimâ nostrâ arte depromturum mirificum genus commendationis.

Id cum assequi non possum, tu re velim efficias, ut ille, genere mearum literarum incredibili, quiddam perfectum arbitretur. Id facies, si omne genus liberalitatis, quod et ab humanitate et potestate tuâ proficisci poterit, non modo re, sed etiam verbis, vultu denique, expromseris: quæ quantum in provinciâ valeant, vellem expertus esses. Sed tamen [suspicor] ipsum hominem, quem tibi commendo, perdignum esse tuâ amicitiâ. Non solum, quia mihi Cuspius dicit, credo (tametsi id satis esse debebat), sed quia novi ejus judicium in hominibus et amicis deligendis.

Harum literarum vis quanta fuerit, propediem judicabo; tibique, ut confido, gratias agam. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Cura ut valeas.

P. Cornelius, qui tibi has literas dedit, est mihi a P. Cuspio commendatus: cujus causâ quanto opere cuperem deberemque, profecto ex me facile cognôsti. Vehementer te rogo, ut cures, ut ex hac commendatione mihi Cuspius quam maximas, quam primum, quam sæpissime, gratias agat. Vale.

(7.) M. T. C. CLUVIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Petit a Cluvio, ne municipii Atellani vectigalis ager dividatur, sed causam integram Cæsari reservet.)

Cum, in Galliam proficiscens, (pro nostrâ necessitudine, tuâque summâ in me observantiâ) ad me domum venisses, locutus sum tecum de agro vectigali municipii Atellani, qui esset in Galliâ: quantoque opere ejus municipii causâ laborarem, tibi ostendi. Post tuam autem profectionem, cum et maxima res

municipii honestissimi mihique conjunctissimi, et summum meum officium ageretur; pro tuo animo in me singulari, existimavi, me oportere ad te accuratius scribere: etsi non sum nescius, et quæ temporum ratio, et quæ tua potestas sit; tibique negotium datum esse a C. Cæsare, non judicium, præclare intelligo. Quare a te tantum peto, quantum et te facere posse, et libenter meâ causâ facturum esse, arbitror.

Et primum, velim, existimes, (quod res est) municipii fortunas omnes in isto vectigali consistere; his autem temporibus hoc municipium, maximis oneribus pressum, summis affectum esse difficultatibus. Hoc etsi commune videtur esse cum multis; tamen mihi crede, singulares huic municipio calamitates accidisse: quas idcirco non commemoro, ne, de miseriis meorum necessariorum conquerens, homines, quos nolo, videar offendere.

Itaque, nisi magnam spem haberem, C. Cæsari nos causam municipii probaturos, non erat causa, cur a te hoc tempore aliquid contenderem. Sed, quia confido, mihique persuasi, illum et dignitatis municipii, et æquitatis, etiam voluntatis erga se, habiturum esse rationem; ideo a te non dubitavi contendere, ut hanc causam illi integram conservares. Quod etsi nihilo minus a te peterem, si nihil audivissem te tale fecisse; tamen majorem spem impetrandi nactus sum, posteaquam mihi dictum est, hoc idem a te Regienses impetravisse. Qui etsi te aliquâ necessitudine attingunt; tamen tuus amor in me sperare me cogit, te, quod tuis necessariis tribueris, idem esse tributurum meis; præsertim cum ego pro his unis petam; habeam autem, qui simili causâ laborent, complures necessarios.

Hoc me non sine causâ facere, neque aliquâ levi ambitione commotum a te contendere, etsi te existimare arbitror; tamen mihi affirmanti credas velim, me huic municipio debere plurimum; nullum unquam fuisse tempus neque honorum neque laborum

meorum, in quo non hujus municipii studium in me exstiterit singulare.

Quapropter, a te etiam atque etiam, pro nostrâ summâ conjunctione, proque tuâ in me perpetuâ et maximâ benevolentiâ, majorem in modum peto atque contendo, ut, cum fortunas agi ejus municipii intelligas, quod sit mihi necessitudine, officiis, benevolentiâ conjunctissimum, id mihi des; quod erit hujusmodi, ut, si a Cæsare, quod speramus, impetrârimus, tuo beneficio nos id consecutos esse judicemus: sin minus; pro eo tamen id habeamus, cum a te data sit opera, ut impetraremus. Hoc cum mihi gratissimum feceris, tum viros optimos, homines honestissimos, eosdemque gratissimos, et tuâ necessitudine dignissimos, summo beneficio in perpetuum tibi tuisque devinxeris. Vale.

(8.) M. T. C. M. RUTILIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Rutilium rogat, ut, in agrorum divisione, Albinii prædia ne attingat.)

Cum et mihi conscius essem, quanti te facerem, et tuam erga me benevolentiam expertus essem, non dubitavi a te petere, quod mihi petendum esset. P. Sextium quanti faciam, ipse optime scio: quanti autem facere debeam, et tu, et omnes homines sciunt. Is cum ex aliis te mei studiosissimum esse cognôsset, petivit a me, ut ad te quam accuratissime scriberem de re C. Albinii senatoris, cujus ex filiâ natus est L. Sextius, optimus adolescens, filius P. Sextii. Hoc idcirco scripsi, ut intelligeres, non solum me pro P. Sextio laborare debere, sed Sextium etiam pro Albinio.

Res autem est hæc. A M. Laberio C. Albinius prædia in æstimationem accepit; quæ prædia Laberius emerat a Cæsare de bonis Plotianis. Ea si

dicam non esse e re publicâ dividi, docere te videar, non rogare. Sed tamen, cum Cæsar Sullanas venditiones et assignationes ratas esse velit, quo firmiores existimentur suæ; si ea prædia dividentur, quæ ipse Cæsar vendidit, quæ tandem in ejus venditionibus esse poterit auctoritas?

Sed, hoc quale sit, tu pro tuâ prudentiâ considerabis. Ego te plane rogo, atque ita, ut majore studio, justiore de causâ, magis ex animo, rogare nihil possim, ut Albinio parcas, prædia Laberiana ne attingas.

Magnâ me affeceris non modo lætitiâ, sed etiam quodammodo gloriâ, si P. Sextius homini maxime necessario satisfecerit per me, cum ego illi uni plurimum debeam. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Majus mihi dare beneficium nullum potes. Id mihi intelliges esse gratissimum. Vale.

(9.) M. T. C. CRASSIPEDI S. P. D.

(*Argumentum.* — Crassipedi, Bithyniæ quæstori, Bithynicam publicanorum societatem, in primisque Cn. Pupium, commendat.)

Quamquam tibi præsens commendavi, ut potui diligentissime, socios Bithyniæ; teque cum meâ commendatione, tum etiam tuâ sponte, intellexi cupere ei societati, quibuscumque rebus posses, commodare; tamen, cum ii, quorum res agitur, magni suâ interesse arbitrarentur, me etiam per literas declarare tibi, quâ essem erga ipsos voluntate, non dubitavi hæc ad te scribere.

Volo enim te existimare, me, cum universo ordini publicanorum [*multum*] semper libentissime tribuerim, idque magnis ejus ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum esse huic Bithynicæ societati: quæ societas [ordine ipso, et homi-

num genere, pars est maxima civitatis.] Constat enim ex cæteris societatibus: et casu permulti sunt in eâ societate valde mihi familiares, in primisque is, cujus præcipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius, P. F. Meneniâ, qui est magister in eâ societate.

Quæ cum ita sint, in majorem modum a te peto, Cn. Pupium, qui est in operis ejus societatis, omnibus tuis officiis atque omni liberalitate tueare; curesque, ut ejus operæ (quod tibi facile factu est) quam gratissimæ sint sociis: remque et utilitatem sociorum (cujus rei quantam potestatem quæstor habeat, non sum ignarus) per te quam maxime defensam et auctam velis. Id cum mihi gratissimum feceris, tum illud tibi expertus promitto et spondeo, te socios Bithyniæ, si iis commodâris, memores esse et gratos cogniturum. Vale.

(10.) CICERO BRUTO S.

(*Argumentum.* — M. Bruto, quem Cæsar, in Africanum bellum profecturus, Cisalpinæ Galliæ præfecerat, (lib. VI, epist. 6) M. Terentium Varronem, quæstorem sorte datum, diligentissime commendat.)

Cum ad te tuus quæstor, M. Varro, proficisceretur, commendatione egere eum non putabam. Satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipso more majorum; qui (ut te non fugit) hanc quæsturæ conjunctionem liberorum necessitudini proximam voluit esse. Sed, cum sibi ita persuasisset ipse, meas de se accurate scriptas literas maximum apud te pondus habituras, a meque contenderet, ut quam diligentissime scriberem; malui facere, quod meus familiaris tanti suâ interesse arbitraretur.

Ut igitur debere me facere hoc intelligas, cum

primum M. Terentius in forum venit, ad amicitiam se meam contulit. Deinde, ut se corroboravit, duæ causæ accesserunt, quæ meam in illum benevolentiam augerent; una, quod versabatur in hoc studio nostro, quo etiam nunc maxime delectamur, et cum ingenio (ut nôsti), nec sine industriâ; deinde, quod mature se contulit in societates publicanorum: quod quidem nollem: maximis enim damnis affectus est. Sed tamen causa communis ordinis, mihi commendatissimi, fecit amicitiam nostram firmiorem. Deinde versatus in utrisque subselliis optimâ et fide et famâ, jam ante hanc commutationem reipublicæ, petitioni sese dedit, honoremque honestissimum existimavit fructum laboris sui.

His autem temporibus a me Brundisio cum literis et mandatis profectus ad Cæsarem est: quâ in re et amorem ejus in suscipiendo negotio perspexi, et in conficiendo ac renuntiando fidem. Videor mihi, cum separatim de probitate ejus et moribus dicturus fuissem, si prius causam, cur eum tantopere diligerem, tibi exposuissem, in ipsâ causâ exponendâ satis etiam de probitate dixisse. Sed tamen separatim promitto, in meque recipio, fore eum tibi et voluptati et usui. Nam et modestum hominem cognosces, et prudentem, et a cupiditate omni remotissimum; præterea magni laboris, summæque industriæ.

Neque ego hæc polliceri debeo, quæ tibi ipsi, cum bene cognôris, judicanda sunt; sed tamen, in omnibus novis conjunctionibus, interest, qualis primus aditus sit, et quâ commendatione quasi amicitiæ fores aperiantur: quod ego his literis efficere volui; etsi id ipsa per se necessitudo quæsturæ efficere debet. Sed tamen nihilo infirmius illud, hoc addito.

Cura igitur, si me tanti facis, quanti et Varro existimat, et ipse sentio, ut quam primum intelligam, hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attulisse, quantum et ipse sperârit, nec ego dubitârim. Vale.

(11.) M. T. C. BRUTO S. P. D.

(*Argumentum.* — Commendat Bruto vectigalia, quæ Arpinates in Galliâ habebant; et legatos, qui ad ea exigenda proficiscebantur.)

Quia semper animadverti, studiose te operam dare, ut ne quid meorum tibi esset ignotum; propterea non dubito, quin scias, non solum cujus municipii sim, sed etiam, quam diligenter soleam meos municipes, Arpinates, tueri. Quorum quidem omnia commoda, omnesque facultates, quibus et sacra conficere, et sarta tecta ædium sacrarum, locorumque communium, tueri possint, consistunt in his vectigalibus, quæ habent in provinciâ Galliâ. Ad ea visenda, pecuniasque, quæ a colonis debentur, exigendas, totamque rem et cognoscendam et administrandam, legatos equites Romanos misimus, Q. Fufidium, Q. F. M. Faucium, M. F. Q. Mamercum, Q. F.

Peto a te majorem in modum, pro nostrâ necessitudine, ut tibi ea res curæ sit, operamque des, ut per te quam commodissime negotium municipii administretur, quam primumque conficiatur; ipsosque, quorum nomina scripsi, ut quam honorificentissime, pro tuâ naturâ, et quam liberalissime, tractes.

Bonos viros ad tuam necessitudinem adjunxeris; municipiumque gratissimum beneficio tuo devinxeris: mihi vero etiam eo gratius feceris, quod, cum semper tueri municipes meos consuevi, tum hic annus præcipue ad meam curam officiumque pertinet. Nam, constituendi municipii causâ, hoc anno ædilem filium meum fieri volui, et fratris filium, et M. Cæsium, hominem mihi maxime necessarium (is enim magistratus in nostro municipio, nec alius ullus, creari solet); quos cohonestâris, in primisque me, si res publica municipii, tuo studio et diligentiâ bene administrata erit. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(12.) M. T. C. BRUTO S. P. D.

(*Argumentum.* — Q. Fufidium, Arpinatis municipii legatum, qui tribunus militum in Ciliciâ fuerat, diligenter commendat.)

Aliâ epistolâ communiter commendavi tibi legatos Arpinatium, ut potui diligentissime: hac separatim Q. Fufidium, quocum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius commendo, non ut aliquid de illâ commendatione comminuam, sed ut hanc addam. Nam et privignus est M. Cæsii, mei maxime et familiaris et necessarii; et fuit in Ciliciâ mecum tribunus militum: quo in munere ita se tractavit, ut accepisse ab eo beneficium viderer, non dedisse. Est præterea (quod apud te valet plurimum) a nostris studiis non abhorrens. Quare, velim eum quam liberalissime complectare; operamque des, ut in eâ legatione, quam suscepit contra suum commodum, secutus auctoritatem meam, quam maxime ejus excellat industria. Vult enim (id, quod optimo cuique naturâ tributum est) quam maximam laudem, cum a nobis qui eum impulimus, tum a municipio, consequi; quod ei continget, si, hac meâ commendatione, tuum erga se studium erit consecutus. Vale.

(13.) M. T. C. BRUTO S. P. D.

(*Argumentum.* — L. Castronium, Lucensem municipem, commendat.)

Lucius Castronius Pætus, longe princeps municipii Lucensis, est honestus, gravis, plenus officii, bonus plane vir, et cum virtutibus, tum etiam fortunâ (si quid hoc ad rem pertinet) ornatus: meus autem est familiarissimus, sic prorsus, ut nostri ordinis observet neminem diligentius. Quare, ut et meum

amicum, et tuâ dignum amicitiâ, tibi commendo. Cui quibuscumque rebus commodaveris, tibi profecto jucundum, mihi certe erit gratum. Vale.

(14.) M. T. C. BRUTO S. P. D.

(*Argumentum.* — Petit, ut exactionem ejus pecuniæ, quam L. Straboni P. Cornelius debet, suo studio et diligentiâ curet.)

Lucio Titio Strabone, equite Romano, in primis honesto et ornato, familiarissime utor. Omnia mihi cum eo intercedunt jura summæ necessitudinis. Huic in tuâ provinciâ pecuniam debet P. Cornelius. Ea res a Volcatio, qui Romæ jus dicit, rejecta in Galliam est. Peto a te hoc diligentius, quam si mea res esset, (quo est honestius de amicorum pecuniâ laborare, quam de suâ) ut negotium conficiendum cures. Ipse suscipias, transigas; operamque des, quoad tibi æquum et rectum videbitur, ut quam commodissimâ conditione libertus Strabonis, qui ejus rei causâ missus est, negotium conficiat, ad nummosque perveniat. Id et mihi gratissimum erit; et tu ipse L. Titium cognosces amicitiâ tuâ dignissimum. Quod ut tibi curæ sit, (ut omnia solent esse, quæ me velle scis) te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(15.) M. T. C. C. CÆSARI, IMP. S. P. D.

(*Argumentum.* — Præcilium, adolescentem, patre natum Cæsaris amicissimo, commendat. Cæsare IV Cos. sine collegâ.)

Præcilium tibi commendo unice, tui necessarii, mei familiarissimi, viri optimi filium; quem cum

adolescentem ipsum, propter ejus modestiam, humanitatem, animum et amorem erga me singularem, mirifice diligo; tum patrem ejus, re doctus, intellexi et didici mihi fuisse semper amicissimum. En, hic ille est, de illis maxime qui irridere atque objurgare me solitus est, quod me non tecum, præsertim cum abs te honorificentissime invitarer, conjungerem.

Αλλ' εμον ου ποτε θυμον ενι στηθεσσιν επειθεν,
'Ως νεφελη εκαλυψε μελαινα.

Audiebam enim nostros proceres clamitantes,

Αλκιμος εσσ', ἱνα τις σε και οψιγονων ευ ειπῃ.

Sed tamen iidem me consolantur: et jam hominem perustum, inani gloriâ volunt incendere; atque ita loquuntur:

Μη μαν ασπουδει γε και ακλειως απολοιμην,
Αλλα, μεγα ῥεξας τι, και εσσομενοισι πυθεσθαι.

Sed me minus jam movent, ut vides. Itaque ab Homeri magniloquentiâ confero me ad vera præcepta Ευριπιδου.

Μισω σοφιστην, ὁστις ουχ αὑτῳ σοφος.

Quem versum senex Præcilius laudat egregie: et ait, posse eumdem et ἁμα προσσω και οπισσω videre; et tamen nihilominus

Αιεν αριστευειν, και ὑπειροχον εμμεναι αλλων.

Sed, ut redeam ad id, unde cœpi, vehementer mihi gratum feceris, si hunc adolescentem humanitate tuâ, quæ est singularis, comprehenderis; et ad id, quod ipsorum Præciliorum causâ te velle arbitror, addideris cumulum commendationis meæ. Genere novo sum literarum ad te usus, ut intelligeres, non vulgarem esse commendationem. Vale.

(16.) M. T. C. C. CÆSARI, IMP. S. P. D.

(*Argumentum.* — Apollonium, P. Crassi libertum, Cæsari in Hispaniâ contra Pompeii filios bellum gerenti, commendat.)

Publium Crassum ex omni nobilitate adolescentem dilexi plurimum: et de eo cum ab ineunte ejus ætate bene speravissem, tum per me existimare cœpi, iis judiciis, quæ de eo feceram, cognitis. Ejus libertum, Apollonium, jam tum equidem cum ille viveret, et magni faciebam, et probabam. Erat enim et studiosus Crassi, et ad ejus optima studia vehementer aptus. Itaque ab eo admodum diligebatur. Post mortem autem Crassi, eo mihi etiam dignior visus est, quem in fidem atque amicitiam meam reciperem, quod eos a se observandos et colendos putabat, quos ille dilexisset, et quibus carus fuisset.

Itaque et ad me in Ciliciam venit; multisque in rebus mihi magno usui fuit et fides ejus, et prudentia: et, ut opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio et fidelitate consequi potuit, non defuit. Quod cum speraret te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te, maxime ille quidem suo consilio, sed etiam me auctore, est profectus. Cui ego commendationem non sum pollicitus, non quin eam valituram apud te arbitrarer: sed neque mihi egere commendatione videbatur, qui et in bello tecum fuisset, et, propter memoriam Crassi, de tuis unus esset; et, si uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi posse. Testimonium mei de eo judicii, quod et ipse magni æstimabat, et ego apud te valere eram expertus, ei libenter dedi.

Doctum igitur hominem cognovi, et studiis optimis deditum, idque a puero. Nam domi meæ cum Diodoto Stoïco, homine (meo judicio) eruditissimo, multum a puero fuit. Nunc autem, incensus studio rerum tuarum, eas literis Græcis mandare cupit.

Posse arbitror: valet ingenio: habet usum: jam pridem in eo genere studii literarumque versatur: satisfacere immortalitati laudum tuarum mirabiliter cupit.

Habes opinionis meæ testimonium: sed tu hoc facilius multo, pro tuâ singulari prudentiâ, judicabis. Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum. Quidquid ei commodaveris, erit id majorem in modum gratum. Vale.

(17.) M. T. C. SER. SULPICIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Manium Curium Servio Sulpicio, Achaïæ præsidi, commendat.)

Manius Curius, qui Patris negotiatur, multis et magnis de causis a me diligitur. Nam et amicitia pervetus mihi cum eo est, ut primum in forum venit, instituta: et Patris, cum aliquoties antea, tum proxime hoc miserrimo bello, domus ejus tota mihi patuit; quâ, si opus fuisset, tam essem usus, quam meâ. Maximum autem mihi vinculum cum eo est quasi sanctioris cujusdam necessitudinis, quod est Attici nostri familiarissimus, eumque unum præter cæteros observat ac diligit. Quem si tu jam forte cognôsti, puto me hoc, quod facio, facere serius. Eâ est enim humanitate et observantiâ, ut eum tibi jam per se ipsum commendatum putem.

Quod tamen si ita est, magnopere a te quæso, ut ad eam voluntatem, si quam in illum ante has meas literas contulisti, quam maximus post meâ commendatione cumulus accedat. Sin autem, propter verecundiam suam, minus se tibi obtulit, aut nondum eum satis habes cognitum, aut quæ causa est, cur majoris commendationis indigeat; sic tibi eum commendo, ut neque majore studio quemquam, neque justioribus de causis, commendare possim. Fa-

ciamque id, quod debent facere ii, qui religiose et sine ambitione commendant. Spondebo enim tibi, vel potius spondeo, in meque recipio, eos esse Manii Curii mores, eamque tum probitatem, tum etiam humanitatem, ut eum et amicitiâ tuâ, et tam accuratâ commendatione, si tibi sit cognitus, dignum sis existimaturus. Mihi certe gratissimum feceris, si intellexero, has literas tantum, quantum scribens confidebam, apud te pondus habuisse. Vale.

(18.) CICERO SERVIO S.

(*Argumentum.* — Gratias agit, quod optimâ in Atticum voluntate sit, quem dum commendari dicit necesse non esse, eo ipso valde commendat, quo Servius ei neque in Epiroticis neque in aliis rebus desit.)

Non concedam, ut Attico nostro, quem elatum lætitiâ vidi, jucundiores tuæ, suavissime ad eum et humanissime scriptæ, literæ fuerint, quam mihi. Nam, etsi utrique nostrûm prope æque gratæ erant, tamen ego admirabar magis, te, quasi rogatus, aut certe admonitus, liberaliter Attico respondisses, (quod tamen dubium nobis, quin ita futurum fuerit, non erat) ultro ad eum scripsisse, eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per literas detulisse. De quo non modo rogare te, ut eo studiosius meâ quoque causâ facias, non debeo, (nihil enim cumulatius fieri potest, quam polliceris) sed ne gratias quidem agere, quod tu et ipsius causâ et tuâ sponte feceris.

Illud tamen dicam, mihi id, quod fecisti, esse gratissimum. Tale enim tuum judicium, de homine eo quem unice diligo, non potest mihi non summe esse jucundum. Quod cum ita sit, esse gratum necesse est. Sed tamen, cum mihi, pro conjunctione nostrâ, vel peccare apud te in scribendo licet; utrumque eorum, quæ negavi mihi facienda esse, faciam. Nam

et ad id, quod Attici causâ te ostendisti esse facturum, tantum velim addas, quantum ex nostro amore accessionis fieri potest: et, quod modo verebar tibi gratias agere, nunc plane ago; teque ita existimare volo, quibuscumque officiis in Epiroticis reliquisque rebus Atticum obstrinxeris, iisdem me tibi obligatum fore. Vale.

(19.) M. T. C. SER. SULPICIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Rogat, ut Lysonem, quem antea commendaverat, in fidem et necessitudinem recipiat.)

Cum Lysone Patrensi est mihi quidem hospitium vetus; quam ego necessitudinem sancte colendam puto. Sed ea causa etiam cum aliis compluribus; familiaritas tanta nullo cum hospite; et ea cum officiis ejus multis, tum etiam consuetudine quotidianâ, sic est aucta, ut nihil sit familiaritate nostrâ conjunctius.

Is cum Romæ annum prope ita fuisset ut mecum viveret, etsi eramus in magnâ spe, te meis literis commendationeque diligentissime facturum, id quod fecisti, ut ejus rem et fortunas absentis tuerere; tamen, quod in unius potestate erant omnia, et quod Lyso fuerat in nostrâ causâ nostrisque præsidiis, quotidie aliquid timebamus. Effectum tamen est et ipsius splendore, et nostro reliquorumque hospitum studio, ut omnia, quæ vellemus, a Cæsare impetrarentur: quod intelliges ex iis literis, quas Cæsar ad te dedit.

Nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex nostrâ commendatione, quasi adepti jam omnia; sed eo vehementius a te contendimus, ut Lysonem in fidem necessitudinemque tuam recipias: cujus dubiâ fortunâ, timidius tecum agebamus, verentes, ne quid accideret ejusmodi, ut ne tu quidem mederi

posses: exploratâ vero ejus incolumitate, omnia a te studia summâ curâ peto. Quæ ne singula enumerem, totam tibi domum commendo; in his adolescentem filium ejus, quem C. Memmius Gemellus, cliens meus, cum in calamitate exsilii sui Patrensis civis factus esset, Patrensium legibus adoptavit; ut ejus ipsius hæreditatis jus causamque tueare. Caput illud est, ut Lysonem, quem ego virum optimum gratissimumque cognovi, recipias in necessitudinem tuam.

Quod si feceris, non dubito, quin, in eo diligendo, cæterisque postea commendando, idem, quod ego, sis judicii et voluntatis habiturus. Quod cum fieri vehementer studeo, tum etiam illud vereor, ne, si minus cumulate videbere fecisse aliquid ejus causâ, me ille negligenter scripsisse putet, non te oblitum mei. Quanti enim me faceres, cum ex sermonibus quotidianis meis, tum ex epistolis etiam tuis, potuit cognoscere. Vale.

(20.) CICERO SERVIO S.

(*Argumentum.* — Asclaponem medicum commendat.)

Asclapone Patrensi, medico, utor valde familiariter; ejusque cum consuetudo mihi jucunda fuit, tum ars etiam, quam sum expertus in valetudine meorum: in quâ mihi, cum ipsâ scientiâ, tum etiam fidelitate benevolentiâque, satisfecit. Hunc igitur tibi commendo; et a te peto, des operam, ut intelligat, diligenter me scripsisse de sese, meamque commendationem usui magno sibi fuisse. Erit id mihi vehementer gratum. Vale.

(21.) M. T. C. SER. SULPICIO S. P. D.

(*Argumentum.* — M. Æmilii rem familiarem, et in primis libertum ejus Hammonium, commendat.)

Marcus Æmilius Avianus ab ineunte adolescentiâ me observavit, semperque dilexit, vir cum bonus, tum perhumanus, et in omni genere officii diligendus. Quem si arbitrarer esse Sicyone, et nisi audirem, ibi eum etiam nunc, ubi ego reliqui, Cibyræ commorari, nihil esset necesse, plura me ad te de eo scribere. Perficeret enim ipse profecto suis moribus, suâque humanitate, ut, sine cujusquam commendatione, diligeretur abs te non minus, quam et a me et a cæteris suis familiaribus.

Sed, cum illum abesse putem, commendo tibi majorem in modum domum ejus, quæ est Sicyone, remque familiarem, maxime Caium Avianum Hammonium, libertum ejus, quem quidem tibi etiam suo nomine commendo. Nam, cum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio et fide singulari; tum etiam in me ipsum magna officia contulit, mihique molestissimis temporibus ita fideliter benevoleque præsto fuit, ut si a me manumissus esset.

Itaque peto a te, ut eum Hammonium et in patroni ejus negotio sic tueare, ut ejus procuratorem, [quem tibi commendo,] et ipsum suo nomine diligas, habeasque in numero tuorum. Hominem pudentem et officiosum cognosces, et dignum, qui a te diligatur. Vale.

(22.) CICERO SERVIO S.

(*Argumentum.* — T. Manlium suo et Varronis nomine commendat.)

Titum Manlium, qui negotiatur Thespiis, vehementer diligo. Nam et semper me coluit, diligentissimeque observavit, et a studiis nostris non abhorret. Accedit eo, quod Varro Murena magnopere ejus causâ vult omnia: qui tamen existimavit, etsi suis literis, quibus tibi Manlium commendabat, valde confideret, tamen meâ commendatione aliquid accessionis fore. Me quidem cum Manlii familiaritas, tum Varronis studium, commovit, ut ad te quam accuratissime scriberem. Gratissimum igitur mihi feceris, si huic commendationi meæ tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum: id est, si T. Manlium, quam maxime, quibuscumque rebus honeste ac pro tuâ dignitate poteris, juveris atque ornaveris. Ex ipsiusque præterea gratissimis et humanissimis moribus, confirmo tibi, te eum, quem soles fructum a bonorum virorum officiis exspectare, esse capturum. Vale.

(23.) CICERO SERVIO S.

(*Argumentum.* — Cossinium Anchialum libertum commendat.)

Lucio Cossinio, amico et tribuli tuo, valde familiariter utor. Nam et inter nosmet ipsos vetus usus intercedit; et Atticus noster majorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit. Itaque tota Cossinii domus me diligit, in primisque libertus ejus, L. Cossinius Anchialus, homo et patrono, et patroni necessariis (quo in numero ego sum), probatissimus. Hunc tibi ita commendo, ut, si meus libertus esset, eodemque apud me loco esset, quo et est apud patronum suum, majore studio commendare non possem. Quare pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis, atque eum, (quod sine molestiâ tuâ fiat) si quâ in re opus ei fuerit, juveris. Id et mihi

vehementer gratum erit, et tibi postea jucundum. Hominem enim summâ probitate, humanitate, observantiâque, cognosces. Vale.

(24.) CICERO SERVIO S.

(*Argumentum.* — Gratias agit, quod suâ commendatione Lysoni offensionem remiserit: eumque diligentius commendat.)

Cum antea capiebam ex officio meo voluptatem, quod memineram, quam tibi diligenter Lysonem, hospitem et familiarem meum, commendâssem; tum vero, posteaquam ex literis ejus cognovi, tibi eum falso suspectum fuisse, vehementissime lætatus sum, me tam diligentem in eo commendando fuisse. Ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationem maximo adjumento fuisse, quod ad te delatum diceret, sese contra dignitatem tuam Romæ de te loqui solitum esse. De quo etsi (pro tuâ facilitate et humanitate) purgatum se tibi scribit esse; tamen primum, ut debeo, tibi gratias ago, cum tantum literæ meæ potuerunt, ut, his lectis, omnem offensionem suspicionis, quam habueras de Lysone, deponeres: deinde, credas mihi affirmanti velim, me hoc non pro Lysone magis, quam pro omnibus scribere, hominem esse neminem, qui unquam mentionem tui sine tuâ summâ laude fecerit. Lyso vero cum mecum prope quotidie esset, unâque viveret, non solum, quia me libenter audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi tua et facta et dicta laudabat.

Quapropter, etsi a te ita tractatur, ut jam non desideret commendationem meam, unisque se literis meis omnia consecutum putet; tamen a te peto majorem in modum, ut eum etiam atque etiam tuis officiis, liberalitate, complectare. Scriberem ad te,

qualis vir esset, ut superioribus literis feceram, nisi eum jam per se ipsum tibi satis esse notum arbitrarer. Vale.

(25.) CICERO SERVIO S.

(*Argumentum.* — Hegesaretum breviter, sed accurate, commendat.)

Hegesaretus, Larissæus, magnis meis beneficiis ornatus in consulatu meo, memor et gratus fuit, meque postea diligentissime coluit. Eum tibi magnopere commendo, ut et hospitem meum et familiarem, et gratum hominem, et virum bonum, et principem civitatis suæ, et tuâ necessitudine dignissimum. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat, hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

(26.) CICERO SERVIO S.

(*Argumentum.* — Mescinii Rufi Achaïca negotia commendat.)

Lucius Mescinius eâ mecum necessitudine conjunctus est, quod mihi quæstor fuit. Sed hanc causam, quam ego (ut a majoribus accepi) semper gravem duxi, fecit virtute et humanitate suâ justiorem. Itaque eo sic utor, ut nec familiarius ullo, nec libentius. Is quamquam confidere videbatur, te suâ causâ, quæ honeste posses, libenter esse facturum, magnum esse tamen speravit apud te meas quoque literas pondus habituras. Id cum ipse ita judicabat, tum (pro familiari consuetudine) sæpe ex me audierat, quam suavis esset inter nos, et quanta, conjunctio.

Peto igitur a te, tanto scilicet studio, quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi necessario, et tam familiari, ut ejus negotia, quæ sunt in Achaïâ, (ex eo, quod hæres est M. Mindio, fratri suo, qui Eli negotiatus est) explices et expedias, cum jure et potestate quam habes, tum etiam auctoritate et consilio tuo. Sic enim præscripsimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut, omnibus in rebus quæ in aliquam controversiam vocarentur, te arbitro, et (quod commodo tuo fieri posset) te disceptatore, uterentur. Id ut honoris mei causâ suscipias, vehementer te etiam atque etiam rogo.

Illud præterea, si non alienum tuâ dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum ; si qui difficiliores erunt, ut rem sine controversiâ confici nolint, si eos, quando cum senatore res est, Romam rejeceris. Quod quo minore dubitatione facere posses, literas ad te a M. Lepido consule, non quæ te aliquid juberent, (neque enim id tuæ dignitatis esse arbitrabamur) sed quodam modo quasi commendaticias, sumsimus.

Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses, nisi et te scire confiderem, et mihi peterem. Sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare, quam ipsum de suâ. Sed cum illum studeo quam facillime ad suum pervenire, tum illud laboro, ut non minimum hac meâ commendatione se consecutum arbitretur. Vale.

(27.) CICERO SERVIO S.

(*Argumentum.* — Gratias agit, quod Avianum commendatione suâ liberaliter tractâsset: eumque commendat iterum.)

Licet eodem exemplo sæpius tibi hujus generis literas mittam, cum gratias agam, quod meas com-

mendationes tam diligenter observes (quod feci in aliis, et faciam, ut video, sæpius); sed tamen non parcam operæ; et, ut vos soletis in formulis, sic ego in epistolis, de eâdem re alio modo. C. Avianus igitur Hammonius incredibiles mihi gratias per literas egit, et suo, et Æmilii Aviani, patroni sui, nomine; nec liberalius nec honorificentius potuisse tractari, nec se præsentem, nec rem familiarem absentis patroni sui.

Id mihi cum jucundum est eorum causâ, quos tibi ego, summâ necessitudine et summâ conjunctione adductus, commendaveram, quod M. Æmilius unus est ex meis familiarissimis atque intimis maxime necessarius homo, et magnis meis beneficiis devinctus, et prope omnium, qui mihi debere aliquid videntur, gratissimus; tum multo jucundius, te esse in me tali voluntate, ut plus prosis amicis meis, quam ego præsens fortasse prodessem; credo, quod magis ego dubitarem, quid illorum causâ facerem, quam tu, quid meâ. Sed hoc non dubito quin existimes mihi esse gratum. Illud te rogo, ut illos quoque gratos homines esse putes: quod ita esse tibi promitto atque confirmo. Quare, velim, quidquid habent negotii, des operam, (quod commodo tuo fiat) ut, te obtinente Achaïam, conficiant.

Ego cum tuo Servio jucundissimo conjunctissime vivo; magnamque, cum ex ingenio ejus singularique studio, tum ex virtute et probitate, voluptatem capio. Vale.

(28.) CICERO SERVIO S.

(*Argumentum.* — Agit gratias quod Mescinio commendatio sua profuerit; rogatque, ut pergat ei bene facere. Deinde commendat Lacedæmonios.)

Etsi libenter petere a te soleo, si quid opus est meorum cuipiam; tamen multo libentius gratias tibi

ago, cum fecisti aliquid commendatione meâ; quod semper facis. Incredibile est enim, quas mihi gratias omnes agant, etiam mediocriter a me tibi commendati: quæ mihi omnia grata: sed de L. Mescinio gratissimum. Sic enim est mecum locutus, te, ut meas literas legeris, statim procuratoribus suis pollicitum esse omnia; multo vero plura et majora fecisse. Id igitur (puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse) velim existimes, mihi te fecisse gratissimum. Quod quidem hoc vehementius lætor, quod ex ipso Mescinio te video magnam capturum voluptatem. Est enim in eo cum virtus, et probitas, et summum officium, summaque observantia, tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus.

Quod reliquum est, velim augeas tua in eum beneficia omnibus rebus, quæ te erunt dignæ. Sed duo quidem te nominatim rogo: primum, ut, si quid satisdandum erit, "Amplius eo nomine non peti," cures, ut satisdetur fide meâ. Deinde, cum fere consistat hæreditas in iis rebus quas avertit Oppia, quæ uxor Mindii fuit; adjuves, ineasque rationem, quemadmodum ea mulier Romam perducatur. Quod si putârit illa fore; ut opinio nostra est, negotium conficiemus. Hoc ut assequamur, te vehementer etiam atque etiam rogo.

Illud, quod supra scripsi, id in me recipio, te ea, quæ fecisti Mescinii causâ, quæque feceris, ita bene collocaturum, ut ipse judices, homini te gratissimo, jucundissimo, benigne fecisse. Volo enim, ad id quod meâ causâ fecisti, hoc etiam accedere.

Nec Lacedæmonios dubitare arbitror, quin ipsi suâ majorumque suorum auctoritate satis commendati sint fidei et justitiæ tuæ: et ego, qui te optime novissem, non dubitavi, quin tibi notissima et jura et merita populorum essent. Itaque, cum a me peteret Philippus Lacedæmonius, ut tibi civitatem commendarem; etsi memineram, me ei civitati om-

nia debere; tamen respondi, commendatione Lacedæmonios apud te non egere.

Itaque sic velim existimes, me omnes Achaïæ civitates arbitrari, (pro horum temporum perturbatione) felices, quod his tu præsis: eumdemque me ita judicare, te, quod unus optime nôsses, non nostra solum, sed etiam Græciæ, monimenta omnia, tuâ sponte amicum Lacedæmoniis et esse et fore. Quare tantum a te peto, ut, cum ea facies Lacedæmoniorum causâ, quæ tua fides, amplitudo, justitia postulat, ut his, si tibi videbitur, significes, te non moleste ferre, quod intelligas, ea quæ facias, mihi quoque grata esse. Pertinet enim ad officium meum, eos existimare, curæ mihi suas res esse. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(29.) M. T. C. L. PLANCO S. D.

(*Argumentum.* — Capitonem pro Antistii hæreditate diligentissime commendat.)

Non dubito, quin scias, in iis necessariis qui tibi a patre relicti sunt, me tibi esse vel conjunctissimum, non his modo causis quæ speciem habeant magnæ conjunctionis, sed iis etiam quæ familiaritate et consuetudine teneantur; quam scis mihi jucundissimam cum patre tuo et summam fuisse. Ab his initiis noster in te amor profectus, auxit paternam necessitudinem, et eo magis, quod intellexi, ut primum per ætatem judicium facere potueris, quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis cœptum esse observari, coli, diligi. Accedebat non mediocre vinculum, cum studiorum (quod ipsum est per se grave), tum eorum studiorum, earumque artium, quæ per se ipsæ eos, qui voluntate eâdem sunt, etiam familiaritate devinciunt.

Exspectare te arbitror, hæc tam longe repetita

principia quo spectent. Id primum ergo habeto, non sine magnâ justâque causâ hanc a me commemorationem esse factam. C. Ateio Capitone utor familiarissime. Notæ tibi sunt varietates meorum temporum. In omni genere et honorum et laborum meorum, et animus, et opera, et auctoritas, et gratia, etiam res familiaris, C. Capitonis præsto fuit, et patuit, et temporibus et fortunæ meæ.

Hujus propinquus fuit T. Antistius; qui cum sorte quæstor Macedoniam obtineret, neque ei successum esset, Pompeius in eam provinciam cum exercitu venit. Facere Antistius nihil potuit. Nam, si potuisset, nihil ei fuisset antiquius, quam ad Capitonem (quem, ut parentem, diligebat) reverti; præsertim cum sciret, quanti is Cæsarem faceret, semperque fecisset. Sed, oppressus, tantum attigit negotii, quantum recusare non potuit.

Cum signaretur argentum Apolloniæ, non possum dicere eum præfuisse, neque possum negare affuisse, sed non plus duobus [an] tribus mensibus. Deinde abfuit a castris: fugit omne negotium. Hoc mihi ut testi velim credas: meam enim ille mœstitiam in illo bello videbat; mecum omnia communicabat. Itaque abdidit se in intimam Macedoniam, quo potuit longissime a castris, non modo ut non præesset ulli negotio, sed etiam ut ne interesset quidem.

Is, post prœlium, se ad hominem necessarium, A. Plautium, in Bithyniam contulit. Ibi eum Cæsar cum vidisset, nihil aspere, nihil acerbe dixit: Romam jussit venire. Ille in morbum continuo incidit; ex quo non convaluit. Æger Corcyram venit: ibi est mortuus. Testamento, quod Romæ Paulo et Marcello consulibus fecerat, hæres ex parte dimidiâ et tertiâ est Capito: in sextante sunt ii, quorum pars, sine ullâ cujusquam querelâ, publica potest esse: ea est ad HS XXX. Sed de hoc Cæsar viderit.

Te, mi Plance, pro paternâ necessitudine, pro nostro amore, pro studiis et omni cursu nostro totius vitæ simillimo, rogo, et a te ita peto, ut majore curâ, majore studio nullo possim, ut hanc rem suscipias; meam putes esse; enitare, contendas, efficias, ut, meâ commendatione, tuo studio, Cæsaris beneficio, hæreditatem propinqui sui C. Capito obtineat. Omnia, quæ potui, in hac summâ tuâ gratiâ ac potentiâ, a te impetrare, si petiissem, ultro te ad me detulisse putabo, si hanc rem impetravero.

Illud fore tibi adjumento spero, cujus ipse Cæsar esse optimus judex potest: semper Cæsarem Capito coluit et dilexit. Sed ipse hujus rei testis est: novi hominis memoriam. Itaque nihil te doceo. Tantum tibi sumito pro Capitone apud Cæsarem, quantum ipsum meminisse senties. Ego, quod in me ipso experiri potui, ad te deferam. In eo quantum sit ponderis, tu videbis. Quam partem in republicâ causamque defenderim, per quos homines ordinesque steterim, quibusque munitus fuerim, non ignoras.

Hoc mihi velim credas: si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Cæsaris voluntate (quod intellexerim scire ipsum Cæsarem, me invitissimum fecisse), id fecisse aliorum consilio, hortatu, auctoritate: quod fuerim moderatior temperatiorque, quam in eâ parte quisquam, id me fecisse maxime auctoritate Capitonis; cujus similes si reliquos necessarios habuissem, reipublicæ fortasse nonnihil, mihi certe plurimum, profuissem.

Hanc rem, mi Plance, si effeceris; meam de tuâ erga me benevolentiâ spem confirmaveris; ipsum Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum virum, ad tuam necessitudinem tuo summo beneficio adjunxeris. Vale.

(30.) M. T. C. ACILIO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.* —L. Manlium in fraternâ hæreditate commendat.)

Lucius Manlius est Sosis. Is fuit Catinensis: sed est, unâ cum reliquis Neapolitanis, civis Romanus factus, decurioque Neapoli: erat enim adscriptus in id municipium ante civitatem sociis et Latinis datam. Ejus frater Catinæ nuper mortuus est. Nullam omnino arbitramur de eâ hæreditate controversiam eum habiturum; et est hodie in bonis. Sed, cum habet præterea negotia vetera in Siciliâ sua; et hanc hæreditatem fraternam, et omnia ejus tibi commendo, in primisque ipsum, virum optimum, mihique familiarissimum, his studiis literarum doctrinæque præditum, quibus ego maxime delector. Peto igitur abs te, ut eum, sive aderit, sive non venerit in Siciliam, in meis intimis maximeque necessariis scias esse; itaque tractes, ut intelligat, meam commendationem sibi magno adjumento fuisse. Vale.

(31.) M. T. C. ACILIO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.* — Flavium, Pisonis generi sui pernecessarium, commendat.)

Caio Flavio, honesto et ornato equite Romano, utor valde familiariter. Fuit enim generi mei, C. Pisonis, pernecessarius: meque diligentissime observat et ipse, et L. Flavius, frater ejus. Quapropter velim, honoris mei causâ, quibus rebus honeste et pro tuâ dignitate poteris, quam honorificentissime et quam liberalissime C. Flavium tractes. Id mihi sic erit gratum, ut gratius esse nihil possit. Sed præterea tibi affirmo, (neque id ambitione adductus facio, sed cum familiaritate et necessitudine, tum etiam veritate)

te ex C. Flavii officio et observantiâ, et præterea splendore atque inter suos gratiâ, magnam voluptatem esse capturum. Vale.

(32.) M. T. C. ACILIO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.* — Hospites suos, Archagathum et Philonem, commendat.)

In Halesinâ civitate, tam lautâ tamque nobili, conjunctissimos habeo et hospitio et familiaritate M. et C. Clodios, Archagathum et Philonem. Sed vereor, ne, quia complures tibi præcipue commendo, exæquare videar ambitione quâdam commendationes meas: quamquam a te quidem cumulate satisfit et mihi, et meis omnibus. Sed velim sic existimes, hanc familiam, et hos, mihi maxime esse conjunctos vetustate, officiis, benevolentiâ. Quamobrem, peto a te majorem in modum, ut his, omnibus in rebus, quantum tua fides dignitasque patietur, commodes. Id si feceris, erit mihi vehementissime gratum. Vale.

(33.) M. T. C. ACILIO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.* — Nasonis libertos et negotia commendat.)

Cnæo Otacilio Nasone utor familiarissime, ita prorsus, ut illius ordinis nullo familiarius. Nam et humanitate ejus et probitate in consuetudine quotidianâ magnopere delector. Nihil jam opus est exspectare te, quibus eum verbis tibi commendem, quo sic utar, ut scripsi. Habet is in provinciâ tuâ negotia, quæ procurant liberti, Hilarus, Antigonus, Demostratus; quos tibi, negotiaque omnia Nasonis, non secus commendo, ac si mea essent. Gratissimum mihi

feceris, si intellexero, hanc commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

(34.) M. T. C. ACILIO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.* — Lysonem Lilybætanum commendat.)

Avitum mihi hospitium est cum Lysone, Lysonis filio, Lilybætano; valdeque ab eo observor: cognovique dignum et patre et avo: est enim nobilissimâ familiâ. Quapropter, commendo tibi majorem in modum rem domumque ejus; magnoque opere abs te peto, cures, ut is intelligat, meam commendationem maximo sibi apud te et adjumento et ornamento fuisse. Vale.

(35.) M. T. C. ACILIO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.* — Philoxenum, hospitem et familiarem suum, commendat.)

Caius Avianus Philoxenus antiquus est hospes meus, et, præter hospitium, valde etiam familiaris; quem Cæsar meo beneficio in Novocomenses retulit. Nomen autem Aviani secutus est, quod homine nullo plus est usus, quam Flacco Aviano, meo (quemadmodum te scire arbitror) familiarissimo. Quæ ego omnia collegi, ut intelligeres, non vulgarem esse commendationem hanc meam. Peto igitur abs te, ut omnibus rebus (quod sine molestiâ tuâ facere possis) ei commodes, habeasque in numero tuorum; perficiasque, ut intelligat, has literas meas magno sibi usui fuisse. Erit id mihi majorem in modum gratum. Vale.

(36.) M. T. C. ACILIO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.* — Demetrium Megam in jure civitatis, cæterisque rebus, commendat.)

Cum Demetrio Megâ mihi vetustum hospitium est; familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella, rogatu meo, civitatem a Cæsare impetravit: quâ in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Cumque, propter quosdam sordidos homines qui Cæsaris beneficia vendebant, tabulam, in quâ nomina civitate dōnatorum incisa essent, revelli jussisset; eidem Dolabellæ (me audiente) Cæsar dixit, nihil esse, quod de Megâ vereretur; beneficium suum in eo manere.

Hoc te scire volui, ut eum in civium Romanorum numero haberes: cæterisque in rebus tibi eum ita commendo, ut majore studio neminem commendârim. Gratissimum mihi feceris, si eum ita tractâris, ut intelligat, meam commendationem magno sibi ornamento fuisse. Vale.

(37.) M. T. C. ACILIO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.* — Commendat Hippiam in liberatione bonorum.)

Hippiam, Philoxeni filium, Calactinum, hospitem et necessarium meum, tibi commendo in majorem modum. Ejus bona (quemadmodum ad me delata res est) publice possidentur alieno nomine, contra leges Calactinorum. Id si ita est, etiam sine meâ commendatione, ab æquitate tuâ res ipsa impetrare debet, ut ei subvenias. Quoquo modo autem se res habet, peto a te, ut, honoris mei causâ, eum expedias, tantumque ei commodes et in hac re et in cæ-

teris, quantum tua fides dignitasque patietur. Id mihi vehementer gratum erit. Vale.

(38.) M. T. C. ACILIO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.* — Bruttii negotia procuratoresque commendat.)

Lucius Bruttius, eques Romanus, adolescens omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimis est, meque observat diligentissime: cujus cum patre magna mihi fuit amicitia jam inde a quæsturâ meâ Siciliensi. Omnino nunc ipse Bruttius Romæ mecum est: sed tamen domum ejus, et rem familiarem, et procuratores, tibi sic commendo, ut majore studio commendare non possim. Gratissimum mihi feceris, si curâris, ut intelligat Bruttius (id, quod ei recepi) hanc meam commendationem sibi magno adjumento fuisse. Vale.

(39.) M. T. C. ACILIO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.* — Titurnium Rufum commendat.)

Cum familiâ Titurniâ necessitudo mihi intercedit vetus; ex quâ reliquus est M. Titurnius Rufus, qui mihi omni diligentiâ atque officio est tuendus. Est igitur in tuâ potestate, ut ille in me satis sibi præsidii putet esse. Quapropter, eum tibi commendo majorem in modum: et abs te peto, efficias, ut is commendationem hanc intelligat sibi magno adjumento fuisse. Erit mihi vehementer gratum. Vale.

(40.) M. T. C. Q. ANCHARIO, Q. F. PROC. S. P. D.

(*Argumentum.*— Aurelios fratres proconsuli Macedoniæ commendat.)

Lucium et Caium Aurelios, L. filios, quibus et ipsis, et patre eorum, viro optimo, familiarissime utor, commendo tibi majorem in modum, adolescentes omnibus optimis artibus ornatos, meos pernecessarios, tuâ amicitiâ dignissimos. Si ulla mea apud te commendatio valuit (quod scio multas plurimum valuisse), hæc ut valeat, rogo. Quod si eos honorifice liberaliterque tractâris; et tibi gratissimos optimosque adolescentes adjunxeris, et mihi gratissimum feceris. Vale.

(41.) M. T. C. L. CULLEOLO S. P. D.

(*Argumentum.*— Gratias agit, et suo et Pompeii nomine, pro Culleoli erga Lucceium benignitate: eumdemque denuo commendat.)

Quæ fecisti L. Lucceii causâ, scire te plane volo, te homini gratissimo commodâsse: et cum ipsi, quæ fecisti, pergrata sunt, tum Pompeius, quotiescumque me videt, (videt autem sæpe) gratias tibi agit singulares. Addo etiam illud, quod tibi jucundissimum esse certo scio, me ipsum, ex tuâ erga Lucceium benignitate, maximâ voluptate affici.

Quod superest, quamquam mihi non est dubium, quin, cum antea nostrâ causâ, nunc jam etiam tuæ constantiæ gratiâ, mansurus sis in eâdem istâ liberalitate; tamen abs te vehementer etiam atque etiam peto, ut ea, quæ initio ostendisti, deincepsque fecisti, ad exitum augeri et cumulari per te velis. Id et Lucceio et Pompeio valde gratum fore, teque apud eos

præclare positurum, confirmo et spondeo. De re publicâ, deque his negotiis cogitationibusque nostris, perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus: easque literas dederam pueris tuis. Vale.

(42.) M. T. C. L. CULLEOLO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.*—Eumdem Lucceium commendat Culleolo.)

Lucius Lucceius meus, homo omnium gratissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, cum diceret, omnia te cumulatissime et liberalissime procuratoribus suis pollicitum esse. Cum oratio tua tam ei grata fuerit, quam gratam rem ipsam existimas fore, cum, (ut spero) quæ pollicitus es, feceris? Omnino ostenderunt Bulliones, sese Lucceio Pompeii arbitratu satisfacturos. Sed vehementer opus est nobis, et voluntatem, et auctoritatem, et imperium tuum, accedere. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. Illudque mihi gratissimum est, quod ita sciunt Lucceii procuratores, et ita Lucceius ipse ex literis tuis, quas ad eum misisti, intellexit, hominis nullius apud te auctoritatem aut gratiam valere plus, quam meam. Id ut re experiatur, iterum et sæpius te rogo. Vale.

(43.) M. T. C. QUINTIO GALLO S. P. D.

(*Argumentum.*—Oppium Gallo commendat, Egnatii negotia procurantem.)

Etsi plurimis rebus spero fore ut perspiciam, (quod tamen jampridem perspicio) me a te amari; tamen nunc ea causa tibi datur, in quâ facile declarare possis tuam erga me benevolentiam. L. Oppius, M. F. Philomeli negotiatur, homo mihi famili-

aris. Eum tibi unice commendo; eoque magis, quod cum ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatii Rufi, quo ego uno equite Romano familiarissime utor, et qui consuetudine quotidianâ, tum officiis plurimis maximisque, mihi conjunctus est. Oppium igitur præsentem ut diligas, Egnatii absentis rem ut tueare, æque a te peto, ac si mea negotia essent. Velim, memoriæ tuæ causâ, des literarum aliquid, quæ tibi in provinciâ reddantur: sed ita conscribas, ut tum, cum eas leges, facile recordari possis hujus meæ commendationis diligentiam. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(44.) CICERO GALLO S.

(*Argumentum.* — Eumdem Oppium eidem Gallo commendat, unâ cum Egnatii negotiis.)

Etsi, ex tuis, et ex L. Oppii, familiarissimi mei, literis, cognovi, te memorem commendationis meæ fuisse, idque, pro tuâ summâ erga me benevolentiâ, proque nostrâ necessitudine, minime sum admiratus; tamen etiam atque etiam tibi L. Oppium præsentem, et L. Egnatii, mei familiarissimi, absentis negotia, commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter, gratissimum mihi feceris, si curâris, ut is intelligat, me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Idque ut facias, vehementer te rogo. Vale.

(45.) M. T. C. APULEIO, PROQUÆSTORI, S. P. D.

(*Argumentum.* — Egnatii servum et negotia Apuleio, proquæstori Asiæ, commendat.)

Lucio Egnatio uno equite Romano vel familiarissime utor. Ejus Anchialum servum, negotiaque, quæ habet in Asiâ, tibi commendo, non minore studio, quam si rem meam commendarem. Sic enim existimes, velim, mihi cum eo non modo quotidianam consuetudinem summam intercedere, sed etiam officia magna et mutua [nostra] inter nos esse. Quamobrem, etiam atque etiam a te peto, ut cures ut intelligat, me ad te satis diligenter scripsisse: nam de tuâ erga me voluntate non dubitabat. Id ut facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

(46.) M. T. C. APULEIO, PROQUÆSTORI, S. P. D.

(*Argumentum.* — Nostium cohæredem commendat.)

Lucius Nostius Zoïlus est cohæres meus, hæres autem patroni sui. Eâ re utrumque scripsi, ut et mihi cum illo causam amicitiæ scires esse, et hominem probum existimares, qui patroni judicio ornatus esset. Eum tibi igitur sic commendo, ut unum ex nostrâ domo. Valde mihi gratum erit, si curâris ut intelligat, hanc commendationem sibi apud te magno adjumento fuisse. Vale.

(47.) M. T. C. SILIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Egnatium, communem amicum, commendat.)

Quid ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? Sed tamen, ut scires, eum a me non diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi hæc scribo. Omnium tuorum officiorum, quæ et multa et magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si ita tractâris

Egnatium, ut sentiat, et se a me, et me a te, amari. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Illa nostra scilicet ceciderunt. Utamur igitur vulgari consolatione, Quid, si melius hoc? Sed hæc coram. Tu fac (quod facis) ut me ames, teque amari a me scias. Vale.

(48.) M. T. C. C. SEXTILIO RUFO, QUÆST. S. P. D.

(*Argumentum.* — Ciliciæ quæstori omnes Cyprios, et in primis Paphios, commendat.)

Omnes tibi commendo Cyprios, sed magis Paphios; quibus tu quæcumque commodâris, erunt mihi gratissima. Eoque facio libentius, ut eos tibi commendem, quod et tuæ laudi (cujus ego fautor sum) conducere arbitror, cum primus in eam insulam quæstor veneris, ea te instituere, quæ sequantur alii; quæ (ut spero) facilius consequêre, si et P. Lentuli, necessarii tui, legem, et ea quæ a me constituta sunt, sequi volueris. Quam rem tibi confido magnæ laudi fore. Vale.

(49.) CICERO CURIO, PROC. S. P. D.

(*Argumentum.* — Quintum Pompeium ita proconsuli Curio commendat, ut quasi propter familiaritatem postulet.)

Quintus Pompeius, Sexti F. multis et veteribus causis necessitudinis mihi conjunctus est. Is, cum antea, meis commendationibus, et rem et gratiam et auctoritatem suam tueri consuêrit, nunc profecto, te provinciam obtinente, meis literis assequi debet, ut nemini se intelligat commendatiorem unquam fuisse,

Quamobrem, a te majorem in modum peto, ut, cum omnes meos æque ac tuos observare (pro nostrâ necessitudine) debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipse intelligat, nullam rem sibi majori usui aut ornamento, quam meam commendationem, esse potuisse. Vale.

(50.) M. T. C. AUCTO, PROC. S. D.

(*Argumentum.* — Manium Curium commendat, ut ab omni incommodo, detrimento, et molestiâ, integrum conservet.)

Sumsi hoc mihi, pro tuâ in me observantiâ, quam penitus perspexi, quamdiu Brundisii fuimus, ut ad te familiariter, et quasi pro meo jure, scriberem, si quæ res esset, de quâ valde laborarem. M' Curius, qui Patris negotiatur, ita mihi familiaris est, ut nihil possit esse conjunctius. Multa illius in me officia, multa in illum mea: quodque maximum est, summus inter nos amor et mutuus. Quæ cum ita sint, si ullam in amicitiâ meâ spem habes; si ea, quæ in me officia et studia Brundisii contulisti, vis mihi etiam gratiora efficere; quamquam sunt gratissima; si me a tuis omnibus amari vides; hoc mihi da atque largire, ut M' Curium, sartum et tectum, ut aiunt, ab omni [que] incommodo, detrimento, molestiâ, [sincerum, integrumque] conserves. Et ipse spondeo, et omnes hoc tibi tui pro me recipient, ex meâ amicitiâ et ex tuo in me officio, maximum te fructum summamque voluptatem esse capturum. Vale.

(51.) M. T. C. P. CÆSIO S. D.

(*Argumentum.* — P. Messienum commendat.)

Publium Messienum, equitem Romanum, omni-

bus rebus ornatum, meumque perfamiliarem, tibi commendo eâ commendatione quæ potest esse diligentissima. Peto a te, et pro nostrâ et pro paternâ amicitiâ, ut eum in tuam fidem recipias, ejusque rem famamque tueare. Virum bonum, tuâque amicitiâ dignum, tibi adjunxeris, mihique gratissimum feceris. Vale.

(52.) CICERO REGI S. D.

(*Argumentum.* — Hospitem suum, Licinium Aristotelem, commendat.)

Aulus Licinius Aristoteles, Melitensis, antiquissimus est hospes meus, et præterea conjunctus magno usu familiaritatis. Hæc cum ita sint, non dubito, quin tibi satis commendatus sit. Etenim ex multis cognosco, meam commendationem plurimum apud te valere. Hunc ego a Cæsare liberavi. Frequens enim fuerat nobiscum, atque etiam diutius in causâ est, quam nos, commoratus: quo melius te de eo existimaturum arbitror. Fac igitur, mi Rex, ut intelligat, has sibi literas plurimum profuisse. Vale.

(53.) CICERO THERMO, PROPR. S.

(*Argumentum.* — Curvum in omnibus rebus, præcipue in Hellespontiis negotiis, commendat.)

Lucio Genucilio Curvo jampridem utor familiarissime, optimo viro, et homine gratissimo. Eum tibi penitus commendo atque trado: primum, ut omnibus in rebus ei commodes, quoad fides tua dignitasque patietur: patietur autem in omnibus: nihil

enim abs te unquam, quod sit alienum tuis aut etiam suis moribus, postulabit. Præcipue autem tibi commendo negotia ejus, quæ sunt in Hellesponto; primum, ut obtineat id juris in agris, quod ei Pariana civitas decrevit et dedit, et quod semper obtinuit sine ullâ controversiâ: deinde, si quid habebit cum aliquo Hellespontio controversiæ, ut in illam διοικησιν rejicias. Sed non mihi videor, cum tibi totum hominem diligentissime commendârim, singulas ad te ejus causas perscribere debere. Summa illa sit: quidquid officii, beneficii, honoris, in Genucilium contuleris, id te existimabo in me ipsum atque in rem meam contulisse. Vale.

(54.) M. T. C. THERMO, PROPR. S. D.

(*Argumentum.* — Gratias agit, quod liberaliter tractâsset Marcilium: deinde petit, ne socrus ejus rea fiat.)

Cum multa mihi grata sunt, quæ tu, adductus meâ commendatione, fecisti; tum in primis, quod M. Marcilium, amici atque interpretis mei filium, liberalissime tractavisti. Venit enim Laodiceam, et tibi apud me, mihique propter te, gratias maximas egit. Quare, quod reliquum est, a te peto, cum apud gratos homines beneficium ponis, ut eo libentius his commodes, operamque des (quoad fides tua patietur), ut socrus adolescentis rea ne fiat. Ego cum antea studiose commendabam Marcilium, tum multo nunc studiosius, quod in longâ apparitione singularem et prope incredibilem patris Marcilii fidem, abstinentiam, modestiamque, cognovi. Vale.

(55.) M. T. C. THERMO, PROPR. S. D.

(*Argumentum.* — Anneium commendat, legatum suum, præcipue in causâ Sardianâ.)

Etsi mihi videor intellexisse, cum tecum Ephesi de re M. Anneii, legati mei, locutus sum, te ipsius causâ vehementer omnia velle; tamen et M. Anneium tanti facio, ut mihi nihil putem prætermittendum, quod illius intersit: et me a te tanti fieri puto, ut non dubitem, quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meæ. Nam, cum jam diu diligerem M. Anneium, deque eo sic existimarem, ut res declarat (quod ultro ei detulerim legationem, cum multis petentibus denegâssem); tum vero, posteaquam mecum in bello atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem, tantamque erga me benevolentiam, cognovi, ut hominem neminem pluris faciam. Eum cum Sardianis habere controversiam scis: causam tibi exposuimus Ephesi; quam tu tamen coram facilius meliusque cognosces.

De reliquo, mihi (mehercule) diu dubium fuit, quid ad te potissimum scriberem. Jus enim quemadmodum dicas, clarum, et magnâ cum tuâ laude notum est. Nobis autem in hac causâ nihil aliud opus est, nisi te jus instituto tuo dicere. Sed tamen, cum me non fugiat, quanta sit in prætore auctoritas, præsertim istâ integritate, gravitate, clementiâ, quâ te esse inter omnes constat; peto abs te, pro nostrâ conjunctissimâ necessitudine plurimisque officiis paribus ac mutuis, ut voluntate, auctoritate, studio tuo, perficias, ut M. Anneius intelligat, te et sibi amicum esse (quod non dubitat, sæpe enim mecum locutus est), et multo amiciorem his meis literis esse factum. In tuo toto imperio atque provinciâ nihil est, quod mihi gratius facere possis. Jam, apud ipsum, gratissimum hominem, atque optimum virum, quam bene

positurus sis studium tuum atque officium, dubitare te non existimo. Vale.

(56.) M. T. C. THERMO, PROPR. S. D.

(*Argumentum.* — Negotia Cluvii Puteolani commendat.)

Cluvius, Puteolanus, valde me observat, valdeque est mihi familiaris. Is ita sibi persuadet, quod in tuâ provinciâ negotii habeat, nisi, te provinciam obtinente, meis commendationibus confecerit, id se in perditis et desperatis habiturum. Nunc, cum mihi ab amico officiosissimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in me summis officiis; ita tamen, ut tibi nolim molestus esse. Mylasii et Alabandenses pecuniam Cluvio debent. Dixerat mihi Euthydemus, cum Ephesi essem, se curaturum, ut ecdici Mylasii Romam mitterentur. Id factum non est. Legatos audio missos esse: sed malo ecdicos, ut aliquid confici possit. Quare peto a te, ut et eos et Alabandenses jubeas ecdicos Romam mittere.

Præterea Philotes Alabandensis ὑποθήκας Cluvio dedit: hæ commissæ sunt. Velim, cures, ut aut de hypothecis decedat, easque procuratoribus Cluvii tradat, aut pecuniam solvat. Præterea Heracleotæ et Bargyletæ, qui item debent, aut pecuniam solvant, aut fructibus suis satisfaciant. Caunii præterea debent: sed aiunt se depositam pecuniam habuisse. Id velim cognoscas: et, si intellexeris, eos neque ex edicto, neque ex decreto, depositam habuisse, des operam, ut usuræ Cluvio, instituto tuo, conserventur.

His de rebus eo magis laboro, quod agitur res Cn. Pompeii etiam, nostri necessarii; et quod is magis etiam mihi laborare videtur, quam ipse Cluvius:

cui satisfactum esse a nobis valde volo. His de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(57.) CICERO THERMO, PROPR. S.

(*Argumentum.* — Petit, ut Anneium, legatum suum, remittat; ejusque causam Sardianam commendat.)

Quo magis quotidie ex literis nuntiisque bellum magnum esse in Syriâ cognosco, eo vehementius a te, pro nostrâ necessitudine, contendo, ut mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas. Nam ejus operâ, consilio, scientiâ rei militaris, vel maxime intelligo, me et rempublicam adjuvari posse. Quod nisi tanta res ejus ageretur, nec ipse adduci potuisset, ut a me discederet, neque ego, ut eum a me dimitterem.

Ego in Ciliciam proficisci cogito circiter Cal. Maias. Ante eam diem Anneius ad me redeat, oportet. Illud, quod tecum, et coram et per literas, diligentissime egi, id et nunc etiam atque etiam rogo, curæ tibi sit, ut suum negotium, quod habet cum populo Sardiano, pro causæ veritate et pro suâ dignitate, conficiat. Intellexi ex tuâ oratione, cum tecum Ephesi locutus sum, te ipsius M. Anneii causâ omnia velle. Sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quam si intellexero, per te, illum ipsum negotium ex sententiâ confecisse. Idque quam primum ut efficias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

(58.) M. CICERO C. TITIO, L. F. RUFO, PR. URBANO, S.

(*Argumentum.* — Ex provinciâ Custidium, municipem suum, commendat.)

Lucius Custidius est tribulis et municeps et familiaris meus. Is causam habet; quam causam ad te deferet. Commendo tibi hominem, sicuti tua fides et meus pudor postulat; tantum, ut faciles ad te aditus habeat; quæ æqua postulabit, ut libente te impetret; sentiatque meam sibi amicitiam, etiam cum longissime absim, prodesse in primis apud te. Vale.

(59.) M. T. C. C. CURTIO PEDUCÆANO, PRÆTORI, S. D.

(*Argumentum.* — Commendat M. Fabium Curtio prætori.)

Marcum Fabium unice diligo; summaque mihi cum eo consuetudo et familiaritas est pervetus. In ejus controversiis quid decernas, a te non peto (servabis, ut tua fides et dignitas postulat, edictum et institutum tuum), sed ut quam facillimos ad te aditus habeat; quæ erunt æqua, libente te impetret; ut meam amicitiam sibi, etiam cum procul absim, prodesse sentiat, præsertim apud te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(60.) M. T. C. MUNATIO, C. F. S. D.

(*Argumentum.* — Commendat Livineium libertum.)

Lucius Livineius Trypho est [omnino] L. Reguli, familiarissimi mei, libertus: cujus calamitas etiam officiosiorem me facit in illum; nam benevolentior, quam semper fui, esse non possum. Sed ego libertum ejus per se ipsum diligo. Summa enim ejus erga me officia exstiterunt his nostris temporibus, quibus facillime bonam benevolentiam hominum et fidem per-

spicere potui. Eum tibi ita commendo, ut homines grati et memores bene meritos de se commendare debent. Pergratum mihi feceris, si ille intellexerit, se, quod pro salute meâ multa pericula adierit, sæpe hieme summâ navigârit, pro tuâ erga me benevolentiâ, gratum etiam tibi fecisse. Vale.

(61.) M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

(*Argumentum.* — Commendat Pinnium Bithyniæ proprætori in exigendâ pecuniâ, quam ei Nicæenses debebant.)

Tito Pinnio familiarissime me usum esse, scire te arbitror: quod quidem ille testamento declaravit: qui me, cum tutorem, tum etiam secundum hæredem, instituerit. Ejus filio, mire studioso, et erudito, et modesto, pecuniam Nicæenses grandem debent, ad HS octogies: et, ut audio, in primis volunt ei solvere. Pergratum igitur mihi feceris (quando non modo reliqui tutores, qui sciunt, quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit, te omnia meâ causâ facturum esse), si dederis operam, quoad tua fides dignitasque patietur, ut quam primum pecunia Pinnio solvatur Nicæensium nomine. Vale.

(62.) M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

(*Argumentum.* — De Atilio gratias agit: suum fratrem commendat.)

Et in Atilii negotio te amavi. Cum enim sero venissem, tamen honestum equitem Romanum beneficio tuo conservavi. Et (mehercule) semper sic in animo habui, te in meo ære esse propter Lamiæ nostri conjunctionem et singularem necessitudinem.

Itaque primum tibi ago gratias, quod me omni molestiâ liberas: deinde impudentiâ prosequor: sed idem sarciam. Te enim semper sic colam et tuebor, ut quem diligentissime. Quintum fratrem meum, si me diligis, eo numero cura ut habeas, quo me. Ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris. Vale.

(63.) M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. P. D.

(*Argumentum.* — C. Lænium diligentissime commendat.)

Non putavi fieri posse, ut mihi verba deessent: sed tamen, in C. Lænio commendando, desunt. Itaque rem tibi exponam paucis verbis, sed tamen, ut plane perspicere possis voluntatem meam. Incredibile est, quanti faciamus et ego, et frater meus, qui mihi carissimus est, M. Lænium. Id fit, cum plurimis ejus officiis, tum summâ probitate et singulari modestiâ. Eum ego a me invitissimus dimisi, cum propter familiaritatem et consuetudinis suavitatem, tum quod consilio ejus fideli ac bono libenter utebar. Sed vereor, ne jam mihi superesse verba putes, quæ dixeram defutura. Commendo tibi hominem, sicut intelligis, me, de quo ea supra scripserim, debere commendare: a teque vehementer etiam atque etiam peto, ut, quod habet in tuâ provinciâ negotii, expedias: quod tibi videbitur rectum esse, ipsi dicas. Hominem facillimum liberalissimumque cognosces. Itaque te rogo, ut eum solutum, liberum, confectis ejus negotiis per te, quam primum ad me remittas. Id mihi fratrique meo gratissimum feceris. Vale.

(64.) M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

(*Argumentum.* — Ti. Nerone suo honorifice tractato, gratias agit Silio; eumque magis et vehementius commendat.)

Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorsus incredibiles, ut nullum honorem sibi haberi potuisse diceret, qui a te prætermissus esset. Magnum fructum ex ipso capies: nihil est enim illo adolescente gratius. Sed (mehercule) mihi quoque gratissimum fecisti. Pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. Itaque, si ea feceris, quæ ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi feceris.

Primum, de Pausaniâ Alabandensi, sustentes rem, dum Nero veniat. Vehementer ejus causâ cupere eum intellexi. Itaque hoc valde te rogo. Deinde Nysæos, quos Nero in primis habet necessarios, diligentissimeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatissimos; ut intelligat illa civitas, sibi in Neronis patrocinio summum esse præsidium.

Strabonem Servilium tibi sæpe commendavi: nunc eo facio id impensius, quod ejus causam Nero suscepit. Tantum a te petimus, ut agas eam rem, nec relinquas hominem innocentem ad alicujus tui dissimilis quæstum. Id cum gratum mihi erit, tum etiam existimabo, te humanitate tuâ esse usum.

Summa hujus epistolæ hæc est, ut ornes omnibus rebus Neronem, sicut instituisti atque fecisti. Magnum theatrum habet ista provincia [non ut hæc nostra] ad adolescentis nobilis, ingeniosi, abstinentis, commendationem atque gloriam. Quare, si te fautore usus erit (sicuti profecto et utetur et usus est), amplissimas clientelas, acceptas a majoribus, confirmare poterit, et beneficiis suis obligare. Hoc in genere si

cum adjuveris eo studio, quo ostendisti, apud ipsum præclarissime posueris; sed mihi etiam gratissimum feceris. Vale.

(65.) M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

(*Argumentum.* — Hisponem commendat, ut pactiones cum civitatibus pro publicanis conficiat.)

Cum P. Terentio Hispone, qui operas in scripturâ pro magistro dat, mihi summa familiaritas consuetudoque est; multaque et magna inter nos officia paria et mutua intercedunt. Ejus summa existimatio agitur in eo, ut pactiones cum civitatibus reliquis conficiat. Non me præterit, nos eam rem Ephesi expertos esse, neque ab Ephesiis ullo modo impetrare potuisse. Sed cum (quemadmodum omnes existimant, et ego intelligo) tuâ cum summâ integritate, tum singulari humanitate et mansuetudine, consecutus es, ut, libentissimis Græcis, nutu, quod velis, consequare; peto a te majorem in modum, ut, honoris mei causâ, hac laude Hisponem affici velis.

Præterea cum sociis scripturæ mihi summa necessitudo est, non solum ob eam causam, quod ea societas universa in meâ fide est, sed etiam quod plerisque sociis utor familiarissime. Ita et Hisponem meum per me ornâris, et societatem mihi conjunctiorem feceris; tuque ipse, et ex hujus observantiâ, gratissimi hominis, et ex sociorum gratiâ, hominum amplissimorum, maximum fructum capies, et me summo beneficio affeceris. Sic enim velim existimes, ex totâ tuâ provinciâ, omnique isto imperio, nihil esse, quod mihi gratius facere possis. Vale.

(66.) M. T. C. P. SERVILIO, PROPR. S. D.

(*Argumentum.* — Cæcinam, in colligendis Asiaticæ negotiationis reliquis, commendat.)

Aulum Cæcinam, maxime proprium clientem familiæ vestræ, non commendarem tibi, cum scirem, quâ fide in tuos, quâ clementiâ in calamitosos, soleres esse; nisi me et patris ejus, quo sum familiarissime usus, memoria, et hujus fortuna, ita moveret, ut hominis, omnibus mecum studiis officiisque conjunctissimi, movere debebat. A te hoc omni contentione peto, sic, ut majore curâ, majore animi labore, petere non possim, ut ad ea, quæ tuâ sponte sine cujusquam commendatione faceres in hominem tantum et talem, calamitosum, aliquem afferant cumulum meæ literæ, quo studiosius eum, quibuscumque rebus possis, juves.

Quod si Romæ fuisses, etiam salutem A. Cæcinæ essemus (ut opinio mea fert) per te consecuti. De quâ tamen magnam spem habemus, freti clementiâ collegæ tui. Nunc, cum, tuam justitiam secutus, tutissimum sibi portum provinciam istam esse duxit; etiam atque etiam te rogo atque oro, ut eum et in reliquis veteris negotiationis colligendis juves, et cæteris rebus tegas atque tueare. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

(67.) M. T. C. P. SERVILIO, PROPR. S. D.

(*Argumentum.* — Commendat Andronem Laodicensem.)

Ex provinciâ meâ Ciliciensi, cui scis τρεις διοικησεις Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarius usus, quam Androne, Artemonis filio, Laodicensi: eumque habui in eâ civitate, cum hospitem, tum ve-

hementer ad meæ vitæ rationem et consuetudinem accommodatum. Quem quidem multo etiam pluris, postea quam decessi, facere cœpi, quod multis rebus expertus sum gratum hominem, meique memorem. Itaque eum Romæ libentissime vidi. Non te enim fugit, qui plurimis in istâ provinciâ benigne fecisti, quam multi grati reperiantur.

Hæc propterea scripsi, ut et me non sine causâ laborare intelligeres, et tu ipse eum dignum hospitio tuo judicares. Feceris igitur mihi gratissimum, si ei declarâris, quanti me facias: id est, si receperis eum in fidem tuam, et, quibuscumque rebus honeste ac sine molestiâ tuâ poteris, adjuveris. Hoc mihi erit vehementer gratum: idque ut facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

(68.) M. T. C. P. SERVILIO ISAURICO, PROC. COLLEGÆ, S. D.

(*Argumentum.*— Lætatur felici navigationis cursu: ut de provinciæ statu scribat, petit: officia sua promittit.)

Gratæ mihi vehementer tuæ literæ fuerunt; ex quibus cognovi cursus navigationum tuarum. Significabas enim memoriam tuam nostræ necessitudinis, quâ mihi nihil poterat esse jucundius. Quod reliquum est, multo etiam erit gratius, si ad me de re publicâ, id est, de statu provinciæ, de institutis tuis, familiariter scribes. Quæ quamquam ex multis (pro tuâ claritate) audiam, tamen libentissime ex tuis literis cognoscam. Ego ad te, de reipublicæ summâ quid sentiam, non sæpe scribam, propter periculum ejusmodi literarum. Quid agatur autem, scribam sæpius.

Sperare tamen videor, Cæsari, collegæ nostro, fore curæ, et esse, ut habeamus aliquam rempublicam;

cujus consiliis magni referebat te interesse. Sed, si tibi utilius est, id est, gloriosius, Asiæ præesse, et istam partem reipublicæ male affectam tueri; mihi quoque idem, quod tibi et laudi tuæ profuturum est, optatius debet esse.

Ego, quæ ad tuam dignitatem pertinere arbitrabor, summo studio diligentiâque curabo: in primisque tuebor omni observantiâ clarissimum virum, patrem tuum; quod, et pro vetustate necessitudinis, et pro beneficiis vestris, et pro dignitate ipsius, facere debeo. Vale.

(69.) M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ, S. D.

(*Argumentum.*—C. Curtium, ut in fidem recipiatur, commendat.)

Caius Curtius Mithres est ille quidem, ut scis, libertus Postumi, familiarissimi mei: sed me colit et observat æque, atque illum ipsum patronum suum. Apud eum ego sic Ephesi fui, quotiescumque fui, tamquam domi meæ. Multaque acciderunt, in quibus et benevolentiam ejus erga me experirer et fidem. Itaque, si quid aut mihi aut meorum cuipiam in Asiâ opus est, ad hunc scribere consuevi; hujus cum operâ et fide, tum domo et re, uti, tamquam meâ. Hæc ad te eo pluribus scripsi, ut intelligeres, me non vulgariter, nec ambitiose, sed ut pro homine intimo, ac mihi pernecessario, scribere.

Peto igitur a te, ut, in eâ controversiâ quam habet de fundo cum quodam Colophonio, et in cæteris rebus, quantum fides tua patietur, quantumque tuo commodo poteris, tantum ei honoris mei causâ commodes: etsi, ut ejus modestiam cognovi, gravis tibi nullâ in re erit. Si et meâ commendatione et suâ probitate assecutus erit, uti de se bene existimes; om-

nia se adeptum arbitrabitur. Ut igitur eum recipias in fidem, habeasque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Vale.

(70.) M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ, S. P. D.

(*Argumentum.* — Balbi libertum Menandrum commendat.)

Quia non est obscura tua in me benevolentia, sic fit, ut multi per me tibi velint commendari. Ego autem tribuo nonnunquam in vulgus; sed plerumque necessariis, ut hoc tempore: nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas necessitudoque est. Ejus libertum, T. Ampium Menandrum, hominem frugi et modestum, et patrono et nobis vehementer probatum, tibi commendo majorem in modum. Vehementer mihi gratum feceris, si, quibuscumque rebus sine tuâ molestiâ poteris, ei commodâris. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(71.) M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ, S. D.

(*Argumentum.* — Commendat T. Agusium, veterem amicum.)

Multos tibi commendem, necesse est, quando omnibus nota nostra necessitudo est, tuaque erga me benevolentia. Sed tamen, etsi omnium causâ, quos commendo, velle debeo; tamen cum omnibus non eadem mihi causa est. T. Agusius et comes meus fuit

illo miserrimo tempore, et omnium itinerum, navigationum, laborum, periculorum meorum, socius: neque hoc tempore discessisset a me, nisi ego ei permisissem. Quare sic tibi eum commendo, ut unum de meis domesticis et maxime necessariis. Pergratum mihi feceris, si eum ita tractâris, ut intelligat, hanc commendationem sibi magno usû atque adjumento fuisse.

(72.) M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ, S. D.

(*Argumentum.* — Cærelliæ negotia et procuratores commendat.)

Cærelliæ, necessariæ meæ, rem, nomina, possessiones Asiaticas, commendavi tibi præsens in hortis tuis, quam potui diligentissime: tuque mihi, (pro tuâ consuetudine, proque tuis in me perpetuis maximisque officiis) omnia te facturum, liberalissime recepisti. Meminisse te id spero: scio enim solere. Sed tamen Cærelliæ procuratores scripserunt, te, propter magnitudinem provinciæ, multitudinemque negotiorum, etiam atque etiam esse commonefaciendum. Peto igitur, ut memineris, té omnia, quæ tua fides pateretur, mihi cumulate recepisse.

Equidem existimo, habere te magnam facultatem (sed hoc est tui consilii et judicii) ex eo senatûs-consulto, quod in hæredes C. Vennonii factum est, Cærelliæ commodandi. Id senatûs-consultum tu interpretabere pro tuâ sapientiâ. Scio enim, ejus ordinis auctoritatem semper apud te magni fuisse. Quod reliquum est, sic velim existimes, quibuscumque rebus Cærelliæ benigne feceris, mihi te gratissimum esse facturum. Vale.

(73.) M. T. C. Q. PHILIPPO, PROCOS. S. D.

(*Argumentum.* — Salvum ex provinciâ revertisse gratulatur: Egnatii et Oppii causâ gratias agit; et ut Antipatri filios sibi condonet, rogat.)

Gratulor tibi, quod ex provinciâ salvum te ad tuos recepisti, incolumi famâ et re publicâ. Quod si Romæ te vidissem, coram gratias egissem, quod tibi L. Egnatius, familiarissimus meus, absens, L. Oppius, præsens, curæ fuisset. Cum Antipatro Derbete mihi non solum hospitium, verum etiam summa familiaritas, intercedit. Ei te vehementer succensuisse audivi; et moleste tuli. De re nihil possum judicare, nisi illud mihi certe persuadeo, te, talem virum, nihil temere fecisse. A te autem (pro vetere nostrâ necessitudine) etiam atque etiam peto, ut ejus filios, qui in tuâ potestate sunt, mihi potissimum condones; nisi quid existimas in eâ re violari existimationem tuam. Quod ego si arbitrarer, nunquam te rogarem: mihique tua fama multo antiquior esset, quam illa necessitudo est. Sed mihi ita persuadeo, (potest fieri, ut fallar) eam rem laudi tibi potius quam vituperationi fore. Quid fieri possit, et quid meâ causâ facere possis, (nam, quin velis, non dubito) velim, si tibi grave non erit, certiorem me facias. Vale.

(74.) M. T. C. Q. PHILIPPO, PROCOS. S. D.

(*Argumentum.* — Oppium præsentem, et Egnatii absentis negotia, commendat.)

Etsi non dubito, (pro tuâ in me observantiâ, proque nostrâ necessitudine) quin commendationem meam memoriâ teneas; tamen etiam atque etiam eumdem tibi L. Oppium, familiarem meum, præsentem, et L. Egnatii, familiarissimi mei, absentis, neg-

otia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est, familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter, gratissimum mihi feceris, si curâris ut is intelligat, me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Idque ut facias, te vehementer rogo. Vale.

(75.) M. T. C. T. TITIO, T. F. LEGATO, S. D.

(*Argumentum.* — Avianum Flaccum commendat Titio legato, in causâ frumentariâ.)

Etsi non dubito, quin apud te mea commendatio prima satis valeat, tamen obsequor homini familiarissimo, C. Aviano Flacco, cujus causâ omnia tum cupio, tum (mehercule) etiam debeo. De quo et præsens tecum egi diligenter, cum tu mihi humanissime respondisti; et scripsi ad te accurate antea: sed putat interesse suâ, me ad te quam sæpissime scribere. Quare, velim mihi ignoscas, si, illius voluntati obtemperans, minus videbor meminisse constantiæ tuæ. A te idem illud peto, ut de loco, quo deportet frumentum, et de tempore, Aviano commodes: quorum utrumque per eumdem me obtinuit triennium, dum Pompeius isti negotio præfuit. Summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curâris ut Avianus, quando se a me amari putat, me a te amari sciat. Erit id mihi pergratum. Vale.

(76.) M. T. C. QUATUORVIRIS ET DECURIONIBUS, S. D.

(*Argumentum.* — Petit C. Valgio emtæ possessionis in agro Fregellano immunitatem.)

Tantæ mihi cum Q. Hippio causæ necessitudinis sunt, ut nihil possit esse conjunctius, quam nos inter nos sumus. Quod nisi ita esset, uterer meâ consuetudine, ut vobis nullâ in re molestus essem. Etenim vos mihi optimi testes estis, cum mihi persuasum esset, nihil esse, quod a vobis impetrare non possem, nunquam me tamen gravem vobis esse voluisse. Vehementer igitur vos etiam atque etiam rogo, ut, honoris mei causâ, liberalissime C. Valgium Hippianum tractetis, remque cum eo conficiatis, ut, quam possessionem habet in agro Fregellano, a vobis emtam, eam liberam et immunem habere possit. Id si a vobis impetrâro, summo me beneficio vestro affectum arbitrabor.

(77.) M. T. C. P. SULPICIO, IMP. S. D.

(*Argumentum.* — Officio suo in supplicatione decernendâ narrato, commendat M. Bolanum; et, ut servum fugitivum restitui curet, amanter rogat.)

Cum his temporibus non sane in senatum ventitarem; tamen, ut tuas literas legi, non existimavi, me, salvo jure nostræ veteris amicitiæ, multorumque inter nos officiorum, facere posse, ut honori tuo deessem. Itaque affui, supplicationemque tibi libenter decrevi: nec, reliquo tempore ullo, aut rei aut existimationi aut dignitati tuæ deero. Atque, hoc ut tui necessarii sciant, hoc me animo erga te esse, velim facias eos per literas certiores, ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi jure suo denuntiare.

M. Bolanum, virum bonum et fortem, et omnibus rebus ornatum, meumque veterem amicum, tibi magnopere commendo. Pergratum mihi feceris, si curâris ut is intelligat, hanc commendationem sibi magno adjumento fuisse. Ipsumque virum optimum

gratissimumque cognosces. Promitto tibi, te ex ejus amicitiâ magnam voluptatem esse capturum.

Præterea a te peto majorem in modum (pro nostrâ amicitiâ, et pro tuo perpetuo in me studio), ut in hac re etiam elabores. Dionysius, servus meus, qui meam bibliothecen multorum nummorum tractavit, cum multos libros surripuisset, nec se impune laturum putaret, aufugit. Is est in provinciâ tuâ. Eum et M. Bolanus, familiaris meus, et multi alii, Naronæ viderunt: sed, cum se a me manumissum esse diceret, crediderunt. Hunc tu si mihi restituendum curâris, non possum dicere, quam mihi gratum futurum sit. Res ipsa parva; sed animi mei dolor magnus est. Ubi sit, et quid fieri possit, Bolanus te docebit. Ego si hominem per te recuperâro, summo me a te beneficio affectum arbitrabor. Vale.

(78.) M. T. C. ALLIENO, PROCOS. S. D.

(*Argumentum.* — Petit, ut Democritum in suam fidem recipiat.)

Democritus, Sicyonius, non solum hospes meus est, sed etiam (quod non multis contingit, Græcis præsertim) valde familiaris. Est enim in eo summa probitas, summa virtus, summa in hospites liberalitas et observantia: meque præter cæteros et colit, et observat, et diligit. Eum tu non modo suorum civium, verum pæne Achaïæ, principem cognosces. Huic ego tantummodo aditum ad tuam cognitionem patefacio et munio: cognitum per te ipsum, (quæ tua natura est) dignum tuâ amicitiâ atque hospitio judicabis. Peto igitur a te, ut, his literis lectis, recipias eum in tuam fidem; polliceare, omnia te facturum meâ causâ. De reliquo, si (id, quod confido) fore dignum eum tuâ amicitiâ hospitioque cognove-

ris; peto, ut eum complectare, diligas, in tuis habeas. Erit id mihi majorem in modum gratum. Vale.

(79.) M. T. C. ALLIENO, PROCOS. S. P. D.

(*Argumentum.* — Caium et Marcum Avianos, fratres, commendat.)

Et te scire arbitror, quanti fecerim C. Avianum Flaccum; et ego ex ipso audieram, optimo et gratissimo homine, quam a te liberaliter esset tractatus. Ejus filios, dignissimos illo patre, meosque necessarios, quos ego unice diligo, commendo tibi sic, ut majore studio nullos commendare possim. C. Avianus in Siciliâ est. Marcus est nobiscum. Ut illius dignitatem præsentis ornes, rem utriusque defendas, te rogo. Hoc mihi gratius in istâ provinciâ facere nihil potes. Idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBER XIV.

(1.) TULLIUS TERENTIÆ SUÆ, TULLIOLÆ SUÆ, CICERONI SUO, S. D.

(*Argumentum.* — Ab exsule scripta, querula; deinde de spe restitutionis, utcumque exiguâ; de familiâ, de pestilentiâ, Plancii officiis, Pisonis humanitate, et aliis, agit.)

Et literis multorum, et sermone omnium, perfertur ad me, incredibilem tuam virtutem et fortitudinem esse; teque nec animi nec corporis laboribus defatigari. Me miserum! te, istâ virtute, fide, probitate, humanitate, in tantas ærumnas propter me incidisse! Tulliolamque nostram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus! Nam quid ego de Cicerone dicam? qui, cum primum sapere cœpit, acerbissimos dolores miseriasque percepit. Quæ si, ut tu scribis, fato facta putarem, ferrem paulo facilius: sed omnia sunt meâ culpâ

commissa, qui ab his me amari putabam, qui invidebant; eos non sequebar, qui petebant.

Quod si nostris consiliis usi essemus, neque apud nos tantum valuisset sermo, aut stultorum amicorum, aut improborum; beatissimi viveremus. Nunc, cum sperare nos amici jubent, dabo operam, ne mea valetudo tuo labori desit. Res quanta sit, intelligo; quantoque fuerit facilius manere domi, quam redire. Sed tamen, si omnes tribunos plebis habemus, si Lentulum tam studiosum, quam videtur, si vero etiam Pompeium et Cæsarem; non est desperandum.

De familiâ, quomodo placuisse amicis scribis, faciemus. De loco, nunc quidem jam abiit pestilentia: sed, quamdiu fuit, me non attigit.

Plancius, homo officiosissimus, me cupit esse secum: et adhuc retinet. Ego volebam loco magis deserto esse in Epiro, quo neque Hispo veniret, nec milites: sed adhuc Plancius me retinet. Sperat posse fieri, ut mecum in Italiam decedat. Quem ego diem si videro, et si in vestrum complexum venero, ac si et vos et me ipsum recuperâro; satis magnum mihi fructum videbor percepisse, et vestræ pietatis, et meæ.

Pisonis humanitas, virtus, amor in omnes nos, tantus est, ut nihil supra possit. Utinam ea res ei voluptati sit! gloriæ quidem video fore. De Quinto fratre nihil ego te accusavi: sed vos, cum præsertim tam pauci sitis, volui esse quam conjunctissimos. Quibus me voluisti agere gratias, egi; et me a te certiorem factum esse scripsi.

Quod ad me, mea Terentia, scribis, te vicum vendituram; quid, obsecro te, (me miserum!) quid futurum est? Et, si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? Non queo reliqua scribere; tanta vis lacrymarum est; ne te in eumdem fletum adducam. Tantum scribo: si erunt in officio amici, pecunia non deerit: si non erunt, tu efficere tuâ pe-

cuniâ non poteris. Per fortunas miseras nostras, vide, ne puerum perditum perdamus: cui si aliquid erit, ne egeat, mediocri virtute opus est, et mediocri fortunâ, ut cætera consequatur.

Fac valeas, et ad me tabellarios mittas, ut sciam, quid agatur, et vos quid agatis. Mihi omnino jam brevis exspectatio est. Tulliolæ et Ciceroni salutem dic. Valete. D. a. d. VI Calendas Decembres, Dyrrhachii. Dyrrhachium veni, quod et libera civitas est, et in me officiosa, et proxima Italiæ. Sed, si me offendet loci celebritas, alio me conferam, et ad te scribam.

(2.) TULLIUS TERENTIÆ SUÆ, TULLIOLÆ ET CICERONI SUIS, S. D.

(*Argumentum.* — Brevitatem literarum excusat: Pisonis generi officia laudat: dolet Terentiæ vicem: rogat, ne suam dotem projiciat, et ut valetudini suæ consulat.)

Noli putare, me ad quemquam longiores epistolas scribere, nisi, si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere. Nec enim habeo, quod scribam; nec hoc tempore quidquam difficilius facio. Ad te vero, et ad nostram Tulliolam, non queo sine plurimis lacrymis scribere. Vos enim video esse miserrimas, quas ego beatissimas semper esse volui; idque præstare debui; et, nisi tam timidi fuissemus, præstitissem.

Pisonem nostrum merito ejus amo plurimum. Eum, ut potui, per literas cohortatus sum, gratiasque egi, ut debui. In novis tribunis plebis intelligo spem te habere. Id erit firmum, si Pompeii voluntas erit: sed Crassum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortissime et amantissime video: nec miror: sed mœreo casum ejusmodi, ut tantis tuis miseriis

meæ miseriæ subleventur. Nam ad me P. Valerius, homo officiosus, scripsit (id, quod ego maximo cum fletu legi), quemadmodum a Vestæ ad tabulam Valeriam ducta esses.

Hem, mea lux! meum desiderium! unde omnes opem petere solebant; te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic jacere in lacrymis et sordibus! idque fieri meâ culpâ, qui cæteros servavi, ut nos periremus!

Quod de domo scribis, hoc est, de areâ; ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta. Verum hæc non sunt in nostrâ manu. Illud doleo, quæ impensa facienda est, in ejus partem te miseram et despoliatam venire. Quod si conficitur negotium, omnia consequemur: sin eadem nos fortuna premet, etiamne reliquias tuas misera projicies? Obsecro te, mea vita! quod ad sumtum attinet, sine alios, qui possunt, si modo volunt, sustinere; et valetudinem istam infirmam, si me amas, noli vexare. Nam mihi ante oculos dies noctesque versaris. Omnes labores te excipere video: timeo, ut sustineas: sed video in te esse omnia. Quare, ut id, quod speras, et quod agis, consequamur, servi valetudini.

Ego, ad quos scribam, nescio, nisi ad eos qui ad me scribunt, aut ad eos de quibus ad me vos aliquid scribitis. Longius, quoniam ita vobis placet, non discedam: sed velim, quam sæpissime literas mittatis, præsertim, si quid est firmius, quod speremus. Valete, mea desideria, valete. A. d. III Nonas Octobr. Thessalonicâ.

(3.) TULLIUS TERENT. ET TULL. ET CICERONI SUIS S. D.

(*Argumentum.* — Suâ culpâ factum dolet, ut in tantas miserias inciderint. Dein ad capita epistolæ uxoris respondet ita, ut nimium præ se dolorem ferat, eique pæne succumbat.)

Accepi ab Aristocrito tres epistolas, quas ego lacrymis prope delevi. Conficior enim mœrore, mea Terentia: nec meæ me miseriæ magis excruciant, quam tuæ vestræque. Ego autem hoc miserior sum, quam tu, quæ es miserrima, quod ipsa calamitas communis est utriusque nostrûm; sed culpa mea propria est. Meum fuit officium, vel legatione vitare periculum, vel diligentiâ et copiis resistere, vel cadere fortiter. Hoc miserius, turpius, indignius nobis, nihil fuit. Quare cum dolore conficior, tum etiam pudore. Pudet enim me uxori meæ optimæ, suavissimis liberis, virtutem et diligentiam non præstitisse. Nam mihi ante oculos dies noctesque versatur squalor vester, et mœror, et infirmitas valetudinis tuæ: spes autem salutis pertenuis ostenditur. Inimici sunt multi: invidi pæne omnes. Ejicere nos magnum fuit; excludere facile est. Sed tamen, quamdiu vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia meâ culpâ cecidisse videantur. Ut tuto sim, quod laboras, id mihi nunc facillimum est: quem etiam inimici volunt vivere in his tantis miseriis. Ego tamen faciam, quæ præcipis. Amicis, quibus voluisti, egi gratias: et eas literas Dexippo dedi: meque, de eorum officio, scripsi, a te certiorem esse factum.

Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos et officio, et ego perspicio, et omnes prædicant. Dii faxint, ut tali genero mihi præsenti, tecum simul et cum liberis nostris, frui liceat! Nunc spes reliqua est in novis tribunis plebis, et in primis quidem diebus. Nam, si inveterârit, actum est. Eâ re ad te statim Aristocritum misi, ut ad me continuo initia rerum et rationem totius negotii posses scribere: etsi Dexippo quoque ita imperavi, statim ut recurreret; et ad fratrem misi, ut crebro tabellarios mitteret: nam ego eo nomine sum Dyrrhachii hoc tempore, ut quam celerrime, quid agatur, audiam: et sum tuto: civitas enim hæc semper a me defensa est. Cum inimici nostri venire dicentur, tum in Epirum ibo.

Quod scribis, te, si velim, ad me venturam ; ego vero, cum sciam magnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo. Si perficitis quod agitis, me ad vos venire oportet : sin autem . . . . Sed nihil opus est reliqua scribere. Ex primis, aut, summum, secundis literis tuis, constituere poterimus, quid nobis faciendum sit. Tu modo ad me velim omnia diligentissime perscribas : etsi magis jam rem, quam literas, debeo exspectare.

Cura ut valeas, et ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse, nec unquam fuisse. Vale, mea Terentia, quam ego videre videor : itaque debilitor lacrymis. Vale. Pridie Calendas Decembr. Dyrrhachii.

(4.) TULLIUS TERENTIÆ ET TULLIOLÆ ET CICERONI SUIS S. P. D.

(*Argumentum.* — Respondet ad varia capita literarum Terentiæ, non solum dolenter, sed etiam molliore, quam virum decebat, animo.)

Ego minus sæpe ad vos do literas, quam possum, propterea quod, cum omnia mihi tempora sunt misera ; tum vero, cum aut scribo ad vos, aut vestras lego, conficior lacrymis, sic, ut ferre non possim. Quod utinam minus vitæ cupidi fuissemus ! certe nihil, aut non multum, in vitâ mali vidissemus. Quod si nos ad aliquam alicujus commodi aliquando recuperandi spem fortuna reservavit ; minus est erratum a nobis : sin hæc mala fixa sunt ; ego vero te quam primum, mea vita ! cupio videre, et in tuo complexu emori ; quando neque Dii, quos tu castissime coluisti, neque homines, quibus ego servivi, nobis gratiam retulerunt.

Nos Brundisii apud M. Lænium Flaccum dies XIII fuimus, virum optimum ; qui periculum fortunarum et capitis sui, præ meâ salute, neglexit ;

neque legis improbissimæ pœnâ deductus est, quominus hospitii et amicitiæ jus officiumque præstaret. Huic utinam aliquando gratiam referre possimus! Habebimus quidem semper.

Brundisio profecti sumus a. d. V Calendas Maii. Per Macedoniam Cyzicum petebamus. O me perditum! O afflictum! quid nunc rogem te, ut venias, mulierem ægram, et corpore et animo confectam? non rogem? sine te igitur sim? Opinor, sic agam. Si est spes nostri reditûs, eam confirmes, et rem adjuves. Sin (ut ego metuo) transactum est, quoquo modo potes, ad me fac venias. Unum hoc scito: si te habebo, non mihi videbor plane perîsse. Sed quid de Tulliolà meâ fiet? jam id vos videte: mihi deest consilium. Sed certe, quoquo modo se res habebit, illius misellæ et matrimonio et famæ serviendum est. Quid? Cicero meus quid aget? Iste vero sit in sinu semper et complexu meo. Non queo plura jam scribere: impedit mœror. Tu quid egeris, nescio: utrum aliquid teneas, an (quod metuo) plane sis spoliata. Pisonem, ut scribis, spero fore semper nostrum.

De familiâ liberatâ, nihil est, quod te moveat. Primum, tuis ita promissum est te facturam esse, ut quisque esset meritus. Est autem in officio adhuc Orpheus: præterea magnopere nemo. Cæterorum servorum ea causa est, ut, si res a nobis abîsset, liberti nostri essent, si obtinere potuissent: sin ad nos pertinerent, servirent, præterquam oppido pauci. Sed hæc minora sunt.

Tu quod me hortaris, ut animo sim magno, et spem habeam recuperandæ salutis; id velim sit ejusmodi, ut recte sperare possimus. Nunc, miser, quando tuas jam literas accipiam? quis ad me perferet? quas ego exspectâssem Brundisii, si esset licitum per nautas, qui tempestatem prætermittere noluerunt.

Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut potes. Honestissime viximus: floruimus. Non vitium nostrum, sed virtus nostra, nos afflixit. Peccatum est

nullum, nisi quod non unâ animam cum ornamentis amisimus. Sed, si hoc fuit liberis nostris gratius, nos vivere; cætera, quamquam ferenda non sunt, feramus. Atque ego, qui te confirmo, ipse me non possum.

Clodium Philetærum, quod valetudine oculorum impediebatur, hominem fidelem, remisi. Sallustius officio vincit omnes. Pescennius est perbenevolus nobis; quem semper spero tui fore observantem. Sicca dixerat, se mecum fore: sed Brundisio discessit.

Cura, quoad potes, ut valeas: et sic existimes, me vehementius tuâ miseriâ quam meâ commoveri. Mea Terentia, fidissima atque optima uxor! et mea carissima filiola! et spes reliqua nostra, Cicero! valete. Pridie Calendas Maii. Brundisio.

(5.) M. T. C. TERENTIÆ ET TULL. SUIS S. P. D.

(*Argumentum.* — Reditum ex provinciâ Ciliciâ significat: Terentiæ diligentiam in scribendo laudat: quæ fieri velit de Precianâ auctione, mandat.)

Si tu et Tullia, lux nostra, valetis, ego et suavissimus Cicero valemus. Pridie Idus Octobres Athenas venimus, cum sane adversis ventis usi essemus, tardeque et incommode navigâssemus. De nave exeuntibus nobis Acastus cum literis præsto fuit uno et vicesimo die, sane strenue. Accepi tuas literas, quibus intellexi, te vereri, ne superiores mihi redditæ non essent. Omnes sunt redditæ: diligentissimeque a te perscripta sunt omnia: idque mihi gratissimum fuit. Neque sum admiratus, hanc epistolam, quam Acastus attulit, brevem fuisse: jam enim me ipsum exspectabas, sive nos ipsos, qui quidem quam primum ad vos venire cupimus: etsi, in quam rempublicam veniamus, intelligo. Cognovi enim ex multorum

amicorum literis, quas attulit Acastus, ad arma rem spectare; ut mihi, cum venero, dissimulare non liceat, quid sentiam. Sed, quando subeunda fortuna est, eo citius dabimus operam ut veniamus, quo facilius de totâ re deliberemus. Tu, velim, (quod commodo valetudinis tuæ fiat) quam longissime poteris, obviam nobis properes.

De hæreditate Precianâ, quæ quidem mihi magno dolori est, (valde enim illum amavi); sed hoc velim cures: si auctio ante meum adventum fiet, ut Pomponius, aut (si is minus poterit) Camillus, nostrum negotium curet. Nos, cum salvi venerimus, reliqua per nos agemus: sin tu jam Româ profecta eris, tamen curabis, ut hoc ita fiat. Nos, si Dii adjuvabunt, circiter Idus Novembres in Italiâ speramus fore. Vos, mea suavissima et optatissima Terentia, et Tulliola, si nos amatis, curate ut valeatis. Athenis, a. d. XV Calendas Novembr.

(6.) M. T. C. TERENTIÆ ET TULLIÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Excusat infrequentiam literarum: ut satisfiat, cui debebat, monet: gratias agi ab suâ, non miratur: Pollicem exspectat.)

Nec sæpe est, cui literas demus; nec rem habemus ullam, quam scribere velimus. Ex tuis literis, quas proxime accepi, cognovi, prædium nullum venire potuisse. Quare videatis, velim, quomodo satisfiat ei, cui scitis me satisfieri velle. Quod nostra tibi gratias agit; id ego non miror, te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere possit. Pollicem, si adhuc non est profectus, quam primum fac extrudas. Cura ut valeas. Idibus Quintil.

(7.) M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Sollicitudinem deposuisse significat, cum causâ ejus. Ut forti animo sit, et valetudinem curet, hortatur.)

Omnes molestias et sollicitudines, quibus et te miserrimam habui (id, quod mihi molestissimum est), Tulliolamque, quæ nobis nostrâ vitâ dulcior est, deposui et ejeci. Quid causæ autem fuerit, postridie intellexi, quam a vobis discessi. Χολην ακρατον noctu ejeci: statim ita sum levatus, ut mihi Deus aliquis medicinam fecisse videatur. Cui quidem tu Deo (quemadmodum soles) pie et caste satisfacias, id est, Apollini et Æsculapio.

Navem spero nos valde bonam habere: in eam simul atque conscendi, hæc scripsi. Deinde conscribam ad nostros familiares multas epistolas, quibus te et Tulliolam nostram diligentissime commendabo. Cohortarer vos, quo animo fortiore essetis, nisi vos fortiores cognôssem, quam quemquam virum. Et tamen ejusmodi spero negotia esse, ut et vos istic commodissime sperem esse, et me aliquando cum similibus nostri rempublicam defensurum.

Tu, primum, valetudinem tuam, velim, cures: deinde, tibi si videbitur, villis iis utere, quæ longissime aberunt a militibus. Fundo Arpinati bene poteris uti cum familiâ urbanâ, si annona carior fuerit. Cicero bellissimus tibi salutem plurimam dicit. Etiam atque etiam vale. D. III Idus Jun.

(8.) M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Hortatur, ut valetudinem curet, et, si quid novi, pergat scribere. Ante Pharsalicam pugnam.)

Si vales, bene est: ego valeo. Valetudinem tuam, velim, cures diligentissime. Nam mihi et scriptum et nuntiatum est, te in febrim subito incidisse. Quod celeriter me fecisti de Cæsaris literis certiorem, fecisti mihi gratum. Item posthac, si quid opus erit, si quid acciderit novi, facies ut sciam. Cura ut valeas. Vale. D. IV Nonas Junias.

(9.) M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Significat dolorem suum ex Dolabellæ generi et Tulliæ valetudine. Post pugnam Pharsalicam.)

Ad cæteras meas miserias accessit dolor e Dolabellæ valetudine et e Tulliæ. Omnino, de omnibus rebus, nec quid consilii capiam, nec quid faciam, scio. Tu, velim, tuam et Tulliæ valetudinem cures. Vale.

(10.) M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Ut cum Attico, ad quem scripserat consilium suum, agat, admonet. Tertio belli anno, Cæsare dictatore II.)

Quid fieri placeret, scripsi ad Pomponium serius quam oportuit. Cum eo si locuta eris, intelliges, quid fieri velim. Apertius scribi, quando ad illum scripseram, necesse non fuit. De eâ re, et de cæteris rebus, quam primum, velim, nobis literas mittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. VII Idus Quintil.

(11.) M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Tulliam ad se venisse dicit: sibi autem in animo esse filium ad Cæsarem mittere. Eodem anno.)

Si vales bene est: valeo. Tullia nostra venit ad me pridie Idus Junii: cujus summâ virtute et singulari humanitate, graviore etiam sum dolore affectus, nostrâ factum esse negligentiâ, ut longe aliâ in fortunâ esset, atque ejus pietas ac dignitas postulabat. Nobis erat in animo Ciceronem ad Cæsarem mittere, et cum eo Cn. Sallustium. Si profectus erit, faciam te certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XVII Calendas Quintil.

(12.) M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Scripta epistola ante superiorem, post Pharsalicam pugnam, quâ gratulationi Terentiæ, quod liberatus periculis in Italiam redierit, respondet.)

Quod nos in Italiam salvos venisse gaudes; perpetuo gaudeas, velim. Sed, perturbati dolore animi, magnisque injuriis, metuo ne id consilii ceperimus, quod non facile explicare possimus. Quare, quantum potes, adjuva. Quid autem possis, mihi in mentem non venit. In viam quod te des hoc tempore, nihil est: et longum est iter, et non tutum: et non video, quid prodesse possis, si veneris. Vale. D. pridie Nonas Novemb. Brundisio.

(13.) M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Permittit uxori, ut de nuntio remittendo consilium capiat ex tempore. Cæsare dictatore iterum.)

Quod scripsi ad te proximis literis de nuntio remittendo; quæ sit istius vis hoc tempore, et quæ concitatio multitudinis, ignoro. Si metuendus iratus est, quies tamen ab illo fortasse nascetur. Totum judicabis quale sit; et, quod in miserrimis rebus minime miserum putabis, id facies. Vale. VI Idus Quintiles.

(14.) TULLIUS TERENTIÆ, ET PATER TULLIOLÆ, DUABUS ANIMIS SUIS; ET CICERO MATRI OPTIMÆ, SUAVISS. SORORI, S. P. D.

(*Argumentum.* — Cum Cæsar Rubiconem transîsset, et Pompeius fugisset cum senatu ex Urbe, monet suas, ut cum amicis consultent, maneantne Cæsare adventante, an discedant ex Urbe.)

Si vos valetis, nos valemus. Vestrum jam consilium est, non solum meum, quid sit vobis faciendum. Si ille Romam modeste venturus est, recte in præsentia domi esse potestis: sin homo amens diripiendam urbem daturus est, vereor, ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. Etiam illud metuo, ne jam intercludamur, ut, cum velitis exire, non liceat. Reliquum est, quod ipsæ optime considerabitis, vestri similes feminæ sintne Romæ. Si enim non sunt, videndum est, ut honeste vos esse possitis. Quomodo quidem nunc se res habet, modo ut hæc vobis loca tenere liceat, bellissime vel mecum, vel in nostris

prædiis, esse poteritis. Etiam illud verendum est, ne brevi tempore fames in Urbe sit.

His de rebus, velim, cum Pomponio, cum Camillo, cum quibus vobis videbitur, consideretis. Ad summam, animo forti sitis. Labienus rem meliorem fecit. Adjuvat etiam Piso, quod ab Urbe discedit, et sceleris condemnat generum suum. Vos, meæ carissimæ animæ, quam sæpissime ad me scribite, et vos quid agatis, et quid istic agatur. Quintus pater, et filius, et Rufus, vobis salutem dicunt. Valete. VIII Calend. Quintiles. Minturnis.

(15.) M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Consilium de filio ad Cæsarem mittendo mutatum significat.)

Si vales, bene est. Constitueramus (ut ad te antea scripseram) obviam Ciceronem Cæsari mittere; sed mutavimus consilium, quia de illius adventu nihil audiebamus. De cæteris rebus, etsi nihil erat novi, tamen, quid velimus, et quid hoc tempore putemus opus esse, ex Siccâ poteris cognoscere. Tulliam adhuc mecum teneo. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XII Calendas Quintiles.

(16.) M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — De literis: de Volumniâ: de suo dolore.)

Si vales, bene est: valeo. Etsi ejusmodi tempora nostra sunt, ut nihil habeam, quod aut a te literarum exspectem, aut ipse ad te scribam; tamen, nescio quomodo, et ipse vestras literas exspecto, et scribo ad vos, cum habeo, qui ferat. Volumnia debuit in te

officiosior esse, quam fuit; et id ipsum, quod fecit, potuit diligentius facere et cautius. Quamquam alia sunt, quæ magis curemus, magisque doleamus: quæ me ita conficiunt, ut ii voluerunt, qui me de meâ sententiâ detruserunt. Cura ut valeas. Pridie Calend. Januar.

(17.) M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. D.

(*Argumentum.* — Nihil esse ait, quod scribat: quomodo ipse sit, ex Leptâ et Trebatio posse cognosci.)

S. V. B. E. V. Si quid haberem, quod ad te scriberem, facerem id et pluribus verbis, et sæpius. Nunc quæ sint negotia, vides. Ego autem quomodo sim affectus, ex Leptâ et Trebatio poteris cognoscere. Tu fac, ut tuam et Tulliæ valetudinem cures. Vale.

(18) TULLIUS TERENTIÆ SUÆ, ET PATER SUAVISS. FILIÆ TULLIOLÆ, CICERO MATRI ET SORORI, S. P. D.

(*Argumentum.* — Ejusdem argumenti est, cujus erat epistola XIV; quippe permittit suis, quid faciendum videatur, adventante ad Urbem Cæsare.)

Considerandum vobis etiam atque etiam, animæ meæ, diligenter puto, quid faciatis; Romæne sitis, an mecum in aliquo tuto loco. Id non solum meum consilium est, sed etiam vestrum. Mihi veniunt in mentem hæc: Romæ vos esse tuto posse per Dolabellam; eamque rem posse nobis adjumento esse, si qua vis, aut si quæ rapinæ fieri cœperint. Sed rursus illud me movet, quod video, omnes bonos abesse Româ, et eos mulieres suas secum habere. Hæc autem

regio, in quâ ego sum, nostrorum est cum oppidorum, tum etiam prædiorum; ut et multum esse mecum, et, cum abieritis, commode et in nostris esse possitis.

Mihi plane non satis constat adhuc, utrum sit melius. Vos videte, quid aliæ faciant isto loco feminæ; et ne, cum velitis, exire non liceat. Id, velim, diligenter etiam atque etiam vobiscum et cum amicis consideretis. Domus ut propugnacula et præsidium habeat, Philotimo dicetis. Et velim tabellarios instituatis certos, ut quotidie aliquas a vobis literas accipiam. Maxime autem date operam ut valeatis, si nos vultis valere. IX Cal. Formiis.

(19.) M. T. C. TERENTIÆ S. D.

(*Argumentum.*—Dolorem ex valetudine filiæ' quæ cum patre Brundisii post Pharsalicam cladem erat, significat: addit de propioris accessûs impedimentis.)

In maximis meis doloribus excruciat me valetudo Tulliæ nostræ. De quâ, nihil est quod ad te plura scribam: tibi enim æque magnæ curæ esse certo scio. Quod me propius vultis accedere, video ita esse faciendum. Etiam ante fecissem: sed me multa impedierunt, quæ ne nunc quidem expedita sunt. Sed a Pomponio exspecto literas, quas ad me quam primum perferendas cures, velim. Da operam ut valeas.

(20.) M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

(*Argumentum.*—Recreatus literis Cæsaris, non dubitat propius accedere. Parari ergo omnia in Tusculano jubet.)

In Tusculanum nos venturos putamus aut Nonis, aut postridie: ibi ut sint omnia parata: plures enim fortasse nobiscum erunt; et, ut arbitror, diutius ibi commorabimur. Labrum si in balineo non est; ut sit: item cætera, quæ sunt ad victum et ad valetudinem necessaria. Vale. Cal. Octobr. de Venusino.

(21.) M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Ejusdem temporis, aut paulo superioris, epistolium.)

Si vales, bene est: valeo. Da operam, ut convalescas. Quod opus erit, ut res tempusque postulat, provideas atque administres: et ad me de omnibus rebus quam sæpissime literas mittas. Vale.

(22.) M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Incertum se consilii ostendit.)

Si vales, bene est: valeo. Nos quotidie tabellarios nostros exspectamus: qui si venerint, fortasse erimus certiores, quid nobis faciendum sit; faciemusque te statim certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. Calendis Septembribus.

(23.) M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — Biduo ante eam, quæ sequitur, scripta: se a Cæsare literas satis liberales accepisse nuntiat.)

Si vales, bene est: valeo. Redditæ mihi tandem sunt a Cæsare literæ satis liberales; et ipse opinione

celerius venturus esse dicitur. Cui utrum obviam procedam, an hîc eum exspectem, cum constituero, faciam te certiorem. Tabellarios mihi, velim, quam primum remittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. D. pridie Idus Sext.

(24.) M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

(*Argumentum.* — De Cæsaris ex Ægypto et Asiâ adventu, se nihil certi habere significat.)

Si vales, bene est: valeo. Nos neque de Cæsaris adventu, neque de literis quas Philotimus habere dicitur, quidquam adhuc certi habemus. Si quid erit certi, faciam te statim certiorem. Valetudinem tuam fac ut cures. Vale. III Idus Sextiles.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBER XV.

(I.) M. TULLIUS, M. F. CICERO, PROCONS. S. P. D. COSS. PRÆTT. TRIBB. PL. SENATUI.

(*Argumentum.* — De bello Parthico quæ cognoverat, ad senatum perscribit ex provinciâ.)

Si vos V. B. E. E. Q. V. Etsi non dubie mihi nuntiabatur, Parthos transîsse Euphraten cum omnibus fere suis copiis; tamen (quod arbitrabar, a M. Bibulo proconsule certiora de his rebus ad vos scribi posse) statuebam mihi non necesse esse publice scribere ea quæ de alterius provinciâ nuntiarentur. Postea vero quam certissimis auctoribus, legatis, nuntiis, literis, sum certior factus; vel quod tanta res erat, vel quod nondum audieramus Bibulum in Syriam venisse, vel quia administratio hujus belli mihi cum Bibulo pæne est communis; quæ ad me delata essent, scribenda ad vos putavi.

Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nuntiârunt, Parthorum magnas copias Euphraten

transire cœpisse. Quo nuntio allato, cum essent nonnulli qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statui exspectandum esse, si quid certius afferretur.

A. d. XIII Calendas Octobr. cum exercitum in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniæ et Cappadociæ mihi literæ redditæ sunt a Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum, amicissimusque populi Romani, existimatur: Pacorum, Orodis, regis Parthorum, filium, cum permagno equitatu Parthico transîsse Euphraten, et castra posuisse Tybæ: magnumque tumultum esse in provinciâ Syriâ excitatum. Eodem die ab Iamblicho, phylarcho Arabum (quem homines opinantur bene sentire, amicumque esse reipublicæ nostræ), literæ de eisdem rebus mihi redditæ sunt.

His rebus allatis, etsi intelligebam, socios infirme animatos esse, et novarum rerum exspectatione suspensos; sperabam tamen, eos, ad quos jam accesseram, quique nostram mansuetudinem integritatemque perspexerant, amiciores populo Romano esse factos; Ciliciam autem firmiorem fore, si æquitatis nostræ particeps facta esset. Et ob eam causam, et ut opprimerentur ii qui ex Cilicum gente in armis essent, et ut hostis is, qui esset in Syriâ, sciret, exercitum populi Romani non modo non cedere his nuntiis allatis, sed etiam propius accedere, exercitum ad Taurum institui ducere.

Sed, si quid apud vos auctoritas mea ponderis habet (in iis præsertim rebus quas vos audîstis, ego pæne cerno), magno opere vos et hortor et moneo, ut his provinciis, serius vos quidem quam decuit, sed aliquando tamen, consulatis.

Nos quemadmodum instructos, et quibus præsidiis munitos, ad tanti belli opinionem miseritis, non estis ignari: quod ego negotium, non stultitiâ obcæcatus, sed verecundiâ deterritus, non recusavi. Neque enim unquam ullum periculum tantum putavi, quod

subterfugere mallem, quam vestræ auctoritati obtemperare.

Hoc autem tempore res sese sic habet, ut (nisi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere soletis, mature in has provincias miseritis) summum periculum sit, ne amittendæ sint omnes hæ provinciæ, quibus vectigalia populi Romani continentur. Quamobrem autem in hoc provinciali delectu spem habeatis aliquam, causa nulla est: neque multi sunt; et diffugiunt qui sunt, metu oblato. Et, quod genus hoc militum sit, judicavit vir fortissimus M. Bibulus in Asiâ; qui, cum vos ei permisissetis delectum habere, noluit. Nam sociorum auxilia, propter acerbitatem atque injurias imperii nostri, aut ita imbecilla sunt, ut non multum nos juvare possint, aut ita alienata a nobis, ut neque exspectandum ab iis, neque committendum iis, quidquam esse videatur. Regis Deiotari et voluntatem, et copias, quantæcumque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis. Reliqui reges tyrannique neque opibus satis firmi, nec voluntate, sunt. Mihi, in hac paucitate militum, animus certe non deerit; spero, ne consilium quidem. Quid casurum sit, incertum est. Utinam saluti nostræ consulere possimus! dignitati certe consulemus.

(2.) M. TULLIUS, M. F. CICERO, PROCOS. S. P. D. COSS. PRÆTT. TRIBB. PL. SENAT.

(*Argumentum.* — Exponit, audito Parthorum adventu, quid egerit pro tuendâ provinciâ, sociisque in fide continendis: adjungit de rege Ariobarzane ab insidiis liberato.)

S. V. V. B. E. E. Q. V. Cum pridie Calend. Sext. in provinciam venissem, neque maturius prop-

ter itinerum et navigationum difficultatem venire potuissem; maxime convenire officio meo, reique publicæ conducere, putavi, parare ea, quæ ad exercitum, quæque ad rem militarem, pertinerent. Quæ cum essent a me, curâ magis et diligentiâ, quam facultate et copiâ, constituta, nuntiique et literæ de bello a Parthis in provinciam Syriam illato, quotidie fere afferrentur; iter mihi faciendum per Lycaoniam, et per Isauros, et per Cappadociam, arbitratus sum. Erat enim magna suspicio, Parthos, si ex Syriâ egredi, atque irrumpere in meam provinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime pateret, esse facturos.

Itaque, cum exercitu, per Cappadociæ partem eam quæ cum Ciliciâ continens est, iter feci, castraque ad Cybistra (quod oppidum est ad montem Taurum) locavi; ut Artuasdes, rex Armenius, (quocumque animo esset) sciret, non procul a suis finibus exercitum populi Romani esse; et Deiotarum, fidelissimum regem atque amicissimum reipublicæ nostræ, maxime conjunctum haberem, cujus et consilio et opibus adjuvari posset respublica.

Quo cum in loco castra haberem, equitatumque in Ciliciam misissem, ut et meus adventus iis civitatibus, quæ in eâ parte essent, nuntiatus, firmiores animos omnium faceret; et ego mature, quid ageretur in Syriâ, scire possem; tempus ejus tridui, quod in his castris morabar, in magno officio et necessario mihi ponendum putavi. Cum enim vestra auctoritas intercessisset, ut ego regem Ariobarzanem, *Eusében* et *Philorhomæum*, tuerer, ejusque regis salutem, incolumitatem, regnumque, defenderem; regi regnoque præsidio essem: adjunxissetisque, salutem ejus regis populo senatuique magnæ curæ esse, quod nullo unquam de rege decretum esset a nostro ordine: existimavi, me judicium vestrum ad regem deferre debere, eique præsidium meum, et fidem, et diligentiam, polliceri: ut (cum salus ipsius, et inco-

lumitas regni, mihi commendata esset a vobis) diceret, si quid vellet.

Quæ cum essem in consilio meo cum rege locutus, initio ille orationis suæ vobis maximas (ut debuit), deinde etiam mihi, gratias egit: quod ei permagnum et perhonorificum videbatur, S. P. Q. R. tantæ curæ esse salutem suam; meque tantam diligentiam adhibere, ut et mea fides, et commendationis vestræ auctoritas, perspici posset. Atque ille primo, quod mihi maximæ lætitiæ fuit, ita mecum locutus est, ut nullas insidias neque vitæ suæ, neque regno, diceret se aut intelligere fieri, aut etiam suspicari. Cum ego ei gratulatus essem, idque me gaudere dixissem; cohortatus, ut recordaretur casum illum interitûs paterni, et vigilanter se tueretur, atque admonitu senatûs consuleret saluti suæ; tum a me discessit in oppidum Cybistra.

Postero autem die, cum Ariarathe, fratre suo, et cum paternis amicis, majoribus natu, ad me in castra venit: perturbatusque et flens, cum idem et frater faceret, et amici, meam fidem, vestram commendationem, implorare cœpit. Cum admirarer, quid accidisset novi, dixit, ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata, quæ essent ante adventum meum occultata; quod ii, qui ea patefacere possent, propter metum reticuissent: eo autem tempore, spe mei præsidii, complures ea, quæ scirent, audacter ad se detulisse: in his amantissimum sui, summâ pietate præditum, fratrem, dicere ea, quæ is me quoque audiente dicebat, se sollicitatum esse, ut regnare vellet: id vivo fratre suo accidere non potuisse: se tamen, ante illud tempus, eam rem nunquam in medium, propter periculi metum, protulisse. Quæ cum esset locutus, monui regem, ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet; amicosque, patris ejus atque avi judicio probatos, hortatus sum, regis sui vitam, docti casu acerbissimo patris ejus, omni curâ custodiâque defenderent.

Cum rex a me equitatum cohortesque de exercitu meo postularet; etsi intelligebam, vestro senatûs-consulto non modo posse me id facere, sed etiam debere; tamen, cum respublica postularet, propter quotidianos ex Syriâ nuntios, ut quam primum exercitum ad Ciliciæ fines adducerem; cumque mihi rex, patefactis jam insidiis, non egere exercitu populi Romani, sed posse se suis opibus defendere, videretur; illum cohortatus sum, ut in suâ vitâ conservandâ primum regnare disceret: a quibus perspexisset sibi insidias paratas, in eos uteretur jure regio; pœnâ afficeret eos, quos necesse esset; reliquos metu liberaret: præsidio exercitûs mei ad eorum, qui in culpâ essent, timorem potius, quam ad contentionem, uteretur: fore autem, ut omnes, cum senatûs-consultum nôssent, intelligerent, me regi, si opus esset, ex auctoritate vestrâ præsidio futurum.

Ita confirmato illo, ex eo loco castra movi; iter in Ciliciam facere institui; cum hac opinione e Cappadociâ discederem, ut, consilio vestro, casu incredibili ac pæne divino, regem, quem vos honorificentissime appellâssetis, nullo postulante, quemque meæ fidei commendâssetis, et cujus salutem magnæ vobis curæ esse decrevissetis, meus adventus præsentibus insidiis liberaret. Quod ad vos a me scribi, non alienum putavi, ut intelligeretis, ex iis quæ pæne acciderunt, vos multo ante, ne ea acciderent, providisse: eoque vos studiosius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingenii, fidei, benevolentiæque erga vos, perspexisse, ut non sine causâ tantam curam diligentiamque in ejus vos salutem videamini contulisse.

(3.) M. T. C. M. CATONI S. D.

(*Argumentum.* — De rumore belli Parthici scribit; et, quare publice non scripserit, excusat.)

Cum ad me legati, missi ab Antiocho Commageno, venissent in castra ad Iconium a. d. III Non. Septembres, iique mihi nuntiâssent, regis Parthorum filium, quocum esset nupta regis Armeniorum soror, ad Euphraten cum maximis Parthorum copiis, multarumque præterea gentium magnâ manu, venisse, Euphratenque jam transire cœpisse; dicique Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum; putavi, pro nostrâ necessitudine, me hoc ad te scribere oportere.

Publice, propter duas causas, nihil scripsi; quod et ipsum Commagenum legati dicebant ad senatum statim nuntios literasque misisse; et existimabam, M. Bibulum proconsulem, qui circiter Idus Sextiles ab Epheso in Syriam navibus profectus erat, (quod secundos ventos habuisset) jam in provinciam suam pervenisse; cujus literis omnia certiora perlatum iri ad senatum putabam.

Mihi (ut in hujusmodi re, tantoque bello) maximæ curæ est, ut, quæ copiis et opibus tenere vix possimus, ea mansuetudine et continentiâ nostrâ, sociorum fidelitate, teneamus. Tu, velim, ut consuêsti, nos absentes diligas et defendas. Vale.

(4.) M. T. C. IMP. M. CATONI S. D.

(*Argumentum.* — Res, a se in provinciâ gestas, narrat ordine; et, ut in senatu supplicationes sibi decernat, petit.)

Summa tua auctoritas fecit, meumque perpetuum de tuâ singulari virtute judicium, ut magni meâ interesse putarem, et res eas, quas gessissem, tibi notas esse, et non ignorari a te, quâ æquitate et continentiâ tuerer socios, provinciamque administrarem. His enim a te cognitis, arbitrabar, facilius me tibi, quæ vellem, probaturum. Cum in provinciam pridie

Cal. Sextiles venissem, et, propter anni tempus, ad exercitum mihi confestim esse eundum viderem, biduum Laodiceæ fui; deinde Apameæ quatriduum; triduum Synnadis; totidem dies Philomeli. Quibus in oppidis cum magni conventus fuissent, multas civitates acerbissimis tributis, et gravissimis usuris, et falso ære alieno, liberavi.

Cumque, ante adventum meum, seditione quâdam exercitus esset dissipatus; quinque cohortes sine legato, sine tribuno militum, denique etiam sine centurione ullo, apud Philomelum consedissent, reliquus exercitus esset in Lycaoniâ; M. Anneio legato imperavi, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret; coactoque in unum locum exercitu, castra in Lycaoniâ apud Iconium faceret. Quod cum ab illo diligenter esset actum; ego in castra a. d. VII Cal. Septemb. veni; cum interea, superioribus diebus, ex senatûs-consulto, et evocatorum firmam manum, et equitatum sane idoneum, et populorum liberorum regumque sociorum auxilia voluntaria, comparavissem.

Interim cum, exercitu lustrato, iter in Ciliciam facere cœpissem, Cal. Septemb. legati, a rege Commageno ad me missi, pertumultuose, neque tamen non vere, Parthos in Syriam transîsse nuntiaverunt. Quo audito, vehementer sum commotus, cum de Syriâ, tum de meâ provinciâ, de reliquâ denique Asiâ.

Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociæ regionem eam, quæ Ciliciam attingeret, putavi. Nam, si me in Ciliciam demisissem, Ciliciam quidem ipsam, propter montis Amani naturam, facile tenuissem: (duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syriâ; quorum uterque parvis præsidiis, propter angustias, intercludi potest; nec est quidquam Ciliciâ contra Syriam munitius:) sed me Cappadocia movebat, quæ patet a Syriâ, regesque habet finitimos, qui etiamsi sunt amici nobis, tamen aperte Parthis

inimici esse non audent. Itaque in Cappadociâ extremâ, non longe a Tauro, apud oppidum Cybistra, castra feci, ut et Ciliciam tuerer, et, Cappadociam tenens, nova finitimorum consilia impedirem.

Interea, in hoc tanto motu, tantâque exspectatione maximi belli, rex Deiotarus, (cui, non sine causâ, plurimum semper, et meo et tuo et senatûs judicio, tributum est) vir, cum benevolentiâ et fide erga populum Romanum singulari, tum [præstanti] magnitudine et animi et consilii, legatos ad me misit, se cum omnibus suis copiis in mea castra esse venturum. Cujus ego studio officioque commotus, egi ei per literas gratias; idque ut maturaret, hortatus sum.

Cum autem ad Cybistra, propter rationem belli, quinque dies essem moratus; regem Ariobarzanem, cujus salutem a senatu, te auctore, commendatam habebam, præsentibus insidiis nec-opinantem liberavi: neque solum ei saluti fui, sed etiam curavi, ut cum auctoritate regnaret. Metram, et eum, quem tu diligenter mihi commendâras, Athenæum, importunitate Athenaïdis exsilio multatos, maximâ apud regem auctoritate gratiâque constitui. Cumque magnum bellum in Cappadociâ concitaretur, si sacerdos armis se (quod facturus putabatur) defenderet, adolescens, et equitatu et peditatu et pecuniâ paratus, [et toto iis] qui novari aliquid volebant; perfeci, ut e regno ille discederet; rexque, sine tumultu ac sine armis, omni auctoritate aulæ communitâ, regnum cum dignitate obtineret.

Interea cognovi multorum literis atque nuntiis, magnas Parthorum copias et Arabum ad oppidum Antiochiam accessisse, magnumque eorum equitatum, qui in Ciliciam transîsset, ab equitum meorum turmis, et a cohorte prætoriâ, quæ erat Epiphaniæ præsidii causâ, occidione occisum. Quare, cum viderem, a Cappadociâ Parthorum copias aversas non longe a finibus esse Ciliciæ, quam potui maximis

itineribus ad Amanum exercitum duxi. Quo ut veni, hostem ab Antiochiâ recessisse, Bibulum Antiochiæ esse, cognovi: Deiotarumque confestim, jam ad me venientem cum magno et firmo equitatu et peditatu, et cum omnibus suis copiis, certiorem feci, non videri esse causam, cur abesset a regno; meque ad eum, si quid novi forte accidisset, statim literas nunticsque missurum esse.

Cumque eo animo venissem, ut utrique provinciæ, si ita tempus ferret, subvenirem; tum id, quod jam ante statueram vehementer interesse utriusque provinciæ, pacare Amanum, et perpctuum hostem ex eo monte tollere, agere perrexi. Cumque me discedere ab eo monte simulâssem, et alias partes Ciliciæ petere, abessemque ab Amano iter unius diei, et castra apud Epiphaniam fecissem; a. d. quartum Idus Octobres, cum advesperasceret, expedito exercitu ita noctu iter feci, ut a. d. tertium Idus Octobres, cum lucisceret, in Amanum adscenderem; distributisque cohortibus et auxiliis, cum aliis Q. frater, legatus, mecum simul; aliis C. Pomtinus, legatus; reliquis M. Anneius et L. Tullius, legati, præessent; plerosque nec-opinantes oppressimus; qui occisi captique sunt, interclusi fugâ.

Eranam autem, quæ fuit non vici instar, sed urbis, quod erat Amani caput, itemque Sepyram, et Commorin, acriter et diu repugnantibus, Pomtino illam partem Amani tenente, ex antelucano tempore usque ad horam diei decimam, magnâ multitudine hostium occisâ, cepimus: castellaque sex capta: complura incendimus.

His rebus ita gestis, castra in radicibus Amani habuimus apud Aras Alexandri quatriduum: et, in reliquiis Amani delendis, agrisque vastandis, quæ pars ejus montis meæ provinciæ est, id tempus omne consumsimus.

Confectis his rebus, ad oppidum Eleutherocilicum Pindenissum exercitum adduxi: quod cum esset

altissimo et munitissimo loco, ab iisque incoleretur qui ne regibus quidem unquam paruissent; cum et fugitivos reciperent, et Parthorum adventum acerrime exspectarent; ad existimationem imperii pertinere arbitratus sum, comprimere eorum audaciam; quo facilius etiam cæterorum animi, qui alieni essent ab imperio nostro, frangerentur.

Vallo et fossâ circumdedi: sex castellis, castrisque maximis, sepsi: aggere, vineis, turribus, oppugnavi: ususque tormentis multis, multis sagittariis, magno labore meo, sine ullâ molestiâ sumtuve sociorum, septimo quinquagesimo die rem confeci; ut, omnibus partibus urbis disturbatis aut incensis, compulsi in potestatem meam pervenirent.

His erant finitimi pari scelere et audaciâ Tibarani: ab his, Pindenisso capto, obsides accepi: exercitum in hiberna dimisi. Q. fratrem negotio præposui, ut in vicis, aut captis aut male pacatis, exercitus collocaretur.

Nunc, velim, tibi sic persuadeas, si de his rebus ad senatum relatum sit, me existimaturum, summam mihi laudem tributam, si tu honorem meum sententiâ tuâ comprobâris. Idque, etsi talibus de rebus gravissimos homines et rogare solere et rogari scio, tamen admonendum potius te a me, quam rogandum, puto. Tu es enim is, qui me tuis sententiis sæpissime ornâsti; qui oratione, qui prædicatione, qui summis laudibus in senatu, in concionibus, ad cœlum extulisti; cujus ego semper tanta esse verborum pondera putavi, ut uno verbo tuo, cum meâ laude conjuncto, omnia assequi me arbitrarer.

Te denique memini, cum cuidam clarissimo atque optimo viro supplicationem non decerneres, dicere, te decreturum, si referretur ob eas res quas is consul in Urbe gessisset. Tu idem mihi supplicationem decrevisti togato, non (ut multis) re publicâ bene gestâ, sed (ut nemini) republicâ conservatâ. Mitto, quod invidiam, quod pericula, quod omnes meas tempes-

tates, et subieris, et multo etiam magis, si per me licuisset, subire paratissimus fueris; quod denique inimicum meum, tuum inimicum putâris; cujus etiam interitum, (ut facile intelligerem, mihi quantum tribueres) Milonis causâ in senatu defendendâ, approbâris.

A me autem hæc sunt profecta, quæ ego in beneficii loco non pono, sed in veri testimonii atque judicii; ut præstantissimas tuas virtutes non tacitus admirarer, (quis enim idem non facit?) sed in omnibus orationibus, sententiis dicendis, causis agendis, omnibus scriptis, Græcis, Latinis, omni denique varietate literarum mearum, te non modo iis quos vidissemus, sed iis de quibus audîssemus, omnibus anteferrem.

Quæres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis et honoris a senatu tanti æstimem. Agam jam tecum familiariter, ut est et studiis et officiis nostris mutuis, et summâ amicitiâ dignum, et necessitudine etiam paternâ. Si quisquam fuit unquam remotus et naturâ, et magis etiam (ut mihi quidem sentire videor) ratione atque doctrinâ, ab inani laude, et sermonibus vulgi, ego profecto is sum. Testis est consulatus meus; in quo, sicut in reliquâ vitâ, fateor, ea me studiose secutum, ex quibus vera gloria nasci posset; ipsam quidem gloriam per se nunquam putavi expetendam.

Itaque et provinciam ornatam, et spem non dubiam triumphi, neglexi. Sacerdotium denique, cum (quemadmodum te existimare arbitror) non difficillime consequi possem, non appetivi. Idem, post injuriam acceptam, (quam tu reipublicæ calamitatem semper appellas, ego meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam) studui quam ornatissima senatûs populique Romani de me judicia intercedere. Itaque et augur postea fieri volui, quod antea neglexeram; et eum honorem, qui a senatu tribui rebus

bellicis solet, neglectum a me olim, nunc mihi expetendum puto.

Huic meæ voluntati (in quâ inest aliqua vis desiderii ad sanandum vulnus injuriæ) ut faveas, adjutorque sis, (quod paulo ante me negâram rogaturum) vehementer te rogo : sed ita, si non jejunum hoc nescio quid, quod ego gessi, et contemnendum, videbitur, sed tale atque tantum, ut multi, nequâquam paribus rebus, honores summos a senatu consecuti sint. Equidem etiam mihi illud animum advertisse videor, (scis enim, quam attente te audire soleam) te non tam res gestas, quam mores, instituta, atque vitam, imperatorum spectare solere, in habendis aut non habendis honoribus. Quod si in meâ causâ considerabis, reperies, me, exercitu imbecillo, contra metum maximi belli, firmissimum præsidium habuisse æquitatem et continentiam. His ego subsidiis ea sum consecutus, quæ nullis legionibus consequi potuissem ; ut ex alienissimis sociis amicissimos, ex infidelissimis firmissimos, redderem ; animosque, novarum rerum exspectatione suspensos, ad veteris imperii benevolentiam traducerem.

Sed nimis hæc multa de me, præsertim ad te, a quo uno omnium sociorum querelæ audiuntur : cognosces ex iis qui meis institutis se recreatos putant. Cumque omnes, uno prope consensu, de me apud te ea, quæ mihi optatissima sunt, prædicabunt ; tum duæ maximæ clientelæ tuæ, Cyprus insula et Cappadociæ regnum, tecum de me loquentur. Puto etiam regem Deiotarum, qui uni tibi est maxime necessarius.

Quæ si etiam majora sunt ; et in omnibus sæculis pauciores viri reperti sunt, qui suas cupiditates quam qui hostium copias vincerent ; est profecto tuum, cum ad res bellicas hæc, quæ rariora et difficiliora sunt, genera virtutis adjunxeris, ipsas etiam illas res gestas justiores et majores putare.

Extremum illud est, ut, quasi diffidens rogationi meæ, philosophiam ad te allegem; quâ nec mihi carior ulla unquam res in vitâ fuit, nec hominum generi majus a Diis munus ullum est datum. Hæc igitur, quæ mihi tecum communis est, societas studiorum atque artium nostrarum (quibus a pueritiâ dediti ac devincti, soli propemodum nos philosophiam illam veram et antiquam, quæ quibusdam otii esse ac desidiæ videtur, in forum atque in rem publicam, atque in ipsam aciem pæne, deduximus) tecum agit de meâ laude; cui negari a Catone fas esse non puto. Quamobrem tibi sic persuadeas, velim: si mihi tuâ sententiâ tributus honos ex meis literis fuerit, me sic existimaturum, cum auctoritate tuâ, tum benevolentiâ erga me, mihi, quod maxime cupierim, contigisse. Vale.

(5.) M. CATO M. T. C. IMP. S. P. D.

(*Argumentum.* — Excusat se, quod supplicationem non decreverit: et tamen decretam gaudet: seque honorificentius dicit sensisse, quam eos qui supplicationem decreverant.)

Quod et res publica me et nostra amicitia hortatur, libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam, cognitam in maximis rebus, domi togati, armati foris, pari industriâ [administrare] gaudeam. Itaque, quod pro meo judicio facere potui, ut innocentiâ consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperii nostri voluntatem, sententiâ meâ et decreto laudarem, feci. Supplicationem decretam (si tu, quâ in re nihil fortuito, sed summâ tuâ ratione et continentiâ, reipublicæ provisum est, Diis immortalibus gratulari nos, quam tibi referre acceptum, mavis) gaudeo.

Quod si triumphi prærogativam putas supplicationem, et idcirco casum potius quam te laudari mavis; neque supplicationem sequitur semper triumphus; et triumpho multo clarius est, senatum judicare, potius mansuetudine et innocentiâ imperatoris, provinciam, quam vi militum aut benignitate Deorum, retentam atque conservatam esse: quod ego meâ sententiâ censebam.

Atque hæc ego idcirco ad te, contra consuetudinem meam, pluribus scripsi, ut (quod maxime volo) existimes, me laborare, ut tibi persuadeam, me et voluisse de tuâ majestate, quod amplissimum sim arbitratus; et, quod tu maluisti, factum esse gaudere. Vale, et nos dilige; et instituto itinere severitatem diligentiamque sociis et reipublicæ præsta. Vale.

(6.) M. T. C. M. CATONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Quantam ex Catonis laudatione voluptatem ceperit, cum ipsius laude eximiâ exponit; petitque, si favere noluerit in adipiscendo triumpho, saltem, si adipiscatur, gaudeat.)

"Lætus sum laudari me," inquit Hector (opinor) apud Nævium, "abs te, pater, a laudato viro." Ea est enim profecto jucunda laus, quæ ab iis proficiscitur qui ipsi in laude vixerunt. Ego vero, vel gratulatione literarum tuarum, vel testimoniis sententiæ dictæ, nihil est quod me non assecutum putem. Idque mihi cum amplissimum, tum gratissimum est, te libenter amicitiæ dedisse, quod liquido veritati dares. Et, si non modo omnes, verum etiam multi, Catones essent in civitate nostrâ, in quâ unum exstitisse mirabile est; quem ego currum, aut quam lauream, cum tuâ laudatione conferrem? Nam, ad meum sensum, et ad illud sincerum ac subtile judicium, nihil potest esse laudabilius, quam ea tua

oratio, quæ est ad me perscripta a meis necessariis.

Sed causam meæ voluntatis (non enim dicam, cupiditatis) exposui tibi superioribus literis: quæ etiamsi parum justa tibi visa est, hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos, sed tamen, si deferatur a senatu, minime adspernandus, esse videatur. Spero autem, illum ordinem, pro meis ob rempublicam susceptis laboribus, me non indignum honore, usitato præsertim, existimaturum.

Quod si ita erit, tantum ex te peto, (quod amicissime scribis) ut, cum, tuo judicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris; si id, quod maluero, accidit, gaudeas. Sic enim fecisse te, et sensisse, et verius scripsisse, video: resque ipsa declarat, tibi illum honorem nostrum supplicationis jucundum fuisse, quod scribendo affuisti. Hæc enim senatûsconsulta, non ignoro, ab amicissimis ejus, cujus de honore agitur, scribi solere. Ego, ut spero, te propediem videbo, atque utinam republicâ meliore, quam timeo! Vale.

(7.) M T. C. PROCOS. C. MARCELLO, COS. DESIGN. S. P. D.

(*Argumentum.* — C. Marcello, Marci patrueli, de consulatu gratulatur, postquam audivit designatum esse.)

Maximâ sum lætitiâ affectus, cum audivi, te consulem factum esse: eumque honorem tibi Deos fortunare volo, atque a te pro tuâ parentisque tui dignitate administrari. Nam, cum te semper amavi dilexique, tum mei amantissimum cognovi in omni varietate rerum mearum; tum, patris tui pluribus beneficiis vel defensus tristibus temporibus, vel ornatus secundis, et sum totus vester, et esse debeo;

cum præsertim matris tuæ, gravissimæ atque optimæ feminæ, majora erga salutem dignitatemque meam studia, quam erant a muliere postulanda, perspexerim. Quapropter, a te peto majorem in modum, ut me absentem diligas atque defendas. Vale.

(8.) M. T. C. PROC. MARCELLO, COLLEGÆ, S. P. D.

(*Argumentum.*—C. Marcello auguri de filii Caii consulatu gratulatur; petitque, ut se absentem defendat.)

Marcellum tuum consulem factum, teque eâ lætitiâ affectum esse quam maxime optâsti, mirandum in modum gaudeo; idque cum ipsius causâ, tum quod te omnibus secundissimis rebus dignissimum judico; cujus erga me singularem benevolentiam, vel in labore meo vel in honore, perspexi: totam denique domum vestram vel salutis vel dignitatis meæ studiosissimam cupidissimamque cognovi. Quare, gratum mihi feceris, si uxori tuæ Juniæ, gravissimæ atque optimæ feminæ, meis verbis eris gratulatus. A te id, quod suêsti, peto, me absentem diligas atque defendas. Vale.

(9.) M. T. C. PROCOS. M. MARCELLO, COS. S. P. D.

(*Argumentum.* — M. Marcello gratulatur de fratre patruele consule facto: petitque, ut sibi in provinciâ succedatur.)

Te et pietatis in tuos, et animi in rempublicam, et clarissimi atque optimi consulatûs, C. Marcello consule facto, fructum cepisse, vehementer gaudeo.

Non dubito, quid præsentes sentiant: nos quidem longinqui, et a te ipso missi in ultimas gentes, ad cœlum (mehercule) te tollimus verissimis ac justissimis laudibus. Nam, cum te a pueritiâ tuâ unice dilexerim, tuque me in omni genere semper amplissimum esse et volueris et judicâris; tum hoc vel tuo facto, vel populi Romani de te judicio, multo acrius vehementiusque diligo: maximâque lætitiâ afficior, cum ab hominibus prudentissimis, virisque optimis, omnibus dictis, factis, studiis, institutis, vel me tui similem esse audio, vel te mei.

Unum vero si addis ad præclarissimas res consulatûs tui, ut aut mihi succedat quam primum aliquis, aut ne quid accedat temporis ad id quod tu mihi et senatûs-consulto et lege finîsti; omnia me per te consecutum putabo. Cura ut valeas, et me absentem diligas atque defendas.

Quæ mihi de Parthis nuntiata sunt, quia non putabam a me etiam nunc scribenda esse publice, propterea ne pro familiaritate quidem nostrâ volui ad te scribere; ne, cum ad consulem scripsissem, publice viderer scripsisse. Vale.

(10.) M. T. C. IMP. C. MARCELLO, C. F. COS. DESIGN. S. P. D.

(*Argumentum.* — Commendat studiose suam existimationem consuli C. Marcello in supplicatione decernendâ.)

Quando id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam, (mirificus enim generis ac nominis vestri fuit erga me semper animus) quando ergo ita accidit, ut omnium vestrûm studio tuus consulatus satisfacere posset, in quem meæ res gestæ, lausque et honos earum potissimum incideret; peto a te id, quod facillimum

factu est, non adspernante (ut confido) senatu, ut quam honorificentissimum senatûs-consultum, literis meis recitatis, faciendum cures.

Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, a quibus intelligis me præcipue diligi. Patris tui beneficia in me sunt amplissima: neque enim saluti meæ, neque honori, amicior quisquam dici potest. Frater tuus quanti me faciat, semperque fecerit, esse hominem qui ignoret, arbitror neminem. Domus tua denique tota me semper omnibus summis officiis prosecuta est. Neque vero tu, in me diligendo, cuiquam concessisti tuorum. Quare a te peto majorem in modum, ut me per te quam ornatissimum velis esse; meamque, et in supplicatione decernendâ, et in cæteris rebus, existimationem satis tibi esse commendatam putes. Vale.

(11.) M. T. C. IMP. C. MARCELLO, COS. DESIGN. S. P. D.

(*Argumentum.* — Supplicatione sibi decretâ, gratias agit consuli; et propediem ad Urbem se fore significat.)

Quantæ curæ tibi meus honos fuerit, et quam idem exstiteris consul in me ornando et amplificando, qui fueras semper cum parentibus tuis, et cum totâ domo, etsi res ipsa loquebatur, cognovi tamen ex meorum omnium literis. Itaque nihil est tantum, quod ego non tuâ causâ debeam, facturusque sim, cum studiose, tum libenter. Nam magni interest, cui debeas: debere autem nemini malui, quam tibi, cui me cum studia communia, beneficia paterna, tuaque, jam ante conjunxerant; tum accedit (meâ quidem sententiâ) maximum vinculum, quod ita rem publicam geris atque gessisti, quâ mihi carius nihil est, ut, quantum tibi omnes boni debe-

ant, quominus tantumdem ego unus debeam, non recusem. Quamobrem, tibi velim hi sint exitus, quos mereris, et quos fore confido. Ego, si me navigatio non morabitur, quæ incurrebat in ipsos Etesias, propediem te, ut spero, videbo. Vale.

(12.) M. T. C. IMP. L. PAULO, COS. DESIGN. S. P. D.

(*Argumentum.*— Gratulatur Paulo de consulatu; et, ne sibi provincia prorogetur, rogat.)

Etsi mihi nunquam fuit dubium, quin te populus Romanus, pro tuis summis in rempublicam meritis, et pro amplissimâ familiæ dignitate, summo studio, cunctis suffragiis consulem facturus esset; tamen incredibili lætitiâ sum affectus, cum id mihi nuntiatum est; eumque honorem tibi Deos fortunare volo, a teque ex tuâ majorumque tuorum dignitate administrari.

Atque utinam præsens illum diem mihi optatissimum videre potuissem, proque tuis amplissimis erga me studiis atque beneficiis tibi operam meam studiumque navare! Quam mihi facultatem cum hic necopinatus et improvisus provinciæ casus eripuit; tamen, ut te consulem, rem publicam pro tuâ dignitate gerentem, videre possim, magnopere a te peto, ut operam des, efficiasque, ne quid mihi fiat injuriæ, neve quid temporis ad meum annuum munus accedat. Quod si feceris, magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet. Vale.

(13.) M. T. C. IMP. L. PAULO, COS. S. P. D.

(*Argumentum.* — A consule petit, ut supplicationes sibi decernat; et suam existimationem in cæteris commendat.)

Maxime mihi fuit optatum, Romæ esse tecum, multas ob causas, sed præcipue, ut, et in petendo et in gerendo consulatu, meum tibi debitum studium perspicere posses. Ac petitionis quidem tuæ ratio mihi semper fuit explorata: sed tamen navare operam volebam. In consulatu vero cupio equidem te minus habere negotii: sed moleste fero, me consulem studium tuum adolescentis perspexisse; te meum, cum id ætatis sim, perspicere non posse. Sed ita, fato nescio quo, contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas; mihi ad remunerandum nihil suppetat, præter voluntatem.

Ornâsti consulatum, ornâsti reditum meum. Incidit meum tempus rerum gerendarum in ipsum consulatum tuum. Itaque cum et tua summa amplitudo et dignitas, et meus magnus honos magnaque existimatio, postulare videatur, ut a te plurimis verbis contendam ac petam, ut quam honorificentissimum senatûs-consultum de meis rebus gestis faciendum cures; non audeo vehementer a te contendere, ne aut ipse tuæ perpetuæ consuetudinis erga me oblitus esse videar, aut te oblitum putem. Quare, ut te velle arbitror, ita faciam; atque ab eo, quem omnes gentes sciunt de me optime meritum, breviter petam.

Si alii consules essent, ad te potissimum, Paule, mitterem, ut eos mihi quam amicissimos redderes. Nunc, cum tua summa potestas, summaque auctoritas, notaque omnibus nostra necessitudo sit, vehementer te rogo, ut et quam honorificentissime cures decernendum de meis rebus gestis, et quam celerrime.

Dignas res esse honore et gratulatione, cognosces ex iis literis, quas ad te et collegam et senatum publice misi: omniumque mearum reliquarum rerum, maximeque existimationis meæ, procurationem susceptam velim habeas. In primisque tibi curæ sit, quod abs te superioribus quoque literis petivi, ne

mihi tempus prorogetur. Cupio te consulem videre; omniaque spero, cum absens, tum etiam præsens, te consule assequi. Vale.

(14.) M. T. C. IMP. C. CASSIO, PROQUÆST. S. P. D.

(*Argumentum.* — Facturum se Fabii causâ, quæ rogaverat Cassius, pollicetur: quem dolet non vidisse ad Urbem e provinciâ redeuntem. Rogat, operam det, ne sibi temporis aliquid accedat ad annum provinciæ.)

Marcum Fabium quod mihi amicum tuâ commendatione das, nullum in eo facio quæstum. Multi enim anni sunt, cum ille in ære meo est, et a me diligitur propter summam humanitatem et observantiam. Sed tamen, quod ab eo te egregie diligi sensi, multo amicior ei sum factus. Itaque, quamquam profecerunt literæ tuæ, tamen aliquanto plus commendationis apud me habuit animus ipsius erga te, mihi perspectus et cognitus. Sed de Fabio faciemus studiose, quæ rogas: tu, multis de causis, vellem me convenire potuisses; primum, ut te, quem jamdiu plurimi facio, tanto intervallo viderem; deinde, ut tibi (quod feci per literas) possem præsens gratulari: tum, ut, quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis, inter nos communicaremus; postremo, ut amicitia nostra, quæ summis officiis ab utroque culta est, sed longis intervallis temporum interruptam consuetudinem habuit, confirmaretur vehementius.

Id cum non accidit, utemur bono literarum, et eadem fere absentes, quæ, si coram essemus, consequemur. Unus scilicet fructus, qui in te videndo est, percipi literis non potest: alter, gratulationis, est is quidem exilior, quam si tibi, te ipsum intuens, gratularer; sed tamen et feci ante, et facio nunc; ti-

bique, cum pro rerum magnitudine quas gessisti, tum pro opportunitate temporis, gratulor, quod te de provinciâ decedentem summa laus et summa gratia provinciæ prosecuta est. Tertium est, ut id, quod de nostris rebus coram communicâssemus inter nos, conficiamus idem literis. Ego, cæterarum rerum causâ, tibi Romam properandum magnopere censeo. Nam et ea, quæ reliqui, tranquilla de te erant; et, hac tuâ recenti victoriâ tantâ, clarum adventum tuum fore intelligo. Sed, si qua sunt onera tuorum, si tanta sunt, ut ea sustinere possis, propera; nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius: sin majora, considera, ne in alienissimum tempus cadat adventus tuus.

Hujus rei totum consilium tuum est: tu enim scis, quid sustinere possis. Si potes, laudabile atque populare est: sin plane non potes, absens hominum sermones facilius sustinebis. De me autem idem tecum his ago literis, quod superioribus egi, ut omnes tuos nervos in eo contendas, ne quid mihi ad hanc provinciam, quam et senatus et populus annuam esse voluit, temporis prorogetur. Hoc a te ita contendo, ut in eo fortunas meas positas putem. Habes Paulum nostrum nostri cupidissimum: est Curio: est Furnius. Sic, velim, enitare, quasi in eo sint mihi omnia.

Extremum illud est de iis quæ proposueram, confirmatio nostræ amicitiæ: de quâ pluribus verbis nihil opus est. Tu puer me appetîsti: ego autem semper ornamento te mihi fore duxi. Fuisti etiam præsidio tristissimis meis temporibus. Accessit, post tuum discessum, familiaritas mihi cum Bruto tuo maxima. Itaque in vestro ingenio et industriâ mihi plurimum et suavitatis et dignitatis constitutum puto. Id tu ut tuo studio confirmes, te vehementer rogo: literasque ad me et continuo mittas, et, cum Romam veneris, quam sæpissime. Vale.

(15.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Consilium suum de non renovando civili bello demonstrat: Cæsaris clementiam laudat: Italiæ gemitus ostendit: Cassii sententiam de futuris exquirit. Cæsare iterum et Servilio Coss.)

Etsi uterque nostrûm, spe pacis, et odio civilis sanguinis, abesse a belli pertinaciâ voluit; tamen, quando ejus consilii princeps ego fuisse videor, plus fortasse tibi præstare ipse debeo, quam a te exspectare. Etsi (ut sæpe soleo mecum recordari) sermo familiaris meus tecum, et item mecum tuus, adduxit utrumque nostrûm ad id consilium, ut uno prœlio putaremus, si non totam causam, at certe nostrum judicium, definiri convenire. Neque quisquam hanc nostram sententiam vere unquam reprehendit, præter eos, qui arbitrantur melius esse, deleri omnino rempublicam, quam imminutam et debilitatam manere. Ego autem ex interitu ejus nullam spem scilicet mihi proponebam; ex reliquiis magnam.

Sed ea sunt consecuta, ut magis mirum sit, accidere illa potuisse, quam nos non vidisse ea futura, nec, homines cum essemus, divinare potuisse. Equidem fateor, meam conjecturam hanc fuisse, ut, illo quasi quodam fatali prœlio facto, et victores communi saluti consuli vellent, et victi suæ: utrumque autem positum esse arbitrabar in celeritate victoris. Quæ si fuisset, eamdem clementiam experta esset Africa, quam cognovit Asia, quam etiam Achaïa, et, ut opinor, ipso legato ac deprecatore. Amissis autem temporibus (quæ plurimum valent, præsertim in bellis civilibus), interpositus annus alios induxit ut victoriam sperarent, alios, ut ipsum vinci contemnerent.

Atque horum malorum omnium culpam fortuna

sustinet. Quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adjunctum iri, aut nescio quem istum Pharnacem Asiæ terrorem illaturum putaret? Nos tamen, in consilio pari, casu dissimili usi sumus. Tu enim eam partem petîsti, ut et consiliis interesses, et (quod maxime curam levat) futura animo prospicere posses. Ego, qui festinavi, ut Cæsarem in Italiâ viderem, (sic enim arbitrabamur) eumque, multis honestissimis viris conservatis redeuntem, ad pacem currentem (ut aiunt) incitarem; ab illo longissime et absum et abfui.

Versor autem in gemitu Italiæ, et in Urbis miserrimis querelis; quibus aliquid opis fortasse ego pro meâ, tu pro tuâ, pro suâ quisque parte ferre potuisset, si auctor affuisset. Quare, velim, pro tuâ perpetuâ erga me benevolentiâ, scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendum, nobis existimes. Magni erunt mihi tuæ literæ: atque utinam primis illis, quas Luceriâ miseras, paruissem! Sine ullâ enim molestiâ dignitatem meam retinuissem. Vale.

(16.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Jocatur in opiniones Epicureas, et in ipsum Cassium, Epicureæ philosophiæ studiosum.)

Puto te suppudere, cum hæc te tertia jam epistola ante oppresserit, quam tu [schedulam] aut literam. Sed non urgeo: longiores enim exspectabo, vel potius exigam. Ego, si semper haberem, cui darem, vel ternas in horâ darem. Fit enim, nescio quî, ut quasi coram adesse videare, cum scribo aliquid ad te: neque id κατ᾽ ειδωλων φαντασιας, ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam διανοητικας φαντασιας spectris Catianis excitari. Nam, ne te fugiat, Catius

Insuber, Epicureus, qui nuper est mortuus, quæ ille Gargettius, etiam ante Democritus, ειδωλα, hic spectra nominat.

His autem spectris etiamsi oculi possint feriri, quod vel ipsa accurrunt, animus quî possit, ego non video. Doceas tu me, oportebit, cum salvus veneris, in meâne potestate sit spectrum tuum, ut, simul ac mihi collibitum sit de te cogitare, illud accurrat: neque solum de te, qui mihi hæres in medullis; sed, si insulam Britanniam cœpero cogitare, ejus ειδωλον mihi advolet ad pectus.

Sed hæc posterius: tento enim te, quo animo accipias. Si enim stomachabere, et moleste feres, plura dicemus: postulabimusque, ex quâ hæresi, "vi, hominibus armatis," dejectus sis, in eam restituare. In hoc interdicto non solet addi, "in hoc anno." Quare, si jam biennium aut triennium est, cum virtuti nuntium remisisti, delenitus illecebris voluptatis; in integro res nobis erit. Quamquam quîcum loquor? cum uno fortissimo viro; qui, posteaquam forum attigisti, nihil fecisti, nisi plenissimum amplissimæ dignitatis. In istâ ipsâ αίρεσει, metuo, ne plus nervorum sit, quam ego putârim, si modo eam tu probas. Quid tibi in mentem venit? inquies. Quia nihil habebam aliud, quod scriberem. De re publicâ enim nihil scribere possum: neque enim, quod sentio, libet scribere. Vale.

(17.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Queritur de importunis tabellariis: narrat de P. Sullæ morte, bello Hispaniensi, Pansæ profectione in provinciam: Cassii consilium probat Brundisinæ mansionis: literas mutuas poscit.)

Præposteros habes tabellarios; etsi me quidem non offendunt: sed tamen, cum a me discedunt, fla-

gitant literas; cum ad me veniunt, nullas afferunt. Atque id ipsum facerent commodius, si mihi aliquid spatii ad scribendum darent: sed petasati veniunt: comites ad portam exspectare dicunt. Ergo ignosces: alteras habebis has breves: sed exspecta παντα περι παντων. Etsi quid ego me tibi purgo, cum tui ad me inanes veniant; ad te cum epistolis revertantur?

Nos hîc (tamen ad te scribam aliquid) D. Sullam patrem mortuum habebamus: alii a latronibus, alii cruditate, dicebant. Populus non curabat: combustum enim esse constabat. Hoc tu, pro sapientiâ tuâ, feres æquo animo: quamquam προσωπον πολεως amisimus. Cæsarem putabant moleste laturum, verentem, ne hasta refrixisset. Mindius Marcellus et Attius pigmentarius valde gaudebant, se adversarium perdidisse.

De Hispaniâ novi nihil; sed exspectatio valde magna: rumores tristiores, sed αδεσποτοι. Pansa noster paludatus a. d. III Calend. Jan. profectus est; ut quivis intelligere posset id, quod tu nuper dubitare cœpisti, το καλον δι' αὐτο αἱρετον esse. Nam, quod multos miseriis levavit, et quod se in his malis hominem præbuit, mirabilis eum virorum bonorum benevolentia prosecuta est.

Tu quod adhuc Brundisii moratus es, valde probo, et gaudeo: et (mehercule) puto te sapienter facturum, si ακενόσπουδος fueris. Nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. Et (amabo te), cum dabis posthac aliquid domum literarum, mei memineris. Ego nunquam quemquam ad te, cum sciam, sine meis literis ire patiar. Vale.

(18.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Epistolæ brevitatem excusat: tristitiam temporum accusat; nihil ex Hispaniâ afferri significat.)

Longior epistola fuisset, nisi co ipso tempore petita esset a me, cum jam iretur ad te: longior etiam, si φλυαρον aliquem habuisset: nam σπουδαζειν sine periculo vix possumus. Ridere igitur (inquies) possumus. Non (mehercule) facillime: verumtamen aliam aberrationem a molestiis nullam habemus. Ubi igitur (inquies) philosophia? Tua quidem in culinâ; mea molesta est: pudet enim servire. Itaque facio me alias res agere, ne convicium Platonis audiam. De Hispaniâ nihil adhuc certi, nihil omnino novi. Te abesse, meâ causâ moleste fero, tuâ gaudeo. Sed flagitat tabellarius. Valebis igitur; meque, ut a puero fecisti, amabis.

(19.) C. CASSIUS M. T. C. S. P. D.

(*Argumentum.* — Respondet duabus Ciceronis epistolis, quæ ante proximam superiorem leguntur. Epicureos laudat a virtutis studio. Cupere videtur ut Cæsar in Hispaniâ vincat, jam cognitâ ejus clementiâ.)

Non (mehercule) in hac meâ peregrinatione quidquam libentius facio, quam scribo ad te: videor enim cum præsente loqui et jocari. Nec tamen hoc usu venit propter spectra Catiana: pro quo tibi proximâ epistolâ tot rusticos Stoïcos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas.

Pansam nostrum, secundâ voluntate hominum, paludatum ex Urbe exîsse, cum ipsius causâ gaudeo, tum (mehercule) etiam omnium nostrûm. Spero enim, homines intellecturos, quanto sit omnibus odio crudelitas, et quanto amori probitas et clementia: atque ea, quæ maxime mali petant et concupiscant, ad bonos pervenire. Difficile est enim persuadere hominibus, το καλον δι' αυτο αίρετον esse: ήδονην vero, et αταραξιαν, virtute, justitiâ, τῳ καλῳ,

parari, et verum et probabile est. Ipse enim Epicurus, a quo omnes Catii et Amafinii, mali verborum interpretes, proficiscuntur, dicit: συκ εστιν ἡδεως, ανευ του καλως και δικαιως, ζῃν. Itaque et Pansa, qui ἡδονην sequitur, virtutem retinet: et ii, qui a nobis φιληδονοι vocantur, sunt φιλοκαλοι και φιλοδικαιοι, omnesque virtutes et colunt et retinent.

Itaque Sulla, cujus judicium probare debemus, cum dissentire philosophos videret, non quæsiit, quid bonum esset: omnia bona coëmit: cujus ego mortem forti (mehercules) animo tuli. Nec tamen Cæsar diutius nos eum desiderare patietur: nam habet damnatos, quos pro illo nobis restituat; nec ipse sectorem desiderabit, cum filium viderit.

Nunc, ut ad rem publicam redeam, quid in Hispaniis geratur, rescribe. Peream, nisi sollicitus sum, ac malo veterem et clementem dominum habere, quam novum et crudelem experiri. Scis, Cnæus quam sit fatuus: scis, quomodo crudelitatem virtutem putet: scis, quam se semper a nobis derisum putet. Vereor, ne nos rustice gladio velit αντιμυκτηρισαι. Quid fiat, si me diligis, rescribe.

Hui! quam velim scire, utrum ista sollicito animo an soluto legas! sciam enim eodem tempore, quid me facere oporteat. Ne longior sim, vale: et me, ut facis, ama. Si Cæsar vicit, celeriter me exspecta.

(20.) M. T. C. TREBONIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Librum, quem "Oratorem" inscripsit, mittit: Sabinorum probitatem laudat: crebriores literas postulat. Missa in Asiam post Cæsaris necem.)

"Oratorem" meum (sic enim inscripsi) Sabino tuo commendavi. Natio me hominis impulit, ut ei recte putarem: nisi forte, candidatorum licentiâ hic

quoque usus, hoc subito cognomen arripuit: etsi modestus ejus vultus, sermoque constans, habere quiddam a Curibus videbatur.

Sed de Sabino satis. Tu, mi Treboni, quando ad amorem meum aliquantum olim discedens addidisti; quo tolerabilius feramus igniculum desiderii tui, crebris nos literis appellato; atque ita, si idem fiat a nobis: quamquam duæ causæ sunt, cur tu frequentior in isto officio esse debeas, quam nos; primum, quod olim solebant, qui Romæ erant, ad provinciales amicos de re publicâ scribere: nunc tu nobis scribas oportet: res enim publica istic est: deinde, quod nos aliis officiis tibi absenti satisfacere possumus; tu nobis, nisi literis, non video quâ re aliâ satisfacere possis.

Sed cætera scribes ad nos postea. Nunc hæc primo cupio cognoscere: iter tuum cujusmodi sit; ubi Brutum nostrum videris; quamdiu simul fueris: deinde, cum processeris longius, de bellicis rebus, de toto negotio, ut existimare possimus, quo statu simus. Ego tantum me scire putabo, quantum ex tuis literis habebo cognitum. Cura ut valeas, meque ames amore illo tuo singulari.

(21.) M. T. C. TREBONIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Rogat, ut sui absentis desiderium epistolis crebris et longis leniat: de Calvo oratore jam mortuo quid sentiat, exponit.)

Et epistolam tuam legi libenter, et librum libentissime: sed tamen, in eâ voluptate, hunc accepi dolorem, quod, cum incendisses cupiditatem meam consuetudinis nostræ augendæ, (nam ad amorem quidem nihil poterat accedere) tum discedis a nobis, meque tanto desiderio afficis, ut unam mihi consolationem relinquas, fore, ut utriusque nostrûm absen-

tis desiderium crebris et longis epistolis leniatur: quod ego non modo de me tibi spondere possum, sed de te etiam mihi. Nullam enim apud me reliquisti dubitationem, quantum me amares. Nam, ut illa omittam, quæ civitate teste fecisti, cum mecum inimicitias communicâsti, cum me concionibus tuis defendisti, cum quæstor in meâ atque in publicâ causâ consulum partes suscepisti, cum tribuno plebis quæstor non paruisti, cui tuus præsertim collega pareret: ut hæc recentia, quæ meminero semper, obliviscar; quæ tua sollicitudo de me in armis, quæ lætitia in reditu! quæ cura, qui dolor, cum ad te curæ et dolores mei perferrentur! Brundisium denique te ad me venturum fuisse, nisi subito in Hispaniam missus esses! Ut hæc igitur omittam, quæ mihi tanti æstimanda sunt, quanti vitam æstimo et salutem meam; liber iste, quem mihi misisti, quantam habet declarationem amoris tui! primum, quod tibi facetum videtur, quidquid ego dixi; quod aliis fortasse non item: deinde, quod illa, sive faceta sunt, sive secus, fiant, narrante te, venustissima. Quin etiam, antequam ad me veniatur, risus omnis pæne consumitur.

Quod si, in his scribendis, nihil aliud, nisi (quod necesse fuit) de uno me tamdiu cogitavisses, ferreus essem, si te non amarem. Cum vero ea, quæ scripturâ persecutus es, sine summo amore cogitare non potueris; non possum existimare, plus quemquam a se ipso, quam me a te amari. Cui quidem ego amori, utinam cæteris rebus possem! amore certe respondebo; quo tamen ipso tibi confido futurum satis.

Nunc ad epistolam venio, cui, copiose et suaviter scriptæ, nihil est quod multa respondeam. Primum enim ego illas Calvo literas misi, non plus, quam has quas nunc legis, existimans exituras. Aliter enim scribimus, quod eos solos, quibus mittimus; aliter, quod multos, lecturos putamus. Deinde ingenium ejus melioribus extuli laudibus, quam tu id vere potuisse fieri putas. Primum, quod ita judica-

bam, acute movebatur. Genus quoddam sequebatur, in quo, judicio lapsus, quo valebat, tamen assequebatur, quod probaret. Multæ erant et reconditæ literæ: vis non erat. Ad eam igitur adhortabar. In excitando autem et in acuendo, plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere.

Habes de Calvo judicium et consilium meum; consilium, quod hortandi causâ laudavi; judicium, quod de ingenio ejus valde existimavi bene. Reliquum est, tuam profectionem amore prosequar, reditum spe exspectem, absentem memoriâ colam, omne desiderium literis mittendis accipiendisque leniam. Tu, velim, tua in me studia et officia multum tecum recordere: quæ cum tibi liceat, mihi nefas sit, oblivisci, non modo virum bonum me existimabis, verum etiam te a me amari plurimum judicabis. Vale.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD DIVERSOS
LIBER XVI.

(1.) M. T. C. ET CICERO MEUS, ET FR. ET FRATRIS FIL. TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Suum desiderium Tironi, quem Patris ægrotum reliquerat, cum ex provinciâ domum iret, significat.)

Paulo facilius putavi posse me ferre desiderium tui; sed plane non fero: et, quamquam magni ad honorem nostrum interest, quam primum ad Urbem me venire, tamen peccâsse mihi videor, qui a te discesserim. Sed, quia tua voluntas ea videbatur esse, ut prorsus, nisi confirmato corpore, nolles navigare, approbavi tuum consilium; neque nunc muto, si tu in eâdem es sententiâ. Sin autem, postea quam cibum cepisti, videris tibi posse me consequi, tuum consilium est.

Marionem ad te eo misi, ut aut tecum ad me quam primum veniret, aut, si tu morarere, statim ad me red-

iret. Tu autem hoc tibi persuade, si commodo valetudinis tuæ fieri possit, nihil me malle, quam te esse mecum; si autem intelliges opus esse, te Patris, convalescendi causâ, paulum commorari, nihil me malle, quam te valere. Si statim navigas, nos Leucade consequêre: sin te confirmare vis; et comites, et tempestates, et navem idoneam, ut habeas, diligenter videbis.

Unum illud, mi Tiro, videto, si me amas, ne te Marionis adventus et hæ literæ moveant. Quod valetudini tuæ maxime conducet, si feceris, maxime obtemperâris voluntati meæ. Hæc pro tuo ingenio considera. Nos ita te desideramus, ut amemus: amor, ut valentem videamus, hortatur: desiderium, ut quam primum. Illud igitur potius. Cura ergo potissimum ut valeas: de tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum. III Nonas Novembres.

(2.) TULLIUS TIRONI SUO S. P. D.

(*Argumentum.* — Sollicitudinem suam significat, suumque ad Alyziam accessum: valetudinem ut curet, rogat.)

Non queo ad te, nec lubet, scribere, quo animo sim affectus: tantum scribo, et tibi et mihi maximæ voluptati fore, si te firmum quam primum videro. Tertio die abs te ad Alyziam accesseramus. Is locus est citra Leucadem stadia CXX. Leucade aut te ipsum, aut tuas literas a Marione putabam me accepturum. Quantum me diligis, tantum fac ut valeas, vel quantum te a me scis diligi. Nonis Novembr. Alyziâ.

(3.) TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO S. D. ET Q. PATER, ET Q. FILIUS.

(*Argumentum.* — Rogat, ut omni curâ valetudini serviat.)

Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi literas ante dederamus, unum diem commorati sumus, quod Quintus nos consecutus non erat. Is dies fuit Nonæ Novembres. Inde ante lucem proficiscentes, ante diem VIII Idus Novembres has literas dedimus. Tu, si nos omnes amas, et præcipue me, magistrum tuum, confirma te. Ego valde suspenso animo exspecto, primum te scilicet, deinde Marionem cum tuis literis. Omnes cupimus, ego in primis, quam primum te videre; sed, mi Tiro, valentem. Quare, nihil properâris: satis [quotidie] videro, si valebis. Utilitatibus tuis possum carere: te valere, tuâ causâ primum volo, tum meâ, mi Tiro. Vale.

(4.) M. T. C. ET Q. FR. ET Q. FIL. TIRONI S.

(*Argumentum.* — Tota cohortatio est ad curandam valetudinem.)

Varie sum affectus tuis literis; valde priore paginâ perturbatus, paulum alterâ recreatus. Quare nunc quidem non dubito, quin, quoad plane valeas, te neque navigationi neque viæ committas. Satis te mature videro, si plane confirmatum videro. De medico et tu bene existimari scribis, et ego sic audio: sed plane curationes ejus non probo. Jus enim dandum tibi non fuit, cum κακοστομαχος esses: sed tamen et ad illum scripsi accurate, et ad Lysonem.

Ad Curium vero, suavissimum hominem, et sum-

mi officii, summæque humanitatis, multa scripsi; in his etiam, ut, si tibi videretur, te ad se transferret. Lyso enim noster, vereor, ne negligentior sit; primum, quia omnes Græci; deinde, quod, cum a me literas accepisset, mihi nullas remisit. Sed eum tu laudas: tu igitur, quid faciendum sit, judicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, sumtû ne parcas ullâ in re, quod ad valetudinem opus sit. Scripsi ad Curium, quod dixisses, daret. Medico [ipsi] puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior.

Innumerabilia tua sunt in me officia, domestica, forensia, urbana, provincialia; in re privatâ, in publicâ, in studiis, in literis nostris. Omnia viceris, si, ut spero, te validum videro. Ego puto te bellissime, si recte erit, cum quæstore Mescinio decursurum. Non inhumanus est; teque, ut mihi visus est, diligit. Et, cum valetudini tuæ diligentissime consulueris, tum, mi Tiro, consulito navigationi. Nullâ in re jam te festinare volo: nihil laboro, nisi ut salvus sis.

Sic habeto, mi Tiro, neminem esse, qui me amet, quin idem te amet: et, cum tuâ et meâ maxime interest te valere, tum multis est curæ. Adhuc, dum mihi nullo loco deesse vis, nunquam te confirmare potuisti. Nunc te nihil impedit: omnia depone; corpori servi. Quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me fieri judicabo. Vale, mi Tiro, vale, vale, et salve. Lepta tibi salutem dicit, et omnes. Vale. VII Idus Novembr. Leucade.

(5.) TULLIUS, ET CICERO, ET Q. Q. TIRONI HUMANISS. ET OPT. S. P. D.

(*Argumentum.* — Rogant Tironem, ut valetudinem curet.)

Vide, quanta sit in te suavitas. Duas horas Thyrei fuimus. Xenomenes hospes tam te diligit, quam

si vixerit tecum. Is omnia pollicitus est, quæ tibi essent opus. Facturum puto. Mihi placebat, si firmior esses, ut te Leucadem deportaret, ut ibi te plane confirmares. Videbis, quid Curio, quid Lysoni, quid medico, placeat. Volebam ad te Marionem remittere, quem, cum meliuscule tibi esset, ad me mitteres: sed cogitavi, unas literas Marionem afferre posse, me autem crebras exspectare. Poteris igitur, et facies, si me diligis, ut quotidie sit Acastus in portu. Multi erunt, quibus recte literas dare possis, qui ad me libenter perferant. Equidem Patras euntem neminem prætermittam.

Ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio habeo. Nihil potest illo fieri humanius, nihil nostri amantius. Ei te totum trade. Malo te paulo post valentem, quam statim imbecillum, videre. Cura igitur nihil aliud, nisi ut tu valeas: cætera ego curabo. Etiam atque etiam vale. Leucade proficiscens, VII Idus Novembr.

(6.) M. TULLIUS CIC. PATER ET FIL. ET Q. Q. TIRONI S.D.

(*Argumentum.* — Rogat, ne quid omittat, quod ad recuperandam valetudinem spectet.)

Tertiam ad te hanc epistolam scripsi eodem die, magis instituti mei tenendi causâ, quia nactus eram cui darem, quam, quo haberem, quod scriberem. Igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiæ. Ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium: cum valetudinis rationem (ut spero) habueris, habeto etiam navigationis. In Italiam euntibus omnibus ad me literas dabis, ut ego euntem Patras neminem prætermitto. Cura, cura te, mi Tiro. Quando non

contigit, ut simul navigares, nihil est, quod festines: nec quidquam cures, nisi ut valeas. Etiam atque etiam vale. VII Idus Novembr. Actio, vesperi.

(7.) M. T. C. TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Adversis ventis se teneri scribit; ut valetudinem curet, nec nisi confirmatus naviget, hortatur.)

Septimum jam diem Corcyræ tenebamur; Quintus autem pater et filius Buthroti. Solliciti eramus de tuâ valetudine mirum in modum: nec mirabamur, nihil a te literarum. Iis enim ventis istinc navigatur, qui si essent, nos Corcyræ non sederemus. Cura igitur te, et confirma: et, cum commode, et per valetudinem et per anni tempus, navigare poteris, ad nos, amantissimos tui, veni. Nemo nos amat, qui te non diligat. Carus omnibus exspectatusque venies. Cura ut valeas, etiam atque etiam, Tiro noster. Vale. XV Calend. Novembr. Corcyrâ.

(8.) Q. C. TIRONI S.

(*Argumentum.* — Q. Cicero, quantæ sibi Tironis valetudo curæ sit, amantissimis verbis ostendit.)

Magnæ nobis est sollicitudini valetudo tua. Nam, tametsi, qui veniunt, ακινδυνα μεν, χρονιωτερα δε nuntiant, tamen in magnâ consolatione ingens inest sollicitudo, si diutius a nobis abfuturus est is, cujus usum et suavitatem desiderando sentimus. Attamen, quamquam videre te totâ cogitatione cupio, tamen te penitus rogo, ne te tam longæ navigationi et viæ per hiemem, nisi bene firmum, committas; neve naviges, nisi explorate. Vix in ipsis tectis et oppidis

frigus infirmâ valetudine vitatur; nedum in mari et viâ sit facile abesse ab injuriâ temporis.

Ψυχος δε λεπτῳ χρωτι πολεμιωτατον,

inquit Euripides. Cui tu quantum credas, nescio. Ego certe singulos ejus versus, singula ejus testimonia puto. Effice, si me diligis, ut valeas, et ut ad nos firmus ac valens quam primum venias. Ama nos, et vale. Q. F. tibi salutem dicit.

(9.) M. T. ET C. ET Q. TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Navigationis descriptio, et ad curandam valetudinem plenior cohortatio.)

Nos a te (ut scis) discessimus a. d. IV Non. Novembres. Leucadem venimus a. d. VIII Idus Novembres; a. d. VII Actium. Ibi, propter tempestatem, ad VI Idus morati sumus. Inde a. d. quintum Idus Corcyram bellissime navigavimus. Corcyræ fuimus usque ad XVI Calend. Decembr. tempestatibus retenti. A. d. XV Calend. Decembr. a portu Corcyræorum ad Cassiopen stadia CXX processimus. Ibi retenti ventis sumus usque ad IX Calendas. Interea, qui cupide profecti sunt, multi naufragia fecerunt.

Nos eo die cœnati solvimus. Inde, Austro lenissimo, cœlo sereno, nocte illâ et die postero in Italiam ad Hydruntem ludibundi pervenimus: eodemque vento postridie (id erat a. d. VII Calend. Decembr.) horâ quartâ Brundisium venimus: eodemque tempore simul nobiscum in oppidum introiit Terentia; quæ te fâcit plurimi.

A. d. V Cal. Decembr. servus Cn. Plancii Brundisii tandem aliquando mihi a te exspectatissimas literas reddidit, datas Idibus Novembr. quæ me molestiâ valde levârunt: utinam omnino liberâssent! Sed

tamen Asclapo medicus plane confirmat, propediem te valentem fore. Nunc quid ego te horter, ut omnem diligentiam adhibeas ad convalescendum? Tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me, novi. Scio te omnia facturum, ut nobiscum quam primum sis. Sed tamen ita velim, ut ne quid properes. Symphoniam Lysonis velim vitâsses, ne in quartam hebdomada incideres. Sed, cum pudori tuo maluisti obsequi, quam valetudini, reliqua cura.

Curio misi, ut medico honos haberetur, et tibi daret, quod opus esset: me, cui jussisset, curaturum. Equum et mulum Brundisii tibi reliqui.

Romæ, vereor, ne ex Cal. Jan. magni tumultus sint. Nos agemus omnia medice. Reliquum est, ut te hoc rogem, et a te petam, ne temere naviges. Solent nautæ festinare quæstûs sui causâ. Cautus sis, mi Tiro. Mare magnum et difficile tibi restat. Si poteris, cum Mescinio; caute is solet navigare: si minus, cum honesto aliquo homine, cujus auctoritate navicularius moveatur. In hoc omnem diligentiam si adhibueris, teque nobis incolumem præstiteris, omnia a te habebo. Etiam atque etiam, noster Tiro, vale. Medico, Curio, Lysoni, de te scripsi diligentissime. Vale, salve.

(10.) M. T. C. TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Tironem ad se venire cupit; sed viam timet, ne valetudini noceat. Ejus operam in studiis laudat et exigit.)

Ego vero cupio te ad me venire: sed viam timeo. Gravissime ægrotâsti: inediâ, et purgationibus, et vi ipsius morbi, consumtus es. Graves solent offensiones esse ex gravibus morbis, si qua culpa commissa est. Jam ad id biduum, quod fueris in viâ, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies

quinque. Ego in Formiano a. d. III Calend. esse volo. Ibi te ut firmum offendam, mi Tiro, effice.

Literulæ meæ, sive nostræ, tui desiderio oblanguërunt. Hac tamen epistolâ, quam Acastus attulit, oculos paulum sustulerunt. Pompeius erat apud me, cum hæc scribebam, hilare et libenter. Ei cupienti audire nostra, dixi, sine te omnia mea muta esse. Tu Musis nostris para ut operas reddas. Nostra ad diem dictam fient. Docui enim te, fides ετυμον quod haberet. Fac plane ut valeas. Nos [ad summum.] Vale. XIV Cal.

(11.) M. T. ET C. TERENTIA ET TULLIA, Q. FRATER ET Q. F. TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Rogat, ut valetudinis unice rationem habeat. De suo ad Urbem adventu, de turbato statu reip. et de triumpho ac Campanâ præfecturâ, significat.)

Etsi opportunitatem operæ tuæ omnibus locis desidero, tamen non tam meâ quam tuâ causâ doleo, te non valere. Sed, cum in quartanam conversa vis est morbi, (sic enim scribit Curius) spero, te, diligentiâ adhibitâ, etiam firmiorem fore. Modo fac, (id, quod humanitatis tuæ est) ne quid aliud cures hoc tempore, nisi ut quam commodissime convalescas. Non ignoro, quantum ex desiderio labores : sed erunt omnia facilia, si valebis. Festinare te nolo, ne nauseæ molestiam suscipias æger, et periculose hieme naviges.

Ego ad Urbem accessi pridie Nonas Januarias. Obviam mihi sic est proditum, ut nihil potuerit fieri ornatius. Sed incidi in ipsam flammam civilis discordiæ, vel potius belli : cui cum cuperem mederi, et (ut arbitror) possem ; cupiditates certorum hominum (nam ex utrâque parte sunt, qui pugnare cupi-

ant) impedimento mihi fuerunt omnino: et ipse Cæsar, amicus noster, minaces ad senatum et acerbas literas miserat; et erat adhuc impudens, qui exercitum et provinciam invito senatu teneret: et Curio meus illum incitabat. Antonius quidem noster, et Q. Cassius, nullâ vi expulsi, ad Cæsarem cum Curione profecti erant.

Posteaquam senatus consulibus, prætoribus, tribunis plebis, et nobis qui proconsules sumus, negotium dederat, ut curaremus, ne quid respublica detrimenti caperet; nunquam majore in periculo civitas fuit: nunquam improbi cives habuerunt paratiorem ducem. Omnino ex hac quoque parte diligentissime comparatur. Id fit auctoritate et studio Pompeii nostri, qui Cæsarem sero cœpit timere.

Nobis, inter has turbas, senatus tamen frequens flagitavit triumphum: sed Lentulus consul, quo majus suum beneficium faceret, simul atque expedîsset quæ essent necessaria de re publicâ, dixit se relaturum. Nos agimus nihil cupide; eoque est nostra pluris auctoritas. Italiæ regiones descriptæ sunt, quam quisque partem tueretur. Nos Capuam sumsimus. Hæc te scire volui. Tu etiam atque etiam cura ut valeas; literasque ad me mittas, quotiescumque habebis, cui des. Etiam atque etiam vale. D. pridie Idus Jan.

(12.) M. T. C. TIRONI SUO S. P. D.

(*Argumentum.*—Deplorat statum reipublicæ: initia belli civilis exponit: Tironem, ut valetudinis rationem rediturus habeat, admonet.)

Quo in discrimine versetur salus mea et bonorum omnium atque universæ reipublicæ, ex eo scire potes, quod domos nostras, et patriam ipsam vel diripiendam vel inflammandam, reliquimus. In eum lo-

cum res deducta est, ut, nisi qui Deus vel casus aliquis subvenerit, salvi esse nequeamus. Equidem ut veni ad Urbem, non destiti omnia et sentire et dicere et facere, quæ ad concordiam pertinerent; sed mirus invaserat furor non solum improbis, sed etiam his qui boni habentur, ut pugnare cuperent, me clamante, nihil esse bello civili miserius.

Itaque, cum Cæsar amentiâ quâdam raperetur, et, oblitus nominis atque honorum suorum, Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupavisset, Urbem reliquimus; quam sapienter, aut quam fortiter, nihil attinet disputare.

Quo quidem in casu simus, vides. Feruntur omnino conditiones ab illo, ut Pompeius eat in Hispaniam; delectus, qui sunt habiti, et præsidia nostra, dimittantur; se ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Considio Noniano (his enim obtigerunt) traditurum; ad consulatûs petitionem se venturum; neque se jam velle, absente se, rationem haberi sui; se præsentem trinum nundinum petiturum.

Accepimus conditiones; sed ita, ut removeat præsidia ex his locis quæ occupavit, ut, sine metu, de iis ipsis conditionibus Romæ senatus haberi possit. Id ille si fecerit, spes est pacis, non honestæ: leges enim imponuntur. Sed quidvis est melius, quam sic esse, ut sumus. Sin autem ille suis conditionibus stare noluerit, bellum paratum est; ejusmodi tamen, quod sustinere ille non possit, præsertim cum a suis conditionibus ipse fugerit: tantummodo ut eum intercludamus, ne ad Urbem possit accedere; quod sperabamus fieri posse. Delectus enim magnos habebamus: putabamusque illum metuere, si ad Urbem ire cœpisset, ne Gallias amitteret; quas ambas habet inimicissimas, præter Transpadanos: ex Hispaniâque sex legiones, et magna auxilia, Afranio et Petreio ducibus, habet a tergo. Videtur, si insaniet, posse opprimi, modo ut Urbe salvâ. Maximam autem plagam accepit, quod is, qui summam auctori-

tatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, socius sceleris esse noluit: reliquit illum, et nobiscum est: multique idem facturi esse dicuntur.

Ego adhuc oræ maritimæ præsum a Formiis. Nullum majus negotium suscipere volui, quo plus apud illum meæ literæ cohortationesque ad pacem valerent. Sin autem erit bellum, video me castris et certis legionibus præfuturum. Habeo etiam illam molestiam, quod Dolabella noster apud Cæsarem est.

Hæc tibi nota esse volui: quæ cave ne te perturbent, et impediant valetudinem tuam. Ego A. Varroni (quem cum amantissimum mei cognovi, tum etiam valde tui studiosum) diligentissime te commendavi, ut et valetudinis tuæ rationem haberet et navigationis, et totum te susciperet ac tueretur: quem omnia facturum confido: recepit enim, et mecum locutus est suavissime.

Tu, cum eo tempore mecum esse non potuisti, quo ego maxime operam et fidelitatem desideravi tuam, cave festines, aut committas, ut aut æger aut hieme naviges. Nunquam sero te venisse putabo, si salvus veneris. Adhuc neminem videram, qui te postea vidisset, quam M. Volusius, a quo tuas literas accepi: quod non mirabar: neque enim meas puto ad te literas tantâ hieme perferri. Sed da operam ut valeas: et, si valebis, cum recte navigari poterit, tum naviges. Cicero meus in Formiano erat; Terentia et Tullia Romæ. Cura ut valeas. IV Calendas Febr. Capuâ.

(13.) M. T. C. TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Cohortatio ad valetudinem curandam.)

Omnia a te data mihi putabo, si te valentem videro. Summâ curâ exspectabam adventum Menandri, quem ad te miseram. Cura, si me diligis, ut valeas: et, cum te bene confirmâris, ad nos venias. Vale. IV Idus April.

(14.) M. T. C. TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Sollicitudinem suam, ægrotante Tirone, significat; et, valetudinem ut curet, hortatur.)

Andricus postridie ad me venit, quam exspectâram. Itaque habui noctem plenam timoris ac miseriæ. Tuis literis nihilo sum factus certior, quomodo te haberes: sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione literisque omnibus careo; quas, ante quam te videro, attingere non possum. Medico, mercedis quantum poscet, promitti jubeto. Id scripsi ad Ummium. Audio te animo angi, et medicum dicere, ex eo te laborare. Si me diligis, excita ex somno tuas literas, humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. Nunc opus est te animo valere, ut corpore possis. Id cum tuâ, tum meâ causâ facias, a te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. Conserva te mihi. Dies promissorum adest; quem etiam repræsentabo, si adveneris. Etiam atque etiam vale. IV Idus, horâ VI.

(15.) M. T. C. TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Suam de Tironis valetudine sollicitudinem significat.)

Ægypta ad me venit pridie Idus Apriles. Is etsi mihi nuntiavit, te plane febri carere, et belle habere;

tamen, quod negavit te potuisse ad me scribere, curam mihi attulit, et eo magis, quod Hermia, quem eodem die venire oportuerat, non venerat. Incredibili sum sollicitudine de tuâ valetudine; quâ si me liberâris, ego te omni curâ liberabo.

Plura scriberem, si jam putarem, libenter te legere posse. Ingenium tuum, quod ego maximi facio, confer ad te mihi tibique conservandum. Cura te etiam atque etiam diligenter. Vale.

Scriptâ jam epistolâ, Hermia venit. Accepi tuam epistolam, vacillantibus literulis: nec mirum, tam gravi morbo. Ego ad te Ægyptam misi, quod nec inhumanus est, et te visus est mihi diligere, ut is tecum esset; et cum eo coquum, quo utêre. Vale.

(16.) QUINTUS CICERO M. CICERONI, FRATRI, S. P. D.

(*Argumentum.* — Quintus fratri de Tirone manumisso et gratias agit et gratulatur.)

De Tirone, mi Marce, ita te, meumque Ciceronem, et meam Tulliolam, tuumque filium videam, ut mihi gratissimum fecisti, cum eum, indignum illâ fortunâ, nobis amicum quam servum esse maluisti. Mihi crede, tuis et illius literis perlectis, exsilui gaudio; et tibi et ago gratias et gratulor. Si enim mihi Statii fidelitas est tantæ voluptati; quanti esse in isto hæc eadem bona debent, additis literis, sermonibus, humanitate, quæ sunt his ipsis commodis potiora? Amo te omnibus equidem maximis de causis, verum etiam propter hanc, vel quod mihi sic, ut debuisti, nuntiâsti. Te totum in literis vidi. Sabini pueris et promisi omnia, et faciam. Vale.

(17.) M. T. C. TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Tironem modeste reprehendit, quod adverbio "Fideliter" non recte usus fuerat: et, ut valetudini serviat, admonet.)

Video, quid agas. Tuas quoque epistolas vis referri in volumina. Sed heus, tu, qui κανων esse meorum scriptorum soles, unde illud tam ακυρον, "valetudini fideliter inserviendo?" Unde in istum locum "fideliter" venit? cui verbo domicilium est proprium in officio; migrationes in alienum multæ. Nam et doctrina, et domus, et ars, et ager etiam, fidelis dici potest; ut sit (quomodo Theophrasto placet) verecunda tralatio. Sed hæc coram. Demetrius venit ad me: quo quidem comitatu αφωμιλησα: satis scis. Tu eum videlicet non potuisti videre: cras aderit: videbis igitur: nam ego hinc perendie mane cogito. Valetudo tua me valde sollicitat: sed inservi, et fac omnia: tum te mecum esse, tum mihi cumulatissime satisfacere, putato. Cuspio quod operam dedisti, mihi gratum est. Valde enim ejus causâ volo. Vale.

(18.) TULLIUS TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Liberto Tironi respondet, patroni nomina, ne invidiam ferant, deprecanti. De valetudine gratulatur, cui ut indulgeat, monet. Admiscet alia.)

Quid igitur? non sic oportet? Equidem censeo sic: addendum etiam, "suo." Sed, si placet, invidia vitetur; quam quidem ego sæpe contemsi. Tibi διαφορησιν gaudeo profuisse. Si vero etiam Tusculanum, Dii boni! quanto mihi illud erit amabilius! Sed, si me amas (quod quidem aut facis, aut per-

belle simulas; quod tamen in modum procedit), sed ut est, indulge valetudini tuæ: cui quidem tu adhuc, dum mihi deservis, servîsti non satis. Ea quid postulet, non ignoras: πεψιν, ακοπιαν, περιπατον συμμετρον, τερψιν, ευλυσιαν κοιλιας. Fac bellus revertare: non modo te, sed etiam Tusculanum nostrum, plus amem.

Parhedrum excita, ut hortum ipse conducat: sic olitorem ipsum commovebis. Helico nequissimus HS CIↃ dabat, nullo aprico horto, nullo emissario, nullâ maceriâ, nullâ casâ. Iste nos tantâ impensâ derideat? Calface hominem, ut ego M. Othonem. Itaque abutor coronis. De Crabrâ quid agatur, etsi nunc quidem etiam nimium est aquæ, tamen velim scire.

Horologium mittam, et libros, si erit sudum. Sed tu nullosne tecum libellos? an pangis aliquid Sophocleum? Fac opus appareat. A. Ligurius, Cæsaris familiaris, mortuus est, bonus homo, et nobis amicus. Te quando exspectemus, fac ut sciam. Cura te diligenter. Vale.

(19.) M. T. C. TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — De literis, de Demetrio, de Aufidiano nomine.)

Exspecto tuas literas de multis rebus; te ipsum multo magis. Demetrium redde nostrum, et aliud, si quid potest, boni. De Aufidiano nomine nihil te hortor: scio tibi curæ esse: sed confice. Et, si ob eam rem moraris, accipio causam: si id te non tenet, advola. Literas tuas valde exspecto. Vale.

(20.) M. T. C. TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.*—De curâ valetudinis, et componendis libris: de olitore, de spectaculo Calendarum.)

Sollicitat (ita vivam) me tua, mi Tiro, valetudo: sed confido, si diligentiam, quam instituisti, adhibueris, cito te firmum fore. Libros compone; indicem, cum Metrodoro lubebit, quando ejus arbitratu vivendum est. Cum olitore, ut videtur. Tu potes Calendis spectare gladiatores, postridie redire: et ita censeo. Verum, ut videbitur. Cura te, si me amas, diligenter. Vale.

(21.) C. FILIUS TIRONI SUO DULCISS. S. P. D.

(*Argumentum.*—Suum virtutis amorem studiumque Cicero filius significat: de prædio emto gratulatur. Antonio et Dolabellâ Coss. aut paulo ante, videtur scripta.)

Cum vehementer tabellarios exspectarem quotidie, aliquando venerunt post diem XL et VI quam a vobis discesserant: quorum mihi fuit adventus optatissimus. Nam, cum maximam cepissem lætitiam ex humanissimi et carissimi patris epistolâ, tum vero jucundissimæ tuæ literæ cumulum mihi gaudii attulerunt. Itaque me jam non pœnitebat, intercapedinem scribendi fecisse: sed potius lætabar. Fructum enim magnum humanitatis tuæ capiebam ex silentio mearum literarum. Vehementer igitur gaudeo, te meam sine dubitatione accepisse excusationem.

Gratos tibi optatosque esse, qui de me rumores afferuntur, non dubito, mi dulcissime Tiro: præstaboque, et enitar, ut in dies magis magisque hæc nas-

cens de me duplicetur opinio. Quare, quod polliceris te buccinatorem fore existimationis meæ, firmo id constantique animo facias licet. Tantum enim mihi dolorem cruciatumque attulerunt errata ætatis meæ, ut non solum animus a factis, sed aures quoque a commemoratione, abhorreant. Cujus te sollicitudinis et doloris participem fuisse, notum exploratumque est mihi: nec id mirum. Nam, cum omnia meâ causâ velles mihi successa; tum etiam tuâ. Socium enim te meorum commodorum semper esse volui. Quod igitur tum ex me doluisti, nunc, ut duplicetur tuum ex me gaudium, præstabo.

Cratippo me, scito, non ut discipulum, sed ut filium, esse conjunctissimum. Nam cum audio illum libenter, tum etiam propriam ejus suavitatem vehementer amplector. Sum totos dies cum eo, noctisque sæpenumero partem: exoro enim, ut mecum quam sæpissime cœnet. Hac introductâ consuetudine, sæpe inscientibus nobis et cœnantibus obrepit; sublatâque severitate philosophiæ, humanissime nobiscum jocatur. Quare da operam, ut hunc talem, tam jucundum, tam excellentem virum videas quam primum. Nam quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore a me patior discedere: cujus cum frugi severaque est vita, tum etiam jucundissima convictio. Non est enim sejunctus jocus a philologiâ et quotidianâ συζητησει. Huic ego locum in proximo conduxi; et, ut possum, ex meis angustiis illius sustento tenuitatem. Præterea declamitare Græce apud Cassium institui: Latine autem apud Bruttium exerceri volo.

Utor familiaribus et quotidianis convictoribus, quos secum Mitylenis Cratippus adduxit, hominibus et doctis et illi probatissimis. Multum etiam mecum est Epicrates, princeps Atheniensium, et Leonides, et horum cæteri similes. Τα μεν ουν καθ' ἡμας ταδε.

De Gorgiâ autem quod mihi scribis, erat quidem

ille in quotidianâ declamatione utilis: sed omnia postposui, dummodo præceptis patris parerem: διαῤῥήδην enim scripserat, ut eum dimitterem statim. Tergiversari nolui, ne mea nimia σπουδὴ suspicionem ei aliquam importaret. Deinde illud etiam mihi succurrebat, grave esse, me de judicio patris judicare. Tuum tamen studium et consilium gratum acceptumque est mihi.

Excusationem angustiarum tui temporis accipio: scio enim, quam soleas esse occupatus. Emisse te prædium vehementer gaudeo: feliciterque tibi rem istam evenire cupio. Hoc loco me tibi gratulari, noli mirari: eodem enim fere loco, tu quoque, emisse te, fecisti me certiorem. Habes, ubi deponendæ tibi sint urbanitates. Rusticus Romanus factus es. Quomodo ego mihi nunc ante oculos tuum jucundissimum conspectum propono? videor enim videre ementem te rusticas res, cum villico loquentem, in laciniâ servantem ex mensâ secundâ semina. Sed, quod ad rem pertinet, me tum tibi defuisse, æque ac tu, doleo. Sed noli dubitare, mi Tiro, quin te sublevaturus sim, si modo fortuna me; præsertim cum sciam, communem nobis emtum esse istum fundum.

De mandatis quod tibi curæ fuit, est mihi gratum. Sed peto a te, ut quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Græcus: multum mihi enim eripitur operæ in exscribendis hypomnematis. Tu, velim, in primis cures ut valeas, ut unâ συμφιλολογεῖν possimus. Anterum tibi commendo. Vale.

(22.) TULLIUS TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Valetudinis curandæ admonet ægrotantem: librarios tamen regere jubet: addit de variis.)

Spero ex tuis literis, tibi melius esse: cupio certe. Cui quidem rei omni ratione cura ut inservias: et cave suspiceris, contra meam voluntatem te facere, quod non sis mecum. Mecum es, si te curas. Quare, malo te valetudini tuæ servire, quam meis oculis et auribus. Etsi enim et audio te et video libenter, tamen hoc multo erit, si valebis, jucundius. Ego hîc cesso, quia ipse nihil scribo: lego autem libentissime. Tu istic, si quid librarii meâ manu non intelligent, monstrabis. Una omnino interpositio difficilior est, quam ne ipse quidem facile legere soleo, de quadrimo Catone.

De triclinio cura, ut facis. Tertia aderit, modo ne Publius rogatus sit. Demetrius iste nunquam omnino Phalereus fuit: sed nunc plane Bilienus est. Itaque te do vicarium: tu eum observabis. Etsi.... verumtamen de illis ... nôsti cætera. Sed tamen, si quem cum eo sermonem habueris, scribes ad me, ut mihi nascatur epistolæ argumentum, et ut tuas quam longissimas literas legam. Cura, mi Tiro, ut valeas. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

(23.) TULLIUS TIRONI SUO S. P. D.

(*Argumentum.* — Hortatur, ut professionem conficiat: scribitque sibi in animo esse amicitiam Antonii conservare.)

Tu vero confice professionem, si potes: etsi hæc pecunia ex eo genere est, ut professione non egeat. Verumtamen Balbus ad me scripsit, tantâ se epiphorâ oppressum, ut loqui non possit, Antonius de lege quid egerit. Liceat modo rusticari. Ad Bithynicum scripsi. De Servilio tu videris, qui senectutem non contemnis. Etsi Atticus noster, quia quondam me commoveri πανικοῖς intellexit, idem semper pu-

tat; nec videt, quibus præsidiis philosophiæ septus sim: et (hercle), quod timidus ipse est, θορυβοποιεῖ. Ego tamen Antonii inveteratam sine ullâ offensione amicitiam retinere sane volo; scribamque ad eum, sed non ante quam te videro: nec tamen te avoco a syngraphâ: γονυ κνημης. Cras exspecto Leptam: [etenim] ad cujus rutam pulegio mihi tui sermonis utendum est. Vale.

(24.) TULLIUS TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Domesticas res, deinde publicas, narrat.)

Etsi mane Harpalum miseram, tamen, cum haberem cui recte darem literas, etsi novi nihil erat, iisdem de rebus volui ad te sæpius scribere; non quin confiderem diligentiæ tuæ; sed rei me magnitudo movebat. Mihi prora et puppis (ut Græcorum proverbium est) fuit a me tui dimittendi, ut rationes nostras explicares. Ofillio et Aurelio utique satis fiat. A Flammâ, si non potes omne, partem aliquam velim extorqueas; in primisque, ut expedita sit pensio Calendis Jan. De attributione conficies. De repræsentatione videbis. De domesticis hactenus.

De publicis omnia mihi certa: quid Octavius, quid Antonius; quæ hominum opinio; quid futurum putes. Ego vix teneor, quin accurram. Sed st! literas tuas exspecto: et scito Balbum tum fuisse Aquini, cum tibi est dictum, et postridie Hirtium. Puto utrumque ad aquas. Sed quod egerint. Dolabellæ procuratores fac admoneantur. Appellabis etiam Papiam. Vale.

(25.) CICERO FILIUS TIRONI S. P. D.

(*Argumentum.* — Literas a Tirone quam creberrimas requirit.)

Etsi justâ et idoneâ usus es excusatione de intermissione literarum tuarum, tamen, id ne sæpius facias, rogo. Nam, etsi de re publicâ rumoribus et nuntiis certior fio, et de suâ in me voluntate semper ad me perscribit pater; tamen de quâvis minimâ re scripta a te ad me epistola semper fuit gratissima. Quare, cum in primis tuas desiderem literas, noli committere, ut excusatione potius expleas officium scribendi, quam assiduitate epistolarum. Vale.

(26.) QUINTUS CICERO TIRONI SUO S. P. D.

(*Argumentum.* —Negligentiæ in mittendis epistolis accusat, quas etiam sine argumento scribi postulat. Familiariter et jocose.)

Verberavi te cogitationis tacito duntaxat convicio, quod fasciculus alter ad me jam sine tuis literis perlatus est. Non potes effugere hujus culpæ pœnam. De patrono, Marcus est adhibendus: isque, diu et multis lucubrationibus commentatâ oratione, vide ut probare possit, te non peccâsse. Plane te rogo, sicut olim matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ; sic tu, etiam si, quod scribas, non habebis, scribito tamen, ne furtum cessationis quæsivisse videaris. Valde enim mihi semper et vera et dulcia tuis epistolis nuntiantur. Ama nos, et vale.

(27.) QUINTUS CICERO TIRONI SUO S. P. D.

(*Argumentum.* — Invehitur in consules designatos, Hirtium et Pansam. Benevolentiam suam significat.)

Mirificam mihi verberationem cessationis epistolâ dedisti. Nam, quæ parcius frater perscripserat, verecundiâ videlicet et properatione, ea tu, sine assentatione, ut erant, ad me scripsisti, et maxime de consulibus designatis; quos ego penitus novi libidinum et languoris effeminatissimi animi plenos: qui nisi a gubernaculis recesserint, maximum ab universo naufragio periculum est. Incredibile est, quæ ego illos scio, oppositis Gallorum castris, in æstivis fecisse; quos ille latro, nisi aliquid firmius fuerit, societate vitiorum deleniet. Res est aut tribuniciis aut privatis consiliis munienda. Nam isti duo vix sunt digni, quibus alteri Cæsenam, alteri Cossutianarum tabernarum fundamenta, credas. Te, ut dixi, fero oculis. Ego vos a. d. III Calend. videbo; tuosque oculos, etiam si te veniens in medio foro videro, dissuaviabor. Me ama. Vale.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

Liber I.

ARGUMENTUM.

Libri hujus epistolæ partim ante consulatum Ciceronis, partim post consulatum, scriptæ sunt. Nam, toto consulatûs illius tempore, Atticus Romæ fuit, omnium consiliorum et actionum ejus monitor, adjutor, et administer. Porro illæ, quæ consulatum antecedunt, quæ sunt numero novem, (nimirum usque ad eam quæ incipit, "Teucris illa") nihil sane continent, quod ad historiam magnopere pertineat. Consequentes vero, usque ad epistolam "Nihil mihi," M. Messalâ et M. Pisone consulibus datæ, primum, rem Clodii narrant, ut domi C. Cæsaris cum vestitu muliebri deprehensus fuerit, cum pro populo fieret: totumque de re illâ judicium, quo, non modo præter fas et æquum, sed etiam præter omnium hominum opinionem, absolutus fuit: deinde, quam mortuo plausu populus Romanus Pompeium exceperit, e nobili illâ Asiaticâ expeditione reversum. Nam, cum nobiles homines, in iis L. Lucullum cum pri-

mis, haberet infensos, (illos, quia ægre ferrent, hominis potentiam adeo crevisse, ut jam formidabilis posset esse; hunc, quia erepti sibi triumphi de Mithridate, jam fere debellato, hæreret memoria) non modo obtinere nunquam potuit ut acta sua a populo confirmarentur, deque militum præmiis decerneretur; sed ne illud quidem, ut, rebus ab se gestis recitandis, plausus ex animo daretur (ep. 12.) Quæ quidem res omnium, quæ deinceps secuta sunt, malorum fons et origo fuit. Nam, quod nec per Messalam et Pisonem primo anno, nec per Metellum et Afranium (ex quibus hunc, omnibus invitis, per largitionem et ambitum, quo acta sua confirmarentur, creandum curaverat) sequenti anno; quod per Flavium tribunum plebis, ut lex agraria perferretur, impetrare non potuit; coitione factâ cum Cæsare et M. Crasso, anno tertio obtinuit, Cæsare imprimis consule declarato. Tres ultimæ epistolæ, Q. Metello Celere, L. Afranio, consulibus, missæ sunt; quorum consulatu de Clodio ad plebem traducendo agi cœptum est. Quare, si ratio temporum subducatur, intelligemus tam paucas libri hujus epistolas annis amplius octo scriptas fuisse; nempe a consulatu minimum L. Cæcilii Metelli Cretici et Q. Marcii Vatiæ (qui ædilitatem Ciceronis statim secutus est), usque ad eos quos proxime diximus consules.

EPISTOLA 1.

CICERO ATTICO SAL.

Petitionis nostræ, quam tibi summæ curæ esse scio, hujusmodi ratio est, quod adhuc conjecturâ provideri possit. Prensat unus P. Galba: sine fuco ac fallaciis, more majorum, negatur. Ut opinio est hominum, non aliena rationi nostræ fuit illius hæc præpropera prensatio: nam illi ita negant vulgo, ut

mihi se debere dicant. Ita quiddam spero nobis proſici, cum hoc percrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prensandi facere cogitâramus eo ipso tempore, quo tuum puerum cum his literis proficisci Cincius dicebat, in Campo, comitiis tribuniciis, a. d. XVI Calend. Sextiles. Competitores, qui certi esse videantur, Galba, et Antonius, et Q. Cornificius. Puto te in hoc aut risisse, aut ingemuisse. Ut frontem ferias, sunt, qui etiam Cæsonium putent. Aquillium non arbitramur, qui denegavit, et juravit morbum, et illud suum regnum judiciale opposuit. Catilina, si judicatum erit, meridie non lucere, certus erit competitor. De Aufidio, et de Palicano, non puto te exspectare, dum scribam.

De iis qui nunc petunt, Cæsar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur; qui sic inopes et ab amicis et existimatione sunt, ut mihi videatur non esse αδυνατον Curium obducere: sed hoc, præter me, nemini videtur.

Nostris rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Cæsare. Nemo est enim, ex iis qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur; propterea quod curator est viæ Flaminiæ, quæ tum erit absoluta. Sane facile eum [liberi] θερμον ciceri [consuli] accuderint.

Petitorum hæc est adhuc informata cogitatio. Nos, in omni munere candidatorio fungendo, summam adhibebimus diligentiam: et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, cum Romæ a judiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Januario revertamur. Cum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. Cætera spero prolixa esse, his duntaxat urbanis competitoribus. Illam manum tu mihi cura ut præstes, quoniam propius abes, Pompeii, nostri amici. Nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit.

Atque hæc hujusmodi sunt. Sed est, quod abs te mihi ignosci pervelim. Cæcilius, avunculus tuus, a

P. Vario cum magnâ pecuniâ fraudaretur, agere cœpit cum ejus fratre Caninio Satrio de iis rebus, quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. Unâ agebant cæteri creditores, in quibus erat Lucullus, et P. Scipio, et is, quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. Verum hoc ridiculum est, de magistro nunc cognoscere. Rogavit me Cæcilius, ut adessem contra Satrium. Dies fere nullus est, quin hic Satrius domum meam ventitet. Observat L. Domitium maxime: me habet proximum: fuit et mihi, et Q. fratri, magno usui in nostris petitionibus. Sane sum perturbatus, cum ipsius Satrii familiaritate, tum Domitii, in quo uno maxime ambitio nostra nititur.

Demonstravi hæc Cæcilio: simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satisfacturum fuisse: nunc, in causâ universorum creditorum, hominum præsertim amplissimorum, qui, sine eo quem Cæcilius suo nomine perhiberet, facile causam communem sustinerent, æquum esse, eum et officio meo consulere, et tempori. Durius accipere hoc mihi visus est, quam vellem, et quam homines belli solent; et postea prorsus ab institutâ nostrâ paucorum dierum consuetudine longe refugit.

Abs te peto, ut mihi hoc ignoscas, et me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici summam existimationem, miserrimo ejus tempore, venirem; cum is omnia sua studia et officia in me contulisset. Quod si voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. Ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse: *επει ουχ ἱερηϊον, ουδε βοειην*. Vides enim, in quo cursu simus, et quam omnes gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas, putemus. Spero tibi me causam probâsse; cupio quidem certe. Hermathena tua valde me delectat; et posita ita belle est, ut totum gymnasium *ἡλιου αναθημα* esse videatur. Multum te amamus. Vale.

(2.) CICERO ATTICO S.

Lucio Julio Cæsare, C. Marcio Figulo, consulibus, filiolo me auctum scito, salvâ Terentiâ. Abs te tam diu nihil literarum? Ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus. Judices habemus, quos voluimus, summâ accusatoris voluntate. Spero, si absolutus erit, conjunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis: sin aliter acciderit, humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus est maturo; nam prorsus summa hominum est opinio, tuos familiares, nobiles homines, adversarios honori nostro fore. Ad eorum voluntatem mihi conciliandam, maximo te mihi usui fore video. Quare, Januario mense, ut constituisti, cura ut Romæ sis.

(3.) CICERO ATTICO S.

Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse, et simul, quod verita sit, ne Latinæ in officio non manerent, et in montem Albanum hostias non adducerent. Ejus rei consolationem ad te L. Saufeium missurum esse arbitror. Nos hîc te ad mensem Januarium exspectamus, ex quodam rumore, an ex literis tuis ad alios missis? nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa, quæ nobis curâsti, ea sunt ad Caietam exposita. Nos ea non vidimus: neque enim exeundi Româ potestas nobis fuit. Misimus, qui pro vecturâ solveret. Te multum amamus, quod ea abs te diligenter, parvoque, curata sunt.

Quod ad me sæpe scripsisti de nostro amico placando, feci et expertus sum omnia: sed mirandum in modum est animo abalienato: quibus de suspicionibus, etsi audîsse te arbitror, tamen ex me, cum veneris, cognosces. Sallustium præsentem restituere in ejus veterem gratiam non potui. Hoc ad te scripsi,

quod is me accusare de te solebat. In se expertus est, illum esse minus exorabilem, meum studium nec tibi defuisse. Tulliolam C. Pisoni, L. F. Frugi, despondimus.

(4.) CICERO ATTICO S.

Crebras exspectationes nobis tui commoves. Nuper quidem, cum jam te adventare arbitraremur, repente abs te in mensem Quintilem rejecti sumus. Nunc vero censeo (quod commodo tuo facere poteris) venias ad id tempus, quod scribis. Obieris Quinti fratris comitia; nos longo intervallo viseris; Acutilianam controversiam transegeris. Hoc, me etiam Peducæus, ut ad te scriberem, admonuit: putamus enim utile esse, te aliquando jam rem transigere. Mea intercessio parata et est et fuit. Nos hîc, incredibili ac singulari populi voluntate, de C. Macro transegimus: cui cum æqui fuissemus, tamen multo majorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratiâ cepissemus.

Quod ad me de Hermathenâ scribis, per mihi gratum est, et ornamentum Academiæ proprium meæ, quod et Hermes commune omnium, et Minerva singulare est insigne ejus gymnasii. Quare velim, (ut scribis) cæteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quæ mihi antea signa misisti, ea nondum vidi: in Formiano sunt; quo ego nunc proficisci cogitabam. Illa omnia in Tusculanum deportabo. Caietam, si quando abundare cœpero, ornabo. Libros tuos conserva; et noli desperare, eos me meos facere posse; quod si assequor, supero Crassum divitiis, atque omnium vicos et prata contemno.

(5.) CICERO ATTICO S.

Quantum dolorem acceperim, et quanto fructu sim privatus et forensi et domestico, Lucii fratris nostri morte, in primis, pro nostrâ consuetudine, tu existimare potes. Nam mihi omnia, quæ jucunda, ex humanitate alterius et moribus, homini accidere possunt, ex illo accidebant. Quare, non dubito, quin tibi quoque id molestum sit, cum et meo dolore moveare, et ipse omni virtute officioque ornatissimum, tuique (et suâ sponte, et meo sermone) amantem, affinem, amicumque, amiseris.

Quod ad me scribis de sorore tuâ; testis erit tibi ipsa, quantæ mihi curæ fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is, qui esse deberet. Quem cum esse offensiorem arbitrarer, eas literas ad eum misi, quibus et placarem ut fratrem, et monerem ut minorem, et objurgarem ut errantem. Itaque ex iis, quæ postea sæpe ab eo ad me scripta sunt, confido ita esse omnia, ut et oporteat, et velimus.

De literarum missione, sine causâ abs te accusor. Nunquam enim a Pomponiâ nostrâ certior sum factus, esse, cui literas dare possem. Porro autem neque mihi accidit, ut haberem, qui in Epirum proficisceretur; neque dum te Athenis esse audiebamus.

De Acutiliano autem negotio quod mihi mandâras, ut primum a tuo digressu Romam veni, confeceram: sed accidit, ut et contentione nihil opus esset, et ut ego, qui in te satis consilii statuerim esse, mallem Peducæum tibi consilium per literas, quam me, dare. Etenim, cum multos dies aures meas Acutilio dedissem, (cujus sermonis genus tibi notum esse arbitror) non mihi grave duxissem scribere ad te de illius querimoniis, cum eas audire, quod erat subodiosum, leve putâssem. Sed abs te ipso, qui me accusas, unas mihi scito literas redditas esse, cum et otii ad scribendum plus, et facultatem dandi majorem, habueris. Quod scribis, etiam si cujus animus in te

esset offensior, a me recolligi oportere; quid dicas: neque id neglexi: sed est miro quodam modo affectus. Ego autem, quæ dicenda fuerunt de te, non præterii. Quid autem contendendum esset, ex tuâ putabam voluntate statuere oportere; quam si ad me perscripseris, intelliges me neque diligentiorem esse voluisse, quam tu esses, neque negligentiorem fore, quam tu velis.

De Tadianâ re, mecum Tadius locutus est, te ita scripsisse, nihil esse jam, quod laboraretur, quoniam hæreditas usucapta esset. Id mirabamur te ignorare, de tutelâ legitimâ, in quâ dicitur esse puella, nihil usucapi posse.

Epiroticam emtionem gaudeo tibi placere. Quæ tibi mandavi, et quæ tu intelliges convenire nostro Tusculano, velim, (ut scribis) cures, quod sine molestiâ tuâ facere poteris: nam nos, ex omnibus molestiis et laboribus, uno illo in loco conquiescimus; quo fratrem quotidie exspectamus.

Terentia magnos articulorum dolores habet; et te, et sororem tuam, et matrem, maxime diligit, salutemque tibi plurimam adscribit, et Tulliola, deliciæ nostræ. Cura ut valeas, et nos ames; et tibi persuadeas, te a me fraterne amari.

(6.) CICERO ATTICO S.

Non committam posthac, ut me accusare de epistolarum negligentiâ possis. Tu modo videto, in tanto otio, ut par mihi sis. Domum Rabirianam Neapoli, quam tu jam dimensam et exædificatam animo habebas, M. Fonteius emit HS CCCIↃↃↃXXX. Id te scire volui, si quid forte ea res ad cogitationes tuas pertineret. Quintus frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam; et cum eâ nunc in Arpinatibus prædiis erat, et secum habebat hominem χρηστομαθη, D. Turranium. Pater nobis decessit a. d. VIII Cal. Decembres.

Hæc habebam fere, quæ te scire vellem. Tu, velim, si qua ornamenta γυμνασιωδη reperire poteris, quæ loci sint ejus quem tu non ignoras, ne prætermittas. Nos Tusculano ita delectamur, ut nobismet ipsis tum denique, cum illo venimus, placeamus. Quid agas omnibus de rebus, et quid acturus sis, fac nos quam diligentissime certiores. Vale.

(7.) CICERO ATTICO S.

Apud matrem recte est; eaque nobis curæ est. L. Cincio HS XXCD constitui me curaturum Idibus Febr. Tu, velim, ea, quæ nobis emisse et parâsse scribis, des operam ut quam primum habeamus: et, velim, cogites, (id, quod mihi pollicitus es) quemadmodum bibliothecam nobis conficere possis. Omnem spem delectationis nostræ, quam, cum in otium venerimus, habere volumus, in tuâ humanitate positam habemus.

(8.) CICERO ATTICO S.

Apud te est, ut volumus. Mater tua et soror a me Quintoque fratre diligitur. Cum Acutilio sum locutus: is sibi negat a suo procuratore quidquam scriptum esse, et miratur istam controversiam fuisse, quod ille recusârit satisdare, amplius abs te non peti.

Quod te de Tadiano negotio decidisse scribis, id ego Tadio et gratum esse intellexi, et magnopere jucundum. Ille noster amicus, vir (mehercule) optimus, et mihi amicissimus, sane tibi iratus est. Hoc, si, quanti tu æstimes, sciam, tum, quid mihi elaborandum sit, scire possim.

L. Cincio HS CCIϽϽ CCIϽϽ CCCC pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermæ tui Pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me

scripsisti, jam nunc me admodum delectant. Quare, velim, et eos, et signa, et cætera, quæ tibi ejus loci, et nostri studii, et tuæ elegantiæ, esse videbuntur, quam plurima, quam primumque, mittas, et maxime quæ tibi gymnasii xystique videbuntur esse: nam in eo genere sic studio efferimur, ut abs te adjuvandi, ab aliis prope reprehendendi, simus. Si Lentuli navis non erit, quo tibi placebit, imponito. Tulliola, deliciolæ nostræ, tuum munusculum flagitat; et me, ut sponsorem, appellat. Mihi autem abjurare certius est, quam dependere.

(9.) CICERO ATTICO S.

Nimium raro nobis abs te literæ afferuntur; cum et multo tu facilius reperias, qui Romam proficiscantur, quam ego, qui Athenas; et certius tibi sit, me esse Romæ, quam mihi, te Athenis. Itaque, propter hanc dubitationem meam, brevior hæc ipsa epistola est; quod, cum incertus essem, ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire.

Signa Megarica, et Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer exspecto. Quidquid ejusdem generis habebis, dignum Academiâ tibi quod videbitur, ne dubitâris mittere; et arcæ nostræ confidito. Genus hoc est voluptatis meæ: quæ γυμνασιώδη maxime sunt, ea quæro. Lentulus naves suas pollicetur. Peto abs te, ut hæc cures diligenter. Chilius te rogat, et ego ejus rogatu, Ευμολπιδων πατρια.

(10.) CICERO ATTICO S.

Cum essem in Tusculano, (erit hoc tibi pro illo tuo, "Cum essem in Ceramico") verumtamen cum ibi essem, Româ puer, a sorore tuâ missus, epistolam

mihi abs te allatam dedit; nuntiavitque, eo ipso die post meridiem iturum, qui ad te proficisceretur. Eo factum est, ut epistolæ tuæ rescriberem aliquid; brevitate temporis tam pauca cogerer scribere.

Primum, tibi de nostro amico placando, aut etiam plane restituendo, polliceor: quod ego etsi meâ sponte ante faciebam, eo nunc tamen et agam studiosius, et contendam ab illo vehementius, quod tantam ex epistolâ voluntatem ejus rei tuam perspicere videor. Hoc te intelligere volo, pergraviter illum esse offensum: sed, quia nullam video gravem subesse causam, magnopere confido illum fore in officio, et in nostrâ potestate.

Signa nostra, et Hermeraclas, (ut scribis) cum commodissime poteris, velim imponas, et si quid aliud οικειον ejus loci, quem non ignoras, reperies, et maxime, quæ tibi palæstræ gymnasiique videbuntur esse. Etenim, ibi sedens, hæc ad te scribebam; ut me locus ipse admoneret. Præterea typos tibi mando, quos in tectorio atrioli possim includere, et putealia sigillata duo.

Bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quamvis acrem amatorem inveneris: nam ego omnes meas vindemiolas eo reservo, ut illud subsidium senectuti parem.

De fratre, confido ita esse, ut semper volui et elaboravi. Multa signa sunt ejus rei; non minimum, quod soror prægnans est.

De comitiis meis et tibi me permisisse memini, et ego jampridem hoc communibus amicis, qui te exspectant, prædico: te non modo non arcessi a me, sed prohiberi; quod intelligam, multo magis interesse tuâ, te agere quod agendum est hoc tempore, quam meâ, te adesse comitiis. Proinde eo animo te velim esse, quasi mei negotii causâ in ista loca missus esses. Me autem eum et offendes erga te, et audies, quasi mihi, si qua parta erunt, non modo te præsente,

sed per te, parta sint. Tulliola tibi diem dat; sponsorem appellat.

(11.) CICERO ATTICO S.

Et meâ sponte faciebam antea, et post, duabus epistolis tuis perdiligenter in eamdem rationem scriptis, magnopere sum commotus. Eo accedebat hortator assiduus, Sallustius, ut agerem quam diligentissime cum Lucceio de vestrâ vetere gratiâ reconciliandâ. Sed, cum omnia fecissem, non modo eam voluntatem ejus, quæ fuerat erga te, recuperare non potui, verum ne causam quidem elicere immutatæ voluntatis. Tametsi jactat ille quidem illud tuum arbitrium, et ea, quæ jam tum, cum aderas, offendere ejus animum intelligebam: tamen habet quiddam profecto, quod magis in animo ejus insederit, quod neque epistolæ tuæ, neque nostra allegatio tam potest facile delere, quam tu præsens, non modo oratione, sed tuo vultu illo familiari, tolles, si modo tanti putabis id, quod, si me audies, et si humanitati tuæ constare voles, certe putabis. Ac, ne illud mirere, cur, cum ego antea significarem tibi per literas, me sperare illum in nostrâ potestate fore, nunc idem videar diffidere; incredibile est, quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior, et in hac iracundiâ obfirmatior: sed hæc aut sanabuntur, cum veneris; aut ei molesta erunt, in utro culpa erit.

Quod in epistolâ tuâ scriptum erat, me jam arbitrari designatum esse; scito, nihil tam exercitum esse nunc Romæ, quam candidatos, omnibus iniquitatibus; nec, quando futura sint comitia, sciri. Verum hæc audies de Philadelpho.

Tu, velim, quæ Academiæ nostræ parâsti, quamprimum mittas. Mire quam illius loci non modo usus, sed etiam cogitatio, delectat. Libros vero tuos cave cuiquam tradas. Nobis eos, quemadmodum

scribis, conserva. Summum me eorum studium tenet, sicut odium jam cæterarum rerum; quas tu, incredibile est, quam brevi tempore quanto deteriores offensurus sis, quam reliquisti.

(12.) CICERO ATTICO S.

Teucris illa lentum sane negotium: neque Cornelius ad Terentiam postea rediit. Opinor, ad Considium, Axium, Selicium, confugiendum est: nam a Cæcilio propinqui minore centesimis nummum movere non possunt. Sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illâ impudentius, astutius, lentius, vidi. Libertum mitto: Tito mandavi: σκηψεις atque αναβολαι; sed nescio, an ταυτοματον ἡμων. Nam mihi Pompeiani prodromi nuntiant, aperte Pompeium acturum, Antonio succedi oportere: eodemque tempore aget prætor ad populum. Res ejusmodi est, ut ego, nec per bonorum, nec per popularem existimationem, honeste possim hominem defendere; nec mihi libeat; quod vel maximum est. Etenim accidit hoc, quod totum cujusmodi sit, mando tibi, ut perspicias. Libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem, et clientem tuum. De eo mihi Valerius interpres nuntiat, Chiliusque se audîsse scribit hæc; esse hominem cum Antonio: Antonium porro in cogendis pecuniis dictitare, partem mihi quæri, et a me custodem communis quæstûs libertum esse missum. Non sum mediocriter commotus: neque tamen credidi: sed certe aliquid sermonis fuit. Totum investiga, cognosce, perspice; et nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. Hujus sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. Mando tibi plane, totum, ut videas, cujusmodi sit.

Pompeium nobis amicissimum constat esse. Divortium Muciæ vehementer probatur. P. Clodium,

Appii F. credo te audîsse, cum veste muliebri deprehensum domi C. Cæsaris, cum pro populo fieret; eumque per manus servulæ servatum et eductum; rem esse insigni infamiâ: quod te moleste ferre certo scio.

Quod præterea ad te scribam, non habeo: et (mehercule) eram conturbatior: nam puer festivus, anagnostes noster, Sositheus, decesserat; meque plus, quam servi mors debere videbatur, commoverat. Tu, velim, sæpe ad nos scribas. Si rem nullam habebis, quod in buccam venerit, scribito. Cal. Januar. M. Messalâ, M. Pisone, consulibus.

(13.) CICERO ATTICO S.

Accepi tuas tres jam epistolas; unam a M. Cornelio, quam Tribus Tabernis (ut opinor) ei dedisti; alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit; tertiam, quam (ut scribis), ancorâ solutâ, de phaselo dedisti; quæ fuerunt omnes rhetorum: pure loquuntur, cum humanitatis sparsæ sale, tum insignes amoris notis. Quibus epistolis sum equidem abs te lacessitus ad scribendum; sed idcirco sum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium; quotus enim quisque est, qui epistolam paulo graviorem ferre possit, nisi eam pellectione relevârit? Accedit eo, quod mihi non est notum, ut quisque in Epirum proficiscatur. Ego enim te arbitror, cæsis apud Amaltheam tuam victimis, statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum. Neque tamen id ipsum certum habeo, quando ad Antonium proficiscare, aut quid in Epiro temporis ponas. Ita neque Achaïcis hominibus, neque Epiroticis, paulo liberiores literas committere audeo.

Sunt autem, post discessum a me tuum, res dignæ literis nostris, sed non committendæ ejusmodi periculo, ut aut interire, aut aperiri, aut intercipi,

possint. Primum igitur scito, primum me non esse rogatum sententiam, præpositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum; idque, admurmurante senatu, neque me invito, esse factum. Sum enim et ab observando homine perverso liber, et ad dignitatem in republicâ retinendam contra illius voluntatem solutus: et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem pæne principis, et voluntatem non nimis devinctam beneficio consulis.

Tertius est Catulus; quartus (si etiam hoc quæris) Hortensius. Consul autem ipse parvo animo et pravo, tantum cavillator genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis quam facetiis ridiculus, nihil agens cum republicâ, sejunctus ab optimatibus: a quo nihil speres boni reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet. Ejus autem collega et in me perhonorificus, et partium studiosus, ac defensor bonarum. Quinimmo leviter inter se dissident.

Sed vereor, ne hoc, quod infectum est, serpat longius. Credo enim te audîsse, cum apud Cæsarem pro populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum; idque sacrificium cum virgines instaurâssent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam: (is fuit princeps; ne tu forte aliquem nostrûm putes;) postea rem ex senatûs-consulto ad pontifices relatam, idque ab iis nefas esse decretum: deinde, ex senatûs-consulto, consules rogationem promulgâsse; uxori Cæsarem nuntium remisisse.

In hac causâ Piso, amicitiâ P. Clodii ductus, operam dat, ut ea rogatio, quam ipse fert, et fert ex senatûs-consulto et de religione, antiquetur. Messala vehementer adhuc agit severe. Boni viri precibus Clodii removentur a causâ: operæ comparantur: nosmet ipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus, quotidie demitigamur. Instat et urget Cato. Quid multa? vereor, ne hæc, neglecta a bonis, defensa ab improbis, magnorum reipublicæ malorum causa sint.

Tuus autem ille amicus, (sci'n' quem dicam ?) de quo tu ad me scripsisti, posteaquam non auderet reprehendere, laudare cœpisse, nos (ut ostendit) admodum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat; occulte, sed ita ut perspicuum sit, invidet. Nihil come, nihil simplex, nihil εν τοις πολιτικοις honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil liberum.

Sed hæc ad te scribam alias subtilius: nam neque adhuc mihi satis nota sunt: et huic terræ filio, nescio cui, committere epistolam tantis de rebus non audeo.

Provincias prætores nondum sortiti sunt: res eodem est loci, quo reliquisti. Τοποθεσιαν, quam postulas, Miseni et Puteolorum, includam orationi meæ. A. d. III Non. Decembres mendose fuisse animadverteram.

Quæ laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant: sed non audebam antea dicere. Nunc vero, quod a te probata sunt, multo mihi Αττικωτερα videntur. In illam orationem Metellinam addidi quædam. Liber tibi mittetur; quoniam te amor nostri φιλορητορα reddidit.

Novi tibi quidnam scribam? quid? etiam. Messala consul Autronianam domum emit HS CCCC XXXVII. Quid id ad me? inquies. Tantum, quod eâ emtione et nos bene emisse judicati sumus; et homines intelligere cœperunt, licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Teucris illa lentum negotium est; sed tamen est in spe. Tu ista confice. A nobis liberiorem epistolam exspecta. VI Calend. Febr. M. Messalâ et M. Pisone consulibus.

(14.) CICERO ATTICO S.

Vereor, ne putidum sit scribere ad te, quam sim occupatus; sed tamen distinebar, ut huic vix tantulæ

epistolæ tempus habuerim, atque id ereptum e summis occupationibus. Prima concio Pompeii qualis fuisset, scripsi ad te antea, non jucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis: itaque frigebat. Tum, Pisonis consulis impulsu, levissimus tribunus plebis, Fufius, in concionem produxit Pompeium. Res agebatur in circo Flaminio: et erat in eo ipso loco illo die nundinarum πανηγυρις. Quæsivit ex eo, placeretne ei, judices a prætore legi, quo consilio idem prætor uteretur: id autem erat de Clodianâ religione ab senatu constitutum. Tum Pompeius μαλ' αριστοκρατικως locutus est; senatûsque auctoritatem sibi omnibus in rebus maximam videri, semperque visam esse, respondit, et id multis verbis.

Postea Messala consul in senatu de Pompeio quæsivit, quid de religione, et de promulgatâ rogatione, sentiret. Locutus ita est in senatu, ut omnia illius ordinis consulta γενικως laudaret: mihique, ut assedit, dixit, se putare, satis ab se etiam de [istis] rebus esse responsum.

Crassus, posteaquam vidit, illum excepisse laudem ex eo quod suspicarentur homines ei consulatum meum placere, surrexit, ornatissimeque de meo consulatu locutus est; ut ita diceret, se, quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quoties conjugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties se beneficium meum videre. Quid multa? totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flammâ, de ferro, (nôsti illas ληκυθους) valde graviter pertexuit.

Proxime Pompeium sedebam. Intellexi hominem moveri; utrum Crassum inire eam gratiam, quam ipse prætermisisset, an esse tantas res nostras, quæ tam libenti senatu laudarentur, ab eo præsertim qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod meis omnibus literis in Pompeianâ laude perstrictus esset.

Hic dies me valde Crasso adjunxit: et tamen, ab

illo aperte, tecte quidquid est datum, libenter accepi. Ego autem ipse (Dii boni!) quo modo ενεπερπερευσαμην novo auditori Pompeio! Si unquam mihi περιοδοι, η καμπαι, η ενθυμηματα, η κατασκευαι, suppeditaverunt, illo tempore. Quid multa? clamores. Etenim hæc erat ὑποθεσις, de gravitate ordinis, de equestri concordiâ, de consensione Italiæ, de immortuis reliquiis conjurationis, de vilitate, de otio. Nôsti jam in hac materiâ sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eo brevior sim, quod eos usque istinc exauditos putem.

Romanæ autem se res sic habent. Senatus Αρειος Παγος: nihil constantius, nihil severius, nihil fortius. Nam, cum dies venisset rogationi ex senatûs-consulto ferendæ, concursabant barbatuli juvenes, totus ille grex Catilinæ, duce filiolâ Curionis; et populum, ut antiquaret, rogabant. Piso autem consul, lator rogationis, idem erat dissuasor.

Operæ Clodianæ pontes occupârant. Tabellæ ministrabantur ita, ut nulla daretur "Uti rogas." Hîc tibi Rostra Cato advolat; convicium Pisoni consuli mirificum facit; si id est convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis. Accedit eodem etiam noster Hortensius, multi præterea boni. Insignis vero opera Favonii fuit.

Hoc concursu optimatum comitia dimittuntur: senatus vocatur. Cum decerneretur frequenti senatu (contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio), ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam; homines ad XV Curioni, nullum senatûs-consultum facienti, assenserunt: ex alterâ parte facile CCCC fuerunt. Acta res est. Fufius tribunus tum concessit.

Clodius conciones miseras habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messalam consulem, contumeliose lædebat; me tantum comperisse omnia criminabatur. Senatus et de provinciis prætorum, et de legationibus, et de cæteris rebus decer-

nebat, ut, ante quam rogatio lata esset, ne quid ageretur.

Habes res Romanas. Sed tamen etiam illud, quod non sperâram, audi. Messala consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator. Ille alter uno vitio minus vitiosus; quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod απρακτοτατος, sed voluntate ita καχεκτης, ut Pompeium, post illam concionem quâ ab eo senatus laudatus est, odisse cœperit. Itaque mirum in modum omnes a se bonos alienavit. Neque id magis amicitiâ Clodii adductus facit, quam studio perditarum rerum atque partium. Sed habet sui similem in magistratibus, præter Fufium, neminem. Bonis utimur tribunis plebis, Cornuto vero pseudocatone.

Quid quæris? Nunc ut ad privata redeam, Τευκρις promissa patravit. Tu mandata effice, quæ recepisti. Quintus frater, qui Argiletani ædificii reliquum dodrantem emit HS DCCXXV, Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam domum. Cum Lucceio in gratiam redi: video hominem valde petiturire. Navabo operam. Tu quid agas, ubi sis, cujusmodi istæ res sint, fac me quam diligentissime certiorem. Idibus Febr.

(15.) CICERO ATTICO S.

Asiam Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audîsti: non enim dubito, quin celerius tibi hoc rumor, quam ullius nostrûm literæ nuntiârint. Nunc, quoniam et laudis avidissimi semper fuimus, et, præter cæteros, φιλελληνες et sumus et habemur, et multorum odia atque inimicitias, reipublicæ causâ, suscepimus; παντοιης αρετης μιμνησκεο, curâque effice, ut ab omnibus et laudemur et amemur.

His de rebus plura ad te in eâ epistolâ scribam, quam ipsi Quinto dabo. Tu me, velim, certiorem

facias, quid de meis mandatis egeris, atque etiam, quid de tuo negotio; nam, ut Brundisio profectus es, nullæ mihi abs te sunt redditæ literæ. Valde aveo scire quid agas. Idib. Mart.

(16.) CICERO ATTICO S.

Quæris ex me, quid acciderit de judicio, quod tam præter opinionem omnium factum sit: et simul vis scire, quo modo ego minus, quam soleam, prœliatus sim. Respondebo tibi ὑστερον προτερον, Ὁμηρικως. Ego enim, quam diu senatûs auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter et vehementer prœliatus sum, ut clamor concursusque maximâ cum meâ laude fierent. Quod si tibi unquam sum visus in re publicâ fortis, certe me in illâ causâ admiratus esses. Cum enim ille ad conciones confugisset, in iisque meo nomine ad invidiam uteretur, Dii immortales! quas ego pugnas et quantas strages edidi! quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci! quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem juventutis! sæpe (ita me Dii juvent!) te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum, desideravi.

Postea vero quam Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fufius tribunus plebis ferret; in quâ nihil aliud a consulari rogatione differebat, nisi judicum genus (in eo autem erant omnia); pugnavitque, ut ita fieret; quod et sibi et aliis persuaserat, nullis illum judicibus effugere posse; contraxi vela, perspiciens inopiam judicum; neque dixi quidquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum atque testatum, ut non possem præterire.

Itaque, si causam quæris absolutionis, (ut jam προς το προτερον revertar) egestas judicum fuit, et turpitudo. Id autem ut accideret, commissum est

Hortensii consilio; qui, dum veritus est, ne Fufius ei legi intercederet, quæ ex senatûs-consulto ferebatur, non vidit illud, satius esse illum in infamiâ relinqui ac sordibus, quam infirmo judicio committi: sed, ductus odio, properavit rem deducere in judicium: cum illum plumbeo gladio jugulatum iri tamen diceret.

Sed, judicium, si quæris, quale fuerit; incredibili exitu; sic, uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio, consilium Hortensii reprehendatur. Nam, ut rejectio facta est clamoribus maximis; cum accusator, tamquam censor bonus, homines nequissimos rejiceret; reus, tamquam clemens lanista, frugalissimum quemque secerneret; ut primum judices consederunt, valde diffidere boni cœperunt. Non enim unquam turpior in ludo talario consessus fuit: maculosi senatores, nudi equites, tribuni, non tam ærati, quam, ut appellantur, ærarii. Pauci tamen boni inerant, quos rejectione fugare ille non potuerat; qui mœsti (inter sui dissimiles), et mœrentes, sedebant, et contagione turpitudinis vehementer permovebantur. Hîc, ut quæque res ad consilium primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas, nullâ varietate sententiarum: nihil impetrârat reus: plus accusatori dabatur, quam postulabat: triumphabat (quid quæris?) Hortensius, se vidisse tantum: nemo erat, qui illum reum, ac non millies condemnatum, arbitraretur.

Me vero teste producto, credo te, ex acclamatione Clodii advocatorum, audîsse, quæ consurrectio judicum facta sit, ut me circumsteterint, ut aperte jugula sua pro meo capite P. Clodio ostentârint. Quæ mihi res multo honorificentior visa est, quam aut illa, cum jurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt; aut cum tabulas Metelli Numidici, cum hæ (ut mos est) circumferrentur, nostri judices adspicere noluerunt: multo hæc, inquam, nostra res major. Itaque judicum vocibus,

cum ego sic ab iis, ut salus patriæ, defenderer, fractus reus, et unâ patroni omnes conciderunt.

Ad me autem eadem frequentia postridie convenit, quâcum, abiens consulatu, sum domum reductus; clamare præclari Areopagitæ, se non esse venturos, nisi præsidio constituto. Refertur ad consilium: una sola sententia præsidium non desideravit. Defertur res ad senatum; gravissime ornatissimeque decernitur: laudantur judices: datur negotium magistratibus: responsurum hominem nemo arbitrabatur. Ἑσπετε νυν μοι, Μουσαι, ὁππως δη πρωτον πυρ εμπεσε. Nôsti Calvum, ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cujus oratione erga me honorificâ ad te scripseram. Biduo, per unum servum, et eum ex gladiatorio ludo, confecit totum negotium: arcessivit ad se; promisit, intercessit, dedit. Jam vero (o, Dii boni, rem perditam!) etiam noctes certarum mulierum, atque adolescentulorum nobilium introductiones, nonnullis judicibus pro mercedis cumulo fuerunt.

Ita, summo discessu bonorum, pleno foro servorum, XXV judices ita fortes tamen fuerunt, ut, summo proposito periculo, vel perire maluerint, quam perdere omnia. XXXI fuerunt, quos fames magis quam fama commoverit: quorum Catulus cum vidisset quemdam, "Quid vos," inquit, "præsidium a nobis postulabatis? an, ne nummi vobis eriperentur, timebatis?"

Habes, ut brevissime potui, genus judicii, et causam absolutionis. Quæris deinceps, qui nunc sit status rerum, et qui meus. Reipublicæ statum illum, quem tu meo consilio, ego divino, confirmatum putabam, qui, bonorum omnium conjunctione, et auctoritate consulatûs mei, fixus et fundatus videbatur, nisi quis nos Deus respexerit, elapsum scito esse de manibus uno hoc judicio; si judicium est, triginta homines [populi Romani] levissimos ac nequissimos, nummulis acceptis, jus ac fas omne delere; et, quod

omnes non modo homines, verum etiam pecudes, factum esse sciant, id Talnam, et Plautum, et Spongiam, et cæteras hujusmodi quisquilias, statuere, nunquam esse factum.

Sed tamen, ut te de re publicâ consoler, non ita, ut sperârunt mali, tanto imposito reipublicæ vulnere, alacris exsultat improbitas in victoriâ. Nam plane ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum judiciorum fides, cum senatûs auctoritas concidisset, fore, ut aperte victrix nequitia ac libido pœnas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique inusserat severitas consulatûs mei.

Idem ego ille (non enim mihi videor insolenter gloriari, cum de me apud te loquor, in eâ præsertim epistolâ, quam nolo aliis legi) idem, inquam, ego recreavi afflictos animos bonorum, unumquemque confirmans, excitans. Insectandis vero exagitandisque nummariis judicibus, omnem omnibus studiosis ac fautoribus illius victoriæ παῤῥησιαν eripui: Pisonem consulem nullâ in re consistere unquam sum passus: desponsam homini jam Syriam ademi: senatum ad pristinam suam severitatem revocavi, atque abjectum excitavi: Clodium præsentem fregi in senatu, cum oratione perpetuâ, plenissimâ gravitatis, tum altercatione ejusmodi, ex quâ licet pauca degustes: nam cætera non possunt habere neque vim neque venustatem, remoto illo studio contentionis, quem αγωνα vos appellatis.

Nam, ut Idibus Maii in senatum convenimus, rogatus ego sententiam, multa dixi de summâ re publicâ; atque ille locus inductus a me est divinitus; ne, unâ plagâ acceptâ, patres conscripti conciderent, ne deficerent: vulnus esse ejusmodi, quod mihi nec dissimulandum nec pertimescendum videretur: ne aut metuendo ignavissimi, aut ignorando stultissimi, judicaremur: bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam; hunc tertium jam esse a judicibus in rem-

publicam immissum. "Erras, Clodi: non te judices urbi, sed carceri, reservârunt; neque te retinere in civitate, sed exsilio privare, voluerunt. Quamobrem, patres conscripti, erigite animos; retinete vestram dignitatem. Manet illa in republicâ bonorum consensio: dolor accessit bonis viris; virtus non est imminuta: nihil est damni factum novi: sed, quod erat, inventum est. In unius hominis perditi judicio plures similes reperti sunt." Sed quid ago? Pæne orationem in epistolam inclusi. Redeo ad altercationem.

Surgit pulchellus puer: objicit mihi, me ad Baias fuisse. Falsum! Sed tamen quid hoc? Simile est, inquam, quasi dicas in operto fuisse. Quid inquit, homini Arpinati cum aquis caldis? Narra, inquam, patrono tuo, qui Arpinates aquas concupivit: nôsti enim marinas. Quousque, inquit, hunc regem feremus? Regem appellas, inquam, cum Rex tui mentionem nullam fecerit? (ille autem Regis hæreditatem spe devorârat.) Domum, inquit, emisti. Putes, inquam, dicere, judices emisti. Juranti, inquit, tibi non crediderunt. Mihi vero, inquam, XXV judices crediderunt: XXXI, quoniam nummos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt. Magnis clamoribus afflictus, conticuit, et concidit.

Noster autem status est hic. Apud bonos iidem sumus, quos reliquisti; apud sordem urbis et fæcem, multo melius nunc, quam reliquisti: nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse. Missus est sanguis invidiæ sine dolore; atque etiam hoc magis, quod omnes illi fautores illius flagitii, rem manifestam illam redemtam esse a judicibus, confitentur.

Accedit, quod illa concionalis hirudo ærarii, misera ac jejuna plebecula, me ab hoc Magno unice diligi putat: et (hercule) multâ et jucundâ consuetudine conjuncti inter nos sumus, usque eo, ut nostri isti comissatores conjurationis, barbatuli juvenes, il-

lum in sermonibus Cnæum Ciceronem appellent. Itaque, et ludis, et gladiatoribus, mirandas επισημασιας, sine ullâ pastoriciâ fistulâ, auferebamus.

Nunc est exspectatio comitiorum, in quâ, omnibus invitis, trudit noster Magnus Auli filium; atque in eo neque auctoritate neque gratiâ pugnat, sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modo asellus onustus auro posset adscendere. Consul autem ille, Doterionis histrionis similis, suscepisse negotium dicitur, et domi divisores habere: quod ego non credo. Sed senatûs-consulta duo jam facta sunt, odiosa, quod in consulem facta putantur, Catone et Domitio postulante; unum, ut apud magistratus inquiri liceret; alterum, cujus domi divisores haberent, adversus rempublicam.

Lurco autem, tribunus plebis, qui magistratum simul cum lege Æliâ iniit, solutus est et Æliâ et Fufiâ, ut legem de ambitu ferret; quam ille bono auspicio claudus homo promulgavit. Ita comitia in ante diem sextum Calendas Sextiles dilata sunt: novi est in lege hoc, ut, qui nummos in tribus pronuntiârit, si non dederit, impune sit; sin dederit, ut, quoad vivat, singulis tribubus HS MMM debeat. Dixi, hanc legem P. Clodium jam ante servâsse, pronuntiare enim solitum esse, et non dare.

Sed heus tu! videsne, consulatum illum nostrum, quem Curio antea αποθεωσιν vocabat, si hic factus erit, [fabam mimum] futurum? quare, ut opinor, φιλοσοφητεον (id, quod tu facis), et istos consulatus non flocci εατεον.

Quod ad me scribis, te in Asiam statuisse non ire; equidem mallem, ut ires; ac vereor, ne quid in istâ re minus commode fiat. Sed tamen non possum reprehendere consilium tuum, præsertim cum egomet in provinciam non sim profectus.

Epigrammatis tuis, quæ in Amaltheo posuisti, contenti erimus, præsertim cum et Chilius nos reliquerit, et Archias nihil de me scripserit; ac vereor,

ne, Lucullis quoniam Græcum poëma condidit, nunc ad Cæcilianam fabulam spectet.

Antonio, tuo nomine, gratias egi; eamque epistolam Manlio dedi. Ad te ideo antea rarius scripsi, quod non habebam idoneum, cui darem; nec satis sciebam, quid darem. [Vale. Te vindicavi.] Cincius si quid ad me tui negotii detulerit, suscipiam; sed nunc magis in suo est occupatus; in quo ego ei non desum.

Tu, si uno in loco es futurus, crebras a nobis literas exspecta: ast plures etiam ipse mittito. Velim, ad me scribas, cujusmodi sit Ἀμαλθεῖον tuum, quo ornatu, quâ τοποθεσίᾳ; et, quæ poëmata quasque historias de Ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas. Lubet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis scriptis mittam. Nihil erat absoluti.

(17.) CICERO ATTICO S.

Magna mihi varietas voluntatis, et dissimilitudo opinionis ac judicii Quinti fratris mei, demonstrata est ex literis tuis, in quibus ad me epistolarum illius exempla misisti; quâ ex re, et molestiâ sum tantâ affectus, quantum mihi meus amor summus erga utrumque vestrûm afferre debuit; et admiratione, quidnam accidisset, quod afferret Quinto fratri meo aut offensionem tam gravem, aut commutationem tantam voluntatis. Atque illud a me jam ante intelligebatur, quod te quoque ipsum discedentem a nobis suspicari videbam, subesse nescio quid opinionis incommodæ; sauciumque ejus animum insedisse quasdam odiosas suspiciones; quibus ego mederi cum cuperem antea sæpe, et vehementius etiam post sortitionem provinciæ; nec tantum intelligebam ei esse offensionis, quantum literæ tuæ declarant, nec tantum proficiebam, quantum volebam.

Sed tamen hoc me ipse consolabar, quod non du-

bitabam, quin te ille aut Dyrrhachii, aut in istis locis uspiam, visurus esset. Quod cum accidisset; confidebam ac mihi persuaseram, fore, ut omnia placarentur inter vos, non modo sermone ac disputatione, sed conspectu ipso congressuque vestro. Nam, quanta sit in Quinto fratre meo comitas, quanta jucunditas, quam mollis animus et ad accipiendam et ad deponendam offensionem, nihil attinet me ad te, qui ea nôsti, scribere.

Sed accidit perincommode, quod eum nusquam vidisti. Valuit enim plus, quod erat illi nonnullorum artificiis inculcatum, quam aut officium, aut necessitudo, aut amor vester ille pristinus, qui plurimum valere debuit. Atque hujus incommodi culpa ubi resideat, facilius possum existimare, quam scribere. Vereor enim, ne, dum defendam meos, non parcam tuis. Nam sic intelligo, ut nihil a domesticis vulneris factum sit, illud quidem, quod erat, eos certe sanare potuisse. Sed hujusce rei totius vitium, quod aliquanto etiam latius patet quam videtur, præsenti tibi commodius exponam.

De iis literis quas ad te Thessalonicâ misit, et de sermonibus, quos ab illo et Romæ apud amicos tuos, et in itinere, habitos putas; ecquid tantum causæ sit, ignoro: sed omnis in tuâ posita est humanitate mihi spes hujus levandæ molestiæ. Nam, si ita statueris, et irritabiles animos esse optimorum sæpe hominum, et eosdem placabiles; et esse hanc agilitatem, ut ita dicam, mollitiamque naturæ plerumque bonitati; et (id, quod caput est) nobis inter nos nostra sive incommoda, sive vitia, sive injurias esse tolerandas; facile hæc, quemadmodum spero, mitigabuntur. Quod, ego, ut facias, te oro: nam ad me, qui te unice diligo, maxime pertinet, neminem esse meorum, qui aut te non amet, aut abs te non ametur.

Illa pars epistolæ tuæ minime fuit necessaria, in quâ exponis, quas facultates aut provincialium aut

urbanorum commodorum, et aliis temporibus, et me ipso consule, prætermiseris. Mihi enim perspecta est ingenuitas et magnitudo animi tui; neque ego inter me atque te quidquam interesse unquam duxi, præter voluntatem institutæ vitæ; quod me ambitio quædam ad honorum studium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honestum otium, duxit.

Verâ quidem laude probitatis, diligentiæ, religionis, neque me tibi, neque quemquam, antepono: amoris vero erga me, cum a fraterno [amore] domesticoque discessi, tibi primas defero. Vidi enim, vidi, penitusque perspexi, in meis variis temporibus, et sollicitudines et lætitias tuas. Fuit mihi sæpe et laudis nostræ gratulatio tua jucunda, et timoris consolatio grata. Quin mihi nunc, te absente, non solum consilium, quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quæ mihi suavissima tecum solet esse, maxime deest; quid dicam, in publicâ re? quo in genere mihi negligenti esse non licet; an in forensi labore? quem antea propter ambitionem sustinebam, nunc, ut dignitatem tueri gratiâ possim; an in ipsis domesticis negotiis? in quibus ego cum antea, tum vero post discessum fratris, te sermonesque nostros desidero. Postremo non labor meus, non requies; non negotium, non otium; non forenses res, non domesticæ, non publicæ, non privatæ, carere diutius tuo suavissimo atque amantissimo consilio ac sermone possunt.

Atque harum rerum commemorationem verecundia sæpe impedivit utriusque nostrûm. Nunc autem ea fuit necessaria, propter eam partem epistolæ tuæ, per quam te ac mores tuos mihi purgatos ac probatos esse voluisti. Atque, in istâ incommoditate alienati illius animi et offensi, illud inest tamen commodi, quod et mihi et cæteris amicis tuis nota fuit, et abs te aliquando testificata, tua voluntas omittendæ provinciæ; ut, quod unâ non estis, non dissensione ac dissidio vestro, sed voluntate ac judicio tuo,

factum esse videatur. Quare et illa, quæ violata, expiabuntur; et hæc nostra, quæ sunt sanctissime conservata, suam religionem obtinebunt.

Nos hîc in republicâ infirmâ, miserâ, commutabilique, versamur. Credo enim te audîsse, nostros equites pæne a senatu esse disjunctos; qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatûs-consulto fuisse, ut de iis, qui ob judicandum pecuniam accepissent, quæreretur. Quâ in re decernendâ cum ego casu non affuissem, sensissemque id equestrem ordinem ferre moleste, neque aperte dicere; objurgavi senatum, ut mihi visus sum, summâ cum auctoritate; et, in causâ non verecundâ, admodum gravis et copiosus fui.

Ecce aliæ deliciæ equitum vix ferendæ, quas ego non solum tuli, sed etiam ornavi. Asiani, qui de censoribus conduxerant, questi sunt in senatu, se, cupiditate prolapsos, nimium magno conduxisse: ut induceretur locatio, postulaverunt. Ego princeps in adjutoribus, atque adeo secundus: nam, ut illi auderent hoc postulare, Crassus eos impulit. Invidiosa res, turpis postulatio, et confessio temeritatis. Summum erat periculum, ne, si nihil impetrâssent, plane alienarentur a senatu. Huic quoque rei subventum est maxime a nobis; perfectumque, ut frequentissimo senatu et libentissimo uterentur: multaque a me de ordinum dignitate et concordiâ dicta sunt Cal. Decemb. et postridie. Neque adhuc res confecta est, sed voluntas senatûs perspecta: unus enim contra dixerat Metellus, consul designatus. Quin erat dicturus (ad quem, propter diei brevitatem, perventum non est) heros ille noster, Cato.

Sic ego conservans rationem institutionemque nostram, tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam: sed tamen, quoniam ista sunt infirma, munitur quædam nobis ad retinendas opes nostras tuta (ut spero) via, quam tibi literis satis explicare non possum; significatione parvâ ostendam tamen.

Utor Pompeio familiarissime. Video, quid dicas. Cavebo, quæ sunt cavenda; ac scribam alias ad te de meis consiliis capessendæ rei publicæ plura.

Lucceium scito consulatum habere in animo statim petere: duo enim soli dicuntur petituri. Cæsar cum eo coire per Arrium cogitat: et Bibulus cum hoc se putat per Pisonem posse conjungi. Rides? Non sunt hæc ridicula, mihi crede. Quid aliud scribam ad te? quid? multa sunt: sed in aliud tempus. Te si exspectari velis, cures ut sciam. Jam illud modeste rogo, quod maxime cupio, ut quamprimum venias. Nonis Decemb.

(18.) CICERO ATTICO S.

Nihil mihi nunc scito tam deesse, quam hominem eum, quocum omnia, quæ me curâ aliquâ afficiunt, unâ communicem; qui me amet, qui sapiat, quîcum ego colloquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam. Abest enim frater ἀφελέστατος et amantissimus: Metellus non homo, sed litus atque aër, et solitudo mera: tu autem, qui sæpissime curam et angorem animi mei sermone et consilio levâsti tuo; qui mihi et in publicâ re socius, et in privatis omnibus conscius, et omnium meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles, ubinam es?

Ita sum ab omnibus destitutus, ut tantum requietis habeam, quantum cum uxore, et filiolâ, et mellito Cicerone, consumitur. Nam illæ ambitiosæ nostræ fucosæque amicitiæ sunt in quodam splendore forensi; fructum domesticum non habent. Itaque, cum bene completa domus est, tempore matutino, cum ad forum stipati gregibus amicorum descendimus, reperire ex magnâ turbâ neminem possumus, quocum aut jocari libere, aut suspirare familiariter, possimus. Quare, te exspectamus, te desideramus, te jam etiam arcessimus. Multa enim me sollicitant

anguntque, quæ mihi videor, aures nactus tuas, unius ambulationis sermone exhaurire posse.

Ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos omnes et scrupulos occultabo; neque ego huic epistolæ atque ignoto tabellario committam. Atque hi (nolo enim te permoveri) non sunt permolesti; sed tamen insident et urgent, et nullius amantis consilio aut sermone requiescunt.

In re publicâ vero, quamquam animus est præsens, tamen voluntas etiam atque etiam ipsa medicinam effugit. Nam, ut ea breviter, quæ post tuum discessum acta sunt, colligam, jam exclames, necesse est, res Romanas diutius stare non posse. Etenim, post profectionem tuam, primus (ut opinor) introitus fuit in causam fabulæ Clodianæ; in quâ ego nactus, ut mihi videbar, locum resecandæ libidinis, et coërcendæ juventutis, vehemens fui, et omnes profudi vires animi atque ingenii mei, non odio adductus alicujus, sed spe reipublicæ corrigendæ, et sanandæ civitatis. Afflicta respublica est emto constupratoque judicio. Vide, quæ sint postea consecuta.

Consul est impositus is nobis, quem nemo, præter nos philosophos, adspicere sine suspiratu posset. Quantum hoc vulnus! Facto senatûs-consulto de ambitu, de judiciis, nulla lex perlata, exagitatus senatus, alienati equites Romani. Sic ille annus duo firmamenta reipublicæ, per me unum constituta, evertit: nam et senatûs auctoritatem abjecit, et ordinum concordiam disjunxit.

Instat hîc nunc ille annus egregius. Ejus initium ejusmodi fuit, ut anniversaria sacra Juventatis non committerentur: nam M. Luculli uxorem Memmius suis sacris initiavit. Meneläus, ægre id passus, divortium fecit. Quamquam ille pastor Idæus Meneläum solum contemserat; hic noster Paris tam Meneläum, quam Agamemnonem, liberum non putavit.

Est autem C. Herennius quidam tribunus plebis, quem tu fortasse ne nôsti quidem, (tametsi potes nôsse; tribulis enim tuus est; et Sextus, pater ejus, nummos vobis dividere solebat.) Is ad plebem P. Clodium traducit; idemque fert, ut universus populus in Campo Martio suffragium de re Clodii ferat. Hunc ego accepi in senatu, ut soleo: sed nihil est illo homine lentius. Metellus est consul egregius, et nos amat; sed imminuit auctoritatem suam, quod habet, dicis causâ, promulgatum illud idem de Clodio. Auli autem filius (o Dii immortales!) quam ignavus, ac sine animo miles! quam dignus, qui Palicano (sicut facit) os ad male audiendum quotidie præbeat!

Agraria autem promulgata est a Flavio, sane levis, eadem fere, quæ fuit Plotia. Sed interea πολιτικος ανηρ ουδ' οναρ quisquam inveniri potest. Qui poterat, familiaris noster (sic est enim; volo te hoc scire) Pompeius, togulam illam pictam silentio tuetur suam. Crassus verbum nullum contra gratiam. Cæteros jam nôsti: qui ita sunt stulti, ut, amissâ republicâ, piscinas suas fore salvas sperare videantur.

Unus est, qui curet, constantiâ magis et integritate, quam (ut mihi videtur) consilio aut ingenio, Cato; qui miseros publicanos, quos habuit amantissimos sui, tertium jam mensem vexat, neque iis a senatu responsum dari patitur. Ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere ante quam publicanis responsum sit: quare etiam legationes rejectum iri puto.

Nunc vides, quibus fluctibus jactemur: et, si, ex iis quæ scripsimus, (tantâ es perspicacitate) etiam a me non scripta perspicis, revise nos aliquando: et, quamquam sunt hæc fugienda, quo te voco; tamen fac, ut amorem nostrum tanti æstimes, ut eo vel cum his molestiis perfrui velis. Nam, ne absens censeare, curabo edicendum et proponendum locis omnibus.

Sub lustrum autem censeri, germani negotiatoris est. Quare, cura ut te quamprimum videamus. Cal. Febr. Q. Metello et L. Afranio Coss.

(19.) CICERO ATTICO S.

Non modo, si mihi tantum esset otii, quantum est tibi, verum etiam, si tam breves epistolas vellem mittere, quam tu soles facere, te superarem, et in scripto multo essem crebrior, quam tu: sed ad summas atque incredibiles occupationes meas accedit, quod nullam a me epistolam ad te sino absque argumento ac sententiâ pervenire. Et primum tibi, ut æquum est, civi amanti patriam, quæ sunt in re publicâ, exponam: deinde, quoniam tibi amore nos proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea, quæ scire te non nolle arbitramur.

Atque in re publicâ nunc quidem maxime Gallici belli versatur metus. Nam Ædui, fratres nostri, pugnant: Sequani permale pugnârunt; et Helvetii sine dubio sunt in armis, excursionesque in provinciam faciunt. Senatus decrevit, ut consules duas Gallias sortirentur, delectus haberetur, vacationes ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur, qui adirent Galliæ civitates, darentque operam, ne eæ cum Helvetiis se jungerent. Legati sunt Q. Metellus Creticus, et L. Flaccus, et, το επι τῃ φακῃ μυρον, Lentulus, Clodiani filius.

Atque hoc loco illud non queo præterire, quod, cum de consularibus mea prima sors exîsset, unâ voce senatus frequens retinendum me in Urbe censuit. Hoc idem post me Pompeio accidit: ut nos duo, quasi pignora reipublicæ, retineri videremur. Quid enim ego aliorum in me επιφωνηματα exspectem, cum hæc domi nascantur?

Urbanæ autem res sic se habent. Agraria lex a Flavio tribuno plebis vehementer agitabatur, auctore

Pompeio; quæ nihil populare habebat, præter auctorem. Ex hac ego lege, secundâ concionis voluntate, omnia tollebam, quæ ad privatorum incommodum pertinebant: liberabam agrum eum, qui, P. Mucio, L. Calpurnio consulibus, publicus fuisset: Sullanorum hominum possessiones confirmabam: Volaterranos et Arretinos, quorum agrum Sulla publicârat, neque diviserat, in suâ possessione retinebam: unam rationem non rejiciebam, ut ager hac adventiciâ pecuniâ emeretur, quæ ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur.

Huic toti rationi agrariæ senatus adversabatur, suspicans, Pompeio novam quamdam potentiam quæri. Pompeius vero ad voluntatem perferendæ legis incubuerat. Ego autem, magnâ cum agrariorum gratiâ, confirmabam omnium privatorum possessiones: (is enim est noster exercitus, hominum, ut tute scis, locupletium:) populo autem, et Pompeio (nam id quoque volebam) satis faciebam emtione: quâ constitutâ diligenter, et sentinam Urbis exhauriri, et Italiæ solitudinem frequentari, posse arbitrabar. Sed hæc tota res, interpellata bello, refrixerat.

Metellus est consul sane bonus; et nos admodum diligit. Ille alter ita nihil est, ut plane, quid emerit, nesciat.

Hæc sunt in re publicâ: nisi etiam illud ad rem publicam putas pertinere, Herennium quemdam, tribunum plebis, tribulem tuum, sane hominem nequam atque egentem, sæpe jam de P. Clodio ad plebem traducendo agere cœpisse. Huic frequenter interceditur.

[Hæc sunt, ut opinor, in re publicâ.] Ego autem, ut semel Nonarum illarum Decembrium, junctam invidiâ ac multorum inimicitiis, eximiam quamdam atque immortalem gloriam consecutus sum, non destiti eâdem animi magnitudine in re publicâ versari, et illam institutam ac susceptam dignitatem tueri. Sed, posteaquam primum Clodii absolutione levitatem infirmitatemque judiciorum perspexi; deinde

vidi nostros publicanos facile a senatu disjungi, quamquam a me ipso non divellerentur; tum autem beatos homines (hos piscinarios dico, amicos tuos) non obscure nobis invidere; putavi, mihi majores quasdam opes et firmiora præsidia esse quærenda.

Itaque primum eum, qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pompeium adduxi in eam voluntatem, ut in senatu, non semel, sed sæpe, multisque verbis, hujus mihi salutem imperii atque orbis terrarum adjudicârit. Quod non tam interfuit meâ, (neque enim illæ res aut ita sunt obscuræ, ut testimonium, aut ita dubiæ, ut laudationem, desiderent) quam reipublicæ; quod erant quidam improbi, qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio, ex rerum illarum dissensione, arbitrarentur. Cum hoc ego me tantâ familiaritate conjunxi, ut uterque nostrûm in suâ ratione munitior, et in re publicâ firmior, hac conjunctione esse possit.

Odia autem illa libidinosæ et delicatæ juventutis, quæ erant in me incitata, sic mitigata sunt comitate quâdam meâ, me unum ut omnes illi colant. Nihil jam denique a me asperum in quemquam fit, nec tamen quidquam populare ac dissolutum; sed ita temperata tota ratio est, ut reipublicæ constantiam præstem, privatis rebus meis (propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum) adhibeam quamdam cautionem et diligentiam; atque ita amem, si iis novis amicitiis implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam:

Ναφε, και μεμνασ' απιστειν· αρθρα ταυτα των φρενων.

Ac nostræ quidem rationis ac vitæ quasi quamdam formam, ut opinor, vides. De tuo autem negotio sæpe ad me scribis; cui mederi nunc non possumus. Est enim illud senatûs-consultum summâ pedariorum voluntate, nullius nostrûm auctoritate, factum. Nam, quod me esse ad scribendum vides, ex ipso

senatûs-consulto intelligere potes, aliam rem tum relatam; hoc autem, de populis liberis, sine causâ additum: et ita factum est a P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit: sed immutari hoc tempore non potest. Itaque conventus, qui initio celebrabantur, jam diu fieri desierunt. Tu si tuis blanditiis tamen a Sicyoniis nummulorum aliquid expresseris; velim, me facias certiorem.

Commentarium consulatûs mei Græce compositum misi ad te; in quo si quid erit, quod homini Attico minus Græcum eruditumque videatur; non dicam, quod tibi (ut opinor) Panormi Lucullus de suis historiis dixerat; se, quo facilius illas probaret Romani hominis esse, idcirco barbara quædam et σολοικα dispersisse. Apud me si quid erit ejusmodi, me imprudente erit et invito. Latinum si perfecero, ad te mittam. Tertium poëma exspectato, ne quod genus a me ipso laudis meæ prætermittatur.

Hîc tu, cave, dicas, τις πατερ᾽ αινησει; Si est enim apud homines quidquam, quod potius sit, laudetur; nos vituperemur, qui non potius alia laudemus. Quamquam non εγκωμιαστικα sunt hæc, sed ἱστορικα, quæ scribimus.

Quintus frater purgat se multum per literas, et affirmat, nihil a se cuiquam de te secus esse dictum. Verum hæc nobis coram summâ curâ et diligentiâ sunt agenda: tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi literas, valde mihi bonus homo, et non levis, et amans tui, visus est, et talis, qualem esse eum tuæ mihi literæ nuntiârant. Idibus Mart.

(20.) CICERO ATTICO S.

Cum e Pompeiano me Romam recepissem a. d. IV Idus Maii, Cincius noster eam mihi abs te epistolam reddidit, quam tu Idib. Feb. dederas. Ei nunc epistolæ literis his respondebo. Ac primum,

tibi perspectum esse judicium de te meum, lætor; deinde, te in iis rebus, quæ mihi asperius a nobis atque nostris, et injucundius, actæ videbantur, moderatissimum fuisse, vehementissime gaudeo; idque neque amoris mediocris, et ingenii summi ac sapientiæ judico. Quâ de re cum ad me ita suaviter, diligenter, officiose, et humaniter, scripseris, ut non modo te hortari amplius non debeam, sed ne exspectare quidem abs te, aut ab ullo homine, tantum facilitatis ac mansuetudinis potuerim; nihil duco esse commodius, quam de his rebus nihil amplius scribere. Cum erimus congressi; tum, si quid res feret, coram inter nos conferemus.

Quod ad me de re publicâ scribis, disputas tu quidem et amanter et prudenter; et a meis consiliis ratio tua non abhorret: (nam neque de statu nobis nostræ dignitatis est recedendum, neque, sine nostris copiis, intra alterius præsidia veniendum: et is, de quo scribis, nihil habet amplum, nihil excelsum, nihil non submissum atque populare) verumtamen fuit ratio mihi fortasse, ad tranquillitatem meorum temporum, non inutilis; sed (mehercule) reipublicæ multo etiam utilior, quam mihi, civium improborum impetus in me reprimi, cum hominis amplissimâ fortunâ, auctoritate, gratiâ, fluctuantem sententiam confirmâssem, et a spe malorum ad mearum rerum laudem convertissem. Quod si cum aliquâ levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti æstimâssem; sed tamen a me ita acta sunt omnia, non ut ego, illi assentiens, levior, sed ut ille, me probans, gravior videretur.

Reliqua sic a me aguntur et agentur, ut non committamus, ut ea, quæ gessimus, fortuito gessisse videamur. Meos bonos viros, illos quos significas, et eam, quam mihi dicis obtigisse, Σπαρταν, non modo nunquam deseram; sed etiam, si ego ab illâ deserar, tamen in meâ pristinâ sententiâ permanebo. Illud tamen, velim, existimes, me hanc viam optimatium,

post Catuli mortem, nec præsidio ullo nec comitatu tenere: nam, ut ait Rhinton, ut opinor,

Οἱ μεν παρ' ουδεν εισιν, οἷς δ' ουδεν μελει.

Mihi vero ut invideant piscinarii nostri, aut scribam ad te alias, aut in congressum nostrum reservabo. A curiâ autem nulla me res divellet; vel quod ita rectum est; vel quod rebus meis maxime consentaneum; vel quod, a senatu quanti fiam, minime me pœnitet.

De Sicyoniis (ut ad te scripsi antea) non multum spei est in senatu: nemo est enim jam, qui queratur. Quare, si id exspectas, longum est. Aliâ viâ, si quâ potes, pugna. Cum est actum, neque animadversum est, ad quos pertineret; et raptim in eam sententiam pedarii cucurrerunt. Inducendi senatûsconsulti maturitas nondum est; quod neque sunt, qui querantur; et multi, partim malevolentiâ, partim opinione æquitatis, delectantur.

Metellus tuus est egregius consul: unum reprehendo, quod otium e Galliâ nuntiari non magnopere gaudet. Cupit (credo) triumphare. Hoc vellem mediocrius: cætera egregia. Auli filius vero ita se gerit, ut ejus consulatus non consulatus sit, sed Magni nostri ὑπωπιον.

De meis scriptis, misi ad te Græce perfectum Consulatum meum: eum librum L. Cossinio dedi. Puto te Latinis meis delectari; huic autem Græco Græcum invidere. Alii si scripserint, mittemus ad te; sed, mihi crede, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio quo pacto retardantur.

Nunc ut ad rem meam redeam; L. Papirius Pætus, vir bonus, amatorque noster, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit. Cum mihi, per legem Ciniciam licere capere, Cincius amicus tuus diceret; libenter, dixi, me accepturum, si attulisset. Nunc, si me amas, si te a me amari scis, enitere per amicos, clientes, hospites, libertos denique, ac servos

tuos, ut scheda ne qua depereat: nam et Græcis his libris, quos suspicor, et Latinis, quos scio illum reliquisse, mihi vehementer opus est. Ego autem quotidie magis, quod mihi de forensi labore temporis datur, in iis studiis conquiesco. Per mihi, per, inquam, gratum feceris, si in hoc tam diligens fueris, quam soles in his rebus quas me valde velle arbitraris: ipsiusque Pæti tibi negotia commendo, de quibus tibi ille agit maximas gratias: et, ut jam invisas nos, non solum rogo, sed etiam suadeo.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

Liber II.

ARGUMENTUM.

Duæ primæ libri hujus epistolæ scriptæ sunt, item ut ultimæ superioris, Q. Metello Celere, L. Afranio; reliquæ omnes, C. Julio Cæsare, M. Bibulo, Coss. mensibus fere XVII. Continent vero contentionem Clodii, ut tribunus pl. fieret: quod demum obtinuit, Cæsare annitente; cujus item operâ, quo magistratum illum capere posset, plebeius factus est. Nam, Ciceroni iratus, quod quodam in judicio statum temporum deplorâsset, ejus inimicum Clodium, frustra jam pridem a patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horâque, novâ lege de adoptione ejus latâ, traduxit. Auctor est Suetonius. Idem hoc ipso anno agrariam legem pertulit, contra dicente Catone; quem, eâ de causâ, e senatu abreptum in carcerem duci jussit; invitis optimatibus et collegâ; quem, obnuntiantem, armis foro depulit; seque domesticis parietibus, reliquo anni tempore, continere coëgit; ut, nisi per edicta, prorsus nihil ageret; quæ

tamen ille acerbissima in collegam proponebat: hisque comitia in mensem Octobrem distulit. Perlatâ igitur lege, XX millia hominum, qui tres pluresve libero haberent, in campum Stellatem, majoribus consecratum (ut Tranquillus ait), in agrumque Campanum ad subsidia Reip. vectigalem relictum, induxit. Publicanos, a Catone vexatos, remissionem petentes, tertiâ mercedum parte relevavit. Et, ut in quosdam diversæ factionis cives sævire posset, Vettium quemdam præmiis adduxit, qui se ab illis, de inferendâ Cn. Pompeio nece, sollicitatum diceret; quamvis irrito conatu, propterea quod unum atque alterum frustra, nec sine suspicione fraudis, nominaverit. Quare, tam præcipitis consilii eventum desperans, intercepisse veneno indicem creditus est. Hæc fere in hoc secundo libro continentur, ad remp. spectantia. Alia privata sunt.

(1.) CICERO ATTICO S.

Calendis Juniis, eunti mihi Antium, et gladiatores M. Metelli cupide relinquenti, venit obviam tuus puer. Is mihi literas abs te, et commentarium consulatûs mei Græce scriptum, reddidit. In quo lætatus sum, aliquanto ante, de iisdem rebus Græce item scriptum librum L. Cossinio ad te perferendum dedisse. Nam, si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse, diceres: quamquam tua illa (legi enim libenter) horridula mihi atque incomta visa sunt: sed tamen erant ornata hoc ipso, quod ornamenta neglexerant; et, ut mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur.

Meus autem liber totum Isocrati μυροθηκιον, atque omnes ejus discipulorum arculas, ac nonnihil etiam Aristotelia pigmenta, consumsit: quem tu Corcyræ, ut mihi aliis literis significas, strictim attigisti; post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti; quem tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lente ac fasti-

diose probavissem. Quamquam ad me rescripsit jam Rhodo Posidonius, se, nostrum illud ὑπομνημα cum legeret, quod ego ad eum, ut ornatius de iisdem rebus scriberet, miseram, non modo non excitatum esse ad scribendum, sed etiam plane perterritum. Quid quæris? conturbavi Græcam nationem. Ita, vulgo qui instabant, ut darem sibi, quod ornarent, jam exhibere mihi molestiam destiterunt. Tu, si tibi placuerit liber, curabis, ut et Athenis sit, et in cæteris oppidis Græciæ. Videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis afferre.

Oratiunculas autem, et quas postulas, et plures etiam, mittam; quoniam quidem ea, quæ nos scribimus, adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. Fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quæ "Philippicæ" nominantur, enituerat civis ille tuus Demosthenes, et quod se ab hoc refractariolo judiciali dicendi genere abjunxerat, ut σεμνοτερος τις, και πολιτικωτερος videretur, curare, ut meæ quoque essent orationes, quæ "Consulares" nominarentur: quarum una est in senatu Cal. Jan. altera ad populum de lege agrariâ; tertia de Othone; quarta pro Rabirio; quinta de proscriptorum filiis; sexta, cum provinciam in concione deposui; septima, quâ Catilinam emisi; octava, quam habui ad populum postridie quam Catilina profugit; nona in concione, quo die Allobroges [indicârunt;] decima in senatu, Nonis Decemb. Sunt præterea duæ breves, quasi αποσπασματια legis agrariæ. Hoc totum σωμα curabo ut habeas. Et, quoniam te cum scripta, tum res meæ, delectant; iisdem ex libris perspicies, et quæ gesserim, et quæ dixerim; aut ne poposcisses: ego enim tibi me non offerebam.

Quod quæris, quid sit, quod te arcessam; ac simul, impeditum te negotiis esse, significas; neque recusas, quin, non modo si opus sit, sed etiam si velim, accurras; nihil sane est necesse; verumtamen videbare mihi tempora peregrinationis com-

modius posse describere. Nimis abes diu, præsertim cum sis in propinquis locis: neque nos te fruimur; et tu nobis cares.

Ac nunc quidem otium est: sed, si paulo plus furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istinc excitarem. Verum præclare Metellus impedit, et impediet. Quid quæris? est consul φιλοπατρις, et (ut semper judicavi) naturâ bonus. Ille autem non simulat, sed plane tribunus plebis fieri cupit. Quâ de re cum in senatu ageretur, fregi hominem; et inconstantiam ejus reprehendi, qui Romæ tribunatum plebis peteret, cum in Siciliâ ædilitatem se petere sæpe dictitâsset. Sed neque magnopere dixi esse nobis laborandum; quod nihilo magis ei liciturum esset plebeio rempublicam perdere, quam similibus ejus, me consule, patriciis esset licitum.

Jam, cum se ille septimo die venisse a freto, neque sibi obviam quemquam prodire potuisse, et noctu se introîsse, dixisset, in eoque se in concione jactâsset; nihil ei novi dixi accidisse: ex Siciliâ septimo die Romam; tribus horis Româ Interamnam: noctu introîsse item ante: non esse itum obviam, ne tum quidem, cum iri maxime debuit.

Quid quæris? hominem petulantem modestum reddo, non solum perpetuâ gravitate orationis, sed etiam hoc genere dictorum. Itaque jam familiariter cum ipso etiam cavillor ac jocor. Quin etiam cum candidatum deduceremus, quærit ex me, num consuêssem Siculis locum gladiatoribus dare? negavi. At ego, inquit, novus patronus instituam: sed soror, quæ tantum habeat consularis loci, unum mihi solum pedem dat. Noli, inquam, de uno pede sororis queri: licet etiam alterum tollas. Non consulare, inquies, dictum. Fateor: sed ego illam odi male consularem: ea est enim seditiosa: ea cum viro bellum gerit, neque solum cum Metello, sed etiam cum Fabio, quod eos in hoc esse moleste fert.

Quod de agrariâ lege quæris, sane jam videtur

refrixisse. Quod me quodam modo, molli brachio, de Pompeii familiaritate objurgas; nolim ita existimes, me mei præsidii causâ cum illo conjunctum esse: sed ita res erat instituta, ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in republicâ discordias versari esset necesse. Quod a me ita præcautum atque ita provisum est, non ut ego de optimâ illâ meâ ratione decederem, sed ut ille esset melior, et aliquid de populari levitate deponeret: quem de meis rebus, in quas eum multi incitârant, multo scito gloriosius, quam de suis, prædicare: sibi enim bene gestæ, mihi conservatæ, reipublicæ dat testimonium. Hoc facere illum, mihi quam prosit, nescio; reipublicæ certe prodest.

Quid, si etiam Cæsarem (cujus nunc venti valde sunt secundi) reddo meliorem? num tantum obsum reipublicæ? Quin etiam, si mihi nemo invideret; si omnes, ut erat æquum, faverent; tamen non minus esset probanda medicina, quæ sanaret vitiosas partes reipublicæ, quam quæ exsecaret. Nunc vero, cum equitatus ille, quem ego in clivo Capitolino, te signifero ac principe, collocâram, senatum deseruerit; nostri autem principes digito se cœlum putent attingere, si mulli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant; alia autem negligant; nonne tibi satis prodesse videor, si perficio, ut nolint obesse, qui possunt? Nam Catonem nostrum non tu amas plus, quam ego: sed tamen ille, optimo animo utens, et summâ fide, nocet interdum reipublicæ. Dicit enim, tamquam in Platonis πολιτειᾳ, non tamquam in Romuli fæce, sententiam.

Quid verius, quam in judicium venire, qui ob rem judicandam pecuniam acceperit? Censuit hoc Cato: assensit senatus. Equites curiæ bellum, non mihi: nam ego dissensi. Quid impudentius publicanis renuntiantibus? Fuit tamen, retinendi ordinis causâ, facienda jactura. Restitit et pervicit Cato. Itaque nunc, consule in carcere incluso, sæpe item

seditione commotâ, adspiravit nemo eorum, quorum ego concursu, itemque consules qui post me fuerunt, rempublicam defendere solebant. Quid ergo? istos inquies, mercede conductos habebimus? Quid faciemus, si aliter non possumus? An libertinis atque etiam servis serviemus? sed, ut tu ais, ἅλις σπουδῆς.

Favonius meam tribum tulit honestius, quam suam; Lucceii perdidit. Accusavit Nasicam inhoneste (ac modeste tamen dixit), ita ut Rhodi videretur molis potius, quam Moloni, operam dedisse. Mihi, quod defendissem, leviter succensuit. Nunc tamen petit iterum reipublicæ causâ. Lucceius quid agat, scribam ad te, cum Cæsarem videro, qui aderit biduo. Quod Sicyonii te lædunt, Catoni et ejus æmulatori attribuas Servilio. Quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? sed, si ita placuit, laudemus; deinde in dissensionibus soli relinquamur.

Amalthea mea te exspectat, et indiget tui. Tusculanum et Pompeianum valde me delectant; nisi quod me, illum ipsum vindicem æris alieni, ære non Corinthio, sed hoc circumforaneo, obruerunt. In Galliâ speramus esse otium. "Prognostica" mea, cum oratiunculis, propediem exspecta: et tamen, quid cogites de adventu tuo, scribe ad nos: nam mihi Pomponia nuntiari jussit, te mense Quintili Romæ fore. Id a tuis literis, quas ad me de accessu tuo miseras, discrepabat.

Pætus (ut antea ad te scripsi) omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. Hoc illius munus in tuâ diligentiâ positum est. Si me amas, cura ut conserventur, et ad me perferantur. Hoc mihi nihil potest esse gratius: et, cum Græcos, tum vero diligenter Latinos, ut conserves, velim: tuum esse hoc munusculum putabo.

Ad Octavium dedi literas: cum ipso nihil eram locutus: neque enim ista tua negotia provincialia esse

putabam; neque te in tocullionibus habebam: sed scripsi, ut debui, diligenter.

(2.) CICERO ATTICO S.

Cura (amabo te) Ciceronem nostrum. Ei nos θειοι videmur. Πελληναιων in manibus tenebam; et (hercule) magnum acervum Dicæarchi mihi ante pedes exstruxeram. O magnum hominem! et a quo multo plura didiceris, quam de Procilio. Κορινθιων et Αθηναιων puto me Romæ habere. Mihi credes, leges; hæc doceo; mirabilis vir est. Ἡρωδης, si homo esset, eum potius legeret, quam unam literam scriberet; qui me epistolâ petivit, ad te, ut video, comminus accessit. Conjurâsse mallem, quam restitisse conjurationi, si illum mihi audiendum putâssem.

De Lollio, sanus non es: de Vinio, laudo. Sed heus tu, ecquid vides Calendas venire, Antonium non venire? judices cogi? nam ita ad me mittunt, Nigidium minari in concione, se judicem, qui non affuerit, compellaturum. Velim tamen, si quid est de Antonii adventu quod audieris, scribas ad me; et, quoniam huc non venis, cœnes apud nos utique pridie Cal. Cave aliter facias. Cura ut valeas.

(3.) CICERO ATTICO S.

Primum, ut opinor, ευαγγελια. Valerius absolutus est, Hortensio defendente. Id judicium K. Atilio condonatum putabatur: et Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse. Etenim mihi caligæ ejus, ut fasciæ cretatæ, non placebant. Quid sit, sciemus, cum veneris. Fenestrarum angustias quod reprehendis, scito te Κυρου παιδειαν reprehendere: nam, cum

ego idem istuc dicerem, Cyrus aiebat, viridariorum διαφασεις latis luminibus non tam esse suaves. Etenim εστω οψις μεν ἡ α· το δε ὁρωμενον. β, γ. ακτινες δε, δ, και ε. Vides enim cætera. Nam, si κατ' ειδωλων εμπτωσεις videremus, valde laborarent ειδωλα in angustiis: nunc fit lepide illa εκχυσις radiorum. Cætera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi quid erit ejusmodi, quod sine sumtu corrigi possit.

Venio nunc ad mensem Januarium, et ad ὑποστασιν nostram ac πολιτειαν: in quâ Σωκρατικως εις ἑκατερον, sed tamen ad extremum, ut illi solebant, την αρεσκουσαν. Est res sane magni consilii: nam aut fortiter resistendum est legi agrariæ; in quo est quædam dimicatio, sed plena laudis: aut quiescendum; quod est non dissimile, atque ire in Solonium, aut Antium: aut etiam adjuvandum; quod a me aiunt Cæsarem sic exspectare, ut non dubitet. Nam fuit apud me Cornelius; hunc dico Balbum, Cæsaris familiarem. Is affirmabat, illum omnibus in rebus meo et Pompeii consilio usurum, daturumque operam, ut cum Pompeio Crassum conjungeret. Hîc sunt hæc. Conjunctio mihi summa cum Pompeio; si placet, etiam cum Cæsare; reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. Sed me καταστασις mea illa commovet, quæ est in libro III:

"Interea cursus, quos primâ a parte juventæ,
Quosque adeo consul virtute animoque petîsti,
Hos retine; atque auge famam, laudesque bonorum."

Hæc mihi cum in eo libro, in quo multa sunt scripta αριστοκρατικως, Calliope ipsa præscripserit, non opinor esse dubitandum, quin semper nobis videatur

Εἱς οιωνος αριστος αμυνεσθαι περι πατρης.

Sed hæc ambulationibus Compitaliciis reservemus. Tu pridie Compitalia memento. Balineum calfieri

jubebo: et Pomponiam Terentia rogat: matrem adjungemus. Θεοφραστου περι Φιλοτιμιας affer mihi de libris Quinti fratris.

(4.) CICERO ATTICO S.

Fecisti mihi pergratum, quod Serapionis librum ad me misisti: ex quo quidem ego (quod inter nos liceat dicere) millesimam partem vix intelligo. Pro eo tibi præsentem pecuniam solvi imperavi, ne tu expensum muneribus ferres. At, quoniam nummorum mentio facta est; amabo te, cura, ut cum Titinio, quoquo modo poteris, transigas. Si in eo, quod ostenderat, non stat; mihi maxime placet, ea, quæ male emta sunt, reddi, si voluntate Pomponiæ fieri poterit: si ne id quidem, nummi potius reddantur, quam ullus sit scrupulus. Valde hoc velim, ante quam proficiscare, amanter (ut soles) diligenterque conficias.

Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? velim, [Syspiræ] conditione: sed facile patior. Accommodatius enim nobis erit ad liberam legationem tempus illud, cum et Quintus noster jam (ut speramus) in otio consederit, et, iste sacerdos Bonæ Deæ, cujus modi futurus sit, sciemus. Interea quidem cum Musis nos delectabimus animo æquo, immo vero etiam gaudenti ac libenti. Neque mihi unquam veniet in mentem Crasso invidere, neque pœnitere, quod a me ipse non desciverim.

De geographiâ, dabo operam, ut tibi satisfaciam: sed nihil certi polliceor. Magnum opus est; sed tamen, ut jubes, curabo, ut hujus peregrinationis aliquod tibi opus exstet. Tu quidquid indagâris de re publicâ, et maxime quos consules futuros putes, facito ut sciam: tametsi minus sum curiosus: statui enim nihil jam de re publicâ cogitare.

Terentiæ saltum perspeximus. Quid quæris? præ-

ter quercum Dodonæam, nihil desideramus, quominus Epirum ipsam possidere videamur. Nos circiter Cal. aut in Formiano erimus, aut in Pompeiano. Tu, si in Formiano non erimus, si nos amas, in Pompeianum venito. Id et nobis erit perjucundum, et tibi non sane devium. De muro, imperavi Philotimo, ne impediret, quominus id fieret, quod tibi videretur. Censeo tamen, adhibeas Vettium. His temporibus, tam dubiâ vitâ optimi cujusque, magni æstimo unius æstatis fructum palæstræ Palatinæ; sed ita tamen, ut nihil minus velim, quam Pomponiam et puerum versari in timore ruinæ.

(5.) CICERO ATTICO S.

Cupio equidem, et jampridem cupio, Alexandriam reliquamque Ægyptum visere, et simul ab hac hominum satietate nostri discedere, et cum aliquo desiderio reverti: sed hoc tempore, et his mittentibus,

Αιδεομαι Τρωας, και Τρωαδας ἑλκεσιπεπλους.

Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an, me aliquo præmio de sententiâ esse deductum?

Πουλυδαμας μοι πρωτος ελεγχειην αναθησει,

Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum millibus. Quid vero historiæ de nobis ad annos DC prædicârint? quas quidem ego multo magis vereor, quam eorum hominum, qui hodie vivunt, rumusculos. Sed, opinor, excipiamus, et exspectemus. Si enim deferetur, erit quædam nostra potestas; et tum deliberabimus. Etiam est in non accipiendo nonnulla gloria: quare, si quid Θεοφανης tecum forte contulerit, ne omnino repudiâris. De istis rebus exspecto tuas literas: quid Arrius narret; quo animo se destitutum ferat: [ecqui] consules parentur; utrum,

ut populi sermo, Pompeius et Crassus; an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius: et, num quæ novæ leges: et, num quid novi omnino: et, quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur; quo quidem uno ego ab istis capi possum. Vide levitatem meam. Sed quid ego hæc, quæ cupio deponere, et toto animo atque omni curâ φιλοσοφειν? Sic, inquam, in animo est: vellem ab initio. Nunc vero, quoniam, quæ putavi esse præclara, expertus sum, quam essent inania, cùm omnibus Musis rationem habere cogito.

Tu tamen de Curtio ad me rescribe certius; et, num quis in ejus locum paretur; et, quid de P. Clodio fiat: et omnia, quemadmodum polliceris, επι σχολης scribe; et, quo die Româ te exiturum putes, velim ad me scribas; ut certiorem te faciam, quibus in locis futurus sim; epistolamque statim des de iis rebus, de quibus ad te scripsi. Valde enim exspecto tuas literas.

(6.) CICERO ATTICO S.

Quod tibi superioribus literis promiseram, fore ut opus exstaret hujus peregrinationis; nihil jam magnopere confirmo. Sic enim sum complexus otium, ut ab eo divelli non queam. Itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam; aut fluctus numero; nam ad lacertos captandos tempestates non sunt idoneæ. A scribendo prorsus abhorret animus. Etenim γεωγραφικα, quæ constitueram, magnum opus est: ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, a Serapione et ab Hipparcho reprehenditur. Quid censes, si Tyrannio accesserit? Et (hercule) sunt res difficiles ad explicandum, et ὁμοειδεις: nec tam possunt ανθηρογραφεισθαι, quam videbatur: et (quod caput est) mihi quævis satis justa causa cessandi est.

Quin etiam dubitem, an hîc an Antii considam, et hoc tempus omne consumam; ubi quidem ego mallem duumvirum, quam Romæ, me fuisse. Tu vero sapientior Buthroti domum parâsti. Sed, mihi crede, proxima est illi municipio hæc Antiatium civitas. Esse locum tam prope Romam, ubi multi sint, qui Vatinium nunquam viderint? ubi nemo sit præter me, qui quemquam ex vigintiviris vivum et salvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? Hîc nimirum πολιτευτεον; nam istic non solum non licet, sed etiam tædet; itaque ανεκδοτα, quæ tibi uni legamus, Theopompino genere, aut etiam asperiore multo, pangentur. Neque aliud jam quidquam πολιτευομαι, nisi odisse improbos, et id ipsum nullo cum stomacho, sed potius cum aliquâ scribendi voluptate.

Sed ut ad rem, scripsi ad quæstores urbanos de Quinti fratris negotio. Vide, quid narrent, ecqua spes sit denarii, an cistophoro Pompeiano jaceamus. Præterea, de muro, statue, quid faciendum sit. Aliud quid? etiam. Quando te proficisci istinc putes, fac ut sciam.

(7.) CICERO ATTICO S.

De geographiâ etiam atque etiam deliberabimus. Orationes autem me duas postulas; quarum alteram non libebat mihi scribere, quia abscideram; alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. Sed id quoque videbimus: denique aliquid exstabit; ne tibi plane cessâsse videamur.

De Publio quæ ad me scribis, sane mihi jucunda sunt: eaque etiam, velim, omnibus vestigiis indagata, ad me afferas, cum venies; et interea scribas, si quid intelliges, aut suspicabere: et maxime de legatione quid sit acturus. Equidem, ante quam tuas legi literas, hominem ire cupiebam; non (meher-

cule) ut differrem cum eo vadimonium (nam mirâ sum alacritate ad litigandum); sed videbatur mihi, si quid esset in eo populare, quod plebeius factus esset, id amissurus. Quid enim ad plebem transîsti? ut Tigranem ires salutatum? Narra mihi: reges Armenii patricios salutare non solent? Quid quæris? Acueram me ad exagitandam hanc ejus legationem: quam si ille contemnit, et si (ut scribis) bilem id commovet et latoribus et auspicibus legis curiatæ, spectaculum egregium.

Hercule, verum ut loquamur, subcontumeliose tractatur noster Publius: primum, qui cum in domo Cæsaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem esse potuerit: deinde, alia legatio dicta erat, alia data est. Illa opima, ad exigendas pecunias, Druso (ut opinor) Pisaurensi, an epuloni Vatinio, reservatur: hæc jejuna ac bella relegatio datur ei, cujus tribunatus ad istorum tempora reservatur. Incende hominem, amabo te, quod potes. Una spes est salutis, istorum inter ipsos dissensio: cujus ego quædam initia sensi ex Curione. Jam vero Arrius consulatum sibi ereptum fremit. Megabocchus, et hæc sanguinaria juventus inimicissima est. Accedat vero, accedat etiam ista rixa auguratûs; spero me præclaras de istis rebus epistolas ad te sæpe missurum.

Sed, illud quid sit, scire cupio, quod jacis obscure, jam etiam ex ipsis quinque viris loqui quosdam. Quidnam id est? si est enim aliquid, plus est boni, quam putâram. Atque hæc, sic velim existimes, non me abs te κατα το πρακτικον quærere, quod gestiat animus aliquid agere in re publicâ. Jam pridem gubernare me tædebat, etiam cum licebat. Nunc vero cum cogar exire de navi, non abjectis, sed ereptis gubernaculis; cupio istorum naufragia ex terrâ intueri; cupio, ut ait tuus amicus Sophocles,

.... και ὑπο στεγῃ
Πυκνας ακουειν ψεκαδος εὑδουσῃ φρενι.

De muro, quid opus sit, videbis. Castricianum mendum nos corrigemus: tamen ad me Quintus [CIↃ CCIↃↃ IↃↃↃ] scripserat, nunc ad sororem tuam HS XXX. Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuæ filio, respondisti. De Amaltheâ quod me admones, non negligemus. Cura ut valeas.

(8.) CICERO ATTICO S.

Epistolam cum a te avide exspectarem ad vesperum, ut soleo; ecce tibi nuntius, pueros venisse Româ. Voco; quæro, ecquid literarum? negant. Quid ais? inquam; nihilne a Pomponio? Perterriti voce et vultu, confessi sunt se accepisse, sed excidisse in viâ. Quid quæris? permoleste tuli: nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliquâ re utili et suavi venerat. Nunc, si quid in eâ epistolâ, quam ante diem XVI Cal. Maias dedisti, fuit historiâ dignum, scribe quamprimum, ne ignoremus: sin nihil præter jocationem, redde id ipsum.

Et scito Curionem adolescentem venisse ad me salutatum. Valde ejus sermo de Publio cum tuis literis congruebat. Ipse vero mirandum in modum "reges odisse superbos." Peræque narrabat incensam esse juventutem, neque ferre hæc posse. Bene habemus: nos, si in his spes est, opinor, aliud agamus. Ego me do historiæ; quamquam, licet me Saufeium putes esse, nihil me est inertius. Sed cognosce itinera nostra; ut statuas, ubi nos visurus sis.

In Formianum volumus venire Parilibus: inde (quoniam putas prætermittendum nobis esse hoc tempore Cratera illum delicatum) Cal. Maii de Formiano proficiscemur, ut Antii simus a. d. V Non. Maii. Ludi enim Antii futuri sunt a IV ad prid. Non. Maii: eos Tullia spectare vult. Inde cogito in Tusculanum; deinde Arpinum; Romam ad Cal. Jun. Te

aut in Formiano, aut Antii, aut in Tusculano, cura ut videamus. Epistolam superiorem restitue nobis; et appinge aliquid novi.

(9.) CICERO ATTICO S.

S. V. B. E. Cum mihi dixisset Cæcilius quæstor, puerum se Romam mittere, hæc scripsi raptim, ut tuos elicerem mirificos cum Publio dialogos, cum eos, de quibus scribis, tum illum, quem abdis, et ais, longum esse, quæ ad ea responderis, perscribere: illum vero, qui nondum habitus est, quem illa βοῶπις, cum e Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes, nihil hoc posse mihi esse jucundius. Si vero, quæ de me pacta sunt, ea non servantur, in cœlo sum: ut sciat hic noster Hierosolymarius traductor ad plebem, quam bonam meis putissimis orationibus gratiam retulerit: quarum exspecta divinam παλινῳδίαν. Etenim, quantum conjecturâ auguramur, si erit nebulo iste cum his dynastis in gratiâ, non modo de cynico consulari, sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus, poterit se jactare: non enim poterimus ullâ esse invidiâ, spoliati opibus et illâ senatoriâ potentiâ. Sin autem ab his dissentiet, erit absurdum in nos invehi; verumtamen invehatur.

Festive, (mihi crede) et minore sonitu quam putâram, orbis hic in republicâ est conversus: citius omnino, quam potuit, id culpâ Catonis, sed rursus improbitate istorum, qui auspicia, qui Æliam legem, qui Juniam et Liciniam, qui Cæciliam et Didiam, neglexerunt; qui omnia remedia reipublicæ effuderunt; qui regna, qui prædia tetrarchis, qui immanes pecunias paucis, dederunt.

Video jam, quo invidia transeat, et ubi sit habitatura. Nihil me existimâris, neque usu, neque a Theophrasto didicisse, nisi brevi tempore desiderari nostra illa tempora videris. Etenim, si fuit invidiosa

senatûs potentia; cum ea non ad populum, sed ad tres homines immoderatos, redacta sit, quidnam censes fore? Proinde isti licet faciant, quos volent, consules, tribunos plebis; denique etiam Vatinii strumam sacerdotii διβάφῳ vestiant; videbis brevi tempore magnos non modo eos, qui nihil titubârunt, sed etiam illum ipsum, qui peccavit, Catonem. Nam nos quidem, si per istum tuum sodalem Publium licebit, σοφιστευειν cogitamus; si ille cogit αντα, tum duntaxat nos defendere; et, quod est proprium artis hujus, επαγγελλομαι,

Ανδρ' απαμυνεσθαι, ὁτε τις προτερος χαλεπηνῃ.

Patria propitia sit: habet a nobis, etiamsi non plus quam debitum est, plus certe quam postulatum est. Male vehi malo, alio gubernante, quam, tam ingratis vectoribus, bene gubernare. Sed hæc coram commodius; nunc audi, quod quæris.

Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. V Nonas Maias. Antio volo Nonis Maiis proficisci in Tusculanum. Sed, cum e Formiano rediero, (ibi esse usque ad prid. Calend. Maias volo) faciam statim te certiorem. Terentia tibi salutem. Κικερων ὁ μικρος ασπαζεται Τιτον Αθηναιον.

(10.) CICERO ATTICO S.

Volo ames meam constantiam; ludos Antii spectare non placet. Est enim ὑποσολοικον, cum velim vitare omnium deliciarum suspicionem, repente αναφαινεσθαι non solum delicate, sed etiam inepte, peregrinantem. Quare usque ad Nonas Maias te in Formiano exspectabo. Nunc fac ut sciam, quo die te visuri simus. Ab Appii Foro, horâ quartâ. Dederam aliam paulo ante a Tribus Tabernis.

(11.) CICERO ATTICO S.

Narro tibi: plane relegatus mihi videor, posteaquam in Formiano sum. Dies enim nullus erat, Antii cum essem, quo die non melius scirem, Romæ quid ageretur, quam ii qui erant Romæ. Etenim literæ tuæ, non solum quid Romæ, sed etiam quid in re publicâ, neque solum quid fieret, verum etiam quid futurum esset, indicabant. Nunc, nisi si quid ex prætereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. Quare, quamquam jam te ipsum exspecto, tamen isti puero, quem ad me statim jussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam, plenam omnium non modo actorum, sed etiam opinionum tuarum: ac diem, quo Româ sis exiturus, cura ut sciam.

Nos in Formiano esse volumus usque ad prid. Nonas Maias. Eo si ante eam diem non veneris, Romæ te fortasse videbo: nam Arpinum quid ego te invitem?

Τρηχει', αλλ' αγαθη κουροτροφος· ουτι εγωγε
'Ης γαιης δυναμαι γλυκερωτερον αλλο ιδεσθαι.

Hæc igitur. Cura ut valeas.

(12.) CICERO ATTICO S.

Negent illi Publium plebeium factum esse. Hoc vero regnum est, et ferri nullo pacto potest. Emittat ad me Publius, qui obsignent; jurabo, Cnæum nostrum, collegam Balbi, Antii mihi narrâsse, se in auspicio fuisse.

O suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas, duas! quibus ευαγγελια quæ reddam, nescio: deberi quidem plane fateor; sed vide συγκυρημα.

Emerseram commode ex Antiati in Appiam ad Tres Tabernas, ipsis Cerealibus, cum in me incur-

rit Româ veniens Curio meus. Ibidem illico puer abs te cum epistolis. Ille ex me, nihilne audîssem novi: ego negare. Publius, inquit, tribunatum plebis petit. Quid ais? et inimicissimus quidem Cæsaris, et ut omnia, inquit, ista rescindat. Quid Cæsar? inquam. Negat, se quidquam de illius adoptione tulisse. Deinde suum, Memmii, Metelli Nepotis, expromsit odium.

Complexus juvenem dimisi, properans ad epistolas. Ubi sunt, qui aiunt ζωσης φωνης? Quanto magis vidi ex tuis literis, quam ex illius sermone, quid ageretur! De ruminatione quotidianâ, de cogitatione Publii, de lituis βοωπιδος, de signifero Athenione, de literis missis ad Cnæum, de Theophanis Memmiique sermone. Quantam porro mihi exspectationem dedisti convivii istius ασελγους! Sum in curiositate οξυπεινος: sed tamen facile patior te id ad me συμποσιον non scribere; præsentem audire malo.

Quod me, ut scribam aliquid, hortaris; crescit mihi quidem materies, ut dicis: sed tota res etiam nunc fluctuat; κατ' οπωρην τρυξ. Quæ si desederit, magis erunt judicata, quæ scribam: quæ si statim a me ferre non potueris, primus habebis tamen, et aliquamdiu solus. Dicæarchum recte amas. Luculentus homo est, et civis haud paulo melior quam isti nostri αδικαιαρχοι. Literas scripsi horâ decimâ Cerealibus, statim, ut tuas legeram: sed eas eram daturus, ut putâram, postridie ei, qui mihi primus obviam venisset. Terentia delectata est tuis literis. Impertit tibi multam salutem: και Κικερων ὁ φιλοσοφος τον πολιτικον Τιτον ασπαζεται.

(13.) CICERO ATTICO S.

Facinus indignum! epistolam, αυθωρει tibi a Tribus Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas episto-

las, neminem reddidisse? At scito, eum fasciculum, quo illam conjeceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, et ad me in Formianum relatum esse. Itaque tibi tuam epistolam jussi referri; ex quâ intelligeres, quam mihi tum illæ gratæ fuissent.

Romæ quod scribis sileri, ita putabam. At (hercule) in agris non siletur: nec jam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. Si vero in hanc Τηλεπυλον veneris Λαιστρυγονιην (Formias dico), qui fremitus hominum! quam irati animi! quanto in odio noster amicus Magnus! cujus cognomen unâ cum Crassi Divitis cognomine consenescit.

Credas mihi, velim: neminem adhuc offendi, qui hæc tam lente, quam ego fero, ferret. Quare, mihi crede, φιλοσοφωμεν. Juratus tibi possum dicere, nihil esse tanti. Tu si literas ad Sicyonios habes, advola in Formianum; unde nos pridie Nonas Maias cogitamus.

(14.) CICERO ATTICO S.

Quantam tu mihi moves exspectationem de sermone Bibuli! quantam de colloquio βοωπιδος! quantam etiam de illo delicato convivio! Proinde ita fac venias ad sitientis aures: quamquam nihil est jam, quod magis timendum nobis putem, quam ne ille noster Sampsiceramus, cum se omnium sermonibus sentiet vapulare, et cum has actiones ευανατρεπτους videbit, ruere incipiat. Ego autem usque eo sum enervatus, ut hoc otio, quo nunc tabescimus, malim εντυραννεισθαι, quam cum optimâ spe dimicare.

De pangendo quod me crebro adhortaris, fieri nihil potest. Basilicam habeo, non villam, frequentiâ Formianorum: at [quam parem] basilicæ tribum Æmiliam! Sed omitto vulgus: post horam IV molesti cæteri non sunt. C. Arrius proximus est vici

nus: immo ille quidem jam contubernalis; qui etiam se idcirco Romam ire negat, ut hîc mecum totos dies philosophetur. Ecce ex alterâ parte Sebosus, ille Catuli familiaris. Quo me vertam? Statim (mehercule) Arpinum irem, ni te in Formiano commodissime exspectari viderem, duntaxat ad prid. Non. Maias. Vide enim, quibus hominibus aures sint deditæ meæ. Occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit. Et tamen illud probem? "Magnum quid aggrediamur, et multæ cogitationis atque otii." Sed tamen satisfiet a nobis, neque parcetur labori.

(15.) CICERO ATTICO S.

Ut scribis, ita video, non minus incerta in re publicâ, quam in epistolâ tuâ: sed tamen ista ipsa me varietas sermonum opinionumque delectat. Romæ enim videor esse, cum tuas literas lego, et (ut fit in tantis rebus) modo hoc, modo illud, audire. Illud tamen explicare non possum, quidnam invenire possit, nullo recusante, ad facultatem agrariam. Bibuli autem ista magnitudo animi in comitiorum dilatione, quid habet, nisi ipsius judicium, sine ullâ correctione reipublicæ? Nimirum in Publio spes est: fiat, fiat tribunus plebis: si nihil aliud, ut eo citius tu ex Epiro revertare: nam, ut illo tu careas, non video posse fieri; præsertim si mecum aliquid volet disputare. Sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit ejusmodi, sis advolaturus. Verum, ut hoc non sit; tamen, seu ruet, seu eriget rempublicam, præclarum spectaculum mihi propono, modo te consessore spectare liceat.

Cum hæc maxime scriberem, ecce tibi Sebosus. Nondum plane ingemueram; Salve, inquit Arrius. Hoc est Româ decedere? Quos ego homines effugi, cum in hos incidi? Ego vero

"In montes patrios, et ad incunabula nostra,"

pergam. Denique, si solus non potuero, cum rusticis potius, quam cum his perurbanis; ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi præstoler usque ad III Non. Maias.

Terentiæ pergrata est assiduitas tua et diligentia in controversiâ Mulvianâ. Nescit omnino, te communem causam defendere eorum qui agros publicos possideant. Sed tamen tu aliquid publicanis pendis; hæc etiam id recusat. Ea tibi igitur, et Κικερων, αριστοκρατικωτατος παις, salutem dicunt.

(16.) CICERO ATTICO S.

Cœnato mihi, et jam dormitanti, prid. Cal. Mai. epistola est illa reddita, in quâ de agro Campano scribis. Quid quæris? Primum ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit; sed id cogitatione magis, quam molestiâ. Cogitanti autem hæc fere succurrebant. Primum, ex eo quod superioribus literis scripseras, ex familiari te illius audîsse, prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret; majus aliquid timueram: hoc mihi ejusmodi non videbatur. Deinde, ut me ego consoler, omnis exspectatio largitionis agrariæ in agrum Campanum videtur esse derivata: qui ager, ut dena jugera sint, non amplius hominum quinque millia potest sustinere. Reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur, necesse est; præterea, si ulla res est, quæ bonorum animos (quos jam video esse commotos) vehementius possit incendere, hæc certe est; et eo magis, quod, portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum, præter vicesimam? quæ mihi videtur unâ conciunculâ, clamore pedissequorum nostrorum, esse peritura. Cnæus quidem noster, jam plane, quid cogitet, nescio:

Φυσα γαρ ου σμικροισιν αυλισκοις ετι,
Αλλ' αγριαις φυσαισι, φορβειας ατερ:

qui quidem etiam istuc adduci potuerit: nam adhuc hoc εσοφιζετο, se leges Cæsaris probare; actiones ipsum præstare debere; agrariam legem sibi placuisse; potuerit intercedi, necne, nihil ad se pertinere; de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de cœlo tum servâsset, necne, sibi quærendum non fuisse; de publicanis, voluisse illi ordini commodare; quid futurum fuerit, si Bibulus tum in forum descendisset, se divinare non potuisse.

Nunc vero, Sampsicerame, quid dices? Vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? Quid? hoc quemadmodum obtinebis? Oppressos vos, inquit, tenebo exercitu Cæsaris. Non (mehercule) me tu quidem tam isto exercitu, quam ingratis animis eorum hominum qui appellantur boni; qui mihi non modo præmiorum, sed ne sermonum quidem, unquam fructum ullum aut gratiam retulerunt. Quod si in eam me partem incitarem, profecto jam aliquam reperirem resistendi viam. Nunc prorsus hoc statui, ut, quoniam tanta controversia est Dicæarcho, familiari tuo, cum Theophrasto, amico meo, ut ille tuus τον πρακτικον βιον longe omnibus anteponat, hic autem τον θεωρητικον, utrique a me mos gestus esse videatur. Puto enim me Dicæarcho affatim satisfecisse: respicio nunc ad hanc familiam, quæ mihi non modo, ut requiescam, permittit, sed reprehendit, quia non semper quiêrim. Quare, incumbamus, o noster Tite, ad illa præclara studia; et eo, unde discedere non oportuit, aliquando revertamur.

Quod de Quinti fratris epistolâ scribis, ad me quoque fuit προσθε λεων, οπιθεν δε .... quid dicam, nescio: nam ita deplorat primis versibus mansionem suam, ut quemvis movere possit: ita rursus remittit, ut me roget, ut annales suos emendem, et edam. Illud tamen,

quod scribit, animadvertas, velim, de portorio circumvectionis. Ait, se, de consilii sententiâ, rem ad senatum rejecisse. Nondum videlicet meas literas legerat; quibus ad eum, re consultâ et exploratâ, perscripseram, non deberi. Velim, si qui Græci jam Romam ex Asiâ de eâ causâ venerunt, videas; et, si tibi videbitur, his demonstres, quid ego de eâ re sentiam.

Si possum discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satisfaciam publicanis; ει δε μη, (vere tecum loquar) in hac re malo universæ Asiæ, et negotiatoribus: nam eorum quoque vehementer interest. Hoc ego sentio valde nobis opus esse; sed tu id videbis. Quæstores autem, quæso, num etiam de cistophoro dubitant? nam, si illud nihil erit; cum erimus omnia experti, ego ne illud quidem contemnam, quod extremum est. Te in Arpinati videbimus, et hospitio agresti accipiemus; quoniam maritimum hoc contemsisti.

(17.) CICERO ATTICO S.

Prorsus, ut scribis, ita sentio. Turbatur Sampsiceramus: nihil est, quod non timendum sit; ὁμολογουμενως τυραννιδα συσκευαζεται. Quid enim ista repentina affinitatis conjunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniæ, significant? quæ si essent extrema, tamen esset nimium mali: sed ea natura rei est, ut hæc extrema esse non possint. Quid enim eos hæc ipsa per se delectare possunt? Nunquam huc venissent, nisi ad alias res pestiferas aditus sibi compararent. Dii immortales!

Verum, ut scribis, hæc in Arpinati a. d. VI circiter Id. Mai. non deflebimus, ne et opera et oleum philologiæ nostræ perierit; sed conferemus tranquillo animo. Neque tam me ευελπιστια consolatur, ut antea, quam αδιαφορια, quâ nulla in re tam utor, quam in hac civili et publicâ.

Quin etiam, quod est subinane in nobis, et non αφιλοδοξον, (bellum est enim sua vitia nôsse) id afficitur quâdam delectatione. Solebat enim me pungere, ne Sampsicerami merita in patriam ad annos DC majora viderentur, quam nostra: hac quidem curâ certe jam vacuum est; jacet enim ille sic, ut [Phocis] Curiana stare videatur. Sed hæc coram.

Tu tamen videris mihi Romæ fore ad nostrum adventum: quod sane facile patiar, si tuo commodo fieri possit. Sin, ut scribis, ita venies; velim e Theophane expiscere, quonam in me animo sit Alabarches. Quæres, scilicet, ut soles, κατα το κηδεμονικον, et ad me ab eo quasi ὑποθηκας afferes, quemadmodum me geram. Aliquid ex ejus sermone poterimus περι των ὁλων suspicari.

(18.) CICERO ATTICO S.

Accepi aliquot epistolas tuas; ex quibus intellexi, quam suspenso animo et sollicito scire averes, quid esset novi. Tenemur undique: neque jam, quominus serviamus, recusamus: sed mortem et ejectionem, quasi majora, timemus; quæ multo sunt minora.

Atque hic status, qui unâ voce omnium gemitur, neque verbo cujusquam sublevatur. Σκοπος est, ut suspicor, illis qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. Unus loquitur, et palam adversatur, adolescens Curio. Huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa præterea benevolentiæ permulta, a bonis impertiuntur: Fufium clamoribus, et conviciis, et sibilis, consectantur.

His ex rebus non spes, sed dolor est major; cum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem alligatam. Ac, ne forte quæras κατα λεπτον de singulis rebus, universa res eo est deducta, spes ut nulla sit,

aliquando non modo privatos, verum etiam magistratus, liberos fore. Hac tamen in oppressione, sermo, in circulis duntaxat et conviviis, est liberior, quam fuit. Vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. Habet etiam Campana lex exsecrationem in concione candidatorum, si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur, atque ut ex legibus Juliis. Non dubitant jurare cæteri: Laterensis existimatur laute fecisse, quod tribunatum plebis petere destitit, ne juraret.

Sed de re publicâ non libet plura scribere. Displiceo mihi, nec sine summo scribo dolore. Me tueor, ut oppressis omnibus, non demisse; ut tantis rebus gestis, parum fortiter. A Cæsare valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus: atque etiam libera legatio voti causâ datur. Sed hæc et præsidii apud pudorem Pulchelli non habet satis, et a fratris adventu me ablegat: illa et munitior est, et non impedit, quominus adsim, cum velim. Hanc ego teneo; sed usurum me non puto; neque tamen scit quisquam. Non lubet fugere: aveo pugnare: magna sunt hominum studia: sed nihil affirmo. Tu hoc silebis.

De Statio manumisso, et nonnullis aliis rebus, angor quidem; sed jam prorsus occallui. Tu, vellem, [egove cuperem,] adesses: nec mihi consilium nec consolatio deesset. Sed ita te para, ut, si inclamâro, advoles.

(19.) CICERO ATTICO S.

Multa me sollicitant, et ex reipublicæ tanto motu, et ex iis periculis quæ mihi ipsi intenduntur, et sexcenta sunt. Sed mihi nihil est molestius, quam Statium manumissum. "Nec meum imperium? ac mitto imperium; non simultatem meam revereri saltem?" Nec, quid faciam, scio: neque tantum est in

re, quantus est sermo. Ego autem ne irasci possum quidem iis, quos valde amo; tantum doleo, ac mirifice quidem.

Cætera in magnis rebus; minæ Clodii, contentionesque, quæ mihi proponuntur, modice me tangunt. Etenim vel subire eas videor mihi summâ cum dignitate, vel declinare nullâ cum molestiâ, posse. Dices fortasse, dignitatis ἁλις, tamquam δρυος: saluti, si me amas, consule. Me miserum! cur non ades? nihil te profecto præteriret: ego fortasse τυφλωττω, et nimium τῳ καλῳ προσπεπονθα.

Scito nihil unquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peræque omnibus generibus, ordinibus, ætatibus offensum, quam hunc statum, qui nunc est; magis, mehercule, quam vellem, non modo quam putâram. Populares isti jam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in cœlo est: nec, quare, scio; sed ita laudatur, quasi

"Unus homo nobis cunctando restituit rem."

Pompeius, nostri amores, (quod mihi summo dolori est) ipse se afflixit: neminem tenet: voluntate, an metu, necesse sit iis uti, vereor. Ego autem neque pugno cum illâ causâ, propter illam amicitiam; neque approbo, ne omnia improbem, quæ antea gessi: utor viâ. Populi sensus maxime theatro et spectaculis perspectus est. Nam, gladiatoribus, quâ dominus, quâ advocati, sibilis conscissi: ludis Apollinaribus, Diphilus tragœdus in nostrum Pompeium petulanter invectus est. "Nostrâ miseriâ tu es Magnus," millies coactus est dicere. "Eamdem virtutem istam, veniet tempus, cum graviter gemes," totius theatri clamore dixit; itemque cætera: nam et ejusmodi sunt ii versus, ut in tempus ab inimico Pompeii scripti esse videantur. "Si neque leges neque mores cogunt," et cætera, magno cum fremitu et clamore sunt dicta.

Cæsar cum venisset, mortuo plausu; Curio filius est insecutus. Huic ita plausum est, ut, salvâ republicâ, Pompeio plaudi solebat. Tulit Cæsar graviter. Literæ Capuam ad Pompeium volare dicebantur. Inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant; hostes omnibus. Rosciæ legi, etiam frumentariæ, minitabantur. Sane res erat perturbata.

Equidem malueram, quod erat susceptum ab illis, silentio transire: sed vereor, ne non liceat. Non ferunt homines, quod videtur esse tamen ferendum. Sed est jam una vox omnium, magis odio firmata, quam præsidio. Noster autem Publius mihi [inimicatur:] impendet negotium; ad quod tu scilicet advolabis.

Videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre. Idem affirmat, verbum de me [ullum] non esse facturum: in quo non me ille fallit, sed ipse fallitur.

Cosconio mortuo, sum in ejus locum invitatus; id erat vocari in locum mortui. Nihil me turpius apud homines fuisset; neque vero, ad istam ipsam ασφαλειαν, quidquam alienius. Sunt enim illi apud bonos invidiosi: ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam assumsissem. Cæsar me sibi vult esse legatum: honestior hæc declinatio periculi: sed ego hoc repudio. Quid ergo est? pugnare malo: nihil tamen certi. Iterum dico, utinam adesses! sed tamen, si erit necesse, arcessemus. Quid aliud? quid? hoc opinor: certi sumus perîsse omnia; quid enim ακκιζομεθα tamdiu?

Sed hæc scripsi properans, et (mehercule) timide. Posthac ad te, aut, si perfidelem habebo, cui dem, scribam plane omnia, aut, si obscure scribam, tu tamen intelliges. In iis epistolis me Lælium, te Furium, faciam: cætera erunt εν αινιγμοις. Hîc Cæci-

lium colimus et observamus diligenter. Edicta Bibuli audio ad te missa. Iis ardet dolore et irâ noster Pompeius.

(20.) CICERO ATTICO S.

Anicato (ut te velle intellexeram) nullo loco defui. Numestium ex literis tuis, studiose scriptis, libenter in amicitiam recepi. Cæcilium, quibus rebus possum, tueor diligenter. Varro satisfacit nobis. Pompeius amat nos, carosque habet. Credis? inquies. Credo: prorsus mihi persuadet. Sed quia (ut video) pragmatici homines omnibus historicis præceptis, versibus denique, cavere jubent, et vetant credere; alterum facio, ut caveam; alterum, ut non credam, facere non possum.

Clodius adhuc mihi denuntiat periculum: Pompeius affirmat, non esse periculum; adjurat; addit etiam, se prius occisum iri ab eo, quam me violatum iri. Tractatur res. Simul ac quid erit certi, scribam ad te. Si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris: si quies dabitur, ab Amaltheâ te non commovebo. De re publicâ breviter ad te scribam: jam enim, charta ipsa ne nos prodat, pertimesco.

Itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, αλληγοριαις obscurabo.

Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur; ut, cum omnes ea, quæ sunt acta, improbent, querantur, doleant, varietas in re nullâ sit, aperteque loquantur, et jam clare gemant; tamen medicina nulla afferatur. Neque enim resisti sine internecione posse arbitramur: nec videmus, qui finis cedendi, præter exitium, futurus sit.

Bibulus, hominum admiratione et benevolentiâ, in cœlo est. Edicta ejus et conciones describunt et legunt. Novo quodam genere in summam gloriam venit:

populare nunc nihil tam est, quam odium popularium.

Hæc quo sint eruptura, timeo; sed, si dispicere quid cœpero, scribam ad te apertius. Tu, si me amas tantum, quantum profecto amas; expeditus, facito, ut sis; si inclamâro, ut accurras. Sed do operam et dabo, ne sit necesse.

Quod scripseram, te Furium scripturum; nihil necesse est tuum nomen mutare: me faciam Lælium, et te Atticum; neque utar meo chirographo, neque signo; si modo erunt ejusmodi literæ, quas in alienum incidere nolim.

Diodotus mortuus est: reliquit nobis HS fortasse centies. Comitia Bibulus cum Archilochio edicto in ante diem XV Cal. Novemb. distulit. A Vibio libros accepi. Poëta ineptus: nec tamen scit nihil: et est non inutilis. Describo, et remitto.

(21.) CICERO ATTICO S.

De republicâ quid ego tibi subtiliter? tota periit: atque hoc est miserior, quam reliquisti, quod tum videbatur ejusmodi dominatio civitatem oppressisse, quæ jucunda esset multitudini, bonis autem ita molesta, ut tamen sine pernicie: nunc repente tanto in odio est omnibus, ut, quorsum eruptura sit, horreamus. Nam iracundiam atque intemperantiam illorum sumus experti, qui, Catoni irati, omnia perdiderunt. Sed ita lenibus uti videbantur venenis, ut posse videremur sine dolore interire. Nunc vero, sibilis vulgi, sermonibus honestorum, fremitu Italiæ, vereor ne exarserint.

Equidem sperabam, (ut sæpe etiam loqui tecum solebam) sic orbem reipublicæ esse conversum, ut vix sonitum audire, vix impressam orbitam, videre possemus: et fuisset ita, si homines transitum tem-

pestatis exspectare potuissent. Sed, cum diu occulte suspirâssent, postea jam gemere, ad extremum vero loqui, omnes, et clamare, cœperunt. Itaque ille amicus noster, insolens infamiæ, semper in laude versatus, circumfluens gloriâ, deformatus corpore, fractus animo, quo se conferat, nescit: progressum præcipitem, inconstantem reditum, videt: bonos inimicos habet, improbos ipsos non amicos. Ac vide mollitiem animi. Non tenui lacrymas, cum illum ante VIII Cal. Sext. vidi de edictis Bibuli concionantem. Qui antea solitus esset jactare se magnificentissime illo in loco, summo cum amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut demissus erat! ut ipse etiam sibi, non iis solum qui aderant, displicebat!

O spectaculum uni Crasso jucundum, cæteris non item! Nam, qui deciderat ex astris, lapsus, quam progressus, potius videbatur: et, ut Apelles, si Venerem, aut si Protogenes Iälysum illum suum cœno oblitum videret, magnum, credo, acciperet dolorem; sic ego hunc, omnibus a me pictum et politum artis coloribus, subito deformatum, non sine magno dolore vidi. Quamquam nemo putabat, propter Clodianum negotium, me illi amicum esse debere; tamen tantus fuit amor, ut exhauriri nullâ posset injuriâ. Itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt jucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, præ multitudine eorum qui legunt, transire nequeant; ipsi ita acerba, ut tabescat dolore; mihi (mehercule) molesta, quod et eum, quem semper dilexi, nimis excruciant, et timeo, tam vehemens vir, tamque acer in ferro, et tam insuetus contumeliæ, ne omni animi impetu dolori et iracundiæ pareat.

Bibuli qui sit exitus futurus, nescio. Ut nunc res se habet, admirabili gloriâ est. Quin, cum comitia in mensem Octobrem distulisset; quod solet ea res populi voluntatem offendere, putârat Cæsar, oratione suâ posse impelli concionem, ut iret ad Bibulum:

multa cum seditiosissime diceret, vocem exprimere non potuit. Quid quæris? sentiunt, se nullam ullius partis voluntatem tenere: eo magis vis nobis est timenda.

Clodius inimicus est nobis. Pompeius confirmat, eum nihil esse facturum contra me. Mihi periculosum est credere: ad resistendum me paro. Studia spero me summa habiturum omnium ordinum. Te cum ego desidero, tum vero res ac tempus illud vocat. Plurimum consilii, animi, præsidii denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satisfacit. Pompeius loquitur divinitus. Spero nos aut certe cum summâ gloriâ, aut sine molestiâ etiam, discessuros. Tu quid agas, quemadmodum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam, cura.

(22.) CICERO ATTICO S.

Quam vellem Romæ! Mansisses profecto, si hæc fore putâssemus: nam Pulchellum nostrum facillime teneremus: aut certe, quid esset facturus, scire possemus. Nunc se res sic habet: volitat, furit; nihil habet certi; multis denuntiat; quod fors obtulerit, id acturus videtur. Cum videt, quo sit in odio status hic rerum, in eos, qui hæc egerunt, impetum facturus videtur. Cum autem rursus opes et vim exercitûs recordatur, convertit se in nos: nobis autem ipsis cum vim, tum judicium, minatur.

Cum hoc Pompeius egit, et, ut ad me ipse referebat, (alium enim habeo neminem testem) vehementer egit, cum diceret, in summâ se perfidiæ et sceleris infamiâ fore, si mihi periculum crearetur ab eo quem ipse armâsset, cum plebeium fieri passus esset: sed fidem recepisse sibi et ipsum et Appium de me: hanc si ille non servaret, ita laturum, ut omnes intelligerent, nihil sibi antiquius amicitiâ nostrâ fuisse. Hæc, et in eam sententiam cum multa dixisset, aiebat

illum primo sane diu multa contra; ad extremum autem manus dedisse, et affirmâsse, nihil se contra ejus voluntatem esse facturum.

Sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrime loqui: quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus: atque omnia, sicut facimus, pararemus. Nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos et studia in nos hominum, et opes nostræ, augeantur. Rem publicam nullâ ex parte attingimus: in causis atque in illâ operâ nostrâ forensi summâ industriâ versamur: quod egregie, non modo iis qui utuntur operâ, sed etiam in vulgus, gratum esse sentimus. Domus celebratur: occurritur: renovatur memoria consulatûs: studia significantur: in eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quæ impendet, interdum non fugienda videatur.

Nunc mihi et consiliis opus est tuis, et amore, et fide. Quare, advola: expedita mihi erunt omnia, si te habebo. Multa per Varronem nostrum agi possunt, quæ, te urgente, erunt firmiora; multa ab ipso Publio elici, multa cognosci, quæ tibi occulta esse non poterunt: multa etiam . . . . Sed absurdum est singula explicare: tum ego requiram te ad omnia. Unum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi fore explicata, si te videro: sed totum est in eo, si ante, quam ille ineat magistratum.

Puto, Pompeium Crasso urgente, si tu aderis, (qui per βοωπιν ex ipso intelligere possis, quâ fide ab illis agatur) nos, aut sine molestiâ, aut certe sine errore, futuros. Precibus nostris et cohortatione non indiges: quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet, intelligis.

De re publicâ nihil habeo ad te scribere, nisi summum odium omnium hominum in eos qui tenent omnia: mutationis tamen spes nulla. Sed, quod facile sentias, tædet ipsum Pompeium, vehementerque pœnitet. Non provideo satis, quem exitum futurum putem: sed certe videntur hæc aliquo eruptura.

Libros Alexandri, negligentis hominis, et non boni poëtæ, sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam; et hominem gravem, et prudentem, et dignum tuâ commendatione, cognovi.

(23.) CICERO ATTICO S.

Nunquam ante arbitror te epistolam meam legisse, nisi meâ manu scriptam: ex eo colligere poteris, quantâ occupatione distinear. Nam, cum vacui temporis nihil haberem, et cum, recreandæ voculæ causâ, necesse esset mihi ambulare, hæc dictavi ambulans.

Primum igitur illud te scire volo, Sampsiceramum, nostrum amicum, vehementer sui statûs pœnitere; restituique in eum locum cupere, ex quo decidit: doloremque suum impertire nobis, et medicinam interdum aperte quærere; quam ego possum invenire nullam: post deinde omnes illius partis auctores ac socios, nullo adversario, consenescere; consensionem universorum nec voluntatis, nec sermonis, majorem unquam fuisse.

Nos autem (nam, id te scire cupere, certo scio) publicis consiliis nullis intersumus; totosque nos ad forensem operam laboremque contulimus. Ex quo, (quod facile intelligi possit) in multâ commemoratione earum rerum quas gessimus, desiderioque, versamur. Sed βοωπιδος nostræ consanguineus non mediocres terrores jacit atque denuntiat, et Sampsiceramo negat; cæteris præ se fert, et ostentat.

Quamobrem, si me amas tantum, quantum profecto amas; si dormis, expergiscere; si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola. Credibile non est, quantum ego in consiliis et prudentiâ tuâ, quodque maximum est, quantum in amore et fide, ponam. Magnitudo rei longam orationem for-

tasse desiderat: conjunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est. Permagni nostrâ interest, te, si comitiis non potueris, at, declarato illo, esse Romæ. Cura ut valeas.

(24.) CICERO ATTICO S.

Quas Numestio literas dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius neque incitatius fieri posset. Ad illam κελευσιν adde etiam, si quid potes. Ac ne sis perturbatus; novi enim te, et non ignoro, quam sit amor omnis sollicitus atque anxius: sed res est, ut spero, non tam exitu molesta, quam auditu.

Vettius ille, ille noster index, Cæsari (ut perspicimus) pollicitus est, sese curaturum, ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. Itaque insinuatus in familiaritatem adolescentis, et cum eo (ut res indicat) sæpe congressus, rem in eum locum deduxit, ut diceret, sibi certum esse, cum suis servis in Pompeium impetum facere, eumque occidere. Hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium.

Res delata ad senatum est. Introductus Vettius primo negabat, se unquam cum Curione restitisse; neque id sane diu: nam statim fidem publicam postulavit. Haud reclamatum est. Tum exposuit, manum fuisse juventutis, duce Curione, in quâ Paulus initio fuisset, et Q. Cæpio hic Brutus, et Lentulus, flaminis filius, conscio patre: postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi a Bibulo attulisse: quod totum irrisum est, Vettio pugionem defuisse, nisi ei consul dedisset: eoque magis id ejectum est, quod, a. d. III Id. Maias, Bibulus Pompeium fecerat certiorem, ut caveret insidias: in quo ei Pompeius gratias egerat.

Introductus Curio filius dixit ad ea, quæ Vettius dixerat: maximeque in eo tum quidem Vettius est

reprehensus, quod dixerat, adolescentium consilium, ut in foro cum gladiatoribus Gabinii Pompeium adorirentur; in eo principem Paulum fuisse; quem constabat eo tempore in Macedoniâ fuisse. Fit senatûs-consultum, ut Vettius, quod confessus esset se cum telo fuisse, in vincula conjiceretur: qui eum emisisset, contra rempublicam esse facturum.

Res erat in eâ opinione, ut putarent id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione, et item servi ejus comprehenderentur cum telis, deinde ille se diceret indicaturum: idque ita actum esset, nisi Curiones rem ante ad Pompeium detulissent.

Tum senatûs-consultum in concione recitatum est. Postero autem die Cæsar, is, qui olim, prætor cum esset, Q. Catulum ex inferiore loco jusserat dicere, Vettium in Rostra produxit; eumque in eo loco constituit, quo Bibulo consuli adspirare non liceret. Hîc ille omnia, quæ voluit, de re publicâ dixit; et qui illuc factus institutusque venisset, primum Cæpionem de oratione suâ sustulit, quem in senatu acerrime nominârat; ut appareret, noctem et nocturnam deprecationem intercessisse: deinde, quos in senatu ne tenuissimâ quidem suspicione attigerat, eos nominavit; Lucullum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui in P. Clodium subscripserat; L. Domitium, cujus domum constitutam fuisse, unde eruptio fieret. Me non nominavit: sed dixit, consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse, Ahalam Servilium aliquem, aut Brutum, opus esse reperiri. Addidit ad extremum, cum, jam dimissâ concione, revocatus a Vatinio fuisset, se audîsse a Curione, his de rebus conscium esse Pisonem, generum meum, et M. Laterensem.

Nunc reus erat apud Crassum Divitem Vettius de vi: et, cum esset damnatus, erat indicium postulaturus: quod si impetrâsset, judicia fore videbantur.

Ea nos, utpote qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus. Hominum quidem summa erga

nos studia significabantur: sed prorsus vitæ tædet: ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. Modo cædem timueramus, quam oratio fortissimi senis, Q. Considii, discusserat: ea, quam quotidie timere potueramus, subito exorta est. Quid quæris? nihil me infortunatius, nil fortunatius est Catulo, cum splendore vitæ, tum hoc tempore. Nos tamen, in his miseriis, erecto animo et minime perturbato sumus: honestissimeque dignitatem nostram et magnâ curâ tuemur. Pompeius de Clodio jubet nos esse sine curâ; et summam in nos benevolentiam omni oratione significat.

Te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione conjunctum, cupio. Quare, ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item, atque eo, si potest, acrius, te rogo, ut plane ad nos advoles. Respirâro, si te videro.

(25.) CICERO ATTICO S.

Cum aliquem apud te laudâro tuorum familiarium, volam illum scire ex te, me id fecisse; ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescripsisse, eam rem summæ tibi voluptati esse. Sed ego mallem, ad ipsum scripsisses, mihi illum satisfacere; non quo faceret, sed ut faceret. Mirabiliter enim moratus est, sicut nôsti, ἑλικτα και ουδεν. Sed nos tenemus præceptum illud, τας των κρατουντων. At (hercule) alter, tuus familiaris, Hortalus, quam plenâ manu, quam ingenue, quam ornate, nostras laudes in astra sustulit, cum de Flacci præturâ, et de illo tempore Allobrogum, diceret! Sic habeto, nec amantius, nec honorificentius, nec copiosius, potuisse dici. Ei te hoc scribere a me tibi esse missum, sane volo. Sed quid tu scribas? quem jam ego venire atque adesse arbitror: ita enim egi tecum su-

perioribus literis. Valde te exspecto, valde desidero; neque ego magis, quam ipsa res et tempus poscit.

His de negotiis quid scribam ad te, nisi idem, quod sæpe? Republicâ nihil desperatius; iis, quorum operâ, nihil majore odio. Nos, ut opinio, et spes, et conjectura nostra fert, firmissimâ benevolentiâ hominum muniti sumus. Quare, advola. Aut expedies nos omni molestiâ, aut eris particeps. Ideo sum brevior, quod (ut spero) coram brevi tempore conferre, quæ volumus, licebit. Cura ut valeas.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER III.

ARGUMENTUM.

P. CLODIUS, ope C. Cæsaris consulis, tribunus pl. declaratus, ut magistratum iniit, illud unum spectavit, ut M. Tullium inimicissimum suum ulcisceretur. Itaque duabus legibus, quarum alterâ frumentum, quod antea semis æris ac trientibus esset in singulos modios, gratis dabatur: alterâ non solum collegia, quæ senatus sustulerat, restituta sunt, sed nova etiam ex omni vulgi fæce atque servitio constituta. Plebis voluntate sibi adjunctâ, rogationem promulgavit contra eos, qui, sine judicio populi, civem Romanum necavissent; quæ tametsi cum nullo nominatim agebat, nemo tamen dubitabat, quin Ciceronem peteret, qui, in suo consulatu, quamquam ex senatûs-consulto, tamen, injussu populi, contra leges, in cives animadvertisset. Id cum agi videret Cicero, mutavit vestem, et cum eo, velut in communi calamitate, ad hominum XX millia. Ve-

rum, cum se a Cn. Pompeio, M. Crasso, Caioque Cæsare, destitutum videret; ne suâ causâ cædes civium fieret, invidorum (ut ipse palam queritur) consilio, circiter Calendas Apriles, Urbe cessit, Gabinio et Pisone consulibus. Domus ipsius a Clodio statim incensa; area Libertati consecrata; bona publicata; prædia direpta sunt: lex de ejus exsilio perlata: eique aquâ et igni interdictum: et ne quis tectum intra quadringenta millia passuum ab Italiâ præberet; ne quis de eo ad senatum referret: ne decerneret; ne disputaret; ne loqueretur; ne pedibus iret: ne scribendo adesset; ut in oratione "Post Reditum, in Senatu," et "pro Domo," legitur. Ille ergo, in Macedoniam transmittens, Thessalonicæ apud Cn. Plancium, toto fere illo exsilii tempore mansit; unde, præter paucas ex itinere missas, omnes fere libri hujus epistolæ datæ sunt.

(1.) CICERO ATTICO S.

Cum antea maxime nostrâ interesse arbitrabar, te esse nobiscum; tum vero, ut legi rogationem, intellexi, ad iter id quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quam ut tu me quam primum consequare; ut, cum ex Italiâ profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque præsidio uteremur; sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tuâ sententiâ capere possemus. Quamobrem, te oro, des operam ut me statim consequare. Facilius potes; quoniam de provinciâ Macedoniâ perlata lex est. Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

(2.) CICERO ATTICO S.

Itineris nostri causa fuit, quod non habebam locum, ubi pro meo jure diutius esse possem, quam in fundum Sicæ; præsertim nondum rogatione correctâ: et simul intelligebam, te ex eo loco, si te haberem, posse me Brundisium referre; sine te autem non esse nobis illas partes tenendas propter Autronium. Nunc, (ut ad te antea scripsi) si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. Iter esse molestum scio: sed tota calamitas omnes molestias habet. Plura scribere non possum: ita sum animo perculso et abjecto. Cura ut valeas. Dat. VI Id. Apr. in oris Luc.

(3.) CICERO ATTICO S.

Utinam illum diem videam, cum tibi agam gratias, quod me vivere coëgisti! Adhuc quidem valde me pœnitet. Sed te oro, ut ad me Vibonem statim venias, quo ego multis de causis converti iter meum. Sed, eo si veneris, de toto itinere ac fugâ meâ consilium capere potero. Si id non feceris, mirabor: sed confido te esse facturum.

(4.) CICERO ATTICO S.

Miseriæ nostræ potius, velim, quam inconstantiæ, tribuas, quod a Vibone, quo te arcessebamus, subito discessimus. Allata est enim nobis rogatio de pernicie meâ; in quâ, quod correctum esse audieramus, erat ejusmodi, ut mihi ultra quadringenta millia liceret esse. Illo cum pervenire non liceret, statim iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis; ne et Sica, apud quem eram, periret; et quod Melitæ esse non licebat.

Nunc tu propera, ut nos consequare, si modo re-

cipiemur. Adhuc invitamur benigne: sed, quod superest, timemus. Me, mi Pomponi, valde pœnitet vivere: quâ in re apud me tu plurimum valuisti. Sed hæc coram: fac modo, ut venias.

(5.) CICERO ATTICO S.

Terentia tibi et sæpe et maximas agit gratias: id est mihi gratissimum. Ego vivo miserrimus, et maximo dolore conficior. Ad te quid scribam, nescio. Si enim es Romæ, jam me assequi non potes: sin es in viâ, cum eris me assecutus, coram agemus, quæ erunt agenda. Tantum te oro, ut, quoniam me ipsum semper amâsti, eodem amore sis: ego enim idem sum: inimici mea mihi, non me ipsum, ademerunt. Cura ut valeas. Dat. VIII Id. Apr. Thurii.

(6.) CICERO ATTICO S.

Non fuerat mihi dubium, quin te Tarenti aut Brundisii visurus essem: idque ad multa pertinuit; in eis, et ut in Epiro consisteremus, et de reliquis rebus tuo consilio uteremur. Quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. Nobis iter est in Asiam, maxime Cyzicum. Meos tibi commendo. Me vix misereque sustento. Dat. XIV Cal. Maii, de Tarentino.

(7.) CICERO ATTICO S.

Brundisium veni a. d. XIV Cal. Maias. Eo die pueri tui mihi a te literas reddiderunt; et alii pueri, post diem tertium ejus diei, alias literas attulerunt. Quod me rogas et hortaris, ut apud te in Epiro sim; voluntas tua mihi valde grata est, et minime nova:

sed et consilium mihi quidem optatum, si liceat ibi omne tempus consumere: odi enim celebritatem; fugio homines; lucem adspicere vix possum. Esset mihi ista solitudo, præsertim tam familiari in loco, non amara: sed, itineris causâ, ut diverterem, primum est devium; deinde ab Autronio et cæteris quatridui; deinde, sine te. Nam castellum munitum habitanti mihi prodesset; transeunti non est necessarium.

Quod si auderem, Athenas peterem. Sane ita cadebat, ut vellem. Nunc et nostri hostes ibi sunt; et te non habemus; et veremur, ne interpretentur, illud quoque oppidum ab Italiâ non satis abesse: nec scribis, quam ad diem te exspectemus.

Quod me ad vitam vocas, unum efficis, ut a me manus abstineam; alterum non potes, ut me non nostri consilii vitæque pœniteat. Quid enim est, quod me retineat, præsertim si spes ea non est, quæ nos proficiscentes prosequebatur? Non faciam ut enumerem miserias omnes, in quas incidi per summam injuriam, et scelus, non tam inimicorum meorum, quam invidorum; ne et meum mœrorem exagitem, et te in eumdem luctum vocem. Hoc affirmo, neminem unquam tantâ calamitate esse affectum; nemini mortem magis optandam fuisse: cujus oppetendæ tempus honestissimum prætermissum est. Reliqua tempora non sunt jam ad medicinam, sed ad finem, doloris.

De re publicâ video te colligere omnia, quæ putes aliquam spem mihi posse afferre mutandarum rerum: quæ quamquam exigua sunt; tamen, quoniam placet, exspectemus. Tu nihilominus, si properâris, nos consequêre. Nam aut accedemus in Epirum, aut tarde per Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra afferebat, sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus: quem quidem ego nec quomodo visurus, nec

ubi dimissurus sim, scio: id est maximum et miserrimum mearum omnium miseriarum.

Ego et sæpius ad te, et plura, scriberem, nisi mihi dolor meus cum omnes partes mentis, tum maxime hujus generis facultatem, ademisset. Videre te cupio. Cura ut valeas. Dat. prid. Cal. Maias, Brundisii.

(8.) CICERO ATTICO S.

Brundisii, proficiscens, scripseram ad te, quas ob causas in Epirum non essemus profecti; quod et Achaïa prope esset, plena audacissimorum inimicorum, et exitus difficiles haberet, cum inde proficisceremur. Accessit, cum Dyrrhachii essemus, ut duo nuntii afferrentur; unus, classe fratrem Epheso Athenas; alter, pedibus per Macedoniam, venire. Itaque illi obviam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret: ipsi processimus, et Thessalonicam a. d. X Cal. Jun. venimus: neque de illius itinere quidquam certi habebamus, nisi eum ab Epheso ante aliquanto profectum.

Nunc, istic quid agatur, magno opere timeo. Quamquam tu alterâ epistolâ scribis Idibus Maiis audiri, fore, ut acrius postularetur; alterâ, jam esse mitiora: sed hæc est pridie data, quam illa: quo conturbor magis. Itaque, cum meus me mœror quotidianus lacerat et conficit, tum vero hæc addita cura vix mihi vitam reliquam facit. Sed et navigatio perdifficilis fuit: et ille, incertus ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit. Nam Phaëtho libertus eum non vidit; vento rejectus ab illo in Macedoniam, Pellæ mihi præsto fuit.

Reliqua quam mihi timenda sint, video; nec, quid scribam, habeo; et omnia timeo: nec tam miserum est quidquam, quod non in nostram fortunam cadere

videatur. Equidem adhuc miser, in maximis meis ærumnis et luctibus, hoc metu adjecto, maneo Thessalonicæ suspensus: nec audeo quidquam.

Nunc ad ea, quæ scripsisti. Tryphonem Cæcilium non vidi. Sermonem tuum et Pompeii cognovi ex tuis literis. Motum in republicâ non tantum ego impendere video, quantum tu aut vides, aut ad me consolandum affers. Tigrane enim neglecto, sublata sunt omnia. Varroni me jubes agere gratias: faciam: item Hypsæo.

Quod suades, ne longius discedamus, dum Acta mensis Maii ad nos perferantur; puto me ita esse facturum; sed, ubi, nondum statui: atque ita perturbato sum animo de Quinto, ut nihil queam statuere. Sed tamen statim te faciam certiorem.

Ex epistolarum mearum inconstantiâ puto te mentis meæ motum videre; qui, etsi incredibili et singulari calamitate afflictus sum, tamen non tam est ex miseriâ, quam ex culpæ nostræ recordatione, commotus. Cujus enim scelere impulsi ac proditi simus, jam profecto vides: atque utinam jam ante vidisses! neque totum animum tuum mœrori mecum simul dedisses. Quare, cum me afflictum et confectum luctu audies, existimato, me stultitiæ meæ pœnam ferre gravius, quam eventi; quod ei crediderim, quem esse nefarium non putârim. Me et meorum malorum memoria, et metus de fratre, in scribendo impedit: tu ista omnia vide, et guberna. Terentia tibi maximas gratias agit. Literarum exemplum, quas ad Pompeium scripsi, misi tibi. Dat. IV Cal. Jun. Thessalonicæ.

(9.) CICERO ATTICO S.

Quintus frater cum ex Asiâ discessisset ante Cal. Maias, et Athenas venisset Idibus, valde fuit ei properandum, ne quid absens acciperet calamitatis, si

quis forte fuisset, qui contentus nostris malis non esset. Itaque eum malui properare Romam, quam ad me venire: et simul (dicam enim, quod verum est; ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis) animum inducere non potui, ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in mœrore adspicerem; aut meas miserias, luctu afflictus, et perditam fortunam, illi offerrem, aut ab illo adspici paterer. Atque etiam illud timebam, (quod profecto accidisset) ne a me digredi non posset. Versabatur mihi tempus illud ante oculos, cum ille aut lictores dimitteret, aut vi avelleretur ex complexu meo. Hujus acerbitatis eventum, alterâ acerbitate non videndi fratris, vitavi.

In hunc me casum vos, vivendi auctores, impulistis. Itaque mei peccati luo pœnas. Quamquam me tuæ literæ sustentant; ex quibus, quantum tu ipse speres, facile perspicio: quæ quidem tamen aliquid habebant solatii ante quam eo venisti, "a Pompeio nunc Hortensium allice, et ejusmodi viros." Obsecro, mi Pomponi, nondum perspicis, quorum operâ, quorum insidiis, quorum scelere, perierimus? Sed tecum hæc coram agemus: tantum dico, (quod scire te puto) nos non inimici, sed invidi, perdiderunt. Nunc, si ita sunt quæ speras, sustinebimus nos; et spe, quâ jubes, nitemur. Sin, ut mihi videntur, infirma sunt; quod optimo tempore facere non licuit, minus idoneo fiet.

Terentia tibi sæpe agit gratias. Mihi etiam unum de malis in metu est, fratris miseri negotium: quod si sciam cujusmodi sit; sciam, quid agendum mihi sit. Me etiam nunc illorum beneficiorum et literarum exspectatio, ut tibi placet, Thessalonicæ tenet. Si quid erit novi allatum, sciam, de reliquo quid agendum sit. Tu si, ut scribis, Cal. Jun. Româ profectus es, propediem nos videbis. Literas, quas ad Pompeium scripsi, tibi misi. Dat. Id. Jun. Thessalonicæ.

(10.) CICERO ATTICO S.

Acta quæ essent usque ad VIII Calend. Junias, cognovi ex tuis literis: reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicæ: quibus allatis, facilius statuere potero ubi sim. Nam, si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem opperiar, aut me ad te conferam. Sin (ut tu scribis) ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. Omnino adhuc nihil mihi significatis, nisi discordiam istorum; quæ tamen inter eos de omnibus potius rebus est, quam de me. Itaque, quid ea mihi prosit, nescio: sed tamen, quoad me vos sperare vultis, vobis obtemperabo. Nam quod me tam sæpe, et tam vehementer objurgas, et animo infirmo esse dicis; quæso, ecquod tantum malum est, quod in meâ calamitate non sit? Ecquis unquam tam ex amplo statu, tam in bonâ causâ, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiæ, tantis præsidiis bonorum omnium, concidit? Possum oblivisci, qui fuerim? non sentire, qui sim? quo caream honore? quâ gloriâ? quibus liberis? quibus fortunis? quo fratre? quem ego (ut novum calamitatis genus attendas) cum pluris facerem, quam me ipsum, semperque fecissem, vitavi, ne viderem, ne aut illius luctum squaloremque adspicerem, aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi afflictumque offerrem. Mitto cætera intolerabilia; etenim fletu impedior.

Hîc utrum tandem sum accusandus, quod doleo; an, quod commisi, ut hæc aut non retinerem (quod facile fuisset, nisi intra parietes meos de meâ pernicie consilia inirentur), aut certe vivus nunc amitterem?

Hæc eo scripsi, ut potius relevares me (quod facis), quam aut castigatione aut objurgatione dignum putares: eoque ad te minus multa scribo, quod et mœrore impedior; et, quod exspectem istinc, magis habeo, quam quod ipse scribam. Quæ si erunt allata,

faciam te consilii nostri certiorem. Tu (ut adhuc fecisti) quam plurimis de rebus ad me velim scribas; ut prorsus ne quid ignorem. Dat. XIV Cal. Quint. Thessalonicæ.

(11.) CICERO ATTICO S.

Me et tuæ literæ, et quidam boni nuntii, non optimis tamen auctoribus, et exspectatio vestrarum literarum, et quod tibi ita placuerat, adhuc Thessalonicæ tenebant. Si accepero literas, quas exspecto; si spes erit ea, quæ rumoribus afferebatur; ad te me conferam: si non erit, faciam te certiorem, quid egerim. Tu me, (ut facis) operâ, consilio, gratiâ, juva: consolari jam desine: objurgare vero noli: quod cum facis, ut ego tuum amorem et dolorem desidero! quem ita affectum meâ ærumnâ esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. Quintum fratrem optimum humanissimumque sustenta. Ad me, obsecro te, ut omnia certa perscribas. Dat. IV Cal. Quint.

(12.) CICERO ATTICO S.

Tu quidem sedulo argumentaris, quid sit sperandum, et maxime per senatum: idemque caput rogationis proponi scribis, quare in senatu dici nihil liceat: ita-que siletur. Hìc tu me accusas, quod me afflictem; cum ita sim afflictus, ut nemo unquam: quod tute intelligis. Spem ostendis secundum comitia. Quæ ista est, eodem tribuno plebis, et inimico consule designato?

Percussisti autem me etiam de oratione prolatâ: cui vulneri, ut scribis, medere, si quid potes. Scripsi equidem olim iratus, quod ille prior scripserat; sed ita compresseram, ut nunquam emanaturam putarem.

Quomodo exciderit, nescio. Sed, quia nunquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem; et quia scripta mihi videtur negligentius, quam cæteræ; puto posse probari, non esse meam. Id, si putas me posse sanari, cures velim: sin plane perii, minus laboro.

Ego etiam nunc eodem in loco jaceo, sine sermone ullo, sine cogitatione ullâ. Licet tibi, ut scribis, significârim, ut ad me venires Dodonâ; tamen intelligo, te re istic prodesse, hîc ne verbo quidem levare me, posse. Non queo plura scribere: nec est, quod scribam: vestra magis exspecto. Dat. XVI Cal. Sext. Thessalonicæ.

(13.) CICERO ATTICO S.

Quod ad te scripseram, me in Epiro futurum; posteaquam extenuari spem nostram et evanescere vidi, mutavi consilium; nec me Thessalonicâ commovi, ubi esse statueram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis literis scripseras, fore, uti secundum comitia aliquid de nobis in senatu ageretur; id tibi Pompeium dixisse. Quâ de re, quoniam comitia habita sunt, tuque nihil ad me scribis, proinde habebo, ac si scripsisses nihil esse; neque, temporis non longinqui spe ductum esse, moleste feram.

Quem autem motum te videre scripseras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant, qui veniunt, nullum fore. In tribunis plebis designatis reliqua spes est: quam si exspectâro, non erit, quod putes me causæ meæ ac voluntati meorum defuisse.

Quod me sæpe accusas, cur hunc meum casum tam graviter feram; debes ignoscere, cum ita me afflictum vides, ut neminem unquam nec videris nec audieris. Nam, quod scribis te audire, me etiam mentis errore ex dolore affici; mihi vero mens inte-

gra est: atque utinam tam in periculo fuisset, cum ego iis, quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis crudelissimisque usus sum: qui, ut me paululum inclinari timore viderunt, sic impulerunt, ut omni suo scelere et perfidiâ abuterentur ad exitium meum.

Nunc, quoniam est Cyzicum nobis eundum, quo rarius ad me literæ perferentur, hoc velim diligentius omnia, quæ putâris me scire opus esse, perscribas. Quintum fratrem meum fac diligas: quem ego miser si incolumem relinquo, non me totum periisse arbitrabor. Dat. Non. Sext.

(14.) CICERO ATTICO S.

Ex tuis literis, plenus sum exspectatione de Pompeio, quidnam de nobis velit, aut ostendat. Comitia enim credo esse habita: quibus absolutis, scribis illi placuisse, agi de nobis. Si tibi stultus esse videor, qui sperem; facio tuo jussu; etsi scio te me iis epistolis potius, et meas spes, solitum esse remorari. Nunc velim, mihi plane perscribas, quid videas. Scio nos nostris multis peccatis in hanc ærumnam incidisse. Ea si qui casus aliquâ ex parte correxerint; minus moleste feremus nos vixisse, et adhuc vivere.

Ego, propter viæ celebritatem, et quotidianam exspectationem rerum novarum, non commovi me adhuc Thessalonicâ. Sed jam extrudimur, non a Plancio (nam is quidem retinet), verum ab ipso loco, minime apposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideo, ut scripseram, non veni, quod subito mihi universi nuntii venerant et literæ, quare nihil esset necesse quamproxime Italiam esse. Hinc, si aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus: neque adhuc stabat, quo potissimum: sed scies. Dat. XII Cal. Sext. Thessalonicæ.

(15.) CICERO ATTICO S.

Accepi Id. Sext. quatuor epistolas a te missas; unam, quâ me objurgas, ut sim firmior; alteram, quâ Crassi libertum ais tibi de meâ sollicitudine macieque narrâsse; tertiam, quâ demonstras acta in senatu; quartam de eo, quod a Varrone scribis tibi esse confirmatum de voluntate Pompeii.

Ad primam tibi hoc scribo; me ita dolere, ut non modo a mente non deserar, sed id ipsum doleam, me, tam firmâ mente ubi utar, et quibuscum, non habere. Nam, si tu me uno non sine mœrore cares, quid me censes, qui et te et omnibus? et, si tu incolumis me requiris; ecquo modo a me ipsam incolumitatem desiderari putas? Nolo commemorare, quibus rebus sim spoliatus, non solum quia non ignoras, sed etiam ne scindam ipse dolorem meum. Hoc confirmo, neque tantis bonis esse privatum quemquam, neque in tantas miserias incidisse.

Dies autem non modo non levat luctum hunc, sed etiam auget. Nam cæteri dolores mitigantur vetustate; hic non potest non et sensu præsentis miseriæ, et recordatione præteritæ vitæ, quotidie augeri. Desidero enim non mea solum, neque meos, sed me ipsum. Quid enim sum? Sed non faciam ut aut tuum animum angam querelis, aut meis vulneribus sæpius manus afferam. Nam, quod purgas eos, quos ego mihi scripsi invidisse, et in eis Catonem; ego vero tantum illum puto ab isto scelere abfuisse, ut maxime doleam, plus apud me simulationem aliorum, quam istius fidem, valuisse. Cæteri, quos purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt. Sed hæc sero agimus. Crassi libertum nihil puto sincere locutum.

In senatu rem probe scribis actam. Sed quid Curio? an illam orationem non legit? quæ unde sit prolata, nescio. Sed Axius, ejusdem diei scribens ad me acta, non ita laudat Curionem. At potest ille aliquid prætermittere: tu, nisi quod erat, profecto non

scripsisti. Varronis sermo facit exspectationem Cæsaris: atque utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profecto, cum suâ sponte, tum te instante, faciet.

Ego, si me aliquando vestri et patriæ compotem fortuna fecerit, certe efficiam, ut maxime lætere unus ex omnibus amicis; meaque officia et studia, quæ parum antea luxerunt, (fatendum est enim) sic exsequar, ut me æque tibi, ac fratri et liberis nostris, restitutum putes. Si quid in te peccavi, ac potius quoniam peccavi, ignosce. In me enim ipsum peccavi vehementius. Neque hæc eo scribo, quo te non meo casu maximo dolore esse affectum sciam: sed profecto, si, quantum me amas et amâsti, tantum amare deberes ac debuisses, nunquam esses passus, me, quo tu abundabas, egere consilio; nec esses passus mihi persuaderi, utile nobis esse, legem de collegiis perferri.

Sed tu tantum lacrymas præbuisti dolori meo (quod erat amoris), tamquam ipse ego: quod meritis meis perfectum esse potuit, ut dies et noctes, quid mihi faciendum esset, cogitares, id abs te, meo, non tuo, scelere, prætermissum est.

Quod si non modo tu, sed quisquam fuisset, qui me Pompeii minus liberali responso perterritum a turpissimo consilio revocaret (quod unus tu facere maxime potuisti), aut occubuissem honeste, aut victores hodie viveremus.

Hîc mihi ignosces: me enim ipsum multo magis accuso; deinde te, quasi me alterum: et simul meæ culpæ socium quæro: ac, si restituor, etiam minus videbimur deliquisse; abs teque certe, quoniam nullo nostro, tuo ipsius beneficio, diligemur.

Quod te cum Culleone scribis de privilegio locutum, est aliquid; sed multo est melius abrogari. Si enim nemo impediet, quid est firmius? Sin erit qui ferri non sinat, idem senatûs-consulto intercedet. Nec quidquam aliud opus est, quam abrogari: nam

prior lex nos nihil lædebat. Quam si, ut est promulgata, laudare voluissemus, aut, ut erat negligenda, negligere; nocere omnino nobis non potuisset. Hîc mihi primum non modo consilium defuit, sed etiam obfuit. Cæci, cæci, inquam, fuimus, in vestitu mutando, in populo rogando: quod, nisi nominatim mecum agi cœptum esset, fieri perniciosum fuit. Sed pergo præterita: verumtamen ob hanc causam, ut, si quid agatur, legem illam, in quâ popularia multa sunt, ne tangatis. Verum est stultum, me præcipere, quid agatis, aut quo modo: utinam modo agatur aliquid! In quo ipso multa occultant tuæ literæ; credo, ne vehementius desperatione perturber. Quid enim vides agi posse, aut quo modo? Per senatumne? ast tute scripsisti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiæ poste fixisse, ne referri neve dici liceret. Quo modo igitur Domitius se dixit relaturum? quo modo autem, iis, quos tu scribis, et de re dicentibus, et, ut referretur, postulantibus, Clodius tacuit? Ac, si per populum, poteritne, nisi de omnium tribunorum plebis sententiâ? Quid de bonis? quid de domo? poteritne restitui? aut, si non poterit, egomet quo modo potero?

Hæc nisi vides expediri, quam in spem me vocas? sin autem spei nihil est, quæ est mihi vita? Itaque exspecto Thessalonicæ acta Calendis Sextilibus, ex quibus statuam, in tuosne agros confugiam, ut neque videam homines quos nolim, et te (ut scribis) videam, et propius sim, si quid agatur (idque intellexi cum tibi, tum Quinto fratri, placere); an abeam Cyzicum.

Nunc, Pomponi, quoniam nihil impertîsti tuæ prudentiæ ad salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consilii decrêras, aut te nihil plus mihi debere, quam ut præsto esses; quoniamque ego, proditus, inductus, conjectus in fraudem, omnia mea præsidia neglexi; totam Italiam, [in me] erectam ad

me defendendum, destitui et reliqui; me, meos, meis tradidi inimicis, inspectante et tacente te; qui si non plus ingenio valebas quam ego, certe timebas minus; si potes, erige afflictos, et in eo nos juva. Sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut sciamus, et nos aliquando aut objurgare, aut comiter consolari, desine.

Ego si tuam fidem accusarem, non me potissimum tuis tectis crederem: meam amentiam accuso, quod a te tantum amari, quantum ego vellem, putavi: quod si fuisset, fidem eamdem, curam majorem, adhibuisses; me certe, ad exitium præcipitantem, retinuisses; istos labores, quos nunc in naufragiis nostris suscipis, non subîsses.

Quare, fac ut omnia ad me perspecta et explorata perscribas; meque (ut facis) velis esse aliquem; quoniam, qui fui, et qui esse potui, jam esse non possum; et ut, his literis, non te, sed me ipsum, a me esse accusatum putes. Si qui erunt, quibus putes opus esse meo nomine literas dari, velim conscribas, curesque dandas. Dat. XIV Cal. Sept.

(16.) CICERO ATTICO S.

Totum iter mihi incertum facit exspectatio literarum vestrarum, Cal. Sext. datarum, non aliud aliquid. Si spes erit, Epirum; sin minus, Cyzicum, aut aliud quid, sequemur. Tuæ quidem literæ, quo sæpius a me leguntur, hoc spem faciunt mihi minorem; quod, cum lectæ sunt, tum id, quod attulerunt ad spem, infirmant; ut facile appareat, te et consolationi servire et veritati; idque te rogo plane, ut ad me, quæ scis, ut erunt; quæ putabis, ita scribas, ut putabis. Dat. XII Cal. Sept.

(17.) CICERO ATTICO S.

De Quinto fratre nuntii nobis tristes, nec varii, venerant ex ante diem Non. Jun. usque ad prid. Cal. Sept. Eo autem die Livineius, M. Reguli libertus, ad me a Regulo missus venit. Is, omnino mentionem nullam factam esse, nuntiavit; sed fuisse tamen sermonem de C. Clodii filio: isque mihi tum a fratre literas attulit. Sed postridie Sextii pueri venerunt, qui a te literas attulerunt, non tam exploratas a timore, quam sermo Livineii fuerat. Sane sum in meo infinito mœrore sollicitus, et eo magis, quod Appii quæstio est.

Cætera, quæ ad me eisdem literis scribis de nostrâ spe, intelligo esse languidiora, quam alii ostendunt. Ego autem (quoniam non longe ab eo tempore absumus, in quo res dijudicabitur) aut ad te conferam me, aut etiam nunc circum hæc loca commorabor.

Scribit ad me frater, omnia sua per te unum sustineri. Quid te aut horter, quod facis? aut agam gratias, quod non exspectas? Tantum velim, fortuna det nobis potestatem, ut incolumes amore nostro perfruamur. Tuas literas semper maxime exspecto: in quibus, cave vereri, ne aut diligentia tua mihi molesta, aut veritas acerba, sit. Dat. prid. Non. Septemb.

(18.) CICERO ATTICO S.

Exspectationem nobis non parvam attuleras, cum scripseras, Varronem tibi pro amicitiâ confirmâsse, causam nostram Pompeium certe suscepturum: et, simul a Cæsare ei literæ, quas exspectaret, remissæ essent, auctorem etiam daturum. Utrum id nihil fuit, an adversatæ sunt Cæsaris literæ? an est aliquid in spe? Etiam illud scripseras, eumdem, secundum comitia, dixisse.

Fac (si vides, quantis in malis jaceam, et, si putas esse humanitatis tuæ) me fac de totâ causâ nostrâ certiorem. Nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit spei plena, metuens (credo) defectionem animi mei. Tuæ autem literæ sunt variæ: neque enim me desperare vis, nec temere sperare. Fac, obsecro te, ut omnia, quæ perspici a te possunt, sciamus.

(19.) CICERO ATTICO S.

Quoad ejusmodi mihi literæ a vobis afferebantur, ut aliquid ex iis esset exspectandum; spe et cupiditate Thessalonicæ retentus sum. Posteaquam omnis actio hujus anni confecta nobis videbatur, in Asiam ire nolui; quod et celebritas mihi odio est; et, si fieret aliquid a novis magistratibus, abesse longe nolebam. Itaque in Epirum ad te statui me conferre; non quo meâ interesset loci natura, qui lucem omnino fugerem: sed et ad salutem libentissime ex tuo portu proficiscar; et, si ea præcisa erit, nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel sustentabo, vel, (quod multo est melius) abjecero. Ero cum paucis; multitudinem dimittam.

Me tuæ literæ nunquam in tantam spem adduxerunt, quantam aliorum. Attamen mea spes etiam tenuior semper fuit, quam tuæ literæ. Sed tamen, quoniam cœptum est, ego, quoquo modo cœptum est, et quâcumque de causâ, non deseram neque optimi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces, nec Sextii cæterorumque promissa, nec spem ærumnosissimæ mulieris Terentiæ, nec miserrimæ mulieris Tulliolæ obsecrationem, et fideles literas tuas.

Mihi Epirus aut iter ad salutem dabit, aut, quod scripsi supra. Te oro et obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis, jucundissimisque rebus perfidiâ hominum spoliatum, si me a meis

consiliariis proditum et projectum, vides; si intelligis me coactum, ut ipse me et meos perderem; ut me tuâ misericordiâ juves; et Quintum fratrem, qui potest esse salvus, sustentes: Terentiam liberosque meos tueare: me, si putas te istic visurum, exspectes; si minus, invisas, si potes; mihique ex agro tuo tantum assignes, quantum meo corpore occupari potest; et pueros ad me cum literis quamprimum, et quam sæpissime, mittas. Dat. XVI Cal. Octob.

(20.) CICERO S. D. Q. CÆCILIO, Q. F. POMPONIANO ATTICO:

quod quidem ita esse, et avunculum tuum functum esse officio, vehementissime probo: gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum! quam omnia essent ex sententiâ, si nobis animus, si consilium, si fides eorum quibus credidimus, non defuisset: quæ colligere nolo, ne augeam mœrorem. Sed tibi venire in mentem certo scio, quæ vita esset nostra, quæ suavitas, quæ dignitas. Ad quæ recuperanda, (per fortunas!) incumbe, ut facis; diemque natalem reditûs mei, cura, ut in tuis ædibus amœnissimis agam tecum et cum meis. Ego huic spei et exspectationi, quæ nobis proponitur, maxime tamen volui præstolari apud te in Epiro: sed ita ad me scribitur, ut putem esse commodius, nos eisdem in locis esse.

De domo, et Curionis oratione, ut scribis, ita est. In universâ salute, si ea modo nobis restituetur, inerunt omnia; ex quibus nihil malo, quam domum. Sed tibi nihil mando nominatim: totum me tuo amori fideique commendo. Quod te, in tantâ hæreditate, ab omni occupatione expedîsti, valde mihi gratum est. Quod facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus rebus a te præter cæteros juver; id quantum sit præsidium, video; intelligo.

que, te multas partes meæ salutis et suscipere, et posse sustinere; neque, ut ita facias, rogandum esse.

Quod me vetas quidquam suspicari accidisse ad animum tuum, quod secus a me erga te commissum aut prætermissum videretur, geram tibi morem, et liberabor istâ curâ. Tibi tamen eo plus debeo, quo tua in me humanitas fuerit excelsior, quam in te mea.

Velim, quid videas, quid intelligas, quid agatur, ad me scribas; tuosque omnes ad nostram salutem adhortere. Rogatio Sextii neque dignitatis satis habet, nec cautionis. Nam et nominatim ferre oportet, et de bonis diligentius scribi: et id animadvertas, velim. Dat. IV Non. Octobres, Thessalonicæ.

(21.) CICERO ATTICO S.

Triginta dies erant ipsi, cum has dabam literas, per quos nullas a vobis acceperam. Mihi autem erat in animo, jam (ut antea ad te scripsi) ire in Epirum, et ibi omnem casum potissimum exspectare. Te oro, ut, si quid erit, quod perspicias, quamcumque in partem, quam planissime ad me scribas; et, meo nomine, (ut scribis) literas, quibus putabis opus esse, ut des. Dat. V Cal. Novembres.

(22.) CICERO ATTICO S.

Etsi diligenter ad me Quintus frater et Piso, quæ essent acta, scripserunt; tamen vellem, tua te occupatio non impedîsset, quominus (ut consuêsti) ad me, quid ageretur, et quid intelligeres, perscriberes. Me adhuc Plancius liberalitate suâ retinet, jam aliquoties conatum ire in Epirum. Spes homini est injecta, (non eadem, quæ mihi) posse nos unâ decedere: quam rem sibi magno honori sperat fore. Sed

jam, cum adventare milites dicuntur, faciendum nobis erit ut ab eo discedamus: quod cum faciemus, ad te statim mittemus; ut scias, ubi simus.

Lentulus, suo in nos officio, quod et re, et promissis, et literis declarat, spem nobis nonnullam affert Pompeii voluntatis. Sæpe enim tu ad me scripsisti, eum totum esse in illius potestate. De Metello, scripsit ad me frater, quantum sperârit, perfectum esse per te. Mi Pomponi, pugna, ut tecum et cum meis mihi liceat vivere: et scribe ad me omnia. Premor, cum luctu, tum desiderio rerum omnium, quæ mihi me cariores semper fuerunt. Cura ut valeas.

Ego, quod, per Thessaliam si irem in Epirum, perdiu nihil eram auditurus, et quod mei studiosos habeo Dyrrhachinos, ad eos perrexi, cum illa superiora Thessalonicæ scripsissem. Inde cum ad te me convertam, faciam ut scias. Tuque ad me, velim, omnia quam diligentissime, cuicuimodi sunt, scribas. Ego jam aut rem, aut ne spem quidem, exspecto. Dat. VI Cal. Decemb. Dyrrhachii.

(23.) CICERO ATTICO S.

A. d. V Cal. Decemb. tres epistolas a te accepi; unam datam a. d. VIII Cal. Novemb. in quâ me hortaris, ut forti animo mensem Januarium exspectem: eaque, quæ ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de Metelli voluntate, de totâ Pompeii ratione, perscribis. In alterâ epistolâ, præter consuetudinem tuam, diem non adscribis: sed satis significas tempus. Lege enim ab octo tribunis plebis promulgatâ, [scribis,] te eas literas eo ipso die dedisse, id est, a. d. IV Cal. Novembres; et, quid putes utilitatis eam promulgationem attulisse, scribis. In quo si etiam nostra salus cum hac lege desperata

erit, velim, pro tuo in me amore, hanc inanem meam diligentiam, miserabilem potius quam ineptam, putes. Sin est aliquid spei, des operam, ut majore diligentiâ posthac a novis magistratibus defendamur. Nam ea veterum tribunorum plebis rogatio tria capita habuit; unum de reditu meo, scriptum incaute: nihil enim restituitur, præter civitatem et ordinem; quod mihi, pro meo casu, satis est. Sed, quæ cavenda fuerint, et quo modo, te non fugit. Alterum caput est tralaticium de impunitate, si quid contra alias leges, ejus legis ergo, factum sit. Tertium caput, mi Pomponi, quo consilio, et a quo, sit inculcatum, vide. Scis enim Clodium sanxisse, ut vix, aut omnino non posset, nec per senatum nec per populum, infirmari sua lex.

Sed vides, nunquam esse observatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur. Nam, si id esset, nulla fere abrogari posset: (neque enim ulla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis:) sed, cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oporteat. Hoc cum [re verâ] ita sit; cum semper ita habitum observatumque sit; octo nostri tribuni plebis caput posuerunt hoc: "Si quid in hac rogatione scriptum est, quod per leges, plebisve scita," [hoc est, quod per legem Clodiam] "promulgare, abrogare, derogare, obrogare, sine fraude suâ non liceat, non licuerit; quodve ei qui promulgavit, abrogavit, derogavit, obrogavit, ob eam rem pœnæ multæve sit; ejus, hac lege, nihil rogatur."

Atque hoc in illis tribunis plebis non lædebat. Lege enim collegæ sui non tenebantur: quo major est suspicio malitiæ alicujus; cum id, quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scripserunt; ut novi tribuni plebis, si essent timidiores, multo magis sibi eo capite utendum putarent. Neque id a Clodio prætermissum est. Dixit enim in concione a. d. III Non. Nov. hoc capite designatis tribunis ple-

bis præscriptum esse, quid liceret. Tamen, in lege nullâ esse ejusmodi caput, te non fallit: quod si opus esset, omnes in abrogando uterentur.

Ut Ninnium aut cæteros fugerit, investiges, velim: et, quis attulerit; et, quare octo tribuni plebis ad senatum de me referre non dubitârint; [sitne] quod observandum illud caput non putabant; iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut id metuerent, soluti cum essent; quod ne iis quidem, qui lege tenentur, est curandum. Id caput sane nolim novos tribunos plebis ferre: sed perferant modo quidlibet: uno capite, quo revocabor, (modo res conficiatur) ero contentus.

Jamdudum pudet tam multa scribere. Vereor enim, ne, re jam desperatâ, legas; ut hæc mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda, videatur. Sed, si est aliquid in spe, vide legem, quam T. Fadio scripsit Visellius: ea mihi perplacet. Nam Sextii nostri, quam tu tibi probari scribis, mihi non placet.

Tertia est epistola prid. Id. Novemb. data; in quâ exponis prudenter et diligenter, quæ sint, quæ rem distinere videantur; de Crasso, de Pompeio, de cæteris. Quare, oro te, ut, si qua spes erit, posse studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparatâ, rem confici, des operam, ut uno impetu perfringatur; in eam rem incumbas, cæterosque excites. Sin (ut ego perspicio, cum tuâ conjecturâ, tum etiam meâ) spei nihil est; oro obtestorque te, ut Quintum fratrem ames, quem ego miserum misere perdidi; neve quid eum patiare gravius consulere de se, quam expediat sororis tuæ filio. Meum Ciceronem, cui nihil misello relinquo præter invidiam et ignominiam nominis mei, tuere, quoad poteris; Terentiam, unam omnium ærumnosissimam, sustentes tuis officiis.

Ego in Epirum proficiscar, cum primorum dierum nuntios excepero. Tu ad me, velim, proximis literis, ut se initia dederint, perscribas. Dat. prid. Cal. Decemb.

(24.) CICERO ATTICO S.

Antea, cum ad me scripsissetis, vestro consensu consulum provincias ornatas esse; etsi verebar, quorsum id casurum esset, tamen sperabam, vos aliquid aliquando vidisse prudentius. Posteaquam mihi et dictum est et scriptum, vehementer consilium vestrum reprehendi, sum graviter commotus; quod illa ipsa spes exigua, quæ erat, [videtur] esse sublata. Nam, si tribuni plebis nobis succensent, quæ potest spes esse? At videntur jure succensere; cum et expertes consilii fuerint, qui causam nostram susceperant; et, nostrâ concessione, omnem vim sui juris amiserint; præsertim cum ita dicant, se nostrâ causâ voluisse suam potestatem esse de consulibus ornandis, non ut eos impedirent, sed ut ad nostram causam adjungerent: nunc, si consules a nobis alieniores esse velint, posse id libere facere; sin velint nostrâ causâ, nihil posse se invitis. Nam quod scribis, ni ita vobis placuisset, illos hoc idem per populum assecuturos fuisse: invitis tribunis plebis fieri nullo modo potuit. Ita vereor, ne et studia tribunorum amiserimus, et, si studia maneant, vinclum illud adjungendorum consulum amissum sit.

Accedit aliud non parvum incommodum, quod gravis illa opinio (ut quidem ad nos perferebatur), senatum nihil decernere ante quam de nobis actum esset, amissa est; præsertim in eâ causâ, quæ non modo necessaria non fuit, sed etiam inusitata ac nova. Neque enim unquam arbitror ornatas esse provincias designatorum; ut, cum in hoc illa constantia, quæ erat meâ causâ suscepta, imminuta sit, nihil jam possit non decerni.

Jam iis, ad quos relatum est, amicis placuisse, non mirum. Erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. Fuit omnino difficile non obsequi, vel amicissimo homini, Lentulo, vel Metello, qui simultatem

humanissime deponeret. Sed vereor, ne, hos cum tamen tenere potuerimus, tribunos plebis amiserimus. Hæc res quemadmodum ceciderit, et tota res quo loco sit, velim, ad me scribas, et ita, ut instituisti. Nam ista veritas, etiamsi jucunda non est, mihi tamen grata est. Dat. IV Id. Decembr.

(25.) CICERO ATTICO S.

Post tuum a me discessum, literæ mihi Româ allatæ sunt, ex quibus perspicio, nobis in hac calamitate tabescendum esse: neque enim, (sed bonam in partem accipies) si ulla spes salutis nostræ subesset, tu, pro tuo amore in me, hoc tempore discessisses. Sed, ne ingrati, aut ne omnia velle nobiscum unâ interire, videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, (id, quod mihi affirmâsti) ut te, ante Cal. Jan. ubicumque erimus, sistas.

(26.) CICERO ATTICO S.

Literæ mihi a Quinto fratre cum senatûs-consulto quod de me est factum, allatæ sunt. Mihi in animo est, legum lationem exspectare: et, si obtrectabitur, utar auctoritate senatûs; et potius vitâ, quam patriâ, carebo. Tu, quæso, festina ad nos venire.

(27.) CICERO ATTICO S.

Ex tuis literis, et ex re ipsâ, nos funditus perîsse video. Te oro, ut, quibus in rebus mei tui indigebunt, nostris miseriis ne desis. Ego te, ut scribis, cito videbo.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Hoc libro quatuor annorum epistolæ continentur. Tres primæ, P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote; quinque consequentes, Cn. Lentulo Marcellino, L. Philippo; post has, totidem Cn. Pompeio Magno II, M. Crasso; reliquæ, usque ad finem, Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo, consulibus, scriptæ sunt. Necesse est autem aut eas unâ fuisse, aut non plures ab eo, qui epistolas congessit, inventas. Primæ igitur reditum Ciceronis continent; qui fuit pridie Nonas Septembres, duodevigesimo mense post ejus fugam. Quomodo area domûs illius, pontificum sententiis, liberata fuerit; domus ac villa publicâ pecuniâ restitutæ: et, cum in reditu ejus summa annonæ caritas esset, senatûs-consultum in sententiam illius factum est, quo Cn. Pompeio rei frumentariæ per quinquennium cura dabatur, cum eodem imperio, quod is bello piratico habuisset: item,

ut T. Annius Milo sæpe cum Clodio, ædilitatis candidato, manu armisque dimicaverit, ne ejus comitia haberentur. Hæc in tribus primis epistolis. In proximis, quæ Cn. Lentulo Marcellino et L. Philippo Coss. scriptæ sunt, nihil est historiâ dignum, nisi de Domitii repulsâ in petitione consulatûs: qui etiam foro per vim pulsus sit; servo illius, qui lucernam præferebat, interfecto. Creati vero sunt ex interregno, et per vim, Cn. Pompeius II, M. Crassus II: quorum anno scriptæ literæ reditum Ptolemæi in regnum strictim attingunt; turpemque Crassi in provinciam Syriam profectionem, dirarum obnuntiatione neglectâ. Porro autem literæ quarti anni, Ap. Claudio videlicet et L. Domitio Coss. candidatorum ambitum et contentionem habent; quæ tanta fuit, ut M. Messala et Cn. Domitius, ex interregno, septimo hujus anni mense consules declarati vix denique fuerint: idque Q. Pompeio Rufo tribuno pl. qui intercessionibus comitia tollebat, in carcerem conjecto ex senatûs-consulto; cæterisque, si quis impedire conaretur, deterritis. Continent etiam A. Gabinii reditum, nocturnumque in Urbem ingressum; omnium hominum odium adversus illum; accusationem de majestate, quod, contra senatûs populique judicium, Ptolemæum in regnum reduxisset; et quædam alia, sed pleraque privata atque domestica. Inter proxime superioris libri epistolas, atque hujus, menses octo fluxerunt: nimirum ex Calendis Jan. ad Nonas Sept.

(1.) CICERO ATTICO S.

Cum primum Romam veni, fuitque, cui recte ad te literas darem, nihil prius faciendum mihi putavi, quam ut tibi absenti de reditu nostro gratularer. Cognôram enim (ut vere scribam) te, in consiliis

mihi dandis, nec fortiorem nec prudentiorem quam me ipsum, nec etiam, pro præteritâ meâ in te observantiâ, nimium in custodiâ salutis meæ diligentem; eumdemque te (qui, primis temporibus, erroris nostri, aut potius furoris, particeps, et falsi timoris socius, fuisses) acerbissime discidium nostrum tulisse; plurimumque operæ, studii, diligentiæ, laboris, ad conficiendum reditum meum, contulisse.

Itaque hoc tibi vere affirmo, in maximâ lætitiâ, et exoptatissimâ gratulatione, unum, ad cumulandum gaudium, conspectum, aut potius complexum, mihi tuum defuisse; quem semel nactus, nunquam dimisero: ac, nisi etiam prætermissos fructus tuæ suavitatis [præteriti temporis] omnes exegero, profecto hac restitutione fortunæ me ipse non satis dignum judicabo.

Nos adhuc (in nostro statu quod difficillime recuperari posse arbitrati sumus) splendorem nostrum illum forensem, et in senatu auctoritatem, et apud viros bonos gratiam, magis quam optâramus, consecuti sumus. In re autem familiari, (quæ quemadmodum fracta, dissipata, direpta sit, non ignoras) valde laboramus; tuarumque, non tam facultatum (quas ego nostras esse judico), quam consiliorum, ad colligendas et constituendas reliquias nostras, indigemus.

Nunc, etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror, aut etiam nuntiis ac rumore perlata; tamen ea scribam brevi, quæ te puto potissimum ex meis literis velle cognoscere.

Pridie Nonas Sextiles, Dyrrhachio sum profectus, ipso illo die, quo lex est lata de nobis. Brundisium veni Nonis Sextilibus. Ibi mihi Tulliola mea fuit præsto, natali suo ipso die, qui casu idem natalis erat et Brundisinæ coloniæ, et tuæ vicinæ Salutis: quæ res, animadversa a multitudine, summâ Brundisinorum gratulatione celebrata est.

Ante diem VI Id. Sextiles, cognovi, cum Brun-

disii essem, literis Quinti fratris, mirifico studio omnium ætatum atque ordinum, incredibili concursu Italiæ, legem comitiis centuriatis esse perlatam.

Inde a Brundisinis honestissimis ornatus, iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint. Ad Urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, præter eos inimicos, quibus id ipsum non liceret aut dissimulare aut negare.

Cum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infimâ plebe completi erant: a quâ plausu maximo cum esset mihi gratulatio significata; similis et frequentia et plausus me usque ad Capitolium celebravit: in foroque, et in ipso Capitolio, miranda multitudo fuit: postridie in senatu, qui fuit dies Non. Septemb. senatui gratias egimus.

Eo biduo cum esset annonæ summa caritas, et homines ad theatrum primo, deinde ad senatum, concurrissent, impulsu Clodii; meâ operâ frumenti inopiam esse clamarent; cum per eos dies senatus de annonâ haberetur, et ad ejus procurationem, sermone non solum plebis, verum etiam bonorum, Pompeius vocaretur, idque ipse cuperet; multitudoque a me nominatim, ut id decernerem, postularet; feci, et accurate sententiam dixi; cum abessent consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere, præter Messalam et Afranium.

Factum est senatûs-consultum in meam sententiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem susciperet, lexque ferretur: quo senatûs-consulto recitato, cum continuo populus (more hoc insulso et novo) plausum, meo nomine recitando, dedisset; habui concionem: omnes magistratus præsentes, præter unum prætorem et duos tribunos plebis, dederunt.

Postridie senatus frequens, et omnes consulares, nihil Pompeio postulanti negârunt. Ille legatos quindecim cum postularet, me principem nominavit; et

ad omnia me alterum se fore dixit. Legem consules conscripserunt, quâ Pompeio, per quinquennium, omnis potestas rei frumentariæ toto orbe terrarum daretur: alteram Messius, qui omnis pecuniæ dat potestatem, et adjungit classem et exercitum, et majus imperium in provinciis, quam sit eorum qui eas obtineant.

Illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, hæc Messii non ferenda. Pompeius illam velle se dicit, familiares hanc. Consulares, duce Favonio, fremunt; nos tacemus; et eo magis, quod de domo nostrâ nihil adhuc pontifices responderunt: qui si sustulerint religionem, aream præclaram habebimus; superficiem consules ex senatûs-consulto æstimabunt: sin aliter, demolientur; suo nomine locabunt; rem totam æstimabunt.

Ita sunt res nostræ; ut in secundis, fluxæ; ut in adversis, bonæ. In re familiari valde sumus (ut scis) perturbati. Præterea sunt quædam domestica, quæ literis non committo. Quintum fratrem, insigni pietate, virtute, fide præditum, sic amo, ut debeo. Te exspecto; et oro, ut matures venire; eoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas. Alterius vitæ quoddam initium ordimur. Jam quidam, qui nos absentes defenderunt, incipiunt præsentibus occulte irasci, aperte invidere. Vehementer te requirimus.

(2.) CICERO ATTICO S.

Si forte rarius tibi a me, quam a cæteris, literæ redduntur; peto a te, ut id non modo negligentiæ meæ, sed ne occupationi quidem tribuas; quæ etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri et officii mei. Nam, ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus, esse, cui darem literas. Itaque has alteras dedi. Prioribus

tibi declaravi, adventus noster qualis fuisset, et quis esset status, atque omnes res nostræ quemadmodum essent, ut in secundis, fluxæ, ut in adversis, bonæ.

Post illas datas literas, secuta est summa contentio de domo. Diximus apud pontifices pridie Cal. Octobres. Acta res est accurate a nobis: et, si unquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam, si nunquam alias fuimus, tum profecto dolor et magnitudo vim quamdam nobis dicendi dedit. Itaque oratio juventuti nostræ deberi non potest; quam tibi, etiamsi non desideras, tamen mittam cito.

Cum pontifices decrêssent, ita, "Si neque populi jussu, neque plebis scitu, is qui se dedicâsse diceret, nominatim ei rei præfectus esset, neque populi jussu, aut plebis scitu id facere jussus esset; videri, posse sine religione eam partem areæ mî restitui;" mihi facta statim est gratulatio. Nemo enim dubitabat, quin domus nobis esset adjudicata. Tum subito ille in concionem adscendit, quam Appius ei dedit. Nuntiat jam populo, pontifices secundum se decrevisse; me autem vi conari in possessionem venire. Hortatur, ut se et Appium sequantur, et suam Libertatem ut defendant.

Hîc cum etiam illi infimi partim admirarentur, partim irriderent, hominis amentiam; ego statueram illuc non accedere, nisi cum consules, ex senatûs-consulto, porticum Catuli restituendam locâssent.

Cal. Octob. habetur senatus frequens. Adhibentur omnes pontifices qui erant senatores; a quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus, quæsivit, quid essent in decernendo secuti. Tum M. Lucullus, de omnium collegarum sententiâ, respondit, religionis judices pontifices fuisse, legis senatum: se et collegas suos de religione statuisse, in senatu de lege statuturos. Quisque horum, loco sententiam rogatus, multa secundum causam nostram disputavit.

Cum ad Clodium ventum est, cupiit diem consu-

mere; neque ei finis est factus: sed tamen, cum horas tres fere dixisset, odio et strepitu senatûs coactus est aliquando perorare. Cum fieret senatûs-consultum in sententiam Marcellini; omnibus præter unum assentientibus, Serranus intercessit.

De intercessione statim ambo consules referre cœperunt. Cum sententiæ gravissimæ dicerentur: "senatui placere, mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi; si quæ vis esset facta, senatum existimaturum, ejus operâ factum esse, qui senatûs-consulto intercessisset;" Serranus pertimuit; et Cornicinus ad suam veterem fabulam rediit: abjectâ togâ, se ad generi pedes abjecit. Ille noctem sibi postulavit: non concedebant: reminiscebantur enim Cal. Januar. Vix tamen de meâ voluntate concessum est.

Postridie senatûs-consultum factum est id, quod ad te misi. Deinde consules porticum Catuli restituendam locârunt. Illam porticum redemtores statim sunt demoliti, libentissimis omnibus. Nobis superficiem ædium consules de consilii sententiâ æstimârunt HS vicies; cætera valde illiberaliter: Tusculanam villam quingentis millibus; Formianum HS ducentis quinquaginta millibus: quæ æstimatio non modo vehementer ab optimo quoque, sed etiam a plebe, reprehenditur.

Dices, Quid igitur causæ fuit? Dicunt illi quidem, pudorem meum; quod neque negârim, neque vehementius postulârim: sed non est id: nam hoc quidem etiam profuisset. Verum iidem, mi T. Pomponi, iidem (inquam) illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci. Sed, ut spero, jam renascuntur. Tu modo ad nos veni; quod vereor ne tardius, interventu Varronis tui nostrique, facias.

Quoniam, acta quæ sint, habes, de reliquâ nostrâ cogitatione cognosce. Ego me a Pompeio legari ita sum passus, ut nullâ re impedirer, quin, si vellem,

mihi esset integrum, aut, si comitia censorum proximi consules haberent, petere [posse], aut votivam legationem sumsisse prope omnium fanorum, lucorum: sic enim nostræ rationes postulabant. Sed volui meam potestatem esse, vel petendi, vel ineunte æstate exeundi; et, interea me esse in oculis civium, de me optime meritorum, non alienum putavi.

Ac forensium quidem rerum hæc nostra consilia sunt: domesticarum autem valde impedita. Domus ædificatur: scis, quo sumtu, quâ molestiâ, reficiatur Formianum; quod ego nec relinquere possum, nec videre. Tusculanum proscripsi: suburbano non facile careo. Amicorum benignitas exhausta est in eâ re, quæ nihil habuit præter dedecus (quod sensisti tu absens); quorum studiis ego ét copiis (si esset per meos defensores licitum) facile essem omnia consecutus: quo in genere nunc vehementer laboratur. Cætera, quæ me sollicitant, μυστικωτερα sunt. Amamur a fratre, et a filio. Te exspectamus.

(3.) CICERO ATTICO S.

Avere te certo scio, cum scire quid hîc agatur, tum mea a me scire; non quo certiora sint ea quæ in oculis omnium geruntur, si a me scribantur, quam cum ab aliis aut scribuntur tibi, aut nuntiantur; verum ut perspicias ex meis literis, quo animo ea feram, quæ geruntur; et qui sit hoc tempore aut mentis meæ sensus, aut omnino vitæ status.

Armatis hominibus, ante diem tertium Nonas Novembres, expulsi sunt fabri de areâ nostrâ; disturbata porticus Catuli, quæ, ex senatûs-consulto, consulum locatione reficiebatur, et ad tectum pæne pervenerat. Quinti fratris domus primo fracta conjectu lapidum ex areâ nostrâ, deinde inflammata jussu Clodii, inspectante Urbe, conjectis ignibus,

magnâ querelâ et gemitu, non dicam bonorum, qui nescio an ulli sint, sed plane hominum omnium.

Ille vehemens ruere; post hunc furorem, nihil nisi cædem inimicorum cogitare; vicatim ambire; servis aperte spem libertatis ostendere. Etenim antea, cum judicium nolebat, habebat ille quidem difficilem manifestamque causam, sed tamen causam: poterat inficiari; poterat in alios derivare; poterat etiam aliquid jure factum defendere.

Post has ruinas, incendia, rapinas, desertus a suis, vix jam Decimum designatorem, vix Gellium, retinet: servorum consiliis utitur: videt, si omnes, quos vult, palam occiderit, nihilo suam causam difficiliorem, quam adhuc sit, in judicio futuram. Itaque, ante diem tertium Idus Novembres, cum Sacrâ viâ descenderem, insecutus est me cum suis. Clamor, lapides, fustes, gladii, hæc improvisa omnia. Discessimus in vestibulum Tertii Damionis. Qui erant mecum, facile operas aditu prohibuerunt. Ipse occidi potuit: sed ego diætâ curari incipio: chirurgiæ tædet.

Ille omnium vocibus cum se non ad judicium, sed ad supplicium præsens, trudi videret, omnes Catilinas, Acidinos, postea reddidit. Nam Milonis domum, eam, quæ in Germalo, pridie Idus Novemb. expugnare et incendere ita conatus est, ut palam hora V cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus, adduxerit. Ipse domum P. Sullæ pro castris sibi ad eam impugnationem sumserat. Tum ex Annianâ Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acres; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos: ipsum cupivit; sed ille in interiora ædium.

Sulla se in senatu postridie Idus; domi Clodius. Egregius Marcellinus; omnes acres. Metellus calumniâ dicendi tempus exemit, adjuvante Oppio; etiam (hercule) familiari tuo, de cujus constantiâ et virtute tuæ verissimæ literæ. Sextius furere: ille

postea, si comitia sua non fierent, Urbi minari. Propositâ Marcellini sententiâ (quam ille de scripto ita dixerat, ut totam nostram causam areæ, incendiorum, periculi mei, judicio complecteretur, eaque omnia comitiis anteferret), proscripsit, se per omnes dies comitiales de cœlo servaturum. Conciones turbulentæ Metelli, temerariæ Appii, furiosissimæ Publii. Hæc tamen summa: nisi Milo in Campum obnuntiâsset, comitia futura.

Ante diem XII Cal. Decemb. Milo mediâ nocte cum magnâ manu in Campum venit. Clodius, cum haberet fugitivorum delectas copias, in Campum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem, mirificâ hominum lætitiâ, summâ cum gloriâ. Contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemtus furor. Metellus tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuntietur: nihil esse, quod in Campum nocte veniretur: se horâ primâ in comitio fore.

Itaque, ante diem XI Cal. in comitium Milo de nocte venit. Metellus cum primâ luce furtim in Campum itineribus prope deviis currebat: assequitur inter lucos hominem Milo; obnuntiat. Ille se recepit, magno et turpi Q. Flacci convicio. Ante diem X Cal. nundinæ: concio biduo nulla.

Ante diem VIII Cal. hæc ego scribebam, horâ noctis nonâ. Milo Campum jam tenebat. Marcellus candidatus ita stertebat, ut ego vicinus audirem. Clodii vestibulum vacuum sane mihi nuntiabatur: pauci pannosi, sine laternâ.

Meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari quantum in illo heroë esset animi, quantum etiam consilii. Miranda virtus est. Nova quædam divina mitto: sed hæc summa est: comitia fore non arbitror. Reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone puto: si se inter viam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video. Non dubitat facere; præ se fert; casum illum nostrum non extimescit: nun-

quam enim cujusquam invidi et perfidi consilio est usus, nec inerti nobili crediturus.

Nos animo duntaxat vigemus, etiam magis, quam cum florebamus: re familiari comminuti sumus. Quinti fratris tamen liberalitati, pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus esset, illo recusante, subsidiis amicorum respondemus. Quid consilii de omni nostro statu capiamus, te absente, nescimus. Quare appropera.

(4.) CICERO ATTICO S.

Perjucundus mihi Cincius fuit ante diem tertium Calend. Februarias, ante lucem. Dixit enim mihi, te esse in Italiâ, seseque ad te pueros mittere: quos sine meis literis ire nolui; non quo haberem, quod tibi, præsertim jam prope præsenti, scriberem; sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum exspectatissimumque esse. Quare, advola ad nos, eo animo, ut nos ames, te amari scias. Cætera coram agemus: hæc properantes scripsimus.

Quo die venies, utique cum tuis apud me sis. Perbelle feceris, si ad nos veneris. Offendes designationem Tyrannionis mirificam librorum meorum: quorum reliquiæ multo meliores sunt, quam putâram. Etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cætera administris: iisque imperes, ut sumant membranulam, ex quâ indices fiant, quos vos Græci (ut opinor) σuλλαβους appellatis. Sed hæc, si tibi erit commodum. Ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhærescere, et Piliam adducere: ita enim et æquum est, et cupit Tullia.

Medius fidius, næ tu emisti locum præclarum: gladiatores audio pugnare mirifice: si locare voluisses, duobus his muneribus liberâsses. Sed hæc

posterius. Tu fac venias: et de librariis, si me amas, diligenter.

(5.) CICERO ATTICO S.

Ai'n' tu? an me existimas ab ullo malle mea legi probarique, quam a te? Cur igitur cuiquam misi prius? Urgebar ab eo ad quem misi, et non habebam exemplar. Quid? etiam (dudum enim circumrodo, quod devorandum est) subturpicula mihi videbatur esse παλινῳδια. Sed valeant recta, vera, honesta consilia. Non est credibile, quæ sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse, et ut essent, si quidquam haberent fidei. Senseram, nôram, inductus, relictus, projectus ab iis; tamen hoc erat in animo, ut cum iis in re publicâ consentirem. Iidem erant, qui fuerant. Vix aliquando, te auctore, resipivi.

Dices, ea te monuisse, suasisse, quæ facerem; non etiam ut scriberem. Ego (mehercule) mihi necessitatem volui imponere hujus novæ conjunctionis; ne quâ mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, cum misereri mei debent, non desinunt invidere. Sed tamen modici fuimus ὑποθεσει, ut scripsi. Erimus uberiores, si et ille libenter accipiet, et hi subringentur; qui villam me moleste ferunt habere, quæ Catuli fuerat; a Vettio emisse non cogitant; qui domum negant oportuisse me ædificare; vendere aiunt oportuisse. Sed quid ad hoc? Si quibus sententiis dixi, quod et ipsi probarent, lætati sunt tamen, me contra Pompeii voluntatem dixisse. [Finis:] sed, quoniam, qui nihil possunt, ii me nolunt amare; demus operam, ut, ab iis qui possunt, diligamur.

Dices: vellem jampridem. Scio te voluisse, et me asinum germanum fuisse. Sed jam tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis nullo modo possum.

Domum meam quod crebro invisis, est mihi valde

gratum. Viaticum Crassipes præripit. Tu, de viâ, rectâ in hortos: videtur commodius: ad te postridie scilicet: quid enim tuâ? sed viderimus. Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione et [sittybis.] Eos, velim, laudes.

(6.) CICERO ATTICO S.

De Lentulo scilicet sic fero, ut debeo. Virum bonum, et magnum hominem, et, in summâ magnitudine animi, multâ humanitate temperatum, perdidimus; nosque malo solatio, sed nonnullo tamen, consolamur, quod ipsius vicem minime dolemus, non ut Saufeius et vestri; immo (hercule) quia sic amabat patriam, ut mihi aliquo Deorum beneficio videatur ex ejus incendio esse ereptus. Nam quid fœdius nostrâ vitâ? præcipue meâ? nam tu quidem, etsi es naturâ πολιτικος, tamen nullam habes propriam servitutem: communi frueris nomine. Ego vero (qui, si loquor de re publicâ quod oportet, insanus; si, quod opus est, servus, existimor; si taceo, oppressus et captus) quo dolore esse debeo? quo sum scilicet, hoc etiam acriore, quod ne dolere quidem possum, ut non ingratus videar.

Quid, si cessare libeat, et in otii portum confugere? Nequidquam: immo etiam in bellum et in castra. Ergo erimus οπαδοι, qui ταγοι esse noluimus? Sic faciendum est: tibi enim ipsi (cui utinam semper paruissem!) sic video placere.

Reliquum est, Σπαρταν ελαχες· ταυταν κοσμει. Non (mehercule) possum; et Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. Verumtamen id ipsum mecum in his locis commentor, ut ista improbem; idque tu, cum unâ erimus, confirmabis.

A te literas crebro ad me scribi video; sed omnes uno tempore accepi: quæ res etiam auxit dolorem meum. Casu enim trinas ante legeram, quibus, me-

liuscule Lentulo esse, scriptum erat: ecce quartæ fulmen. Sed ille, ut scripsi, non miser; nos vero ferrei.

Quod me admones, ut scribam illa Hortensiana; in alia incidi, non immemor istius mandati tui. Sed (mehercule) incipiendo refugi; ne, qui videar stulte illius amici intemperiem non tulisse, rursus stulte injuriam illius faciam illustrem, si quid scripsero; et simul, ne βαθυτης mea, quæ in agendo apparuit, in scribendo sit oculatior, et aliquid satisfactio levitatis habere videatur. Sed viderimus: tu modo quam sæpissime ad me aliquid.

Epistolam, Lucceio nunc quam misi (quâ, meas res ut scribat, rogo), fac ut ab eo sumas: valde bella est: eumque, ut approperet, adhorteris: et, quod mihi se ita facturum rescripsit, agas gratias.

Domum nostram, quoad poteris, invisas. Vestorio aliquid significes; valde enim est in me liberalis.

(7.) CICERO ATTICO S.

Nihil ευκαιροτερον epistolâ tuâ, quæ me, sollicitum de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit. Venerat horis duabus ante Chærippus: mera monstra nuntiârat. De Apollonio quod scribis; qui illi Dii irati, homini Græco! qui conturbare quidem putat sibi licere; quod equitibus Romanis: nam Terentius suo jure. De Metello, ουχ ὁσιη φθιμενοισιν. Sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, qui quidem ...... tibi nummi meo periculo sint: quid enim vereris, quemcumque hæredem fecit? nisi Publium fecit. Verum fecit non improbe; quamquam fuit ipse. Quare in hoc thecam nummariam non retexeris: in aliis eris cautior.

Mea mandata de domo curabis: præsidia locabis: Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis de Laterio. Quid quæris? equidem dolui:

ὁ δ'ουκ εμπαζετο μυθων. Quod superest, etiam puerum Ciceronem curabis et amabis, ut facis.

(8.) CICERO ATTICO S.

Multa me in epistolâ tuâ delectârunt, sed nihil magis, quam patina tyrotarichi. Nam, de rauduscul quod scribis, μηπω μεγαν ειπῃς, πριν τελευτησαντ' ιδῃς. Ædificati tibi in agris nihil reperio. In oppido est quiddam, de quo est dubium, sitne venale, ac proximum quidem nostris ædibus. Hoc scito, Antium esse Romæ, ut Corcyræ Buthrotum illud tuum: nihil quietius, nihil alsius, nihil amœnius. Ειη μισητος φιλος οικος.

Postea vero quam Tyrannio mihi libros disposuit, mens addita videtur meis ædibus: quâ quidem in re mirifica opera Dionysii et Menophili tui fuit. Nihil venustius, quam illa tua pegmata, postquam [sittybis] libros illustrârunt. Valde, ut scribas ad me, velim, de gladiatoribus; sed ita, bene si rem gerunt: non quæro, male si se gessêre.

Apenas vix discesserat; cum epistola. Quid ais? putasne fore, ut legem non ferat? Dic, oro te, clarius: vix enim mihi exaudîsse videor. Verum statim fac ut sciam, si modo tibi est commodum. Ludis quidem quoniam dies est additus, eo etiam melius hîc eum diem cum Dionysio conteremus. De Trebonio prorsus tibi assentior. De Domitio,

> Συκῳ, μα την Δημητρα, συκον ουδε ἑν
> Οὑτως ὁμοιον γεγονεν,

quam est ista περιστασις nostræ; vel quod ab iisdem, vel quod præter opinionem, vel quod viri boni nusquam. Unum dissimile, quod huic merito: nam de ipso casu nescio, an illud melius. Quid enim hoc miserius, quam eum, qui tot annos, quot habet, designatus consul fuerit, fieri consulem non posse? præ-

sertim cum aut solus, aut certe non plus quam cum altero, petat. Si vero id est, (quod nescio an sit) ut non minus longas jam in codicillorum fastis futurorum consulum paginulas habeat, quam factorum; quid illo miserius, nisi respublica? in quâ ne speratur quidem melius quidquam.

De Nattâ, ex tuis primum scivi literis: oderam hominem. De poëmate quod quæris; quid si cupiat effugere? quid? sinas? De Fabio Lusco quod eram exorsus; homo peramans semper nostri fuit, nec mî unquam odio. Satis enim acutus et permodestus, ac bonæ frugi. Eum, quia non videbam, abesse putabam: audivi ex Gavio hoc Firmano, Romæ esse hominem, et fuisse assiduum. Percussit animum. Dices, tantulane causa? Permulta ad me detulerat non dubia de Firmanis fratribus. Quid sit, quod se a me remôrit, si modo removit, ignoro.

De eo quod me mones, ut et πολιτικως me geram, et την εσω γραμμην teneam; ita faciam: sed opus est majore prudentiâ: quam a te, ut soleo, petam. Tu, velim, e Fabio, si quem habes aditum, odorere; et istum convivam tuum degustes; et ad me, de his rebus, et de omnibus, quotidie scribas. Ubi nihil erit, quod scribas, id ipsum scribito. Cura ut valeas.

(9.) CICERO ATTICO S.

Sane velim scire, num censum impediant tribuni diebus vitiandis (est enim hic rumor); totâque de censurâ, quid agant, quid cogitent. Nos hîc cum Pompeio fuimus. Multa mecum de re publicâ, sane sibi displicens, ut loquebatur (sic est enim in hoc homine dicendum), Syriam spernens, Hispaniam jactans: hîc quoque, ut loquebatur; et opinor, usquequâque, de hoc cum dicemus, sit hoc quasi και τοδε Φωκυλιδου: tibi etiam gratias agebat, quod signa componenda suscepisses: in nos vero suavissime (her-

cule) effusus. Venit etiam ad me in Cumanum a se. Nihil minus velle mihi visus est, quam Messalam consulatum petere: de quo ipso si quid scis, velim scire.

Quod Lucceio scribis te nostram gloriam commendaturum, et ædificium nostrum quod crebro invisis, gratum. Quintus frater ad me scripsit, se, quoniam Ciceronem suavissimum secum haberet, ad te Nonis Maiis venturum. Ego me de Cumano movi ante diem V Cal. Maias: eo die Neapoli apud L. Pætum: ante diem IV Cal. Maias, iens in Pompeianum, bene mane hæc scripsi.

(10.) CICERO ATTICO S.

Puteolis magnus est rumor, Ptolemæum esse in regno. Si quid habes certius, velim scire. Ego hîc pascor bibliothecâ Fausti: fortasse tu putabas, his rebus Puteolanis et Lucrinensibus. Ne ista quidem desunt: sed (mehercule) a cæteris oblectationibus ut deseror et voluptatibus propter rempublicam; sic literis sustentor et recreor: maloque in illâ tuâ sedeculâ, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere, quam in istorum sellâ curuli; tecumque apud te ambulare, quam cum eo, quocum video esse ambulandum.

Sed de illâ ambulatione fors viderit, aut si qui est, qui curet Deus. Nostram ambulationem, et Laconicum, eaque, quæ Cyrea sint, velim, quod poteris, invisas; et urgeas Philotimum, [ut properet;] ut possim tibi aliquid in eo genere respondere.

Pompeius in Cumanum Parilibus venit: misit ad me statim, qui salutem nuntiaret. Ad eum postridie mane vadebam, cum hæc scripsi.

(11.) CICERO ATTICO S.

Delectârunt me epistolæ tuæ; quas accepi uno tempore duas ante diem II Calend. Perge reliqua: gestio scire ista omnia. Etiam illud cujusmodi sit, velim perspicias: potes a Demetrio. Dixit mihi Pompeius, Crassum a se in Albano exspectari ante diem IV Cal. Is cum venisset, Romam esse statim venturos, ut rationes cum publicanis putarent. Quæsivi, gladiatoribusne? Respondit, antequam inducerentur. Id cujusmodi sit, aut nunc, si scias, aut cum is Romam venerit, ad me mittas, velim.

Nos hîc voramus literas cum homine mirifico (ita, mehercule, sentio) Dionysio, qui te omnesque vos salutat. Ουδεν γλυκυτερον, η παντ' ειδεναι. Quare, ut homini curioso, ita perscribe ad me, quid primus dies, quid secundus, quid censores, quid Appius, quid illa populi Apuleia. Denique, etiam quid a te fiat, ad me velim scribas: non enim (ut vere loquamur) tam rebus novis, quam tuis literis, delector.

Ego mecum, præter Dionysium, duxi neminem: nec metuo tamen, ne mihi sermo desit: abs te, opere delector. Tu Lucceio nostrum librum dabis. Demetrii Magnetis tibi mitto; statim ut sit, qui a te mihi epistolam referat.

(12.) CICERO ATTICO S.

Egnatius Romæ est. Sed ego cum eo, de re Halimeti, vehementer Antii egi. Graviter se acturum cum Aquilio confirmavit. Videbis ergo hominem, si voles. Macroni vix videor præsto esse. Idibus enim auctionem Larini video, et biduum præterea. Id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoscas mihi, velim. Sed, si me diligis, postridie Calendas cœna apud me cum Piliâ. Prorsus id facies. Calendis cogito in hor-

tis Crassipedis, quasi in diversorio, cœnare. Facio fraudem senatûs-consulto. Inde domum cœnatus, ut sim mane præsto Miloni. Ibi te igitur videbo, et [promovebo.] Domus te nostra tota salutat.

(13.) CICERO ATTICO S.

Nos in Tusculanum venisse a. d. XVII Cal. Decemb. video te scire. Ibi Dionysius nobis præsto fuit. Romæ a. d. XIII Calend. volumus esse: quid dico, volumus? immo vero cogimur. Milonis nuptiæ: comitiorum nonnulla opinio est: [ergo, ut si rata.] Abfuisse me in altercationibus, quas in senatu factas audio, fero non moleste: nam aut defendissem, quod non placeret, aut defuissem, cui non oporteret. Sed (mehercule) velim, res istas, et præsentem statum reipublicæ, et quo animo consules ferant hunc σκυλμον, rescribas ad me, quantum potest; valde sum οξυπειvος: et, si quæris, omnia mihi sunt suspecta.

Crassum quidem nostrum minore dignitate aiunt profectum paludatum, quam olim æqualem ejus L. Paulum, iterum consulem. O hominem nequam! De libris oratoriis factum est a me diligenter. Diu multumque in manibus fuerunt; describas, licet. Illud etiam te rogo, την παρουσαν καταστασιν τυπωδως, ne istuc hospes veniam.

(14.) CICERO ATTICO S.

Vestorius noster me per literas fecit certiorem, te Româ (a. d. VI Idus Maias, putare) profectum esse tardius quam dixerat, quod minus valuisses. Si jam melius vales, vehementer gaudeo. Velim, domum ad te scribas, ut mihi tui libri pateant, non secus, ac si ipse adesses, cum cæteri, tum Varronis. Est enim

mihi utendum quibusdam rebus ex iis libris, ad eos quos in manibus habeo; quos, ut spero, tibi valde probabo.

Tu, velim, si quid forte novi habes, maxime a Quinto fratre, deinde a C. Cæsare, et si quid forte de comitiis, de re publicâ, (soles enim tu hæc festive odorari) scribas ad me: si nil habebis; tamen scribas aliquid. Nunquam enim mihi tua epistola aut intempestiva aut loquax visa est. Maxime autem rogo, rebus tuis totoque itinere ex sententiâ confecto, nos quamprimum revisas. Dionysium jube salvere. Cura ut valeas.

(15.) CICERO ATTICO S.

De Eutychide gratum; qui, vetere prænomine, novo nomine, Titus erit Cæcilius; ut est ex me et ex te junctus Dionysius, M. Pomponius. Valde (mehercule) mihi gratum, si Eutychides tuam erga me benevolentiam cognoscet; et suam illam in meo dolore συμπαθειαν neque tum mihi obscuram, neque post ingratam, fuisse.

Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse. Nunquam enim tu sine justissimâ causâ tam longe a tot tuis et hominibus et rebus carissimis abesse voluisses. Sed humanitatem tuam, amoremque in tuos, reditûs celeritas declarabit. Sed vereor, ne lepore te suo detineat diutius rhetor Clodius, et homo pereruditus (ut aiunt), et, nunc quidem deditus Græcis literis, Pituanius. Sed, si vis homo esse, recipe te ad nos, ad quod tempus confirmâsti. Cum illis tamen, cum salvi venerint, Romæ vivere licebit.

Avere te scribis accipere aliquid a me literarum; dedi, ac multis quidem de rebus, ἡμερολεγδον perscripta omnia: sed, [ut conjicio,] quoniam mihi non videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror. Genus autem mearum, ad te quidem, literarum ejus-

modi fere est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de quo exploratum sit, tibi eum redditurum. Nunc Romanas res accipe.

A. d. III Nonas Quintiles, Sufenas et Cato absoluti; Procilius condemnatus. Ex quo intellectum est, τρισαρειοπαγιτας ambitum, comitia, interregnum, majestatem, totam denique rempublicam, flocci non facere. Debemus patrem-familiâs domi suæ occidere nolle; neque tamen id ipsum abunde: nam absolverunt XXII, condemnârunt XXVIII. Publius sane, diserto epilogo criminans, mentes judicum moverat. Hortalus in eâ causâ fuit, cujusmodi solet. Nos verbum nullum: verita est enim pusilla, quæ nunc laborat, ne [animi in Publio offenderer.]

His rebus actis, Reatini me ad sua Τεμπη duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud consulem et decem legatos; quod lacus Velinus, a M' Curio emissus, interciso monte, in Narem defluit: ex quo est illa siccata, et humida tamen modice, Rosea. Vixi cum Axio: quin etiam me ad Septem Aquas duxit.

Redii Romam Fonteii causâ, a. d. VII Idus Quintiles. Veni in spectaculum; primum, magno et æquabili plausu, (sed hoc ne curâris; ego ineptus, qui scripserim); deinde, Antiphonti operam. Is erat ante manumissus, quam productus. Ne diutius pendeas, palmam tulit. Sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam ...... Verum hæc tu tecum habeto. In Andromachâ tamen major fuit, quam Astyanax: in cæteris parem habuit neminem. Quæris nunc de Arbusculâ: valde placuit. Ludi magnifici et grati. Venatio in aliud tempus dilata.

Sequere nunc me in Campum. Ardet ambitus; σημα δε τοι ερεω: fœnus ex triente, Idibus Quintilibus, factum erat bessibus. Dices, istuc quidem non moleste fero. O virum! O civem! Memmium Cæsaris omnes opes confirmant. Cum eo Domitium consules junxerunt; quâ pactione, epistolæ commit-

tere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro studet: sed, utrum fronte, an mente, dubitatur. Ἐξοχὴ in nullo est: pecunia omnium dignitatem exæquat. Messala languet; non quo aut animus desit, aut amici: sed coitio consulum, et Pompeius, obsunt. Ea comitia, puto fore, ut ducantur. Tribunicii candidati jurârunt se arbitrio Catonis petituros. Apud eum HS quingena deposuerunt; ut, qui a Catone damnatus esset, id perderet, et competitoribus tribueretur.

Hæc ego pridie scribebam, quam comitia fore putabantur. Sed ad te V Calendas Sextiles, si facta erunt, et tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam: quæ si, ut putantur, gratuita fuerint; plus unus Cato potuerit, quam omnes quidem judices.

Messius defendebatur a nobis, e legatione revocatus: nam eum Cæsari legârat Appius. Servilius edixit, ut adesset. Tribus habet Pomtinam, Velinam, Mæciam. Pugnatur acriter: agitur tamen satis. Deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum. Parantur orationibus indices gloriosi. Fortasse accedent etiam consules designati; in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc judicio valde laborabit.

Ex Quinti fratris literis, suspicor jam eum esse in Britanniâ. Suspenso animo exspecto, quid agat. Illud quidem sumus adepti, quod multis et magnis indiciis possumus judicare, nos Cæsari et carissimos et jucundissimos esse.

Dionysium, velim, salvere jubeas; et eum roges et hortere, ut quamprimum veniat, ut possit Ciceronem meum, atque etiam me ipsum, erudire.

(16.) CICERO ATTICO S.

Occupationum mearum vel hoc signum erit, quod epistola librarii manu est. De epistolarum frequen-

tiâ te nihil accuso: sed pleræque tantummodo mihi nuntiabant, ubi esses, quod erant abs te; vel etiam significabant recte esse: quo in genere maxime delectârunt duæ, fere eodem tempore abs te Bruto datæ. Scire enim volebam, te commode navigâsse. Sed hæc epistolarum frequentia non tam ubertate suâ, quam celeritate, delectavit. Illa fuit gravis, et plena rerum, quam mihi M. Paccius, hospes tuus, reddidit. Ad eam rescribam igitur, et hoc quidem primum. Paccio re et verbis ostendi, quid tua commendatio ponderis haberet. Itaque in intimis est meis, cum antea notus non fuisset. Nunc pergam ad cætera.

Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo erit locus. Sed nôsti genus dialogorum meorum; ut in oratoriis, quos tu in cœlum fers, non mentio potuit fieri cujusquam ab iis qui disputant, nisi ejus qui illis notus aut auditus esset. Hanc ego de Republicâ, quam institui disputationem, in Africani personam, et Phili, et Lælii, et Manilii, contuli. Adjunxi adolescentes, Q. Tuberonem, P. Rutilium, duo Lælii generos, Scævolam et Fannium. Itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor procemiis, (ut Αριστοτελης in iis quos εξωτερικους vocat) aliquid efficere, ut non sine causâ istum appellarem; id quod intelligo tibi placere. Utinam modo conata efficere possim! rem enim (quod te non fugit) magnam complexus sum, et gravem, et plurimi otii, quo ego maxime egeo.

Quod, in iis libris quos laudas, personam desideras Scævolæ; non eam temere dimovi: sed feci idem, quod in Πολιτεια Deus ille noster Plato. Cum in Piræeum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem et festivum senem; quoad primus ille sermo haberetur, adest in disputando senex: deinde, cum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere; neque postea revertitur. Credo Platonem vix putâsse satis consonum

fore, si hominem id ætatis in tam longo sermone diutius retinuisset. Multo ego satius hoc mihi cavendum putavi in Scævolâ; qui et ætate et valetudine erat eâ, quâ esse meministi; et iis honoribus, ut vix satis decorum videretur, eum plures dies esse in Crassi Tusculano. Et erat primi libri sermo non alienus Scævolæ studiis: reliqui libri τεχνολογίαν habent, ut scis. Huic joculatorem senem illum (ut nôras) interesse sane nolui.

De re filiæ quod scribis, erit mihi curæ: etenim est luculenta res, Aureliani (ut scribis) indiciis: et in eo me etiam Tulliæ meæ venditabo.

Vestorio non desum: gratum enim tibi id esse intelligo: et, ut ille intelligat, curo. Sed scis, qui? cum habeat [duo] faciles, nihil difficilius.

Nunc ad ea quæ quæris de C. Catone. Lege Juniâ et Liciniâ scis absolutum: Fufiâ ego tibi nuntio absolutum iri: neque patronis suis tam libentibus, quam accusatoribus. Is tamen, et mecum et cum Milone, in gratiam rediit.

Drusus reus est factus a Lucretio, judicibus rejiciendis a. d. V Non. Quint. De Procilio rumores non boni: sed judicia nôsti. Hirrus cum Domitio in gratiâ est. Senatûs-consultum, quod hîc consules de provinciis fecerunt, "Quicumque posthac," non mihi * * ut qui jam intelligebamus enuntiationem illam Memmii valde Cæsari displicere. Messala noster, et ejus competitor Domitius, liberalis in populo valde fuit. Nihil gratius. Certi erant consules. At senatus decrevit, ut tacitum judicium ante comitia fieret. Ab iis consiliis, quæ erant omnibus sortita in singulos candidatos, magnus timor candidatorum. Sed quidam judices, in his Opimius Veien. Tro. Antius, tribunos plebis appellârunt, ne injussu populi judicarent. Res cedit. Comitia dilata ex senatûs-consulto, dum lex de tacito judicio ferretur.

Venit legi dies: Terentius intercessit. Consules, qui illud levi brachio egissent, rem ad senatum detu-

lerunt. Hîc Abdera, non tacente me. Dices, Tamen tu non quiescis? Ignosce: vix possum: verumtamen quid tam ridiculum? Senatus decreverat, ne prius comitia haberentur, quam lex lata esset: si qui intercessisset, res integra referretur. Cœpta ferri leviter: intercessum non invitis; res ad senatum: de eâ re ita censuerunt, comitia primo quoque tempore haberi, esse e re. Scaurus, qui erat paucis diebus illis absolutus, cum ego partem ejus ornatissime defendissem, obnuntiationibus per Scævolam interpositis, singulis diebus usque ad pridie Cal. Octobres (quo ego hæc die scripsi) sublatis, populo tributim domi suæ satisfecerat. Sed tamen, etsi uberior liberalitas hujus, gratior esse videbatur eorum qui occupârant.

Cuperem vultum videre tuum, cum hæc legeres: nam profecto [rem habes nullam,] hæc negotia multarum nundinarum fore. Sed senatus hodie fuerat futurus, id est, Cal. Octobribus: jam enim luciscit. Ibi loquetur, præter Antium et Favonium, libere nemo: nam Cato ægrotat: de me nihil timueris: sed tamen promitto nihil.

Quid, quæris, aliud? Judicia, credo. Drusus, Scaurus, non fecisse videbantur. Tres candidati fore rei putabantur, Domitius a Memmio, Messala a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Triario, aut a L. Cæsare. Quid poteris, inquies, pro iis dicere? Ne vivam, si scio. In illis quidem tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio. Nunc, ut opinionem habeas rerum, ferendum est. Quæris, ego me ut gesserim? Constanter et libere. Quid ille? inquies: ut ferebat? Humaniter; meæque dignitatis, quoad mihi satisfactum esset, habendam sibi rationem putabat. Quo modo ergo absolutus? Omnino γοργεια γυμνα. Accusatorum incredibilis infantia, id est, L. Lentuli, L. F. quem fremunt omnes prævaricatum; deinde Pompeii mira contentio; judicum sordes. Attamen XXXII condemnârunt, XXXVIII absolverunt. Ju-

dicia reliqua impendent: nondum est plane expeditus.

Dices, Tu ergo hæc quo modo fers? Belle (mehercule), et in eo me valde amo. Amisimus, mi Pomponi, omnem, non modo succum ac sanguinem, sed etiam colorem et speciem pristinam, civitatis. Nulla est respublica, quæ delectet, in quâ acquiescam. Idne igitur, inquies, facile fers? Id ipsum: recordor enim, quam bella paulisper, nobis gubernantibus, civitas fuerit; quæ mihi gratia relata sit. Nullus dolor me angit, unum omnia posse: dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt: multa mihi dant solatia: nec tamen ego de meo statu demigro: quæque vita maxime est ad naturam, ad eam me refero, et literas et studia nostra: dicendi laborem delectatione oratoriâ consolor. Domus me et rura nostra delectant. Non recordor, unde ceciderim, sed unde surrexerim. Fratrem mecum et te si habebo, per me ista pedibus trahantur. Vobis εμφιλοσοφησαι possum. Locus ille animi nostri, stomachus ubi habitabat olim, concalluit. Privata modo et domestica nos delectant. Miram securitatem videbis; cujus plurimæ (mehercule) partes sunt in tuo reditu: nemo enim in terris est mihi tam consentientibus sensibus. Sed accipe alia.

Res fluit ad interregnum; et est nonnullus odor dictaturæ: sermo quidem multus; qui etiam Gabinium apud timidos judices adjuvit. Candidati consulares omnes rei ambitûs. Accedit etiam Gabinius; quem P. Sulla, non dubitans quin foris esset, postulârat, contradicente et nihil obtinente Torquato. Sed omnes absolventur; nec posthac quisquam damnabitur, nisi qui hominem occiderit. Hoc tamen agitur severius: itaque judicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est: multi alii urbani ne respondent quidem. Quid aliud novi? et tamen. Absoluto Gabinio, stomachantes alii judices,

horâ post, Antiochum Gabinium, nescio quem e Sopolidis pictoribus, libertum [ac] accensum Gabinii, lege Papiâ condemnârunt. Itaque dixit statim reus P. lege majestatis; ου σ' οιδ' Αρης άμα Παφιη.

Pomtinus vult, a. d. IV Non. Novembres, triumphare. Huic obviam Cato et Servilius, prætores, aperte, et Q. Mucius tribunus: negant enim latum de imperio: et est latum (hercule) insulse. Sed erit cum Pomtino Appius consul. Cato tamen affirmat, se vivo illum non triumphare. Id ego puto (ut multa ejusdem) ad nihil recasurum. Appius, sine lege, suo sumtu, in Ciliciam cogitat. Paccianæ epistolæ respondi: cognosce cætera.

Ex fratris literis, incredibilia quædam de Cæsaris in me amore cognovi: eaque sunt ipsius Cæsaris uberrimis literis confirmata. Britannici belli exitus exspectatur. Constat enim, aditus insulæ esse munitos mirificis molibus. Etiam illud jam cognitum est, neque argenti scripulum esse ullum in illâ insulâ, neque ullam spem prædæ, nisi ex mancipiis; ex quibus nullos puto te literis aut musicis eruditos exspectare.

Paulus in medio foro basilicam jam pæne texuit iisdem antiquis columnis: illam autem, quam locavit, facit magnificentissimam. Quid quæris? nihil gratius illo monimento, nihil gloriosius. Itaque Cæsaris amici (me dico et Oppium; dirumparis licet) in monimentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus, et usque ad atrium Libertatis explicaremus, contemsimus sexcenties HS. Cum privatis non poterat transigi minore pecuniâ. Efficiemus rem gloriosissimam: nam, in Campo Martio, Septa tributis comitiis marmorea sumus et tecta facturi; eaque cingemus excelsâ porticu; ut mille passuum conficiatur: simul adjungetur huic operi Villa etiam Publica. Dices, quid mihi hoc monimentum proderit? Quid? celabo te res Roma-

nas? non enim te puto de lustro, quod jam desperatum est, aut de judiciis, quæ lege Coctiâ fiant, quærere.

Nunc te objurgari patere, si jure. Scribis enim in epistolâ quam C. Decimius mihi reddidit, Buthroto datam, in Asiam tibi eundum esse, te arbitrari. Mihi (mehercule) nihil videbatur esse, in quo tantulum interesset, utrum per procuratores ageres, an per te ipsum; ut abires toties et tam longe abesses. Sed hæc mallem, integrâ re, tecum egisse: profecto enim aliquid egissem. Nunc reprimam susceptam objurgationem: utinam valeat ad celeritatem reditûs tui! Ego ad te propterea minus sæpe scribo, quod certum non habeo, ubi sis, aut ubi futurus sis. Huic tamen nescio cui, quod videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse literas. Tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quæ tempora te exspectemus, facias me certiorem, velim; et de Eutychide quid egeris.

(17.) CICERO ATTICO S.

O exspectatas mihi tuas literas! o gratum adventum! o constantiam promissi, et fidem miram! o navigationem amandam! quam (mehercule) ego valde timebam, recordans superioris tuæ transmissionis δεῤῥεις. Sed, nisi fallor, citius te, quam scribis, videbo. Credo enim te putâsse tuas mulieres in Apuliâ esse: quod cum secus erit, quid te Apulia moretur? nam Vestorio dandi sunt dies, et ille Latinus Αττικισμος ex intervallo regustandus. Quin tu huc advolas, et invisis illius nostræ Reipublicæ germina? [Ne puta: vide, nummis ante comitia tributim uno loco divisis, palam inde absolutum Gabinium: detur esse valiturum.]

De Messalâ quod quæris; quid scribam, nescio: nunquam ego vidi tam pares candidatos. Messalæ

copias nôsti. Scaurum Triarius reum fecit. Si quæris, nulla est magnopere commota συμπαθεια: sed tamen habet ædilitas ejus memoriam non ingratam; et est pondus apud rusticos in patris memoriâ. Reliqui duo plebeii sic exæquantur, ut Domitius valeat amicis, adjuvetur tamen non gratissimo munere; Memmius Cæsaris commendetur militibus, Pompeii Galliâ nitatur: quibus si non valuerit, putant fore aliquem, qui comitia in adventum Cæsaris detrudat, Catone præsertim absoluto.

Ab Quinto fratre, et a Cæsare, accepi, a. d. IX Calend. Novembres, literas (confectâ Britanniâ, obsidibus acceptis, nullâ prædâ, imperatâ tamen pecuniâ) datas a litoribus Britanniæ, proximo a. d. VI Calend. Octob. Exercitum Britanniâ reportabant. Q. Pilius erat jam ad Cæsarem profectus. Tu, si aut amor in te est nostri ac tuorum, aut ulla veritas, aut si etiam sapis, ac frui tuis commodis cogitas, adventare et prope adesse jam debes. Non (mehercule) æquo animo te careo. Te autem, quid mirum, qui Dionysium tantopere desiderem? quem quidem abs te, cum dies venerit, et ego, et Cicero meus flagitabit. Abs te proximas literas habebam Epheso a. d. V Id. Sext. datas.

(18.) CICERO ATTICO S.

Puto te existimare, me nunc, oblitum consuetudinis et instituti mei, rarius ad te scribere, quam solebam; sed, cum loca et itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum, neque Athenas, neque in Asiam, neque cuiquam, nisi ad te ipsum proficiscenti, dedi literas. Neque enim sunt eæ epistolæ nostræ, quæ si perlatæ non sint, nihil ea res nos offensura sit; quæ tantum habent mysteriorum, ut eas ne librariis quidem fere committamus. Lepidum, quo excidat; consules flagrant infamiâ, quod C. Mem-

mius candidatus pactionem in senatu recitavit, quam ipse et suus competitor Domitius cum consulibus fecissent, uti ambo HS quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tres augures dedissent, qui se affuisse dicerent, cum lex curiata ferretur, quæ lata non esset; et duo consulares, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo affuisse, cum omnino ne senatus quidem fuisset. Hæc pactio, non verbis, sed nominibus et perscriptionibus, multorum tabulis cum esse facta diceretur, prolata a Memmio est, nominibus inductis, auctore Pompeio. Hîc Appius erat idem. Nihil sane jacturæ. Corruerat alter; et plane, inquam, jacebat. Memmius autem, diremtâ coitione invito Calvino, plane refrixerat: et eo magis nunc cogitare dictaturam, tum favere justitio, et omnium rerum licentiæ.

Perspice æquitatem animi mei, et ludum, et contemtionem Seleucianæ provinciæ, et (mehercule) cum Cæsare suavissimam conjunctionem, (hæc enim me una ex hoc naufragio tabula delectat) qui quidem Quintum meum tuumque (Dii boni!) quemadmodum tractat honore, dignitate, gratiâ! non secus, ac si ego essem imperator. Hiberna legionum eligendi optio delata commodum, ut ad me scribit. Hunc tu non ames? Quem igitur istorum?

Sed heus tu, scripseramne tibi, me esse legatum Pompeio, et extra Urbem quidem fore ex Idibus Jan.? Visum est hoc mihi ad multa quadrare. Sed quid plura? Coram, opinor, reliqua; ut tu tamen aliquid exspectes. Dionysio plurimam salutem: cui quidem ego non modo servavi, sed etiam ædificavi, locum. Quid quæris? ad summam lætitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventu cumulus accedit. Quo die ad me venies, si me amas, apud me cum tuis maneas.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

Liber V.

ARGUMENTUM.

Ex antæpenultimâ epistolâ superioris libri, atque hujus secundâ, intelligimus, cessatum esse scribi inter eos, annos duos, et menses paulo amplius sex: nimirum ex a. d. IX Cal. Nov. L. Domitio Ahenobarbo et Ap. Claudio Pulchro Coss. ad usque mensem Maium, Coss. M. Marcello et Ser. Sulpicio: quo mense Cicero, pro consule, in provinciam Ciliciam, cum imperio, Româ profectus est, sibi et senatûs-consulto et lege curiatâ traditam extra sortem: Appioque successit. Scriptæ sunt autem libri hujus epistolæ ex itinere magnâ ex parte: reliquæ ex provinciâ, quo pervenit prid. Cal. Sextiles; cum Româ egressus esset, ut diximus, circiter Cal. Maii, Marcello et Sulp. Coss. Quæ ex itinere scriptæ sunt, nihil continent memorabile: quæ in provinciâ, tantum, quâ moderatione, quâ abstinentiâ, illam gubernârit; quoque modo se comparaverit, si forte Parthi in suam provinciam irruptionem facere conaren-

tur. Nam, cum, superiore anno, exercitum populi Romani, Crasso duce interfecto, miserabili clade affecissent; reliquiasque illius, haud sane magnâ manu, in Syriam persecuti, a Q. Cassio Longino fortissime repulsi fuissent: majore ac firmiore vi hoc anno redierunt; ab eodemque Cassio rursum Syriâ excedere coacti sunt. Ita enim infra Cicero: "Interim, rumore adventûs nostri, et Cassio, qui Antiochiâ tenebatur, animus accessit; et Parthis timor injectus est. Itaque cedentes ab oppido Cassius insecutus, rem bene gessit: quâ in fugâ, magnâ auctoritate Osaces, dux Parthorum, vulnus accepit; eoque interiit paucis post diebus." Continetur item his epistolis, quomodo Cicero in Amano, Pindenisso, oppido Eleutherocilicum capto, nomen Imperatoris assecutus fuerit: et quædam alia, haud magni ad historiam momenti. Cessatum est autem scribi inter eos toto consulatu Cn. Domitii Calvini, M. Valerii Messalæ, item Cn. Pompeii Magni III, et Q. Metelli Scipionis.

(1.) CICERO ATTICO S.

Ego vero et tuum in discessu vidi animum, et meo sum ipse testis: quo magis erit tibi videndum, ne quid novi decernatur; ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annuum.

De Annio Saturnino curâsti probe. De satisdando vero, te rogo, quoad eris Romæ, tu ut satisdes: et sunt aliquot satisdationes secundum mancipium, vel Memmianorum prædiorum, vel Atilianorum. De Oppio, factum est ut volui, et maxime, quod DCCC aperuisti: quæ quidem ego utique vel versurâ [factâ] solvi volo; ne extrema exactio nostrorum nominum exspectetur.

Nunc venio ad transversum illum extremæ epistolæ

tuæ versiculum, in quo me admones de sorore: quæ res se sic habet. Ut veni in Arpinum, cum ad me frater venisset, in primis nobis sermo, isque multus, de te fuit: ex quo veni ad ea quæ fueramus ego et tu inter nos de sorore in Tusculano locuti. Nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quam tum meus frater erat in sororem tuam; ut etiam, si qua fuerat ex ratione sumta offensio, non appareret.

Illo sic die. Postridie ex Arpinati profecti sumus. Ut in Arcano Quintus maneret, dies fecit: ego Aquini; sed prandimus in Arcano: nôsti hunc fundum: quo ut venimus, humanissime Quintus, "Pomponia," inquit, "tu invita mulieres; ego vero acciam pueros." Nihil potuit (mihi quidem ut visum est) dulcius; idque cum verbis, tum etiam animo ac vultu. At illa, audientibus nobis, "Ego sum," inquit, "hîc hospita." Id autem ex eo, ut opinor, quod antecesserat Statius, ut prandium nobis videret. Tum Quintus, "En," inquit mihi, "hæc ego patior quotidie." Dices, "Quid, quæso, istuc erat?" Magnum: itaque me ipsum commoverat: sic absurde et aspere verbis vultuque responderat; dissimulavi dolens.

Discubuimus omnes, præter illam; cui tamen Quintus de mensâ misit; illa rejecit. Quid multa? nihil meo fratre lenius, nihil asperius tuâ sorore, mihi visum est: et multa prætereo, quæ tum mihi majori stomacho, quam ipsi Quinto, fuerunt.

Ego inde Aquinum; Quintus in Arcano remansit; et Aquinum ad me postridie mane venit, mihique narravit, nec secum illam dormire voluisse; et, cum discessura esset, fuisse ejusmodi, qualem ego vidissem. Quid quæris? Vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei (meo judicio) illo die defuisse.

Hæc ad te scripsi fortasse pluribus, quam necesse fuit, ut videres, tuas quoque esse partes instituendi et monendi. Reliquum est, ut, ante quam profi-

ciscare, mandata nostra exhaurias; scribas ad me omnia; Pomtinum extrudas; cum profectus eris, cures, ut sciam. Sic habeas, nihil (mehercule) te mihi nec carius esse, nec suavius.

A. Torquatum amantissime dimisi Minturnis, optimum virum: cui, me ad te scripsisse aliquid, in sermone significes, velim.

(2.) CICERO ATTICO S.

A. d. VI Id. Maias, cum has dabam literas, ex Pompeiano proficiscebar, ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium. Deinde cogitabam, sine ullâ morâ, justa itinera facere. In Cumano cum essem, venit ad me (quod mihi pergratum fuit) noster Hortensius: cui, deposcenti mea mandata, cætera universe mandavi; illud proprie, ne pateretur (quantum esset in ipso) prorogari nobis provincias: in quo eum tu velim confirmes, gratumque mihi fecisse dicas, quod et venerit ad me, et hoc mihi, prætereaque si quid opus esset, promiserit. Confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum; quem ad annum tribunum plebis videbam fore.

Habuimus in Cumano quasi pusillam Romam: tanta erat in his locis multitudo: cum interim Rufio noster, quod se a Vestorio observari videbat, strategemate hominem percussit: nam ad me non accessit. Itane? cum Hortensius veniret, et infirmus, et tam longe, et Hortensius, cum maxima præterea multitudo, ille non venit? Non, inquam. Non vidisti igitur hominem, inquies? Quî potui non videre, cum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum, agentem aliquid, credo, salutavi; postea jam jussi valere, cum me, [spectans] e suâ villâ, numquid vellem, rogâsset. Hunc hominem parum gratum quisquam putet? aut non in eo ipso laudan-

dum, quod audiri non laborârit? Sed redeo ad illud.

Noli putare mihi aliam consolationem esse hujus ingentis molestiæ, nisi quod spero non longiorem annuâ fore. Hoc me ita velle multi non credunt, ex consuetudine aliorum. Tu, qui scis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet, cum id agi debebit.

Cum ex Epiro redieris, de re publicâ scribas ad me velim, si quid erit, quod opperiare. Nondum enim satis huc erat allatum, quomodo Cæsar ferret de auctoritate perscriptâ: eratque rumor de Transpadanis, eos jussos quatuor-viros creare. Quod si ita est, magnos motus timeo. Sed aliquid ex Pompeio sciam.

(3.) CICERO ATTICO S.

A. d. VI Id. Maias, veni in Trebulanum ad Pontium. Ibi mihi tuæ literæ binæ redditæ sunt tertio abs te die: eodem autem, [exiens e] Pompeiano, Philotimo dederam ad te literas: nec vero nunc erat sane, quod scriberem.

Qui de re publicâ rumores, scribe, quæso: in oppidis enim summum video timorem; sed multa inania. Quid de iis cogites, et quando, scire velim.

Ad quas literas tibi rescribi velis, nescio. Nullas enim adhuc acceperam, præter quæ mihi binæ [simul] in Trebulano redditæ sunt: quarum alteræ edictum P. Licinii habebant, (erant autem Non. Maiis datæ), alteræ rescriptæ ad meas Minturnenses. Quam vereor, ne quid fuerit σπουδαιοτερον in iis, quas non accepi, quibus rescribi vis!

Apud Lentulum ponam te in gratiam. Dionysius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. Jam deest, quod scribam; et lucet. Beneventi cogitabam hodie. Nostrâ continentiâ et dili-

gentiâ faciemus satis. A Pontio, ex Trebulano, a. d. V Id. Maias.

(4.) CICERO ATTICO S.

Beneventum veni a. d. V Id. Maias. Ibi accepi eas literas, quas tu superioribus literis significaveras te dedisse: ad quas ego ipso eo die dederam ex Trebulano a Pontio. Ac binas quidem tuas Beneventi accepi: quarum alteras Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scriba Tullius.

Gratissima est mihi tua cura de illo meo primo et maximo mandato. Sed tua profectio spem meam debilitat. Ac me ille: illuc quidem labar, non quo; sed inopiâ cogimur eo contenti esse. De illo altero, quem scribis tibi visum esse non alienum, vereor, adduci ut nostra possit; et, ut vis, δυσδιαγνωστον. Equidem sum facilis: sed tu aberis; et, me absente, res. Habebis mei rationem: nam posset aliquid, si utervis nostrûm adesset, agente Serviliâ, Servio fieri probabile. Nunc, si jam res placeat, agendi tamen viam non video.

Nunc venio ad illam epistolam, quam accepi a Tullio. De Marcello, fecisti diligenter. Igitur, senatûs-consultum si erit factum, scribes ad me: sin minus, rem tamen conficies: mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. Sed non dubito, quin senatûs-consultum expeditum sit, in quo præsertim sit compendium populi. De Torquato, probe. De Masone, et Ligure, cum venerint. De illo, quod Chærippus: quoniam hîc quoque προσνευσιν sustulisti. O provincia! etiamne hic mihi curandus est? curandus autem? hactenus, ne quid ad senatum, consule, aut numera. Nam de cæteris ...... Sed tamen commode, quod cum Scrofâ. De Pomtino, recte scribis. Est enim ita, ut, si ante Calend. Jun. Brundisii futurus sit, minus urgendi fuerint M. Annius et

Tullius. Quæ de Sicinio audîsti, ea mihi probantur: modo ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum. Sed consîderabimus: rem enim probo.

De nostro itinere, quod statuero; de quinque præfectis, quid Pompeius facturus sit, cum ex ipso cognôro, faciam ut scias. De Oppio bene curâsti, quod ei DCCC exposuisti: idque, quoniam Philotimum habes, perfice, et cognosce rationem: et, ut agam amplius, si me amas, prius quam proficiscaris, effice: magnâ me curâ levâris.

Habes ad omnia: etsi pæne præterii, chartam tibi deesse: mea cautio est; siquidem ejus inopiâ minus multa ad me scribis. Tu vero aufer ducentos: etsi meam in eo parcimoniam hujus paginæ contractio significat, dum acta et rumores vellet. Jam si qua certa habes de Cæsare, exspecto literas; et alias Pomtino de omnibus rebus diligenter dabis.

(5.) CICERO ATTICO S.

Plane deest, quod scribam: nam nec, quod mandem, habeo; nihil enim prætermissum est: nec quod narrem; novi enim nihil: nec jocandi locus est; ita me multa sollicitant. Tantum tamen scito, Idibus Maiis nos, Venusiâ mane proficiscentes, has dedisse. Eo autem die credo aliquid actum in senatu. Sequantur igitur nos tuæ literæ, quibus non modo res omnes, sed etiam rumores, cognoscamus. Eas accipiemus Brundisii: ibi enim Pomtinum ad eam diem, quam tu scripsisti, exspectare consilium est.

Nos Tarenti, quos cum Pompeio διαλογους de re publicâ habuerimus, ad te perscribemus; etsi id ipsum scire cupio, quod ad tempus recte ad te scribere possim; id est, quamdiu Romæ futurus sis; ut aut quo dem posthac literas sciam, aut ne dem frustra. Sed, ante quam proficiscare, utique explicatum sit

illud HS XX et DCCC. Hoc, velim, in maximis rebus et maxime necessariis habeas; ut, quod auctore te velle cœpi, adjutore assequar.

(6.) CICERO ATTICO S.

Tarentum veni a. d. XV Calend. Jun. Quod Pomtinum statueram exspectare, commodissimum duxi, dies eos, quoad ille veniret, cum Pompeio consumere; eoque magis, quod ei gratum esse id videbam; qui etiam a me petierit, ut secum et apud se essem quotidie: quod concessi libenter. Multos enim ejus præclaros de re publicâ sermones accipiam: instruar etiam consiliis idoneis ad hoc nostrum negotium.

Sed ad te brevior jam in scribendo incipio fieri, dubitans, Romæne sis, an jam profectus. Quod tamen quoad ignorabo, scribam aliquid potius, quam committam, ut, tibi cum possint reddi a me literæ, non reddantur. Nec tamen jam habeo, quod aut mandem tibi, aut narrem. Mandavi omnia; quæ quidem tu (ut polliceris) exhauries: narrabo, cum aliquid habebo novi. Illud tamen non desinam, dum adesse te putabo, de Cæsaris nomine rogare, ut confectum relinquas. Avide exspecto tuas literas, et maxime, ut nôrim tempus profectionis tuæ.

(7.) CICERO ATTICO S.

Quotidie, vel potius in dies singulos, breviores literas ad te mitto. Quotidie enim magis suspicor, te in Epirum jam profectum. Sed tamen, ut mandatum scias me curâsse; quot ante, ait se Pompeius [quinos] præfectos delaturum novos, vacationes, judiciariam causam. Ego cum triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuissem, proficiscebar Brundi-

sium a. d. XIII Cal. Junias. Civem illum egregium relinquebam, et ad hæc, quæ timentur, propulsanda paratissimum. Tuas literas exspectabo, cum ut, quid agas, tum ut, ubi sis, sciam.

(8.) CICERO ATTICO S.

Me et incommoda valetudo (quâ jam emerseram, utpote cum sine febri laborâssem), et Pomtini exspectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum jam diem Brundisii. Sed cursum exspectabamus.

Tu si modo es Romæ, (vix enim puto) sin es, hoc vehementer animadvertas, velim. Româ acceperam literas, Milonem meum queri per literas injuriam meam, quod Philotimus socius esset in bonis suis. Id ego ita fieri volui de C. Duronii sententiâ; quem et amicissimum Miloni perspexeram, et talem virum, qualem tu judicas, cognôram. Ejus autem consilium, meumque, hoc fuerat; primum, ut in potestate nostrâ esset res, ne illum malus emtor et alienus mancipiis, quæ permulta secum habet, spoliaret: deinde, ut Faustæ, cui cautum ille [esse] voluisset, ratum esset. Erat etiam illud, ut ipsi nos, si quid servari posset, quam facillime servaremus. Nunc rem totam perspicias, velim: nobis enim scribuntur sæpe majora. Sed, si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Philotimus (ut ego ei coram dixeram, mihique ille receperat) ne sit, invito Milone, in bonis. Nihil nobis fuerat tanti. Sin hæc leviora sunt, tu judicabis. Loquere cum Duronio. Scripsi etiam ad Camillum, ad Lamiam; eoque magis, quod non confidebam Romæ te esse. Summa erit hæc: statues, ut ex fide, famâ, reque meâ, videbitur.

(9.) CICERO ATTICO S.

Actium venimus a. d. XVII Cal. Quintiles; cum quidem, et Corcyræ et Sybotis, muneribus tuis, quæ et Areus, et meus amicus Eutychides opipare et φιλοπροσηνεστατα nobis congesserant, epulati essemus Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus, qui incommodissime navigâssemus; et Leucaten flectere molestum videbatur. Actuariis autem minutis, Patras accedere sine his impedimentis, non satis visum est decorum.

Ego, ut sæpe tu me currentem hortatus es, quotidie meditor, præcipio meis; faciam denique, ut summâ modestiâ et summâ abstinentiâ munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus, velim, quiescat, et fortuna nos juvet: nostra præstabimus.

Tu, quæso, quid agas, ubi quoque tempore futurus sis, quales res nostras Romæ reliqueris, maxime de XX et DCCC, cura ut sciamus. Id, unis diligenter literis datis, quæ ad me utique perferantur, consequêre. Illud tamen (quoniam nunc abes, cum id non agitur; aderis autem ad tempus, ut mihi rescripsisti) memento curare per te, et per omnes nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneat suo statu, ne quid novi decernatur. Hoc tibi ita mando, ut dubitem, an etiam te rogem, ut pugnes, ne intercaletur. Sed non audeo tibi omnia onera imponere: annum quidem utique teneto.

Cicero meus, modestissimus et suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi; sed quotidie pluris facio, et (mehercule) in primis, quod te amat, nec tui mentionem intermitti sinit.

(10.) CICERO ATTICO S.

Ut Athenas a. d. VII Cal. Quintiles veneram, exspectabam ibi jam quartum diem Pomtinum:

neque de ejus adventu certi quidquam habebam: eram autem totus, crede mihi, tecum: et quamquam sine his per me ipse, tamen acrius, vestigiis tuis monitus, de te cogitabam. Quid quæris? Non (mehercule) alius ullus sermo, nisi de te. Sed tu aliquid de me scire fortasse mavis: hæc sunt.

Adhuc sumtus nec in me aut publice aut privatim, nec in quemquam comitum. Nihil accipitur lege Juliâ, nihil ab hospite. Persuasum est omnibus meis, serviendum esse famæ meæ. Belle adhuc. Hoc, animadversum, Græcorum laude et multo sermone celebratur. Quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere. Sed hæc tum laudemus, cum erunt perorata. Reliqua sunt ejusmodi, ut meum consilium sæpe reprehendam, quod non aliquâ ratione ex hoc negotio emerserim. O rem minime aptam meis moribus! O illum verum, ἔρδοι τις ...!

Dices, quid adhuc? nondum in negotio versaris. Nescio; et puto molestiora restare: etsi hæc ipsa fero equidem, fronte (ut puto) et vultu, bellissime; sed angor intimis sensibus: ita multa vel iracunde, vel insolenter, vel in omni genere stultitiæ insulse, arroganter, et dicuntur et tacentur quotidie. Quæ, non quo te celem, non perscribo, sed quia δυσεξίμητα sunt. Itaque admirabere meam βαθυτητα, cum salvi redierimus: tanta mihi μελετη hujus virtutis datur. Ergo hæc quoque hactenus. Etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum; quia, quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem: nec (hercule) unquam tam diu ignarus rerum mearum fui; quid de Cæsaris, quid de Milonis, nominibus actum sit: ac non modo nemo, sed ne rumor quidem quisquam, ut sciremus, in re publicâ quid ageretur. Quare, si quid erit, quod scias de iis rebus quas putabis scire me velle, per mihi gratum erit, si id curâris ad me perferendum.

Quid est præterea? Nihil sane, nisi illud: valde

me Athenæ delectârunt; urbs duntaxat, et urbis ornamentum, et hominum amores in te, et in nos quædam benevolentia; sed multum et philosophia: ανω· κατω si quid est, est in Aristo, apud quem eram: nam Xenonem tuum, vel nostrum potius, Quinto concesseram; et tamen, propter vicinitatem, totos dies simul eramus invicem. Cum primum poteris, tua consilia ad me scribas; ut sciam, quid agas, ubi quoque, et maxime quando Romæ futurus sis.

(11.) CICERO ATTICO S.

Hui! totiesne me literas dedisse Romam, cum ad te nullas darem? At vero posthac frustra potius dabo, quam, si recte dari potuerint, committam ut non dem. Ne provincia nobis prorogetur, (per fortunas!) dum ades, quidquid provideri potest, provide. Non dici potest, quam flagrem desiderio Urbis, quam vix harum rerum insulsitatem feram.

Marcellus fœde de Comensi: etsi ille magistratum non gesserat; erat tamen Transpadanus. Ita mihi videtur non minus stomachi nostro ac Cæsari fecisse: sed hoc ipse viderit. Pompeius mihi quoque videbatur (quod scribis Varronem dicere) in Hispaniam certe iturus. Id ego minime probabam; qui quidem Theophani facile persuasi, nihil esse melius, quam nusquam illum discedere. Ergo Græcus incumbet. Valet autem auctoritas ejus apud illum plurimum. Ego has, pridie Nonas Quintiles, proficiscens Athenis, dedi; cum ibi decem ipsos fuissem dies. Venerat Pomtinus: unâ Cn. Volusius: aderat quæstor: tuus unus Tullius aberat. Αφρακτα Rhodiorum, et dicrota Mitylenæorum, habebam; et aliquid [επικον δει.] De Parthis erat silentium. Quod superest, Dii juvent.

Nos adhuc iter per Græciam summâ cum admiratione fecimus: nec (mehercule) habeo, quod adhuc quem accusem meorum. Videntur mihi nôsse nos, nostram causam, et conditionem profectionis suæ: plane serviunt existimationi meæ. Quod superest, si verum illud est, οἵα γ' ἡ δέσποινα, certe permanebunt: nihil enim a me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinquendi locus. Sin id parum profuerit, fiet aliquid a nobis severius: nam adhuc lenitate dulces sumus; et (ut spero) proficimus aliquantum. Sed ego hanc (ut singuli dicunt) ἀνεξίαν in unum annum meditatus sum: proinde pugna, ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar.

Nunc redeo ad quæ mihi mandas. [In præfectis excusatio ni sit,] quos voles, deferto: non ero tam μετέωρος, quam in Apuleio fui. Xenonem tam diligo, quam tu: quod ipsum sentire certo scio. Apud Patronem et reliquos barones, te in maximâ gratiâ posui: et (hercule) merito tuo feci: nam mihi is, ter, dixit, te scripsisse ad se, mihi ex illius literis rem illam curæ fuisse; quod ei pergratum erat. Sed, cum Patron mecum egisset, ut peterem a vestro Areopago, ὑπομνηματισμὸν tollerent, quem Polycharmo prætore fecerant; commodius visum est et Xenoni, et post ipsi Patroni, me ad Memmium scribere, qui, pridie quam ego Athenas veni, Mitylenas profectus erat, ut is ad suos scriberet, posse id suâ voluntate fieri: non enim dubitabat Xeno, quin ab Areopagitis, invito Memmio, impetrari non posset. Memmius autem ædificandi consilium abjecerat: sed erat Patroni iratus. Itaque scripsi ad eum accurate; cujus epistolæ misi ad te exemplum.

Tu, velim, Piliam meis verbis consolere: indicabo enim tibi: tu illi nihil dixeris. Accepi fasciculum, in quo erat epistola Piliæ: abstuli, aperui, legi: valde scripta est συμπαθῶς. Brundisio quæ tibi epistolæ redditæ sunt sine meâ, tum videlicet datæ, cum

ego me non belle haberem. Nam illam [νομανανδριαν] excusationem ne acceperis. Cura ut omnia sciam, sed maxime, ut valeas.

(12.) CICERO ATTICO S.

Negotium magnum est navigare, atque id mense Quintili. Sexto die Delum Athenis venimus: pridie Nonas Quintiles a Piræeo ad Zostera, vento molesto, qui nos ibidem Nonis tenuit. A. d. VIII Idus ad Ceo jucunde: inde Gyarum sævo vento, non adverso: hinc Scyrum, inde Delum, utroque citius quam vellemus, cursum confecimus. Jam nôsti αφρακτα Rhodiorum: nihil, quod minus fluctum ferre possit. Itaque erat in animo nihil festinare, Delo nec movere, nisi omina ακρωτηριων ȣρια vidissem.

De Messalâ ad te, statim ut audivi, de Gyaro dedi literas; et id ipsum consilium nostrum etiam ad Hortensium; cui quidem valde συνηγωνιων. Sed tuas de ejus judicii sermonibus, et (mehercule) omni de reipublicæ statu, literas exspecto, πολιτικωτερον quidem scriptas, (quoniam meos cum Thallumeto nostro pervolutas libros) ejusmodi inquam literas, ex quibus ego, non quid fiat, (nam id vel Helenius, vir gravissimus, potest efficere, cliens tuus) sed quid futurum sit. Etiam cum hæc leges, habebimus consules. Omnia perspicere poteris, de Cæsare, de Pompeio, de ipsis judiciis.

Nostra autem negotia, quoniam Romæ commoraris, (amabo te) explica. Cui rei fugerat me rescribere, de strue laterum plane rogo. De aquâ, si quid poterit fieri, eo sis animo, quo soles esse: quam ego, cum meâ sponte, tum tuis sermonibus, æstimo plurimi. Ergo aliquid conficies. Præterea, si quid Philippus rogavit, quod in suâ re faceres, id velim fa-

cias. Plura scribam ad te, cum constitero: nunc eram plane in medio mari.

(13.) CICERO ATTICO S.

Ephesum venimus a. d. XI Cal. Sextiles, sexagesimo et quingentesimo post pugnam [Bovillam.] Navigavimus sine timore, et sine nauseâ; sed tardius, propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem.

De concursu legationum, privatorum, et de incredibili multitudine, quæ mihi jam Sami, sed mirabilem in modum Ephesi, præsto fuit, aut audîsse te puto; aut quid ad me attinet? Verumtamen, decumani, ac si venissem cum imperio, Græci, quasi Ephesio prætori, se alacres obtulerunt. Ex quo te intelligere certo scio, multorum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas. Sed, ut spero, utemur eâ palæstrâ, quam a te didicimus; omnibusque satisfaciemus; et eo facilius, quod in nostrâ provinciâ confectæ sunt pactiones. Sed hactenus, præsertim cum cœnanti mihi nuntiaret Cæstius, se de nocte proficisci.

Tua negotia Ephesi curæ mihi fuerunt: Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissime erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem et Seium tradidi; Apollonidensem Xenonem commendavi. Omnino omnia se facturum recepit. Ego præterea rationem Philogeni permutationis ejus, quam tecum feci, edidi. Ergo hæc quoque hactenus. Redeo ad urbana.

Per fortunas! quoniam Romæ manes, primum illud præfulci atque præmuni, quæso, ut simus annui; ne intercaletur quidem. Deinde exhauri mea mandata; maximeque, si quid potest, de illo domestico, scrupulum, quem non ignoras; deinde de Cæsare; cujus in cupiditatem, te auctore, incubui; nec

me piget. Et, si intelligis, quam meum sit scirè et curare, quid in re publicâ fiat; fiat autem? immo vero, etiam quid futurum sit; perscribe ad me omnia, sed diligentissime; in primisque, ecquid judiciorum status, aut factorum aut futurorum etiam, laboret. De aquâ, si curæ est, si quid Philippus aget, animadvertas.

(14.) CICERO ATTICO S.

Antequam aliquo loco consedero, neque longas a me, neque semper meâ manu, literas exspectabis. Cum autem erit spatium, utrumque præstabo. Nunc iter conficiebamus æstuosâ et pulverulentâ viâ. Dederam Epheso pridie: has dedi Trallibus.

In provinciâ meâ fore me putabam Cal. Sextilibus. Ex eâ die, si me amas, παραπηγμα ενιαυσιον commoveto. Tamen interea hæc, quæ vellem, mihi afferebantur: primum otium Parthicum, dein confectæ pactiones publicanorum, postremo seditio militum sedata ab Appio, stipendiumque eis usque ad Idus Quintiles persolutum.

Nos Asia accepit admirabiliter. Adventus noster nemini ne minimo quidem fuit sumtui. Spero meos omnes servire laudi meæ: tamen magno timore sum: sed bene speramus. Omnes jam nostri, præter Tullium tuum, venerunt. Erat mihi in animo rectâ proficisci ad exercitum, æstivos menses reliquos rei militari dare, hibernos jurisdictioni.

Tu, velim, si me nihilo minus nôsti curiosum in re publicâ, quam te, scribas ad me omnia, quæ sint, quæ futura sint. Nihil mihi gratius facere potes; nisi tamen id erit mihi gratissimum, si, quæ tibi mandavi, confeceris; in primisque illud ενδομυχον, quo mihi scis nihil esse carius. Habes epistolam plenam festinationis et pulveris. Reliquæ subtiliores erunt.

(15.) CICERO ATTICO S.

Laodiceam veni pridie Cal. Sextiles: ex hoc die clavum anni movebis. Nihil exoptatius adventu meo, nihil carius. Sed est incredibile, quam me negotii tædeat. Non habet satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi; et industriæ meæ præclara opera cessat. Quippe jus Laodiceæ me dicere, cum Romæ A. Plotius dicat? et, cum exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium? Denique hæc non desidero; lucem, forum, urbem, domum, vos, desidero. Sed feram, ut potero: sit modo annuum. Si prorogatur, actum est. Verum perfacile resisti potest: tu modo Romæ sis.

Quæris, quid hîc agam? Ita vivam, ut maximos sumtus facio. Mirifice delector hoc instituto: admirabilis abstinentia ex præceptis tuis; ut verear, ne illud, quod tecum permutavi, versurâ mihi solvendum sit. Appii vulnera non refrico: sed apparent, nec occuli possunt.

Iter Laodiceâ faciebam a. d. III Non. Sextiles, cum has literas dabam, in castra in Lycaoniam: inde ad Taurum cogitabam, ut cum Mœragene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem. Clitellæ bovi sunt impositæ; plane non est nostrum onus: sed feremus: modo (si me amas) sit annuum. Adsis tu ad tempus, ut senatum totum excites. Mirifice sollicitus sum, quod jam diu ignota sunt mihi ista omnia. Quare, (ut ad te ante scripsi) cum cætera, tum res publica, cura ut mihi nota sit. Plura scribebam tarde reddituro: sed dabam familiari homini ac domestico, C. Andronico, Puteolano. Tu autem sæpe dare tabellariis publicanorum poteris, per magistros scripturæ et portûs nostrarum diœcesium.

(16.) CICERO ATTICO S.

Etsi in ipso itinere et viâ discedebant publicanorum tabellarii, et eramus in cursu; tamen surripiendum aliquid putavi spatii, ne me immemorem mandati tui putares. Itaque subsedi in ipsâ viâ, dum hæc, quæ longiorem desiderant orationem, summatim tibi perscriberem.

Maximâ exspectatione in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito pridie Cal. Sextiles. Moratus triduum Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade, audivimus nihil aliud, nisi imperata επικεφαλια solvere non posse; ωνας omnium venditas; civitatum gemitus, ploratus; monstra quædam, non hominis, sed feræ nescio cujus immanis. Quid quæris? tædet [omnino eos] vitæ. Levantur tamen miseræ civitates, quod nullus fit sumtus in nos, neque in legatos, neque in quæstorem, neque in quemquam. Scito, non modo nos fœnum, aut quod lege Juliâ dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem; nec, præter quatuor lectos et tectum, quemquam accipere quidquam; multis locis ne tectum quidem, et in tabernaculo manere plerumque. Itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ex domibus omnibus. Mehercule, etiam adventu nostro reviviscunt; justitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis ita opiniones omnium superavit.

Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se conjecit, Tarsum usque: ibi forum agit. De Partho silentium est: sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere. Id autem facere ob eam causam dicebant, quod tardius vellet decedere. Nos in castra properabamus, quæ aberant bidui.

(17.) CICERO ATTICO S.

Accepi Româ, sine epistolâ tuâ, fasciculum literarum: in quo, si modo valuisti, et Romæ fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. Hanc epistolam dictavi sedens in rhedâ, cum in castra proficiscerer, a quibus aberam bidui. Paucis diebus habebam certos homines, quibus darem literas: itaque eo me servavi.

Nos (tametsi hoc te ex aliis audire malo) sic in provinciâ nos gerimus, quod ad abstinentiam attinet, ut nullus teruncius insumatur in quemquam. Id fit etiam et legatorum, et tribunorum, et præfectorum diligentiâ: nam omnes mirifice συμφιλοδοξουσιν gloriæ meæ. Lepta noster mirificus est. Sed nunc propero: perscribam ad te paucis diebus omnia.

Cicerones nostros Deiotarus filius, qui rex ab senatu appellatus est, secum in regnum. Dum in æstivis nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum duximus.

Sextius ad me scripsit, quæ tecum esset de meâ domesticâ et maximâ curâ locutus, et quid tibi esset visum. Amabo te, incumbe in eam rem, et ad me scribe, quid et possit, et tu censeas. Idem scripsit, Hortensium de prorogandâ nostrâ provinciâ dixisse nescio quid. Mihi in Cumano, diligentissime se, ut annui essemus, defensurum, receperat. Si quidquam me amas, hunc locum muni. Dici non potest, quam invitus a vobis absim: et simul hanc gloriam justitiæ et abstinentiæ fore illustriorem spero, si cito decesserimus; id quod Scævolæ contigit, qui solos novem menses Asiæ præfuit.

Appius noster, cum me adventare videret, profectus est Tarsum usque Laodiceâ: ibi forum agit, cum ego sim in provinciâ; quam ejus injuriam non insector: satis enim habeo negotii in sanandis vulneribus, quæ sunt imposita provinciæ: quod, do operam,

ut faciam quam minimâ illius contumeliâ. Sed hoc Bruto nostro velim dicas, illum fecisse non belle, qui, adventu meo, quam longissime potuerit, discesserit.

(18.) CICERO ATTICO S.

Quam vellem Romæ esses, si forte non es: nihil enim certi habebamus, nisi accepisse nos tuas literas a. d. XIV Cal. Sextiles datas; in quibus scriptum esset, te in Epirum iturum circiter Cal. Sextiles. Sed, sive Romæ es, sive in Epiro, Parthi Euphraten transierunt, duce Pacoro, Orodis, regis Parthorum, filio, cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syriâ. Cassius in oppido Antiochiæ cum omni exercitu. Nos in Cappadociâ ad Taurum cum exercitu ad Cybistra. Hostis in Cyrrhesticâ; quæ Syriæ pars proxima est provinciæ meæ.

His de rebus scripsi ad senatum: quas literas, si Romæ es, videbis, putesne reddendas; et multa, immo omnia: quorum κεφαλαιον, ne quid (inter cæsa et porrecta, ut aiunt) oneris mihi addatur aut temporis. Nobis enim, hac infirmitate exercitûs, inopiâ sociorum, præsertim fidelium, certissimum subsidium est hiems. Ea si venerit, nec illi ante in meam provinciam transierint, unum vereor, ne senatus, propter urbanarum rerum metum, Pompeium nolit dimittere. Quod si alium ad ver mittit, non laboro: nobis modo temporis ne quid prorogetur.

Hæc igitur, si Romæ es: sin abes, aut etiam si ades, hæc negotia sic se habent. Stamus animis, et, quia consiliis (ut videmur) bonis utimur, speramus etiam manu. Tuto consedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum, loco; parvo exercitu, sed (ut spero) ad benevolentiam erga nos consentiente: quem nos, Deiotari adventu cum suis omnibus copiis, duplicaturi eramus.

Sociis multo fidelioribus utimur, quam quisquam usus esset; quibus incredibilis videtur et nostra mansuetudo et abstinentia. Delectus habetur civium Romanorum: frumentum ex agris in loca tuta comportatur. Si fuerit occasio, manu; sin minus, locis, nos defendemus. Quare, bono animo es: video enim te; et, quasi coram adsis, ita cerno συμπαθειαν amoris tui. Sed te rogo, (si ullo pacto fieri poterit) si integra in senatu nostra causa ad Cal. Januarias manserit, ut Romæ sis mense Januario. Profecto nihil accipiam injuriæ, si tu aderis. Amicos consules habemus, nostrum tribunum plebis Furnium. Verum tuâ est opus assiduitate, prudentiâ, gratiâ. Tempus est necessarium. Sed turpe est, me pluribus verbis agere tecum.

Cicerones nostri sunt apud Deiotarum; sed, si opus erit, deducentur Rhodum. Tu, si es Romæ, ut soles, diligentissime; si in Epiro, mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium; ut et tu, quid nos agamus, et nos, quid tu agas, quidque acturus sis, scire possimus. Ego tui Bruti rem sic ago, ut suam ipse non ageret. Sed jam exhibeo pupillum, neque defendo: sunt enim negotia et lenta, et inania. Faciam tamen satis; tibi quidem, cui difficilius est, quam ipsi: sed certe satisfaciam utrique.

(19.) CICERO ATTICO S.

Obsignâram jam epistolam eam, quam puto te modo perlegisse, scriptam meâ manu, in quâ omnia continentur, cum subito Appii tabellarius a. d. XI Cal. Octob. septimo quadragesimo die Româ celeriter (hui tam longe!) mihi tuas literas reddidit: ex quibus non dubito, quin tu Pompeium exspectâris, dum Arimino rediret, et jam in Epirum profectus sis: magisque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollici-

tus sis non minus, quam nos hîc sumus. De Atiliano nomine scripsi ad Philotimum, ne appellaret Messalam.

Itineris nostri famam ad te pervenisse lætor; magisque lætabor, si reliqua cognôris. Filiolam tuam tibi jam Romæ jucundam esse gaudeo; eamque, quam nunquam vidi, tamen et amo, et amabilem esse certo scio. Etiam atque etiam valete, Patron, et tui condiscipuli. Quæ de Tarentinis in militiâ laboravi, ea tibi grata esse gaudeo. Quod scribis, libente te repulsam tulisse eum qui cum sororis tuæ filii patruo certaret; magni amoris signum. Itaque me etiam admonuisti ut gauderem: nam mihi in mentem non venerat. Non credo, inquis. Ut libet: sed plane gaudeo; quoniam το νεμεσᾳν interest του φθονειν.

(20.) CICERO ATTICO S.

Saturnalibus mane se mihi Pindenissæ dediderunt, septimo et quadragesimo die postquam oppugnare eos cœpimus. Qui (malum!) isti Pindenissæ? qui sunt? inquies: nomen audivi nunquam. Quid ego faciam? potui Ciliciam Ætoliam aut Macedoniam reddere? Hoc jam sic habeto, nec hoc exercitu hîc tanta negotia geri potuisse: quæ cognosce εν επιτομῃ: sic enim concedis mihi proximis literis.

Ephesum ut venerim, nôsti; qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem, quâ nihil me unquam delectavit magis. Inde oppidis iis, quâ ieram, mirabiliter accepti, Laodiceam pridie Cal. Sextiles venimus. Ibi morati biduum, perillustres fuimus; honorificisque verbis omnes injurias revellimus superiores. Quod idem dein Apameæ quinque dies morati, et Synnadis triduum, Philomeli quinque

dies, Iconii decem, fecimus. Nihil eâ jurisdictione æquabilius, nihil lenius, nihil gravius.

Inde in castra veni a. d. VII Cal. Septembres. A. d. III, exercitum lustravi apud Iconium. Ex his castris, cum graves de Parthis nuntii venissent, perrexi in Ciliciam per Cappadociæ partem eam quæ Ciliciam attingit, eo consilio, ut Armenius Artavasdes, et ipsi Parthi, Cappadociâ se excludi putarent. Cum dies quinque ad Cybistra [Cappadociæ] castra habuissem, certior sum factus, Parthos ab illo aditu Cappadociæ longe abesse; Ciliciæ magis imminere. Itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas.

Tarsum veni a. d. III Non. Octob. Inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Ciliciâ aquarum divortio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. Hîc a. d. III Idus Octob. magnum numerum hostium occidimus. Castella munitissima, nocturno Pomtini adventu, nostro matutino, cepimus, incendimus. *Imperatores* appellati sumus. Castra paucos dies habuimus, ea ipsa, quæ contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paulo melior, quam aut tu aut ego.

Ibi dies quinque morati, direpto et vastato Amano, inde discessimus. Scis enim dici quædam πανικα, dici item τα κενα του πολεμου. Rumore adventûs nostri, et Cassio, qui Antiochiâ tenebatur, animus accessit, et Parthis timor injectus est. Itaque eos, cedentes ab oppido, Cassius insecutus, rem bene gessit. Quâ in fugâ, magnâ auctoritate Osaces, dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interiit paucis post diebus. Erat in Syriâ nostrum nomen in gratiâ.

Venit interim Bibulus. Credo, voluit appellatione hac inani nobis esse par. In eodem Amano cœpit laureolam in mustaceo quærere. At ille cohortem primam totam perdidit, centurionemque primipili, nobilem sui generis, Asinium Dentonem, et reliquos

cohortis ejusdem, et Sex. Lucilium, T. Gavii Cæpionis, locupletis et splendidi hominis, filium, tribunum militum. Sane plagam odiosam acceperat, cum re, tum tempore.

Nos Pindenissum (quod oppidum munitissimum Eleutherocilicum omnium memoriâ in armis fuit; feri homines et acres, et omnibus rebus ad defendendum parati) cinximus vallo et fossâ: aggere maximo, vineis, turre altissimâ, magnâ tormentorum copiâ, multis sagittariis, magno labore, apparatu, multis sauciis nostris, incolumi exercitu, negotium confecimus. Hilara sane Saturnalia. Militibus quoque, equis exceptis, reliquam prædam concessimus. Mancipia venibant Saturnalibus tertiis. Cum hæc scribebam, in tribunali res erat ad HS CXX. Hinc exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quinto fratri dabam. Ipse me Laodiceam recipiebam. Hæc adhuc: sed ad præterita revertamur.

Quod me maxime hortaris, et (quod pluris est quam omnia) in quo laboras, ut etiam Ligurino μωμῳ satisfaciam; moriar, si quidquam fieri potest elegantius. Nec jam ego hanc continentiam appello, quæ virtus voluptati resistere videtur. Ego, in vitâ meâ, nullâ unquam voluptate tantâ sum affectus, quantâ afficior hac integritate: nec me tam fama, quæ summa est, quam res ipsa, delectat. Quid quæris? fuit tanti: me ipse non nôram; nec satis sciebam, quid in hoc genere facere possem: recte πεφυσιωμαι. Nihil est præclarius. Interim hæc λαμπρα.

Ariobarzanes operâ meâ vivit, regnat. Εν παροδῳ, consilio et auctoritate, et quod insidiatoribus ejus απροσιτον me, non modo αδωροδοκητον, præbui, regem regnumque servavi. Interea e Cappadociâ ne pilum quidem: atque etiam spero, toto anno imperii nostri, teruncium sumtûs in provinciâ nullum fore. Brutum abjectum, quantum potui, excitavi: quem non minus amo, quam tu; pæne dixi, quam te. Habes omnia.

Nunc publice literas Romam mittere parabam. Uberiores erunt, quam si ex Amano misissem. At te Romæ non fore? sed est totum, quod Cal. Martiis futurum est: vereor enim, ne, cum de provinciâ agetur, si Cæsar resistet, nos retineamur. His tu si adesses, nihil timerem.

Redeo ad urbana; quæ ego diu ignorans, ex tuis jucundissimis literis a. d. V Cal. Jan. denique cognovi. Eas diligentissime Philogenes, libertus tuus, curavit, perlongâ et non satis tutâ viâ, perferendas: nam, quas Lenii pueris scribis datas, non acceperam. [Jucunda] de Cæsare, et quæ senatus decrevit, et quæ tu speras: quibus ille si cedit, salvi sumus.

Incendio Plætoriano quod Seius ambustus est, minus moleste fero. Lucceius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit, et quid actum sit, aveo scire. Ego, cum Laodiceam venero, Quinto, sororis tuæ filio, togam puram jubeor dare; cui moderabor diligentius. Deiotarus, cujus auxiliis magnis usus sum, ad me (ut scripsit) cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. Tuas etiam Epiroticas exspecto literas; ut habeam rationem non modo negotii, verum etiam otii tui. Nicanor in officio est, et a me liberaliter tractatur: quem, ut puto, Romam cum literis publicis mittam; ut et diligentius perferantur, et idem ad me certa de te et a te referat. Alexis quod mihi toties salutem adscribit, est gratum; sed cur non suis literis idem facit, quod meus ad te Alexis facit? Phemio quæritur κερας. Sed hæc hactenus.

Cura ut valeas, et ut sciam, quando cogites Romam. Etiam atque etiam vale. Tua tuosque Thermo et præsens Ephesi diligentissime commendâram, et nunc per literas: ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. Tu, velim, quod antea ad te scripsi, de domo Pammeni, des operam, ut, quod tuo meoque beneficio puer habet, cures, ne quâ ratione convellatur. Utrique nostrûm honestum existimo; tum mihi erit pergratum.

(21.) CICERO ATTICO S.

Te in Epirum salvum venisse, et (ut scribis) ex sententiâ navigâsse, vehementer gaudeo: non esse Romæ meo tempore pernecessario, submoleste fero: hoc me tamen consolor, quod non spero te istic jucunde hiemare, et libenter requiescere.

Cassius, frater Q. Cassii, familiaris tui, pudentiores illas literas miserat, (de quibus tu ex me requiris, quid sibi voluerint) quam eas, quas postea misit, quibus per se scribit confectum esse Parthicum bellum. Recesserant illi quidem ab Antiochiâ ante Bibuli adventum, sed nullo nostro ευημερηματι. Hodie vero hiemant in Cyrrhesticâ; maximumque bellum impendet: nam et Orodis, regis Parthorum, filius in provinciâ nostrâ est: nec dubitat Deiotarus, (cujus filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest) quin cum omnibus copiis ipse primâ æstate Euphraten transiturus sit.

Quo autem die Cassii literæ victrices in senatu recitatæ sunt, id est, Nonis Octobribus, eodem meæ tumultum nuntiantes. Axius noster ait, nostras auctoritatis plenas fuisse; illis negat creditum. Bibuli nondum erant allatæ; quas certo scio plenas timoris fore.

Ex iis rebus hoc vereor, ne, cum Pompeius, propter metum rerum novarum, nusquam dimittatur, Cæsari nullus honos a senatu habeatur; dum hic nodus expediatur, non putet senatus, nos, antequam successum sit, oportere decedere, nec, in tanto motu rerum, tantis provinciis singulos legatos præesse. Hîc, ne quid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo; atque eo magis, quod tu abes, qui consilio, gratiâ, studio, multis rebus occurreres.

Dices me ipsum mihi sollicitudinem struere. Cogor: et velim ita sit: sed omnia metuo. Etsi bel-

lum ακροτελευτιον habet illa tua epistola, quam dedisti nauseans Buthroto: "Tibi, ut video et spero, nulla ad decedendum erit mora." Mallem, "ut video:" nihil opus fuit, "ut spero." Acceperam autem satis celeriter Iconii per publicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. In his γλυκυπικρον illud confirmas, moram mihi nullam fore: deinde addis, si quid secus, te ad me [fore] venturum. Angunt me dubitationes tuæ: simul et vides, quas acceperim literas. Nam, quas Hermoni centurionis Camulæ [ipse] scribis te dedisse, non accepi. Lenii pueris te dedisse, sæpe ad me scripseras. Eas Laodiceæ denique, cum eo venissem, III Id. Febr. Lenius mihi reddidit, datas a. d. X Cal. Octobres. Lenio tuas commendationes et statim verbis, et reliquo tempore re probabo. Hæ literæ cætera vetera habebant, unum hoc novum, de Cybiratis pantheris. Multum te amo, quod respondisti M. Octavio, te non putare: sed posthac omnia, quæ certa non erunt, pro certo negato: nos enim, et nostrâ sponte bene firmi, et (mehercule) auctoritate tuâ inflammati, vicimus omnes (hoc tu ita reperies) cum abstinentiâ, tum justitiâ, facilitate, clementiâ. Cave putes quidquam homines magis unquam esse miratos, quam nullum teruncium, me obtinente provinciam, sumtûs factum esse, nec in rem publicam, nec in quemquam meorum, præterquam in L. Tullium legatum. Is, cæteroqui abstinens, (sed Juliâ lege transitans, semel tamen in diem, non, ut alii solebant, omnibus vicis) facit ut mihi excipiendus sit, cum teruncium nego sumtûs factum. Præter eum, accepit nemo. Has a nostro Q. Titinio sordes accepimus.

Ego, æstivis confectis, Quintum fratrem hibernis et Ciliciæ præfeci: Q. Volusium, tui Tiberii generum, certum hominem, sed mirifice etiam abstinentem, misi in Cyprum, ut ibi pauculos dies esset; ne cives Romani pauci, qui illic negotiantur, jus sibi dictum negarent: nam evocari ex insulâ Cyprios non

licet. Ipse in Asiam profectus sum Tarso Nonis Januariis; non (mehercule) dici potest, quâ admiratione Ciliciæ civitatum, maximeque Tarsensium.

Postea vero quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio Asiæ nostrarum diœcesium, quæ, sex mensibus imperii mei, nullas meas acceperat literas, nunquam hospitem viderat. Illud autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quæstu. Civitates locupletes, ne in hiberna milites reciperent, magnas pecunias dabant: Cyprii talenta Attica CC; quâ ex insulâ (non ὑπερβολικως, sed verissime, loquor) nummus nullus, me obtinente, erogabitur.

Ob hæc beneficia, quibus illi obstupescunt, nullos honores mihi, nisi verborum, decerni sino: statuas, fana, τεθριππα, prohibeo: nec sum in ullâ re aliâ molestus civitatibus; sed fortasse tibi, qui hæc prædicem de me. Perfer, si me amas: tu enim me hæc facere voluisti.

Iter igitur ita per Asiam feci, ut etiam fames, quâ nihil miserius est, quæ tum erat in hac meâ Asiâ, (messis enim nulla fuerat) mihi optanda fuerit. Quâcumque iter feci, nullâ vi, nullo judicio, nullâ contumeliâ, auctoritate et cohortatione perfeci, ut et Græci et cives Romani, qui frumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur.

Idibus Februariis, quo die has literas dedi, forum institueram agere Laodiceæ Cybiraticum; Apamense ex Idibus Martiis; ibidem Synnadense, Pamphylium, (tum Phemio dispiciam κερας) Lycaonium, Isauricum: ex Idibus Maiis in Ciliciam, ut ibi Junius consumatur; velim, tranquille a Parthis.

Quintilis, si erit ut volumus, in itinere est, per provinciam redeuntibus, consumendus. Venimus enim in provinciam, Laodiceam, Sulpicio et Marcello consulibus, pridie Cal. Sextiles: inde nos oportet decedere a. d. IV Cal. Sext. Primum contendam a Quinto fratre, ut se præfici patiatur: quod et illo et me invitissimo fiet: sed aliter honeste fieri non po-

test, præsertim cum virum optimum, Pomtinum, ne nunc quidem retinere possim. Rapit enim hominem Postumius Romam, fortasse etiam Postumia.

Habes consilia nostra: nunc cognosce de Bruto. Familiares habet Brutus tuus quosdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium et P. Matinium; quos mihi majorem in modum commendavit. Matinium non novi. Scaptius ad me in castra venit. Pollicitus sum curaturum me, Bruti causâ, ut ei Salaminii pecuniam solverent. Egit gratias. Præfecturam petivit: negavi me cuiquam negotianti dare; (quod idem tibi ostenderam. Cn. Pompeio petenti probâram institutum meum: quid dicam, Torquato, in M. Lenio tuo, multis aliis?) si præfectus vellet esse syngraphæ causâ, me curaturum, ut exigeret. Gratias egit: discessit.

Appius noster turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio, per quas Salaminios coërceret; et eumdem habuerat præfectum. Vexabat Salaminios: ego equites ex Cypro decedere jussi. Moleste tulit Scaptius. Quid multa? Ut ei fidem meam præstarem; cum ad me Salaminii Tarsum venissent, et unâ Scaptius, imperavi, ut pecuniam solverent. Multa de syngraphâ, de Scaptii injuriis. Negavi me audire. Hortatus sum, petivi etiam, pro meis in civitatem beneficiis, ut negotium conficerent: denique dixi me coacturum. Homines non modo non recusare, sed etiam hoc dicere, se a me solvere. Quod enim prætori dare consuêssent, quoniam ego non acceperam, se a me quodam modo dare; atque etiam minus esse aliquanto in Scaptii nomine, quam in vectigali prætorio. Collaudavi homines. Recte, inquit Scaptius: sed subducamus summam. Interim cum ego in edicto tralaticio, centesimas me observaturum, haberem, cum [anatocismo] anniversario; ille ex syngraphâ postulabat quaternas. Quid ais? inquam. Possumne contra meum edictum? At ille profert senatûsconsultum Lentulo Philippoque consulibus, ut, qui

Ciliciam obtineret, jus ex illâ syngraphâ diceret. Cohorrui primo: etenim erat interitus civitatis. Reperio duo senatûs-consulta iisdem consulibus de eâdem syngraphâ. Salaminii cum Romæ versuram facere vellent, non poterant; quod lex Gabinia vetabat [e syngraphâ jus dicere]. Tum ii Bruti familiares, freti gratiâ Bruti, dare volebant quaternis, si sibi senatûs-consulto caveretur. Fit gratiâ Bruti senatûs-consultum, ut "neve Salaminiis, neve qui eis dedisset, fraudi esset." Pecuniam numerârunt: at postea venit in mentem fœneratoribus, nihil se juvare illud senatûs-consultum, quod ex syngraphâ jus dici lex Gabinia vetaret. Tum fit senatûs-consultum, "ut ea syngrapha esset quâ vi cæteræ." Sed ut eodem; cum hæc disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contra dicere: sed eos putare, talenta CC se debere: ea se velle accipere: debere autem eos paulo minus: rogat, ut eos ad CC perducam. Optime, inquam. Voco illos ad me, remoto Scaptio. Quid vos? quantum, inquam, debetis? Respondent, CVI. Refero ad Scaptium. Homo clamare. Quid opus est? inquam. Rationes conferatis. Assidunt, subducunt: ad nummum convenit. Illi se numerare velle, urgere, ut acciperet. Scaptius me rursus seducit: rogat, ut rem sic relinquam. Dedi veniam homini impudenter petenti, Græcis querentibus: ut in fano deponerent, postulantibus, non concessi. Clamare omnes qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset: alii, nihil stultius. Mihi autem impudens magis quam stultus videbatur: nam aut bono nomine centesimis contentus erat, aut, non bono, quaternas centesimas sperabat.

Habes meam causam; quæ si Bruto non probatur; nescio, cur illum amemus: sed avunculo ejus certe probabitur, præsertim cum senatûs-consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causâ, ut centesimæ perpetuo fœnore du-

cerentur. Hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certe habes subductum. In quo quidem, ὁδου παρεργον, Lucceius, M. F. queritur apud me per literas, summum esse periculum, ne, culpâ senatûs, his decretis, res ad tabulas novas perveniat. Commemorat, quid olim mali C. Julius fecerit, cum dieculam duxerit: nunquam respublica plus. Sed ad rem redeo. Meditare adversus Brutum causam meam; si hæc causa est, contra quam nihil honeste dici potest; præsertim cum integram rem et causam reliquerim.

Reliqua sunt domestica. De ενδομυχιῳ, probo idem, quod tu; Postumiæ F. ille quoniam Pontidiæ nugatur: sed vellem adesses. A Quinto fratre his mensibus nihil exspectâris: nam Taurus, propter nives, ante mensem Junium transiri non potest. Thermum, ut rogas, creberrimis literis fulcio. P. Valerium negat habere quidquam Deiotarus rex; eumque, ait, a se sustentari. Cum scies, Romæ intercalatum sit, necne; velim ad me scribas certum, quo die mysteria futura sint. Literas tuas minus paulo exspecto, quam si Romæ esses: sed tamen exspecto.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

Liber VI.

ARGUMENTUM.

Qui has M. Tullii epistolas in libros distribuit, is mihi videtur libri alîus initium hinc maxime fecisse, quod hæ aliis consulibus, quam superioris libri, scriptæ fuerint; nempe L. Æmilio Paulo, C. Claudio Marcello, quem Suetonius Marci Marcelli patruelem facit; Dio, sobrinum; vel, ex aliorum opinione, fratrem. Hic igitur liber certum argumentum nullum habet, quod ad rem publicam pertineat. Nam bellum Parthicum, cujus hîc mentio fit, in metu potius, quam re ipsâ fuit; cum anno superiore, qui ab illo cœpto quartus fuit, finem acceperit. De rebus urbanis, quod odiosa quædam se Cicero audîsse scribit, tale fuit. Cæsar cum vereretur, ne se iniqui sui provinciâ atque exercitu spoliarent; sicque cogeretur, si consul fieri vellet, privatus ac præsens petere; L. Paulum consulem et C. Curionem tribunum pl. antea suis actionibus adversantes, grandi mercede sibi conciliavit: quorum operâ factum est, ut reti-

neret exercitum. Nam, cum de illo dimittendo referretur, Curio ita est assensus, si reliqui quoque dimitterent; Pompeium notans sine dubio. Hoc anno Cicero de provinciâ decessit III Calend. Sextiles, atque Idib. Oct. Athenis fuit, unde postrema libri hujus epistola data est. Reliqua sunt privata atque domestica; de Tulliâ Dolabellæ collocandâ; et aliis rebus.

(1.) CICERO ATTICO S.

Accepi tuas literas a. d. quintum Terminalia Laodiceæ, quas legi libentissime, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiæ. His igitur respondebo: sic enim postulas: nec οικονομιαν meam instituam; sed ordinem conservabo tuum.

Recentissimas a Cybistris te meas literas habere ais, a. d. X Cal. Octob. datas: et scire vis, tuas ego quas acceperim. Omnes fere, quas commemoras, præter eas, quas scribis Lentuli pueris et Equotutico et Brundisio datas. Quare, non οιχεται tua industria (quod vereris), sed præclare ponitur; si quidem id egisti ut ego delectarer: nam nullâ re sum delectatus magis.

Quod meam βαθυτητα in Appio tibi, libertatem etiam in Bruto, probo; vehementer gaudeo: ac putâram secus. Appius enim ad me ex itinere bis terve ὑπομεμψιμοιρους literas miserat, quod quædam a se constituta rescinderem. Ut, si medicus, cum ægrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico qui sibi successerit, si, quæ ipse in curando constituerit, mutet ille; sic Appius, cum εξ αφαιρεσεως provinciam curârit, sanguinem miserit, quidquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, προσανατρεφομενην eam a me non libenter videt; sed modo succenset, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum ullâ illius contumeliâ. Tantummodo dissimilitudo meæ rationis

offendit hominem. Quid enim potest esse tam dissimile, quam, illo imperante, exhaustam esse sumtibus et jacturis provinciam; nobis eam obtinentibus, nummum nullum esse erogatum nec privatim nec publice? Quid dicam de illius præfectis, comitibus, legatis? etiam de rapinis, de libidinibus, de contumeliis? Nunc autem domus (mehercule) nulla tanto consilio aut tantâ disciplinâ gubernatur, aut tam modesta est, quam nostra tota provincia.

Hæc nonnulli amici Appii ridicule interpretantur; qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille male audiat, et recte facere, non meæ laudis, sed illius contumeliæ, causâ. Sin Appius (ut Bruti literæ, quas ad te misit, significabant) gratias nobis agit, non moleste fero: sed tamen eo ipse die, quo hæc ante lucem scribebam, cogitabam ejus multa inique constituta et acta tollere.

Nunc venio ad Brutum, quem ego omni studio, te auctore, sum complexus; quem etiam amare cœperam: sed .... dico? revocavi me, ne te offenderem. Noli enim putare, me quidquam maluisse, quam, ut mandat is, facere; nec ullâ de re plus laborâsse. Mandatorum autem mihi libellum dedit: iisdemque de rebus tu mecum egeras. Omnia sum diligentissime persecutus.

Primum, ab Ariobarzane sic contendi, ut talenta, quæ mihi pollicebatur, illi daret. Quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat: post a Pompeii procuratoribus sexcentis premi cœptus est. Pompeius autem cum ob cæteras causas plus potest unus, quam cæteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthicum esse venturus. Ei tamen sic nunc solvitur: tricesimo quoque die talenta Attica XXXIII, et hoc ex tributis: nec id satis efficit in usuram menstruam. Sed Cnæus noster clementer id fert: sorte caret; usurâ, nec eâ solidâ, contentus est. Alii neque solvit cuiquam, nec potest solvere: nullum enim ærarium, nullum vectigal, habet. Appii instituto tributa im-

perat: ea vix, in fœnus Pompeii quod satis sit, efficiunt. Amici regis duo tresve perdivites sunt: sed ii suum tam diligenter tenent, quam ego aut tu. Equidem non desino tamen per literas rogare, suadere, accusare regem.

Deiotarus etiam mihi narravit, se ad eum legatos misisse de re Bruti: eos sibi responsum retulisse, illum non habere. Et (mehercule) ego ita judico: nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius. Itaque aut tutelâ cogito me abdicare, aut (ut pro Glabrione Scævola) fœnus et impendium recusare.

Ego tamen, quas per te Bruto promiseram præfecturas, M. Scaptio, L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli: nec enim in provinciâ meâ negotiabantur. Tu autem meministi, nos sic agere, ut, quot vellet, præfecturas sumeret, dum ne negotiatori. Itaque duas ei præterea dederam: sed ii, quibus petierat, de provinciâ decesserant.

Nunc cognosce de Salaminiis; quod video tibi etiam novum accidisse, tamquam mihi. Nunquam enim ex illo audivi, illam pecuniam esse suam. Quin etiam libellum ipsius habeo, in quo est, "Salaminii pecuniam debent M. Scaptio et P. Matinio, familiaribus meis." Eos mihi commendat: adscribit etiam, et quasi calcar admovet, intercessisse se pro iis magnam pecuniam. Confeceram, ut solverent, centesimis sexennii ductis cum renovatione singulorum annorum. At Scaptius quaternas postulabat. Metui, si impetrâsset, ne tu ipse me amare desineres: nam ab edicto meo recessissem, et civitatem, in Catonis et in ipsius Bruti fide locatam, meisque beneficiis ornatam, funditus perdidissem.

Atque hoc tempore ipso impingit mihi epistolam Scaptius Bruti, rem illam suo periculo esse; quod nec mihi unquam Brutus dixerat, nec tibi: etiam, ut præfecturam Scaptio deferrem: id vero per te exceperamus, ne negotiatori: quod si cuiquam, huic tamen non: fuerat enim præfectus Appio; et qui-

dem habuerat turmas equitum, quibus inclusum in curiâ senatum Salamine obsederat, ut fame senatores quinque morerentur. Itaque ego, quo die tetigi provinciam, cum mihi Cyprii legati Ephesum obviam venissent, literas misi, ut equites ex insulâ statim decederent.

His de causis credo Scaptium iniquius de me aliquid ad Brutum scripsisse. Sed tamen hoc sum animo: si Brutus putabit me quaternas centesimas oportuisse decernere, qui in totâ provinciâ singulas observarem, ita-que edixissem; idque etiam acerbissimis fœneratoribus probaretur; si præfecturam negotiatori denegatum queretur (quod ego Torquato nostro in tuo Lenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negavi, et iis probavi); si equites deductos moleste feret; accipiam equidem dolorem, mihi illum irasci, sed multo majorem, non esse eum talem, qualem putâssem. Illud quidem fatebitur Scaptius, me jus dicente, sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. Addo etiam illud, quod vereor tibi ipsi ut probem: consistere usura debuit, quæ erat in edicto meo. Deponere volebant: impetravi ab Salaminiis, ut silerent. Veniam illi quidem mihi dederunt; sed quid iis fiet, si huc Paulus venerit?

Sed totum hoc Bruto dedi, qui de me ad te humanissimas literas scripsit: ad me autem, etiam cum rogat aliquid, contumaciter, arroganter, ακοινωνητως, solet scribere. Tu autem, velim, ad eum scribas de his rebus, ut sciam, quo modo hæc accipiat: facies enim me certiorem: atque hoc superioribus literis ad te diligenter perscripseram: sed plane te intelligere volui, mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam literis scripsisses; si nihil aliud de hac provinciâ, nisi illius benevolentiam, deportâssem, mihi id satis esse. Sit sane, quoniam ita tu vis; sed tamen cum eo (credo) quod sine peccato meo fiat.

Igitur meo decreto soluta res Scaptio statim. Quam id rectum sit, tu judicabis; ne ad Catonem quidem provocabo.

Sed noli me putare εγκελευσματα illa tua abjecisse, quæ mihi in visceribus hærent. Flens mihi meam famam commendâsti. Quæ epistola tua est, in quâ mentionem non facias? Itaque irascatur, qui volet: patiar; το γαρ ευ μετ' εμου, præsertim cum sex libris, tamquam prædibus, me ipsum obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo: e quibus unum ἱστορικον requiris de Cn. Flavio, Cn. F. Ille vero ante decemviros non fuit; quippe qui ædilis curulis fuerit; qui magistratus multis annis post decemviros institutus est. Quid ergo profecit, quod protulit fastos? Occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis. Nec vero pauci sunt auctores, Cn. Flavium scribam fastos protulisse, actionesque composuisse: ne me hoc, vel potius Africanum, (is enim loquitur) commentum putes.

Ουκ ελαθε σε illud de gestu histrionis; tu sceleste suspicaris; ego αφελως scripsi.

De me imperatore scribis te ex Philotimi literis cognôsse. Sed credo te, jam in Epiro cum esses, binas meas de omnibus rebus accepisse, unas a Pindenisso capto, alteras a Laodiceâ, utrasque tuis pueris datas: quibus de rebus, propter casum navigandi, per binos tabellarios misi Romam literas publice.

De Tulliâ meâ tibi assentior; scripsique ad eam, et ad Terentiam, mihi placere: tu enim ad me jam ante scripseras, "ac vellem te in tuum veterem gregem retulisses." Correctâ vero epistolâ Memmianâ, nihil negotii fuit: multo enim malo hunc a Pontidiâ, quam illum a Serviliâ. Quare, adjunges Aufium nostrum, hominem semper amantem mei; nunc (credo) eo magis, quod debet etiam fratris Appii amorem erga me cum reliquâ hæreditate

crevisse; qui declaravit, quanti me faceret, cum sæpe, tum in Bursâ: næ, tu me sollicitudine magnâ liberâris.

Furnii exceptio mihi non placet: nec enim ego ullum aliud tempus timeo, nisi quod ille solum excipit. Sed scriberem ad te de hoc plura, si Romæ esses. In Pompeio te spem omnem otii ponere non miror: ita res est; removendumque censeo illud "dissimulantem." Sed enim, οικονομια si perturbatior est, tibi assignato: te enim sequor σχεδιαζοντα.

Cicerones pueri amant inter se, discunt, exercentur: sed alter (uti dixit Isocrates in Ephoro et Theopompo) frenis eget, alter calcaribus. Quinto togam puram Liberalibus cogitabam dare: mandavit enim pater. Ea sic observabo, quasi intercalatum non sit. Dionysius mihi quidem in amoribus est: pueri autem aiunt, eum furenter irasci. Sed homo non doctior nec sanctior fieri potest, nec tui meique amantior.

Thermum, Silium, vere audis laudari; valde se honeste gerunt. Adde M. Nonium, Bibulum; me, si voles. Jam Scrofa, vellem, haberet, ubi posset: est enim lautum negotium. Cæteri infirmant πολιτευμα Catonis. Hortensio quod causam meam commendas, valde gratum. De Amiano, spei nihil putat esse Dionysius. Terentii nullum vestigium agnovi. Mœragenes certe periit: feci iter per ejus possessionem, in quâ animal reliquum nullum est. Hæc non nôram tum, cum [cum] Democrito tuo locutus sum. Rhosiaca vasa mandavi. Sed heus tu, quid cogitas? In filicatis lancibus et splendidissimis canistris, olusculis nos soles pascere; quid te in vasis fictilibus appositurum putem? Κερας Phemio mandatum est: reperietur; modo aliquid illo dignum canat.

Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas literas misit: necdum Bibuli erant allatæ: quibus recitatis, puto fore, ut aliquando commoveatur senatus. Equidem sum in magnâ animi perturbatione. Si (ut

opto) non prorogatur nostrum negotium; habeo Junium et Quintilem in metu. Esto; duo quidem menses sustinebit Bibulus. Quid illo fiet, quem reliquero, præsertim si fratrem? quid me autem, si non tam cito decedo? Magna turba est. Mihi tamen cum Deiotaro convenit, ut ille in meis castris esset cum suis copiis omnibus. Habet autem cohortes quadringenarias nostrâ armaturâ XXX; equitum MM. Erit ad sustentandum, quoad Pompeius veniat; qui literis, quas ad me mittit, significat, suum negotium illud fore. Hiemant in nostrâ provinciâ Parthi: exspectatur ipse Orodes. Quid quæris? aliquantum est negotii.

De Bibuli edicto, nihil novi, præter illam exceptionem, de quâ tu ad me scripseras, "nimis gravi præjudicio in ordinem nostrum." Ego tamen habeo ισοδυναμουσαν, sed tectiorem, ex Q. Mucii, P. F. edicto Asiatico, "extra quam si ita negotium gestum est, ut eo stari non oporteat, ex fide bonâ:" multaque sum secutus Scævolæ; in iis illud, in quo sibi libertatem censent Græci datam, ut Græci inter se disceptent suis legibus. Breve autem edictum est propter hanc meam διαιρεσιν, quod duobus generibus edicendum putavi; quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de ære alieno, de usurâ, de syngraphis; in eodem omnia de publicanis: alterum, quod sine edicto satis commode transigi non potest, de hæreditatum possessionibus, de bonis possidendis, magistris faciendis, vendendis; quæ ex edicto et postulari et fieri solent: tertium, de reliquo jure dicundo, αγραφον reliqui. Dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum: ita-que curo, et satisfacio adhuc omnibus. Græci vero exsultant, quod peregrinis judicibus utuntur. Nugatoribus quidem, inquies. Quid refert? tamen se αυτονομιαν adeptos putant; vestri enim (credo) graves habent, Turpionem sutorium, et Vettium mancipem.

De publicanis quid agam, videris quærere. Habeo in deliciis; obsequor; verbis laudo, orno; efficio, ne cui molesti sint. Το παραδοξοτατον, usuras eorum, quas pactionibus adscripserant, servavit etiam Servilius: ego sic: diem statuo satis laxam; quam ante si solverint, dico, me centesimas ducturum · si non solverint, ex pactione. Itaque et Græci solvunt tolerabili fœnore; et publicanis res est gratissima. Sic illa jam habent, pleno modio, verborum honorem, invitationem crebram. Quid plura? sunt omnes ita mihi familiares, ut se quisque maxime putet: sed tamen μηδεν αυτοις.... scis reliqua.

De statuâ Africani, (ω πραγματων ασυγκλωστων! sed me ipsum delectavit in tuis literis) ai'n' tu? Scipio hic Metellus proavum suum nescit censorem non fuisse? Atqui nihil habuit aliud inscriptum, nisi "Cos." ea statua, quæ ad Opis per te posita in excelso est. In illâ item, quæ est ad Πολυδευκους, (hercule) inscriptum est, "Cos." quam esse ejusdem, status, amictus, annulus, imago ipsa, declarat. At (mehercule) ego cum in turmâ inauratarum equestrium, quas hic in Capitolio posuit, animadvertissem in Serapionis subscriptione Africani [cognomen,] erratum fabrile putavi: nunc video Metelli. O ανιστορησιαν turpem! Nam illud de Flavio et fastis, si secus est, commune erratum est; et tu belle ηπορησας; et nos publicam prope opinionem secuti sumus, ut multa apud Græcos. Quis enim non dixit, Ευπολιν, τον της αρχαιας, ab Alcibiade, navigante in Siciliam, dejectum esse in mare? Redarguit Eratosthenes: affert enim, quas ille post id tempus fabulas docuerit: num idcirco Duris Samius, homo in historiâ diligens, quod cum multis erravit, irridetur? Quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? num igitur jacet Theophrastus, si id a Timæo, tuo familiari, reprehensum est? Sed nescire, proavum suum censorem non fuisse, turpe est; præsertim cum,

post eum consulem, nemo Cornelius, illo vivo, censor fuerit.

Quod de Philotimo, et de solutione HS XXDC scribis; Philotimum circiter Calend. Januarias in Chersonesum audio venisse: ac mihi ab eo nihil adhuc. Reliqua mea Camillus scribit se accepisse; ea quæ sint, nescio, et aveo scire. Verum hæc posterius, et coram fortasse commodius. Illud me, mi Attice, in extremâ fere parte epistolæ commovit: scribis enim sic, τι λοιπον? deinde me obsecras amantissime, ne obliviscar vigilare, et ut animadvertam, quæ fiant. Num quid de quo inaudîsti? etsi nihil ejusmodi est: πολλου γε και δει: nec enim me fefellisset, nec fallet. Sed ista admonitio tua, tam accurata, nescio quid mihi significare visa est.

De M. Octavio, iterum jam tibi rescribo, te illi probe respondisse: paulo vellem fidentius. Nam Cœlius libertum ad me misit, et literas accurate scriptas: sed de pantheris fœde, ac de civitatibus. Rescripsi, alterum me moleste ferre, si ego in tenebris laterem, nec audiretur Romæ, nullum in meâ provinciâ nummum, nisi in æs alienum, erogari; docuique, nec mihi conciliare pecuniam licere, nec illi capere: monuique eum, quem plane diligo, ut, cum alios accusâsset, cautius viveret: illud autem alterum, alienum esse existimatione meâ, Cybiratas imperio meo publice venari.

Lepta, tuâ epistolâ, gaudio exsultat: etenim scripta belle est, meque apud eum magnâ in gratiâ posuit. Filiola tua gratum mihi fecit, quod tibi diligenter mandavit, ut mihi salutem adscriberes: gratum etiam Pilia; sed illa officiosius, quod mihi, quem nunquam vidit; igitur tu quoque salutem utrique adscribito. [Literarum datarum prid. Cal. Januar. suavem habuit] recordationem clarissimi jurisjurandi, quod ego non eram oblitus: magnus enim prætextatatus illo die fui.

Habes ad omnia, non, ut postulâsti, χρυσεα χαλκειων: sed paria paribus respondimus. Ecce autem alia pusilla epistola; quam non relinquam αναντιφωνητον. Bene (mehercule) potuit Lucceius Tusculanum; nisi forte: solet enim cum suo tibicine: et velim scire, quis sit status ejus. Lentulum quidem nostrum, præ ære, Tusculanum proscripsisse audio. Cupio hos expeditos videre: cupio etiam Sextium; adde, si vis, Cœlium; quibus omnibus est,

Αιδεσθεν μεν ανηνασθαι, δεισαν δ' ὑποδεχθαι.

De Memmio restituendo ut Curio cogitet, te audîsse puto. De Egnatii Sidicini nomine, nec nullâ nec magnâ spe sumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentissime Deiotarus curat, graviter ægrum. Respondi etiam minori. Tu, velim, dum ero Laodiceæ, id est, ad Idus Maias, quam sæpissime mecum per literas colloquare: et, cum Athenas veneris, (jam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quæ omnia in mensem Martium sunt collata) utique ad me tabellarios mittas.

Sed heus tu, jamne vos a Cæsare, per Herodem, talenta Attica L extorsistis? in quo, ut audio, magnum odium Pompeii suscepistis. Putat enim, suos nummos vos comedisse; Cæsarem in Nemorensi ædificando diligentiorem fore. Hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, sed Pompeii tamen familiari, audivi.

Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis, et rhedâ equis junctâ, et lecticâ, et familiâ magnâ; pro quâ, si Curio legem pertulerit, HS centena pendat, necesse est. Erat præterea cynocephalus in essedo; nec deerant onagri. Nunquam vidi hominem nequiorem: sed extremum audi. Diversatus est Laodiceæ apud Pompeium Vindullum: ibi sua deposuit, cum ad me profectus est. Moritur interim Vindullus; quæ res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur. C. Vennonius domum Vindulli venit: cum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. In

his inventæ sunt quinque imagunculæ matronarum, in quibus una sororis amici tui, hominis bruti, qui hoc utatur; et illius lepidi, qui hæc tam negligenter ferat. Hæc te volui παριστορησαι: sumus enim ambo belle curiosi.

Unum etiam velim cogites. Audio Appium προπυλαιον Eleusine facere. Num inepti fuerimus, si nos quoque Academiæ fecerimus? Puto, inquies. Ergo id ipsum scribes ad me. Equidem valde ipsas Athenas amo: volo esse aliquod monimentum: odi falsas inscriptiones statuarum alienarum. Sed, ut tibi placebit: faciesque me, in quem diem Romana incidant mysteria, certiorem, et quo modo hiemâris. Cura ut valeas. Post Leuctricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

(2.) CICERO ATTICO S.

Cum Philogenes, libertus tuus, Laodiceam ad me, salutandi causâ, venisset, et se statim ad te navigaturum esse diceret; has ei literas dedi; quibus ad eas rescripsi, quas acceperam a Bruti tabellario. Et respondebo primum postremæ tuæ paginæ; quæ mihi magnæ molestiæ fuit; quod ad te scriptum est a Cincio de Statii sermone: in quo hoc molestissimum est, Statium dicere, a me quoque id consilium probari. Probari autem? de isto hactenus. Dixerim me vel plurima vincula tecum summæ conjunctionis optare; etsi sunt amoris arctissima: tantum abest, ut ego ex eo, quo adstricti sumus, laxari aliquid velim. Illum autem multa de istis rebus asperius solere loqui, sæpe sum expertus; sæpe etiam lenivi iratum: id scire te arbitror. In hac autem peregrinatione militiâve nostrâ, sæpe incensum irâ vidi, sæpe placatum.

Quid ad Statium scripserit, nescio: quidquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum

non fuit. Mihi autem erit maxime curæ, ne quid fiat secus, quam volumus, quamque oportet. Nec satis est, in ejusmodi re, se quemque præstare: maximæ partes istius officii sunt pueri Ciceronis, sive jam adolescentis; quod quidem illum soleo hortari. Ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare, teque mirifice. Sed est magnum illud quidem, verumtamen multiplex, pueri ingenium: quo ego regendo habeo negotii satis.

Quoniam respondi postremæ tuæ paginæ primâ meâ; nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnes maritimas esse, hominis non nequam, sed etiam tuo judicio probati, Dicæarchi tabulis credidi. Is multis nominibus, in Trophonianâ Chæronis narratione, Græcos in eo reprehendit, quod mare tam secuti sunt: nec ullum in Peloponneso locum excipit. Cum mihi auctor placeret, (etenim erat ἱστορικωτατος, et vixerat in Peloponneso) admirabar tamen; et, vix accredens, communicavi cum Dionysio. Atque is primo est commotus: deinde, quod tum de isto Dicæarcho non minus bene existimabat, quam tu de C. Vestorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat, quin ei crederemus. Arcadiæ censebat esse Lepreon quoddam maritimum; Tenea autem, et Aliphera, et Tritia, νεοκτιστα ei videbantur; idque τῳ των νεων καταλογῳ confirmabat, ubi mentio non fit istorum. Atque istum ego locum totidem verbis a Dicæarcho transtuli. "*Phliasios*" autem dici sciebam: et ita fac ut habeas: nos quidem sic habemus. Sed primo me αναλογια deceperat, Φλιους, Οπους, Σιπους; quod Οπουντιοι, Σιπουντιοι. Sed hoc continuo correximus.

Lætari te nostrâ moderatione et continentiâ video: tum id magis faceres, si adesses. Atque hoc foro, quod egi, ex Idibus Febr. Laodiceæ ad Calend. Maias, omnium diœcesium, præter Ciliciæ, mirabilia quædam effecimus: ita multæ civitates omni ære alieno liberatæ, multæ valde levatæ sunt: omnes,

suis legibus et judiciis usæ, αυτονομιαν adeptæ, revixerunt.

His ego, duobus generibus, facultatem ad se ære alieno liberandas aut levandas dedi; uno, quod omnino nullus in imperio meo sumtus factus est, (nullum cum dico, non loquor ὑπερβολικως) nullus, inquam, ne teruncius quidem. Hac autem re, incredibile est, quantum civitates emerserint. Accessit altera. Mira erant in civitatibus ipsorum furta Græcorum, quæ magistratus sui fecerant. Quæsivi ipse de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant. Aperte fatebantur: itaque, sine ullâ ignominiâ, suis humeris pecunias populis retulerunt. Populi autem, nullo gemitu, publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reddiderunt. Itaque publicanis in oculis sumus. Gratis, inquis, viris. Sensimus.

Jam cætera jurisdictio nec imperita, et clemens cum admirabili facilitate. Aditus autem ad me minime provinciales: nihil per cubicularium. Ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus. Grata hæc et magna, mihique nondum laboriosa ex illâ vetere militiâ.

Nonis Maii in Ciliciam cogitabam: ibi cum Junium mensem consumsissem, (atque utinam in pace! magnum enim bellum impendet a Parthis) Quintilem in reditu ponere. Annuæ enim mihi operæ a. d. III Calend. Sextiles emerentur. Magnâ autem in spe sum, mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam Acta urbana usque ad Nonas Martias; e quibus intelligebam, Curionis nostri constantiâ omnia potius actum iri, quam de provinciis. Ergo, ut spero, propediem te videbo.

Venio ad Brutum tuum, immo nostrum: sic enim mavis. Equidem omnia feci, quæ potui aut in meâ provinciâ perficere, aut in regno experiri. Omni igitur modo egi cum rege, et ago quotidie, per literas scilicet: ipsum enim triduum quatriduumve me-

cum habui turbulentis in rebus, quibus eum liberavi. Sed et tum præsens, et postea creberrime, non destiti rogare et petere meâ causâ, suadere et hortari suâ. Multum profeci; sed, quantum, non plane, quia longe absum, scio.

Salaminios autem (hos enim poteram coërcere) adduxi, ut totum nomen Scaptio vellent solvere; sed centesimis ductis a proximâ quidem syngraphâ, nec perpetuis, sed renovatis quotannis. Numerabantur nummi: noluit Scaptius. Tun', qui ais, Brutum cupere aliquid perdere? Quaternas habebat in syngraphâ: fieri non poterat: nec, si posset, ego pati possem. Audio omnino Scaptium pœnitere. Nam quod senatûs-consultum esse dicebat, ut jus ex syngraphâ diceretur; eo consilio factum est, quod pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sumserant: vetabat autem Auli lex, jus dici de ita sumtâ pecuniâ. Decrevit igitur senatus, ut jus diceretur istâ syngraphâ. Nunc ista habet juris idem, quod cæteræ, nihil præcipui. Hæc, a me ordine facta, puto me Bruto probaturum; tibi, nescio; Catoni certe probabo. Sed jam ad te ipsum revertor.

Ai'n' tandem, Attice, laudator integritatis et elegantiæ? "Ausus es hoc ex ore tuo," inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? An tu, si mecum esses, qui scribis morderi te interdum, quod non simul sis, paterere me id facere, si vellem? Non amplius, inquis, quinquaginta. Cum Spartaco minus multi primo fuerunt. Quid tandem isti mali in tam tenerâ insulâ non fecissent? Non fecissent, autem? immo quid, ante adventum meum, non fecerunt? Inclusum in curiâ senatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierint nonnulli fame. Erat enim præfectus Appii Scaptius, et habebat turmas ab Appio. Id me igitur tu, cujus (mehercule) os mihi ante oculos solet versari, cum de aliquo officio ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, præfectus ut Scaptius sit? Alias

hoc statueramus, ut negotiatorem neminem : idque Bruto probaveramus. Habeat is turmas? cur potius, quam cohortes? Sumtu jam nepos evadit Scaptius. Volunt, inquis, principes. Scio : nam ad me Ephesum usque venerunt, flentesque equitum scelera, et miserias suas, detulerunt. Itaque statim dedi literas, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent : ob eamque causam, tum ob cæteras, Salaminii nos in cœlum decretis suis sustulerunt. Sed jam quid opus equitatu? solvunt enim Salaminii : nisi forte id volumus armis efficere, ut fœnus quaternis centesimis ducant. Et ego audebo legere unquam, aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero? Nimis, nimis, inquam, in isto Brutum amâsti, dulcissime Attice : nos, vereor, ne parum. Atque hæc, scripsi ego ad Brutum, scripsisse te ad me. Cognosce nunc cætera.

Pro Appio nos hîc omnia faciemus; honeste tamen, sed plane libenter : nec enim ipsum odimus : et Brutum amamus : et Pompeius mirifice a me contendit; quem (mehercule) plus plusque in dies diligo. C. Cœlium quæstorem huc venire audîsti. Nescio, quid sit : sed . . . . . .

Pammenia illa mihi non placent. Ego me spero Athenis fore mense Septembri. Tuorum itinerum tempora scire sane velim. Ευηθειαν Sempronii Rufi cognovi ex epistolâ tuâ Corcyræâ. Quid quæris? invideo potentiæ Vestorii. Cupiebam etiam nunc plura garrire; sed lucet : urget turba : festinat Philogenes. Valebis igitur; et valere Piliam et Cæciliam nostram jubebis literis. Salvebis a meo Cicerone.

(3.) CICERO ATTICO S.

Etsi nil sane habebam novi, quod post accidisset quam dedissem ad te Philogeni, liberto tuo, literas; tamen cum Philotimum Romam remitterem, scri-

bendum aliquid ad te fuit. Ac primum illud, quod me maxime angebat, (non quo me aliquid juvare posses: quippe res [enim] est in manibus: tu autem abes longe gentium:

. . . . Πολλα δ' εν μεταιχμιῳ
Νοτος κυλινδει κυματ' ευρειης ἁλος)

obrepsit dies, ut vides (mihi enim a. d. III Cal. Sextiles de provinciâ decedendum est); nec succeditur. Quem relinquam, qui provinciæ præsit? Ratio quidem et opinio hominum postulat fratrem: primum, quod videtur esse honos; nemo igitur potior: deinde, quod solum habeo prætorium. Pomtinus enim ex pacto et conventu, (nam eâ lege exierat) jam a me discesserat. Quæstorem nemo dignum putat: etenim est levis, libidinosus, tagax.

De fratre autem primum illud est: persuaderi ei non posse arbitror. Odit enim provinciam: et (hercule) nihil odiosius, nihil molestius. Deinde, ut mihi nolit negare; quidnam mei sit officii? Cum bellum esse in Syriâ magnum putetur, id videatur in hanc provinciam erupturum; hîc præsidii nihil sit; sumtus annuus decretus sit; videaturne aut pietatis esse meæ, fratrem relinquere; aut diligentiæ, nugarum aliquid relinquere? Magnâ igitur, ut vides, sollicitudine afficior, magnâ inopiâ consilii. Quid quæris? toto negotio nobis opus non fuit. Quanto tua provincia melior! decedes, cum voles; nisi forte jam decessisti: quem videbitur, præficies Thesprotiæ et Chaoniæ. Necdum tamen ego Quintum conveneram, ut jam, si id placeret, scirem, possetne ab eo impetrari: nec tamen, si posset, quid vellem, habebam.

Hoc est igitur ejusmodi; reliqua plena adhuc et laudis et gratiæ, digna iis libris quos tu laudas. Conservatæ civitates; cumulate publicanis satisfactum; offensus contumeliâ nemo; decreto justo et severo perpauci; nec tamen quisquam, ut queri audeat; res gestæ dignæ triumpho; de quo ipso

nihil cupide agemus; sine tuo quidem consilio certe nihil. Clausula est difficilis in tradendâ provinciâ. Sed hæc Deus aliquis gubernabit.

De urbanis rebus scilicet plura tu scis; sæpius et certiora audis. Equidem doleo, non me tuis literis certiorem fieri. Huc enim odiosa afferebantur de Curione, de Paulo; non quo ullum periculum videam stante Pompeio, vel etiam sedente; valeat modo: sed (mehercule) Curionis et Pauli, meorum familiarium, vicem doleo. Formam igitur mihi totius reipublicæ, si jam es Romæ, aut cum eris, velim, mittas, quæ mihi obviam veniat, ex quâ me fingere possim, et præmeditari, quo animo accedam ad Urbem. Est enim quiddam, advenientem non esse peregrinum atque hospitem.

Et (quod pæne præterii) Bruti tui causâ, ut sæpe ad te scripsi, feci omnia. Cyprii numerabant: sed Scaptius centesimis, renovato in singulos annos fœnore, contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipsum, quam per me in Brutum: quem tamen ego præstare non poteram. Erat enim rex perpauper; aberamque ab eo ita longe, ut nihil possem, nisi literis; quibus pugnare non destiti. Summa hæc est. Pro ratione pecuniæ, liberalius est Brutus tractatus, quam Pompeius. Bruto curata hoc anno talenta circiter C; Pompeio in sex mensibus promissa CC. Jam in Appii negotio quantum tribuerim Bruto, dici vix potest. Quid est igitur, quod laborem? Amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium, qui, quia non habuit a me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortasse succenset; aut quia præfectus non est, quod ego nemini tribui negotiatori; non C. Vennonio, meo familiari; non tuo M. Lenio; et, quod tibi Romæ ostenderam me servaturum, in eo perseveravi. Sed quid poterit queri is, qui, auferre pecuniam cum posset, noluit? Scaptio, qui in Cappadociâ fuit, puto esse satisfactum. Is a me tribunatum cum ac-

cepisset, quem ego ex Bruti literis detulissem, postea scripsit ad me, se uti nolle eo tribunatu.

Gavius est quidam, cui cum præfecturam detulissem Bruti rogatu, multa et dixit et fecit cum quâdam meâ contumeliâ, P. Clodii canis. Is me nec proficiscentem Apameam prosecutus est; nec, cum postea in castra venisset, atque inde discederet, numquid vellem, rogavit; et fuit aperte mihi, nescio quare, non amicus. Hunc ego si in præfectis habuissem, quem tu me hominem putares? Qui, ut scis, potentissimorum hominum contumaciam nunquam tulerim, ferrem hujus asseclæ? etsi hoc plus est, quam ferre, tribuere etiam beneficii aliquid et honoris.

Is igitur Gavius, cum Apameæ me nuper vidisset Romam proficiscens, me ita appellavit: (Culleolum vix auderem:) Unde, inquit, me jubes petere cibaria præfecti? Respondi lenius, quam putabant oportuisse, qui aderant, me non instituisse iis dare cibaria, quorum operâ non essem usus. Abiit iratus. Hujus nebulonis oratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus ames; me æmulum non habebis. Sed illum eum futurum esse puto, qui esse debet. Tibi tamen causam notam esse volui: et ad ipsum hæc perscripsi diligentissime. Omnino (soli enim sumus) nullas unquam ad me literas misit Brutus, ne proxime quidem de Appio, in quibus non inesset arrogans, ακοινωνητον aliquid. Tibi autem valde solet in ore esse,

.... "Granius autem
Non contemnere se, et reges odisse superbos:"

in quo tamen ille mihi risum magis, quam stomachum, movere solet: sed plane parum cogitat, quid scribat, aut ad quem.

Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, epistolam inscriptam patri suo. Solet enim aperire, idque de meo consilio; si quid forte sit, quod opus sit sciri.

In eâ autem epistolâ erat illud idem de sorore, quod ad me. Mirifice conturbatum vidi puerum. Lacrymans mecum est questus. Quid quæris? miram in eo pietatem, suavitatem, humanitatemque perspexi: quo majorem spem habeo, nihil fore aliter, ac deceat. Id te igitur scire volui.

Ne illud quidem prætermittam: Hortensius, filius, fuit Laodiceæ, gladiatoribus, flagitiose et turpiter. Hunc ego, patris causâ, vocavi ad cœnam, quo die venit; et, ejusdem patris causâ, nihil amplius. Is mihi dixit, se Athenis me exspectaturum, ut mecum decederet. Recte, inquam: quid enim dicerem? Omnino puto nihil esse, quod dixit: nolo quidem; ne offendam patrem, quem (mehercule) multum diligo. Sin fuerit meus comes, moderabor ita, ne quid eum offendam, quem minime volo.

Hæc sunt: etiam illud. Orationem Q. Celeris mihi, velim, mittas contra M. Servilium. Literas mitte quamprimum: si nihil; nihil fieri, vel per tuum tabellarium. Piliæ et filiæ salutem. Cura ut valeas.

(4.) CICERO ATTICO S.

Tarsum venimus Nonis Juniis. Ibi me multa moverunt: magnum in Syriâ bellum; magna in Ciliciâ latrocinia; mihi difficilis ratio administrandi, quod paucos dies habebam reliquos annui muneris. Illud autem difficillimum; relinquendus erat ex senatûs-consulto, qui præesset. Nihil minus probari poterat, quam quæstor Mescinius: nam de Cœlio nihil audiebamus. Rectissimum videbatur, fratrem cum imperio relinquere: in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sexcenta præterea. O rem totam odiosam! sed hæc Fortuna viderit: quoniam consilio non multum uti licet.

Tu, quando Romam salvus (ut spero) venisti, videbis, ut soles, omnia, quæ intelliges nostrâ interesse; in primis de Tulliâ meâ; cujus de conditione quid mihi placeret, scripsi ad Terentiam, cum tu in Græciâ esses: deinde de honore nostro. Quod enim tu abfuisti, vereor ut satis diligenter actum in senatu sit de literis meis. Illud præterea *μυστικωτερον* ad te scribam: tu sagacius odorabere. Της δαμαρτος μου ὁ απελευθερος (οισθα ὁν λεγω) εδοξε μοι πρωην, εξ ὡν αλογευομενος παρεφθεγγετο, πεφυρακεναι τας ψηφους εκ της ωνης των ὑπαρχοντων του Κροτωνιατου τυραννοκτονου. Δεδοικα δη, μητι νοησης. Εἰς δηπου τουτο δη περισκεψαμενος, τα λοιπα εξασφαλισαι. Non queo tantum, quantum vereor, scribere. Tu autem fac, ut mihi tuæ literæ volent obviæ. Hæc festinans scripsi in itinere atque agmine. Piliæ et puellæ Cæciliæ bellissimæ salutem dices.

(5.) CICERO ATTICO S.

Nunc quidem profecto Romæ es; quo te, si ita est, salvum venisse gaudeo: unde quidem quamdiu abfuisti, magis a me abesse videbare, quam si domi esses. Minus enim mihi meæ notæ res erant, minus etiam publicæ. Quare, velim, etsi, ut spero, te hæc legente, aliquantum viæ processero, tamen obvias mihi literas quam argutissimas de omnibus rebus crebro mittas, in primis de quo scripsi ad te antea: της ξυναορου της εμης ούξελευθερος εδοξε μοι, θαμα βατταριζων, και αλυων τοις ξυλλογοις και ταις λεσχαις, ὑπο τι πεφυρακεναι τας ψηφους εν τοις ὑπαρχουσι τοις του Κροτωνιατου. Hoc tu indaga, ut soles; ast hoc magis.

Εξ αστεως ἑπταλοφου τειχων παρεδωκεν μνων κδ' μη' οφειληματων Καμιλλῳ· ἑαυτον τε οφειλοντα μνας κδ' εκ των Κροτωνιατικων, και εκ των Χεῤῥονησιατικων μη' και μνας κληρονομησας χμ' χμ', τουτων δε μηδε

ϛβολον διαλυσασθαι, παντων οφειληθεντων του δευτερου μηνος τῃ νουμηνιᾳ. Τον δε απελευθερον αυτου, οντα ὁμωνυμον τῳ Κονωνος πατρι, μηδεν ὁλοσχερως πεφροντικεναι. Ταυτα ουν, πρωτον μεν, ἱνα παντα σωζηται· δευτερον δε, ἱνα μηδε των τοκων ολιγωρησῃς των απο της προεκκειμενης ἡμερας. Ὁσας αυτον ηνεγκαμεν, σφοδρα δεδοικα· και γαρ παρην προς ἡμας κατασκεψομενος, και τι σχεδον ελπισας· απογνους δε, αλογως απεστη, επειπων, εικω· αισχρον τοι δηρον τε μενειν· meque objurgavit vetere proverbio, *τα μεν διδομενα.* Reliqua vide, et, quantum fieri potest, perspiciamus.

Etsi annuum tempus prope jam emeritum habebamus (dies enim XXXIII erant reliqui), sollicitudine provinciæ tamen vel maxime urgebamur. Cum enim arderet Syria bello; et Bibulus, in tanto mœrore suo, maximam curam belli sustineret; ad meque legati ejus, et quæstor, et amici, literas mitterent, ut subsidio venirem; etsi exercitum infirmum habebam (auxilia sane bona, sed ea Galatarum, Pisidarum, Lyciorum; hæc enim sunt nostra robora), tamen esse officium meum putavi, exercitum habere quam proxime hostem, quoad mihi præesse provinciæ per senatûs-consultum liceret.

Sed (quo ego maxime delectabar) Bibulus molestus mihi non erat; de omnibus rebus scribebat ad me potius: et mihi decessionis dies *λεληθοτως* obreptat; qui cum advenerit, *αλλο προβλημα*, quem præficiam; nisi Caldus quæstor venerit; de quo adhuc nihil certi habebamus.

Cupiebam (mehercule) longiorem epistolam facere: sed nec erat res, de quâ scriberem; nec jocari præ curâ poteram. Valebis igitur, et puellæ salutem Atticulæ dices, nostræque Piliæ.

(6.) CICERO ATTICO S.

Ego, dum in provinciâ omnibus rebus Appium orno, subito sum factus accusatoris ejus socer. Id

quidem, inquis, Dii approbent! Ita velim; teque ita cupere certo scio. Sed crede mihi, nihil minus putâram ego; qui de Ti. Nerone, qui mecum egerat, certos homines ad mulieres miseram; qui Romam venerunt, factis sponsalibus. Sed hoc spero melius. Mulieres quidem valde intelligo delectari obsequio et comitate adolescentis. Cætera noli εξακανθιζειν.

Sed heus tu, πυρους εις δημον Athenis? placet hoc tibi? etsi non impediebant mei certe libri: non enim ista largitio fuit in cives, sed in hospites liberalitas. Me tamen de Academiæ προπυλῳ jubes cogitare, cum jam Appius de Eleusine non cogitet?

De Hortensio te certo scio dolere. Equidem excrucior: decrêram enim cum eo valde familiariter vivere.

Nos provinciæ præfecimus Cœlium: puerum, inquies, et fortasse fatuum, et non gravem, et non continentem. Assentior: fieri non potuit aliter. Nam quas multo ante tuas acceperam literas, in quibus επεχειν te scripseras, quid esset mihi faciendum de relinquendo; eæ me pungebant. Videbam enim, quæ tibi essent εποχης causæ; et erant eædem mihi: puero tradere me? fratri autem? Illud non utile nobis. Nam, præter fratrem, nemo erat, quem, sine contumeliâ, quæstori, nobili præsertim, anteferrem. Tamen, dum impendere Parthi videbantur, statueram fratrem relinquere, aut etiam, rei publicæ causâ, contra senatûs-consultum, ipse remanere: qui posteaquam, incredibili felicitate, discesserunt; sublata dubitatio est. Videbam sermones: Hui! fratrem reliquit? num est hoc, non plus annum obtinere provinciam? Quid, quod senatus eos voluit præesse provinciis, qui non præfuissent? At hic triennium.

Ergo hæc ad populum. Quid, quæ tecum? Nunquam essem sine curâ, si quid iracundius, aut contumeliosius, aut negligentius; quæ fert vita hominum. Quid, si quid filius puer, et puer bene sibi

fidens? qui esset dolor? quem pater non dimittebat; teque id censere, moleste ferebat. At nunc Cœlius, non dico equidem, quid egerit; sed tamen multo minus laboro.

Adde illud: Pompeius, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Cæsar Antonium: ego sorte datum offenderem? ut etiam inquireret in eum, quem reliquissem? Hoc melius: et hujus rei plura exempla: senectuti quidem nostræ profecto aptius. At te, apud eum, (Dii boni!) quantâ in gratiâ posui! eique legi literas, non tuas, sed librarii tui. Amicorum literæ me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc παλιγγενεσιαν nostram, non negligendam. Quare, tu quoque, mi Attice, incipe id cupere; quo nos minus inepti videamur.

(7.) CICERO ATTICO S.

Quintus filius, pie sane, me quidem certe multum hortante, sed currentem, animum patris sui sorori tuæ reconciliavit. Eum valde etiam tuæ literæ excitârunt. Quid quæris? confido rem, ut volumus, esse.

Bis ad te antea scripsi de re meâ familiari, si modo tibi redditæ literæ sunt, Græce, εν αινιγμοις. Scilicet, nihil est movendum. Sed tamen, αφελως percontando de nominibus Milonis, et, ut expediat, ut mihi recepit, hortando, aliquid ita tu proficies.

Ego Laodiceæ quæstorem Mescinium exspectare jussi, ut confectas rationes lege Juliâ apud duas civitates possim relinquere. Rhodum volo puerorum causâ: inde quamprimum Athenas: etsi Etesiæ valde reflant: sed plane volo his magistratibus, quorum voluntatem in supplicatione sum expertus. Tu tamen mitte mihi, quæso, obviam literas, numquid putes rei publicæ nomine tardandum esse nobis.

Tiro ad te dedisset literas, nisi eum graviter ægrum reliquissem. Sed nuntiant, melius esse. Ego tamen angor: nihil enim illo adolescente castius, nihil diligentius.

(8.) CICERO ATTICO S.

Cum instituissem ad te scribere, calamumque sumsissem, Battonius, e navi, rectâ ad me venit domum Ephesi, et epistolam tuam reddidit pridie Cal. Octobres. Lætatus sum felicitate navigationis tuæ, opportunitate Piliæ, etiam (mehercule) sermone ejusdem de conjugio Tulliæ meæ.

Battonius autem miros terrores ad me attulit Cæsarianos: cum Leptâ etiam plura locutus est; spero, falsa, sed certe horribilia: exercitum nullo modo dimissurum: cum illo prætores designatos, Cassium tribunum plebis, Lentulum consulem, facere: Pompeio in animo esse, Urbem relinquere.

Sed heus tu, numquid moleste fers de illo, qui se solet anteferre patruo sororis tuæ filii? at a quibus victus? Sed ad rem.

Nos Etesiæ vehementissime tardârunt. Detraxit XX ipsos dies etiam aphractus Rhodiorum. Cal. Octob. Epheso, conscendentes, hanc epistolam dedimus L. Tarquitio, simul e portu egredienti, sed expeditius naviganti. Nos, Rhodiorum aphractis, cæterisque longis navibus, tranquillitates aucupaturi eramus. Ita tamen properabamus, ut non posset magis.

De rauduscu lo Puteolano, gratum. Nunc velim dispicias res Romanas: videas, quid nobis de triumpho cogitandum putes; ad quem amici me vocant. Ego, nisi Bibulus (qui, dum unus hostis in Syriâ fuit, pedem portâ non plus extulit, quam domo suâ) anniteretur de triumpho, æquo animo essem. Nunc vero αισχρον σιωπᾳν. Sed explora rem totam; ut,

quo die congressi erimus, consilium capere possimus. At multa; qui et properarem, et ei literas darem, qui aut mecum, aut paulo ante, venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit: tu dices, utriusque nostrûm verbis, et Piliæ tuæ, et filiæ.

(9.) CICERO ATTICO S.

In Piræea cum exîssem pridie Idus Octobres, accepi ab Acasto, servo meo, statim tuas literas: quas quidem cum exspectâssem jam diu, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistolam, brevitatem ejus; ut aperui, rursus συγχυσιν literularum, quæ solent tuæ compositissimæ et clarissimæ esse: ac, ne multa, cognovi, ex eo quod ita scripseras, te Romam venisse a. d. XII Calend. Octob. cum febri. Percussus vehementer, nec magis, quam debui, statim quæro ex Acasto. Ille et tibi et sibi visum, et ita se domi ex tuis audîsse, ut nihil esset incommode. Id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse. Sed amavi tamen, admiratusque sum, quod nihilominus ad me tuâ manu scripsisses. Quare de hoc satis. Spero enim, quæ tua prudentia et temperantia est, et (hercule), ut me jubet Acastus, confido, te jam, ut volumus, valere.

A Turannio te accepisse meas literas gaudeo. Παραφυλαξον, si me amas, την τȣ φυρατου φιλοτιμιαν αυτοτατα. Hanc, quæ, mehercule, mihi magno dolori est, (dilexi enim hominem) procura, quantulacumque est, Præcianam hæreditatem. Prorsus ille ne attingat. Dices, nummos mihi opus esse ad apparatum triumphi: in quo, ut præcipis, nec me κενον in expetendo cognosces, nec ατυφον in abjiciendo.

Intellexi ex tuis literis te ex Turannio audîsse, a me provinciam fratri traditam. Adeon' ego non perspexeram prudentiam literarum tuarum? Επεχειν te scribebas. Quid erat dubitatione dignum, si esset

quidquam, cur placeret, fratrem, et talem fratrem, relinqui? Αθετησις ista mihi tua, non εποχη, videbatur. Monebas de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relinquerem. Τοὐμον ονειρον εμοι. Eadem omnia, quasi collocuti essemus, vidimus. Non fuit faciendum aliter, meque επιχρονια εποχη tua dubitatione liberavit. Sed puto te accepisse de hac re epistolam, scriptam accuratius. Ego tabellarios postero die ad vos eram missurus, quos puto ante venturos, quam nostrum Saufeium. Sed eum sine meis literis ad te venire vix rectum erat.

Tu mihi, ut polliceris, de Tulliolâ meâ, id est, de Dolabellâ, perscribas; de republicâ, quam prævideo in summis periculis; de censoribus, maximeque de signis, tabulis, quid fiat; referaturne. Idibus Octob. has dedi literas: quo die, ut scribis, Cæsar Placentiam legiones quatuor. Quæso, quid nobis futurum est? In arce Athenis statio mea nunc placet.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

Liber VII.

ARGUMENTUM.

Continentes sunt libri hujus epistolæ cum superioribus, ut hæc ipsa prima illa esse videatur, quam, proximâ superiore, postero die se daturum promiserat. Scriptæ porro sunt partim ex itinere, dum ex provinciâ redibat: partim ex fugâ, quam, audito Cæsaris adventu, cum consulibus totoque senatu, exsecutus est. Nam, cum ad Urbem prid. Non. Januarii accessisset, ibidemque, spe triumphi, quem sibi frequens senatus (ut ipsemet scribit ad Tironem) efflagitabat, moraretur; XIII Cal. Febr. nuntio illo, ut diximus, accepto, coactus est exire, atque eam cogitationem omittere. Etenim, cum in sententiam Scipionis senatûs-consultum factum esset, ut ante certam diem Cæsar exercitum dimitteret: si non faceret, eum adversus Remp. facturum videri: eique senatûs-consulto M. Antonius, Q. Cassius tribunus plebis, intercessissent; de intercessione relatum, acerbissimeque decretum fuisset; illi, Urbe cedentes,

ad Cæsarem se, qui tum erat Ravennæ, contulissent; Cæsar, iis maxime auctoribus, trajecto Rubicone, Ariminum, quod erat extra provinciam illius, cum venisset, tantus pavor repente Urbem invasit, ut passim fuga turpissima facta sit. Continent autem epistolæ priores, a primâ usque ad decimam, quæ incipit, "Subito consilium cepi," hæsitationem, sollicitudinemque Ciceronis animi, quonam modo cum Cæsare Pompeioque se gereret, cum utrique esset amicus, et illum uterque suis annumeraret. Posteriores, usque ad finem libri, cum multa alia, tum querelam de Pompeio; tum sine ratione gesta esse omnia ab illo atque geri; accusationem impudentiæ Cæsaris; legationem L. Cæsaris ad Pompeium et consules, C. Cæsaris nomine: et quæ illi ad hæc responderint. Reliqua privata sunt. Scriptæ porro sunt illæ L. Paulo, C. Marcello, Coss. Illud etiam sciendum, abfuisse Ciceronem annum et menses circiter octo. Profectus est enim in provinciam ineunte Maio, Ser. Sulpicio et M. Marcello Coss. in eâque et in itinere L. Pauli et C. Marcelli consulatu consumto, ad Urbem fuit, prid. Non. Januarias, consulatum L. Lentulo et C. Marcello ineuntibus.

(1.) CICERO ATTICO S.

Dederam equidem L. Saufeio literas, et dederam ad te unum; quod, cum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis literis ad te venire nolebam. Sed, ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius. Sin jam illas accepisti, scis, me Athenas venisse pridie Idus Octobres; e navi egressum in Piræeum, tuas ab Acasto nostro literas accepisse; conturbatum, quod cum febre Romam venisses; bono tamen animo esse cœpisse, quod Acastus ea, quæ vellem, de allevato corpore tuo nuntiaret; cohorruisse

autem me, quod tuæ literæ de legionibus Cæsaris afferrent; et egisse tecum, ut videres, ne quid φιλοτιμια ejus, quem nôsti, nobis noceret; de quo jam pridem ad te scripseram. Turannius autem secus tibi Brundisii dixerat; quod ex iis literis cognovi, quas a Xenone, optimo viro, accepi. Cur fratrem provinciæ non præfecissem, exposui breviter. Hæc fere sunt in illâ epistolâ. Nunc audi reliqua.

Per fortunas, omnem tuum amorem, quo me es amplexus, omnemque tuam prudentiam, quam (mehercule) in omni genere judico singularem, confer [te] jam ad eam curam, ut de omni statu meo cogites. Videre enim mihi videor tantam dimicationem (nisi idem Deus, qui nos melius, quam optare auderemus, Parthico bello liberavit, respexerit rempublicam) sed tantam, quanta nunquam fuit.

Age, hoc malum mihi commune est cum omnibus. Nihil tibi mando, ut de eo cogites. Illud meum proprium προβλημα, quæso, suscipe. Videsne, ut te auctore sim utrumque complexus? Ac vellem a principio te audîsse amicissime monentem:

> Αλλ' εμον ουποτε θυμον ενι στηθεσσιν επειθες·
> Πατριδος ......

Sed aliquando tamen persuasisti, ut alterum complecterer, quia de me erat optime meritus; alterum, quia tantum valebat. Feci igitur: ita-que effeci omni obsequio, ut neutri illorum quisquam esset me carior. Hæc enim cogitabamus; nec mihi, conjuncto cum Pompeio, fore necesse peccare in re publicâ aliquando; nec, cum Cæsare sentienti, pugnandum esse cum Pompeio: tanta erat illorum conjunctio. Nunc impendet (ut et tu ostendis, et ego video) summa inter eos contentio. Me autem uterque numerat suum, nisi forte simulat alter: nam Pompeius non dubitat (vere enim judicat) ea, quæ de re publicâ nunc sentiat, mihi valde probari. Utriusque autem accepi ejusmodi literas eodem tempore, quo tuas, ut

neuter quemquam omnium pluris facere, quam me, videretur.

Verum quid agam? non quæro illa ultima, (si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse, quam cum altero vincere) sed illa, quæ tum agentur, cum venero: ne ratio absentis habeatur; ut exercitum dimittat. "Dic, M. Tulli." Quid dicam? Exspecta (amabo te), dum Atticum conveniam? Non est locus ad tergiversandum. Contra Cæsarem? Ubi illæ sunt densæ dexteræ? nam, ut illi hoc liceret, adjuvi, rogatus ab ipso Ravennæ de Cœlio tribuno plebis. Ab ipso autem? etiam a Cnæo nostro, in illo divino tertio consulatu. Aliter sensero? αιδεομαι, non Pompeium modo, sed Τρωας, και Τρωαδας:

Πουλυδαμας μοι πρωτος ελεγχειην καταθησει.

Quis? tu ipse scilicet, laudator et factorum et scriptorum meorum. Hanc ergo plagam effugi per duos superiores Marcellorum consulatus, cum est actum de provinciâ Cæsaris. Nunc incido in discrimen ipsum. Itaque, ut stultus primus suam sententiam dicat, mihi valde placet, de triumpho nos moliri aliquid: extra Urbem esse cum justissimâ causâ. Tamen dabunt operam, ut eliciant sententiam meam.

Ridebis hoc loco fortasse. Quam vellem etiam nunc in provinciâ morari! Plane opus fuit, si hoc impendebat; etsi nil miserius: nam, οδου παρεργον, volo te hoc scire; omnia illa prima, quæ etiam tuis literis in cœlum ferebas, επιτηκτα fuerunt. Quam non est facilis virtus! quam vero difficilis ejus diuturna simulatio! Cum enim hoc rectum et gloriosum putarem, ex annuo sumtu, qui mihi decretus esset, me C. Cœlio quæstori relinquere annuum, referre in ærarium ad HS M; ingemuit nostra cohors, omne illud putans distribui sibi oportere; ut ego amicior invenirer Phrygum et Cilicum ærariis, quam nostro. Sed me non moverunt: nam et mea laus apud me

plurimum valuit: nec tamen quidquam honorifice in quemquam fieri potuit, quod prætermiserim.

Sed hæc fuerit, ut ait Thucydides, εκβολη λογου non inutilis. Tu autem de nostro statu cogitabis: primum, quo artificio tueamur benevolentiam Cæsaris; deinde de ipso triumpho, quem video, nisi reipublicæ tempora impedient, ευποριστον. Judico autem, cum ex literis amicorum, tum ex supplicatione; quam qui non decrevit, plus decrevit, quam si omnes decrêsset triumphos. Ei porro assensus est unus, familiaris meus, Favonius, alter iratus, Hirrus. Cato autem et scribendo affuit, et ad me de sententiâ suâ jucundissimas literas misit. Sed tamen gratulans mihi Cæsar de supplicatione, triumphat de sententiâ Catonis: nec scribit, quid ille sententiæ dixerit, sed tantum, supplicationem eum mihi non decrevisse.

Redeo ad Hirrum. Cœperas eum mihi placare: perfice. Habes Scrofam, habes Silium. Ad eos ego etiam antea scripsi, et ad ipsum Hirrum. Locutus enim erat cum iis commode, se potuisse impedire, sed noluisse: assensum tamen esse Catoni, amicissimo meo; cum is honorificentissimam in me sententiam dixisset; nec me ad se ullas literas misisse, cum ad omnes mitterem. Verum dicebat. Ad eum enim solum, et ad Crassipedem, non scripseram.

Atque hæc de rebus forensibus. Redeamus domum. Disjungere me ab illo volo. Mirus est φυρατης, germanus Lartidius.

Αλλα τα μεν προτετυχθαι εασομεν, αχνυμενοι περ.

Reliqua expediamus. Hoc primum, quo accessit cura dolori meo: sed hoc tamen (quidquid est) Precianum, cum iis rationibus, quas ille meas tractat, admisceri nolo. Scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me, quidquid possem nummorum, ad apparatum sperati triumphi ad te redacturum. Ista puto αμεμπτα fore: verum, ut lubebit. Hanc quoque

suscipe curam, quemadmodum experiamur. Id et ostendisti quibusdam literis, ex Epiro an Athenis datis; et in eo ego te adjuvabo.

(2.) CICERO ATTICO S.

Brundisium venimus VII Calend. Decembres, usi tuâ felicitate navigandi: ita belle nobis flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites. (Hunc σπονδειαζοντα, si cui voles των νεωτερων, pro tuo, vendita.)

Invaletudo tua me valde conturbat: significant enim tuæ literæ, te prorsus laborare. Ego autem, cum sciam, quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor, quod te cogat cedere, et propemodum infringat; etsi alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse, et alteram leviorem accedere. Terentia vero, quæ quidem eodem tempore ad portam Brundisinam venit, quo ego in portum, mihique obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixisse narrabat, etiam eam decessisse. Quod si ita est, est quod maxime (mehercule) opto; idque spero tuâ prudentiâ et temperantiâ te consecutum.

Venio ad epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore accepi, aliam aliâ jucundiorem, quæ quidem erant tuâ manu: nam Alexidis manum amabam, quod tam prope accedebat ad similitudinem tuæ literæ; non amabam, quod indicabat te non valere. Cujus quoniam mentio facta est; Tironem Patris ægrum reliqui, adolescentem, ut nôsti, (et adde, si quid vis) probum: nihil vidi melius: itaque careo ægre. Quamquam videbatur se non graviter habere; tamen sum sollicitus, maximamque spem habeo in M' Curii diligentiâ, de quâ ad me scripsit Tiro, et multi nuntiârunt. Curius autem ipse sensit, quam tu velles se a me diligi; et eo sum admodum delectatus: et (mehercule) est, quam facile diligas, αυτοχθων in homine urbanitas. Ejus testamentum deporto Ro-

mam, Ciceronum signis obsignatum, cohortisque prætoriæ: fecit palam te ex libellâ, me ex teruncio.

In Actio Corcyræ Alexio me opipare muneratus est. Quinto Ciceroni obsisti non potuit, quominus Thyamim videret. Filiolâ tuâ te delectari lætor, et probari tibi φυσικην esse, την προς τα τεκνα. Etenim, si hæc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturæ adjunctio; quâ sublatâ, vitæ societas tollitur. "Bene eveniat," inquit Carneades, spurce; sed tamen prudentius, quam Lucius noster et Patron; qui, cum omnia ad se referant, nec quidquam alterius causâ fieri putent, et cum eâ re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quo id naturâ rectum sit; non intelligunt, se de callido homine loqui, non de bono viro. Sed hæc, opinor, sunt in iis libris, quos tu laudando, animos mihi addidisti.

Redeo ad rem. Commodo exspectabam epistolam, quam Philoxeno dedisses: scripseras enim, in eâ esse de sermone Pompeii Neapolitano. Eam mihi Patron Brundisii reddidit: Corcyræ, ut opinor, acceperat. Nihil potuit esse jucundius: erat enim de re publicâ, de opinione, quam is vir haberet, integritatis meæ; de benevolentiâ, quam ostendit eo sermone, quem habuit de triumpho. Sed tamen hoc jucundissimum, quod intellexi, te ad eum venisse, ut ejus animum erga me perspiceres. Hoc mihi, inquam, accidit jucundissimum. De triumpho autem nulla me cupiditas unquam tenuit ante Bibuli impudentissimas literas, quas [amplissima] supplicatio consecuta est. A quo si ea gesta essent, quæ scripsit; gauderem, et honori faverem: nunc illum, qui pedem portâ, quoad hostis cis Euphraten fuit, non extulerit, honore augeri; me, in cujus exercitu spem illius exercitus habuit, idem non assequi, dedecus est nostrum, nostrum, inquam, te conjungens. Itaque omnia experiar; et (ut spero) assequar. Quod si tu valeres, jam mihi quædam explorata essent: sed, ut spero, valebis.

De rauduscolo Numeriano multum te amo. Hortensius quid egerit, aveo scire; Cato quid agat; qui quidem in me turpiter fuit malevolus. Dedit integritatis, justitiæ, clementiæ, fidei, mihi testimonium, quod non quærebam; quod postulabam, id negavit. Itaque Cæsar, iis literis, quibus mihi gratulatur, et omnia pollicetur, quo modo exsultat Catonis, in me ingratissimi, injuriâ! At hic idem Bibulo dierum XX. Ignosce mihi: non possum hæc ferre, nec feram.

Cupio ad omnes tuas epistolas; sed nihil necesse est: jam enim te videbo. Illud tamen de Chrysippo: nam de altero illo minus sum admiratus, operario homine: sed tamen ne illo quidem quidquam improbius. Chrysippum vero (quem ego, propter literularum nescio quid, libenter vidi, in honore habui) discedere a puero, insciente me? Mitto alia, quæ audio, multa: mitto furta: fugam non fero, quâ mihi nihil visum est sceleratius. Itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, prætoris, in eo qui eadem liber non juraret; me istos liberos non addixisse; præsertim cum adesset nemo, a quo recte vindicarentur. Id tu, ut videbitur, ita accipies: ego tibi assentiar.

Uni tuæ disertissimæ epistolæ non rescripsi, in quâ est de periculis reipublicæ. Quid rescriberem? Valde eram perturbatus: sed, ut nihil magnopere metuam, Parthi faciunt, qui repente Bibulum semivivum reliquerunt.

(3.) CICERO ATTICO S.

A. d. VIII Idus Decembres, Herculanum veni, et ibi tuas literas legi, quas Philotimus mihi reddidit: e quibus hanc primo adspectu voluptatem cepi, quod erant a te ipso scriptæ: deinde earum accuratissimâ diligentiâ sum mirum in modum delectatus. Ac pri-

mum illud, in quo te Dicæarcho assentiri negas, etsi cupidissime expetitum a me sit, et approbante te, ne diutius anno in provinciâ essem, tamen non est nostrâ contentione perfectum. Sic enim scito, verbum in senatu factum esse nunquam de ullo nostrûm, qui provincias obtinuimus, quo in his diutius, quam ex senatûs-consulto, maneremus: ut jam ne istius quidem rei culpam sustineam, quod minus diu fuerim in provinciâ, quam fortasse fuerit utile. Sed, "Quid si hoc melius?" sæpe opportune dici videtur, ut in hoc ipso. Sive enim ad concordiam res adduci potest, sive ad bonorum victoriam; utriusvis rei me aut adjutorem velim esse, aut certe non expertem. Sin vincuntur boni; ubicumque essem, unâ cum iis victus essem. Quare celeritas nostri reditûs αμεταμελητος debet esse.

Quod si ista nobis cogitatio de triumpho injecta non esset, quam tu quoque approbabas, næ, tu haud multum requireres illum virum, qui in sexto libro informatus est. Quid enim tibi faciam, qui illos libros devorâsti? Quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abjicere, si id erit rectius. Utrumque vero simul agi non potest, et de triumpho ambitiose, et de re publicâ libere. Sed ne dubitâris, quin, quod honestius, id mihi futurum sit antiquius. Nam, quod putas utilius esse, vel mihi quod tutius sit, vel etiam ut reipublicæ prodesse possim, me esse cum imperio; id coram considerabimus quale sit: habet enim res deliberationem; etsi ex parte magnâ tibi assentio.

De animo autem meo erga rempublicam, bene facis, quod non dubitas: et illud probe judicas, nequâquam satis, pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione, illum in me liberalem fuisse: ejusque rei causam vere explicas; et eis, quæ de Fabio Caninioque acta scribis, valde consentiunt: quæ si secus essent, totumque se ille in me profudisset; tamen illa, quam scribis, custos urbis, me præclaræ inscriptionis memorem esse cogeret; nec mihi concederet,

ut imitarer Volcatium, aut Servium, quibus tu es contentus; sed aliquid nos vellet nobis dignum et sentire et defendere. Quod quidem agerem, si liceret, alio modo, ac nunc agendum est.

De suâ potentiâ dimicant homines hoc tempore, periculo civitatis. Nam, si respublica defenditur; cur ea, consule isto ipso, defensa non est? cur ego, in cujus causâ reipublicæ salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi, aut cur illo modo, prorogatum est? cur tantopere pugnatum est, ut de ejus absentis ratione habendâ decem tribuni plebis ferrent? His ille rebus ita convaluit, ut nunc in uno civi spes ad resistendum sit: qui mallem tantas ei vires non dedisset, quam nunc tam valenti resisteret.

Sed, quoniam res eo deducta est, non quæram, (ut scribis) που σκαφος το των Ατρειδων; mihi σκαφος unum erit, quod a Pompeio gubernabitur. Illud ipsum, quod ais, Quid fiet, cum erit dictum, "Dic, M. Tulli?" συντομα, "Cn. Pompeio assentior." Ipsum tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor. Sic enim sentio; maximo in periculo rem esse. Vos scilicet plura, qui in Urbe estis: verumtamen hoc video, cum homine audacissimo paratissimoque negotium esse; omnes damnatos, omnes ignominiâ affectos, omnes damnatione ignominiâque dignos, illuc facere, omnem fere juventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valentes, addito C. Cassio, omnes, qui ære alieno premantur; quos plures esse intelligo, quam putâram. Causam solum illa causa non habet; cæteris rebus abundat. Hîc omnia facere omnes, ne armis decernatur; quorum exitus semper incerti, nunc vero in alteram partem magis timendi.

Bibulus de provinciâ decessit; Veientonem præfecit. In decedendo erit, ut audio, tardior: quem cum ornavit Cato, declaravit, iis se solis non invi-

dere, quibus nihil aut non multum ad dignitatem posset accedere.

Nunc venio ad privata: fere enim respondi tuis literis de re publicâ, et iis quas in suburbano, et iis quas postea, scripsisti. Ad privata venio. Unum etiam de Cœlio. Tantum abest, ut meam ille sententiam moveat, ut valde ego ipsi, quod de suâ sententiâ decesserit, pœnitendum putem. Sed quid est, quod ei vici Lucceii sint addicti? Hoc te prætermisisse miror.

De Philotimo faciam equidem, ut mones. Sed ego mihi ab illo, hoc tempore, non rationes exspectabam, quas tibi edidit, verum id reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium meâ manu voluit, quodque idem in Asiâ mihi suâ manu scriptum dedit. Id si præstaret, quantum mihi æris alieni esse ibi edidit, tantum, et plus etiam, ipse mihi deberet. Sed in hoc genere, si modo per rem publicam licebit, non accusabimur posthac: neque (hercule) antea negligentes fuimus, sed amicorum multitudine occupati. Ergo utemur (ut polliceris) et operâ et consilio tuo: nec tibi erimus (ut spero) in eo molesti.

De serperastris cohortis meæ, nihil est, quod doleas: ipsi enim se collegerunt admiratione integritatis meæ. Sed me moverat nemo magis, quam is, quem tu neminem putas. Idem et initio fuerat, et nunc est egregius: sed, in ipsâ decessione, significavit, sperâsse se aliquid; et id, quod animum induxerat paulisper, non tenuit: sed cito ad se rediit; meisque honorificentissimis erga se officiis victus, pluris ea duxit, quam omnem pecuniam.

Ego a Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortensii legata cognovi. Nunc aveo scire, quid hominis sit, et quarum rerum auctionem instituat. Nescio enim, cur, cum portam Flumentanam Cœlius occupârit, ego Puteolos non meos faciam.

Venio ad "*Piræea*," in quo magis reprehendendus sum, quod, homo Romanus, *Piræea* scripserim, non *Piræeum* (sic enim omnes nostri locuti sunt), quam quod "*in*" addiderim. Non enim hoc, ut oppido, præposui, sed ut loco: et tamen Dionysius noster, qui est nobiscum, et Nicias Cous, non rebatur oppidum esse Piræea. Sed de re videro. Nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quod non, ut de oppido, locutus sum, sed ut de loco; secutusque sum, non dico Cæcilium, "Mane ut ex portu in Piræeum," (malus enim auctor Latinitatis est), sed Terentium, cujus fabellæ, propter elegantiam sermonis, putabantur a C. Lælio scribi:

"Heri aliquot adolescentuli coîmus in Piræeum."

Et idem, "Mercator hoc addebat, captam e Sunio." Quod si δημους oppida volumus esse; tam est oppidum Sunium, quam Piræeus. Sed, quoniam grammaticus es, si hoc mihi ζητημα persolveris, magnâ me molestiâ liberâris.

Ille mihi literas blandas mittit: facit idem pro eo Balbus. Mihi certum est, ab honestissimâ sententiâ digitum nusquam. Sed scis, illi reliquum quantum sit. Putasne igitur verendum esse, ne aut objiciat id nobis aliquis, si languidius, aut repetat, si fortius? Quid ad hæc reperis? Solvamus, inquis. Age, a Cœlio mutuabimur. Hoc tu tamen consideres, velim. Puto enim, in senatu si quando præclare pro re publicâ dixero, Tartessium istum tuum mihi exeunti, "Jube, sodes, nummos curare."

Quid superest? etiam. Gener est suavis mihi, Tulliæ, Terentiæ: quantumvis vel ingenii, vel humanitatis: satis: reliqua, quæ nôsti, ferenda. Scis enim, quos aperuerimus: qui omnes, præter eum, de quo per te egimus, rem me facere rentur: ipsis enim expensum nemo ferret. Sed hæc coram: nam multi sermonis sunt.

Tironis reficiendi spes est in M' Curio: cui ego

scripsi, tibi eum gratissimum facturum. Dat. V Id. Decembr. a Pontio ex Trebulano.

(4.) CICERO ATTICO S.

Dionysium, flagrantem desiderio tui, misi ad te, nec (mehercule) æquo animo; sed fuit concedendum: quem quidem cognovi cum doctum (quod mihi jam ante erat notum), tum sanctum, plenum officii, studiosum etiam meæ laudis, frugi hominem, ac, ne libertinum laudare videar, plane virum bonum.

Pompeium vidi IV Id. Decembres: fuimus unâ horas duas fortasse. Magnâ lætitiâ mihi visus est affici meo adventu: de triumpho hortari, suscipere partes suas; monere, ne ante in senatum accederem, quam rem confecissem; ne, dicendis sententiis, aliquem tribunum alienarem. Quid quæris? In hoc officio sermonis nihil potuit esse prolixius.

De re publicâ autem ita mecum locutus est, quasi non dubium bellum haberemus. Nihil ad spem concordiæ: plane illum ab se alienatum, cum ante intelligeret, tum vero proxime judicâsse: venisse Hirtium a Cæsare, qui esset illi familiarissimus; ad se non accessisse: et, cum ille a. d. VIII Idus Decemb. vesperi venisset, Balbus de totâ re constituisset a. d. VII ad Scipionem ante lucem venire; multâ de nocte eum profectum esse ad Cæsarem. Hoc illi τεκμηριῶδες videbatur esse alienationis. Quid multa? nihil me aliud consolatur, nisi quod illum, cui etiam inimici alterum consulatum, fortuna summam potentiam dederat, non arbitror fore tam amentem, ut hæc in discrimen adducat. Quod si ruere cœperit; næ, ego multa timeo, quæ non audeo scribere. Sed, ut nunc est, a. d. III Nonas Jan. ad Urbem cogito.

(5.) CICERO ATTICO S.

Multas uno tempore accepi epistolas tuas: quæ mihi, quamquam recentiora audiebam ex iis qui ad me veniebant, tamen erant jucundæ: studium enim et benevolentiam declarabant. Invaletudine tuâ moveor: et, Piliam in idem genus morbi delapsam, curam tibi afferre majorem sentio. Date igitur operam ut valeatis.

De Tirone, video tibi curæ esse; quem quidem ego, etsi mirabiles utilitates mihi præbet, cum valet, in omni genere vel negotiorum vel studiorum meorum, tamen, propter humanitatem et modestiam, malo salvum, quam propter usum meum.

Philogenes mecum nihil unquam de Luscieno locutus est: de cæteris rebus habes Dionysium. Sororem tuam non venisse in Arcanum, miror. De Chrysippo, meum consilium probari tibi, non moleste fero.

Ego in Tusculanum nihil sane hoc tempore: devium est τοις απαντωσιν, et habet alia δυσχρηστα. Sed de Formiano Tarracinam pridie Cal. Januarias: inde Pomtinam summam: inde Albanum Pompeii: ita ad Urbem III Nonas, natali meo.

De republicâ quotidie magis timeo. Non enim boni, ut putant, consentiunt. Quos ego equites Romanos, quos senatores, vidi? qui acerrime cum cætera, tum hoc iter Pompeii, vituperarent. Pace opus est. Ex victoriâ cum multa mala, tum certe tyrannus exsistet. Sed hæc propediem coram.

Jam plane mihi deest, quod ad te scribam: nec enim de re publicâ, quod uterque nostrûm scit eadem: et domestica nota sunt ambobus. Reliquum est jocari, si hic sinat: nam ego is sum, qui, illi concedi, putem utilius esse, quod postulat, quam signa conferri. Sero enim resistimus ei, quem per annos decem aluimus contra nos. Quid sentis igitur? inquis. Nihil scilicet, nisi de sententiâ tuâ; nec

prius quidem, quam nostrum negotium aut confecerimus, aut deposuerimus. Cura igitur ut valeas. Aliquando αποτριψαι quartanam istam diligentiâ, quæ in te summa est.

(6.) CICERO ATTICO S.

Plane deest, quod ad te scribam: nota omnia tibi sunt: nec ipse habeo a te quod exspectem. Tantum igitur nostrum illud sollenne servemus, ut ne quem istuc euntem sine literis dimittamus. De republicâ valde timeo: nec adhuc fere inveni, qui non concedendum putaret Cæsari, quod postularet, potius, quam depugnandum. Est illa quidem postulatio opinione valentior. Cur autem nunc primum ei resistamus? ου γαρ αν τοδε μειζον επει κακον, quam cum quinquennium prorogabamus; aut cum, ut absentis ratio haberetur, ferebamus: nisi forte hæc illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene parato pugnaremus.

Dices, quid tu igitur sensurus es? Non idem, quod dicturus. Sentiam enim omnia facienda, ne armis decertetur; dicam idem, quod Pompeius: neque id faciam humili animo. Sed rursus hoc permagnum reipublicæ malum est: at quodam modo mihi præter cæteros non rectum, me in tantis rebus a Pompeio dissidere.

(7.) CICERO ATTICO S.

"Dionysius, vir optimus (ut mihi quoque est perspectus), et doctissimus, tuique amantissimus, Romam venit XV Cal. Jan. et literas a te mihi reddidit:" tot enim verba sunt de Dionysio in epistolâ tuâ. Illud, [puto,] non adscribis; "et tibi gratias egit." Atqui certe ille agere debuit: et, si esset

factum, (quæ tua est humanitas) adscripsisses. Mihi autem nulla de eo παλινῳδία datur propter superioris epistolæ testimonium. Sit igitur sane bonus vir: hoc enim ipsum bene fecit, quod mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit.

Philogenes recte ad te scripsit. Curavit enim, quod debuit. Eum ego uti eâ pecuniâ volui, quoad liceret. Itaque usus est menses XIII. Pomtinum cupio valere: et, quod scribis in Urbem introîsse, vereor, quid sit: nam id, nisi gravi de causâ, non fecisset. Ego, quoniam IV Nonas Januarias Compitalicius dies est, nolo eo die in Albanum venire, ne molestus sim familiæ. Veniam III Nonas igitur: inde ad Urbem pridie Nonas. Tua λῆψις quem in diem incurrat, nescio; sed prorsus te commoveri incommodo valetudinis tuæ nolo.

De honore nostro, nisi quid occulte Cæsar per suos tribunos molitus erit, cætera videntur esse tranquilla: tranquillissimus autem animus meus, qui totum istuc æqui boni facit; et eo magis, quod jam a multis audio constitutum esse Pompeio et ejus consilio, in Siciliam me mittere, quod imperium habeam. Id est Ἀβδηριτικόν. Nec enim senatus decrevit, nec populus jussit, me imperium in Siciliâ habere. Sin hoc respublica ad Pompeium defert; quî me magis, quam privatum aliquem, mittat? Itaque, si hoc imperium mihi molestum erit, utar eâ portâ, quam primum videro.

Nam, quod scribis, mirificam exspectationem esse mei, neque tamen quemquam bonorum, aut satis bonorum, dubitare, quid sensurus sim; ego, quos tu bonos esse dicas, non intelligo: ipse nullos novi; sed ita, si ordines bonorum quærimus: nam singulares sunt boni viri. Verum, in dissensionibus, ordines bonorum et genera quærenda sunt. Senatum bonum putas, per quem sine imperio provinciæ sunt? Nunquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi cœptum esset; quam sententiam senatus sequi no-

luit: ex quo factum est, ut Cæsari non succederetur. An publicanos? qui nunquam firmi; sed nunc Cæsari sunt amicissimi. An fœneratores? an agricolas? quibus optatissimum est otium: nisi eos timere putas, ne sub regno sint, qui id nunquam, dummodo otiosi essent, recusârunt.

Quid ergo? Exercitum retinentis, cum legis dies transierit, rationem haberi placet? mihi vero ne absentis quidem. Sed, cum id datum est, illud unâ datum est. Annorum enim decem imperium, et ita latum, placet? Placet igitur etiam me expulsum, et agrum Campanum periisse, et adoptatum patricium a plebeio, Gaditanum a Mitylenæo: et Labieni divitiæ, et Mamurræ, placent, et Balbi horti et Tusculanum. Sed horum omnium fons unus est. Imbecillo resistendum fuit: et id erat facile. Nunc legiones XI, equitatus tantus, quantum volet; Transpadani, plebes urbana, tot tribuni plebis, tam perdita juventus, tantâ auctoritate dux, tantâ audaciâ. Cum hoc aut depugnandum est, aut habenda e lege ratio. Depugna, inquis, potius, quam servias: ut quid? si victus eris, proscribare? si viceris, tamen servias? Quid ergo, inquis, acturus es? Idem quod pecudes, quæ, dispulsæ, sui generis sequuntur greges. Ut bos armenta, sic ego bonos viros, aut eos, quicumque dicentur boni, sequar, etiam si ruent.

Quid sit optimum male contractis rebus, plane video. Nemini est enim exploratum, cum ad arma ventum est, quid futurum sit: at illud omnibus, si boni victi sunt, nec in cæde principum clementiorem hunc fore, quam Cinna fuerit, nec moderatiorem, quam Sulla, in pecuniis locupletium. Εμπολιτευομαι σοι jamdudum: et facerem diutius, nisi me lucerna desereret. Ad summam, "Dic, M. Tulli." Assentior Cn. Pompeio, id est T. Pomponio.

Alexim, humanissimum puerum, nisi forte, dum ego absum, adolescens factus est, (id enim agere videbatur) salvere jubeas, velim.

(8.) CICERO ATTICO S.

Quid opus est de Dionysio tam valde affirmare? an mihi nutus tuus non faceret fidem? Suspicionem autem eo mihi majorem tua taciturnitas attulerat, quod et tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis; et illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. Sed prorsus ita esse, ut scribis, mihi persuades. Itaque ego is in illum sum, quem tu me esse vis.

Diem tuum ego quoque ex epistolâ quâdam tuâ, quam incipiente febriculâ scripseras, mihi notaveram; et animadverteram, posse, pro re natâ, te non incommode ad me in Albanum venire III Nonas Januarias: sed (amabo te) nihil incommodo valetudinis feceris. Quid enim est tantum in uno aut altero die?

Dolabellam video, Liviæ testamento, cum duobus cohæredibus esse in triente; sed juberi mutare nomen. Est πολιτικον σκεμμα, rectumne sit nobili adolescenti mutare nomen mulieris testamento. Sed id φιλοσοφωτερον διευκρινησομεν, cum sciemus, quantum quasi sit in trientis triente.

Quod putâsti fore, ut, ante quam istuc venirem, Pompeium viderem; factum est ita: nam VI Cal. ad Lavernium me consecutus est. Unâ Formias venimus; et ab horâ octavâ ad vesperum secreto collocuti sumus.

Quod quæris, ecqua spes pacificationis sit; quantum ex Pompeii multo et accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est. Sic enim existimat, si ille, vel dimisso exercitu, consul factus sit, συγχυσιν της πολιτειας fore. Atque etiam putat, eum, cum audierit contra se diligenter parari, consulatum hoc anno neglecturum, ac potius exercitum provinciamque retenturum. Sin autem ille fureret; vehementer hominem contemnebat; et suis et reipublicæ copiis confidebat. Quid quæris? Etsi mihi crebro ξυνος Ενυαλιος

occurrebat; tamen levabar curâ, virum fortem et peritum, et plurimum auctoritate valentem, audiens, πολιτικως de pacis simulatæ periculis disserentem. Habebamus autem in manibus Antonii concionem, habitam X Cal. Januarias, in quâ erat accusatio Pompeii usque a togâ purâ, querela de damnatis, terror armorum: in quibus ille, Quid censes, aiebat, facturum esse ipsum, si in possessionem reipublicæ venerit, cum hæc quæstor ejus, infirmus et inops, audeat dicere? Quid multa? non modo non expetere pacem istam, sed etiam timere, visus est. [Ex illâ autem sententiâ, ira relinquendæ urbis] movet hominem, ut puto. Mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt nummi Cæsari, et instrumentum triumphi eo conferendum: est enim αμορφον, αντιπολιτευομενου χρεοφειλετην esse. Sed hæc, et multa alia, coram.

(9.) CICERO ATTICO S.

Quotidiene, inquis, a te accipiendæ literæ sunt? Si habebo, cui dem, quotidie. At jam ipse ades. Tum igitur, cum venero, desinam. Unas video mihi a te non esse redditas; quas L. Quintius, familiaris meus, cum ferret, ad bustum Basili vulneratus et despoliatus est. Videbis igitur, numquid fuerit in his, quod me scire opus sit: et simul tu hoc διευκρινησεις προβλημα sane πολιτικον: Cum sit necesse, aut haberi Cæsaris rationem, illo exercitum, vel per senatum vel per tribunos plebis, obtinente, aut persuadere Cæsari, ut tradat provinciam atque exercitum, et ita consul fiat; aut, si id non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione, illo patiente, atque obtinente provinciam; aut, si per tribunos plebis non patiatur, tamen quiescat, rem adduci ad interregnum; aut, si ob eam causam, quod ratio ejus non habeatur, exercitum adducat, armis cum eo con-

tendere; illum autem initium facere armorum, aut statim, nobis minus paratis, aut tum, cum comitiis, amicis ejus postulantibus, ut e lege ratio habeatur, impetratum non sit: ire autem ad arma, aut hanc unam ob causam, quod ratio non habeatur, aut additâ causâ, si forte tribunus plebis, senatum impediens, aut populum incitans, notatus, aut senatûsconsulto circumscriptus, aut sublatus, aut expulsus sit, dicensve se expulsum, ad illum confugerit: suscepto autem bello, aut tenenda sit Urbs, aut, eâ relictâ, ille commeatu et reliquis copiis intercludendus: quod horum malorum, quorum aliquod certe subeundum est, minimum putes.

Dices, profecto, persuaderi illi, ut tradat exercitum, et ita consul fiat. Est omnino id ejusmodi, ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit: idque eum, si non obtinet ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. Nobis autem, ut quidam [putat,] nihil est timendum magis, quam ille consul. At sic malo, inquies, quam cum exercitu. Certe: sed istud ipsum, [" *Sic*,"] magnum malum putet aliquis: neque ei remedium est ullum: cedendum est, si id volet. Vide consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore. At tum, imbecillus, plus, inquis, valuit, quam tota respublica. Quid nunc putas? et, eo consule, Pompeio certum est esse in Hispaniâ.

O rem miseram! si quidem id ipsum deterrimum est, quod recusari non potest; et quod ille si faciat, jam jam a bonis omnibus summam ineat gratiam. Tollamus igitur hoc, quo illum posse adduci negant: de reliquis quid est deterrimum? concedere illi, quod (ut idem dicit) impudentissime postulat. Nam quid impudentius? Tenuisti provinciam per decem annos, non tibi a senatu, sed a te ipso per vim et per factionem, datos. Præteriit tempus, non legis, sed libidinis tuæ: fac tamen, legis. Ut succedatur, decernitur: impedis; et aïs, Habe mei ratio-

nem. Habe tu nostrûm. Exercitum tu habeas diutius, quam populus jussit, invito senatu? Depugnes, oportet, nisi concedis. Cum bonâ quidem spe, ut ait idem, vel vincendi, vel in libertate moriendi. Jam si pugnandum est; quo tempore, in casu; quo consilio, in temporibus, situm est. Itaque te in eâ quæstione non exerceo. Ad ea, quæ dixi, affer, si quid habes. Equidem dies noctesque torqueor.

(10.) CICERO ATTICO S.

Subito consilium cepi, ut, antequam luceret, exirem; ne qui conspectus fieret, aut sermo, lictoribus præsertim laureatis. De reliquo, neque (hercule) quid agam, nec quid acturus sim, scio: ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consilii. Tibi vero quid suadeam, cujus ipse consilium exspecto? Cnæus noster quid consilii ceperit, capiatve, nescio, adhuc in oppidis coarctatus et stupens. Omnes, si in Italiâ consistat, erimus unâ: sin cedet, consilii res est. Adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. Tu, quæso, crebro ad me scribe, vel quod in buccam venerit.

(11.) CICERO ATTICO S.

Quæso, quid hoc est? aut quid agitur? mihi enim tenebræ sunt. "Cingulum," inquis, "nos tenemus: Anconem amisimus. Labienus discessit ab Cæsare." Utrum de imperatore populi Romani, an de Hannibale, loquimur? O hominem amentem et miserum, qui ne umbram quidem unquam του καλου viderit! Atque, hæc, ait, omnia facere se dignitatis causâ. Ubi est autem dignitas, nisi ubi honestas? Num honestum igitur, habere exercitum nullo publico consilio? occupare urbes civium,

quo facilior sit aditus ad patriam? χρεων αποκοπας, φυγαδων καθοδους, sexcenta alia scelera, moliri, την θεων μεγιστην ὡστ' εχειν τυραννιδα?

Sibi habeat suam fortunam. Unam (mehercule) tecum apricationem in illo Lucretino tuo sole malim, quam omnia istiusmodi regna; vel potius mori millies, quam semel istiusmodi quidquam cogitare. Quid si tu velis? inquis. Age quis est, cui velle non liceat? Sed ego hoc ipsum velle miserius esse duco, quam in crucem tolli. Una res est eâ miserior, adipisci, quod ita volueris. Sed hæc hactenus: libenter enim in his molestiis ενσχολαζω σοι. Redeamus ad nostrum.

Per fortunas! quale tibi consilium Pompeii videtur? hoc, quæro, quod Urbem reliquerit: ego enim απορω: tum nihil absurdius. Urbem tu relinquas? Ergo idem, si Galli venirent. Non est, inquit, in parietibus respublica. At in aris et focis. Fecit idem Themistocles. Fluctum enim totius barbariæ ferre urbs una non poterat. At idem Pericles non fecit, annum fere post quinquagesimum, cum, præter mœnia nihil teneret. Nostri olim, Urbe reliquâ captâ, arcem tamen retinuerunt.

Οὑτω που των προσθεν επευθομεθα κλεα ανδρων.

Rursus autem, ex dolore municipali, sermonibusque eorum quos convenio, videtur hoc consilium exitum habiturum. Mira hominum querela est, (nescio istic: sed facies ut sciam) sine magistratibus Urbem esse, sine senatu. Fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet. Quid quæris? alia causa facta est: nihil jam concedendum putant Cæsari. Hæc, tu mihi explica, qualia sint. Ego negotio præsum non turbulento. Vult enim me Pompeius esse, quem tota hæc Campana et maritima ora habeat επισκοπον, ad quem delectus et summa negotii referatur. Itaque vagus esse cogitabam.

Te puto jam videre, quæ sit ὁρμη Cæsaris, qui

populus, qui totius negotii status: ea, velim, scribas ad me, et quidem, quoniam mutabilia sunt, quam sæpissime. Acquiesco enim et scribens ad te, et legens tua.

(12.) CICERO ATTICO S.

Unam adhuc a te epistolam acceperam, datam XII Cal. in quâ significabatur, aliam te ante dedisse, quam non acceperam. Sed quæso, ut scribas quam sæpissime, non modo si quid scies aut audieris, sed etiam si quid suspicabere, maximeque, quid nobis faciendum aut non faciendum putes. Nam, quod rogas, curem ut scias quid Pompeius agat, ne ipsum quidem scire puto; nostrûm quidem nemo.

Vidi Lentulum consulem Formiis X Cal. vidi Libonem: plena timoris et erroris omnia. Ille iter Larinum: ibi enim cohortes, et Luceriæ, et Theani, reliquâque in Apuliâ. Inde utrum consistere uspiam velit, an mare transire, nescitur. Si manet; vereor, ne exercitum firmum habere non possit. Sin discedit; quo, aut quâ, aut quid nobis agendum sit, nescio. Nam istum quidem, cujus φαλαρισμον times, omnia teterrime facturum puto: nec eum rerum prolatio, nec senatûs magistratuumque discessus, nec ærarium clausum, tardabit.

Sed hæc (ut scribis) cito sciemus. Interim velim mihi ignoscas, quod ad te scribo tam multa toties. Acquiesco enim, et tuas volo elicere literas, maximeque consilium, quid agam, aut quo me pacto geram; demittamne me penitus in causam? Non deterreor periculo, sed dirumpor dolore. Tam nullo consilio, aut tam contra meum consilium, gesta esse omnia! An cuncter et tergiverser, et iis me dem, qui tenent, qui potiuntur? Αιδεομαι Τρωας: nec solum civis, sed etiam amici, officio revocor; etsi frangor sæpe misericordiâ puerorum.

Ut igitur ita perturbato, etsi te eadem sollicitant, scribe aliquid, et maxime, si Pompeius Italiâ cedet, quid nobis agendum putes. M' quidem Lepidus (nam fuimus unâ) eum finem statuit, L. Torquatus eumdem. Me cum multa, tum etiam lictores impediunt: nihil vidi unquam, quod minus explicari posset. Itaque a te nihil dum certi exquiro, sed quid videatur. Denique ipsam αποριαν tuam cupio cognoscere.

Labienum ab illo discessisse, propemodum constat. Si ita factum esset, ut ille Romam veniens magistratum et senatum Romæ offenderet, magno usui causæ nostræ fuisset. Damnâsse enim sceleris hominem amicum, reipublicæ causâ, videretur; quod nunc quoque videtur; sed minus prodest: non enim habet, cui prosit: eumque arbitror pœnitere: nisi forte id ipsum est falsum, discessisse illum: nos quidem pro certo habebamus. Et velim, (quamquam, ut scribis, domesticis te finibus tenes) formam mihi Urbis exponas; ecquod Pompeii desiderium, ecqua Cæsaris invidia, appareat: etiam quid censeas de Terentiâ et Tulliâ, Romæ eas esse, an mecum, an aliquo tuto loco. Et hæc, et si quid aliud, ad me scribas, velim, vel potius scriptites.

(13.) CICERO ATTICO S.

De Vennonianis rebus tibi assentior. Labienum ἥρωα judico. Facinus jamdiu nullum civile præclarius: qui, ut aliud nihil, hoc tamen profecit; dedit illi dolorem. Sed etiam ad summam profectum aliquid puto. Amo etiam Pisonem; cujus judicium de genero suspicor visum iri grave. Quamquam, genus belli quod sit, vides. Ita civile est, ut non ex civium dissensione, sed ex unius perditi civis audaciâ, natum sit. Is autem valet exercitu; tenet multos spe et promissis; omnia omnium concupivit.

Huic tradita Urbs est, nuda præsidio, referta copiis. Quid est, quod ab eo non metuas, qui illa templa et tecta, non patriam, sed prædam, putet? Quid autem sit acturus, aut quo modo, nescio, sine senatu, sine magistratu. Ne simulare quidem poterit quidquam πολιτικως.

Nos autem ubi exsurgere poterimus? aut quando? quorum dux quam αστρατηγητος, tu quoque animadvertis; cui ne Picena quidem nota fuerint; quam autem sine consilio, res testis. Ut enim alia omittam decem annorum peccata, quæ conditio non huic fugæ præstitit? Nec vero, nunc quid cogitet, scio: ac non desino per literas sciscitari. Nihil esse timidius constat, nihil perturbatius. Itaque nec præsidium (cujus parandi causâ ad Urbem retentus est), nec locum ac sedem præsidii ullam, video. Spes omnis in duabus, invidiose retentis, pæne alienis legionibus. Nam delectus adhuc quidem invitorum est, et a pugnando abhorrentium: conditionum autem amissum tempus est.

Quid futurum sit, non video. Commissum quidem a nobis certe est, sive a nostro duce, ut, e portu sine gubernaculis egressi, tempestati nos traderemus. Itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam. Nam mihi interdum amandandi videntur in Græciam. De Tulliâ autem et Terentiâ, cum mihi barbarorum adventus proponitur, omnia timeo: cum autem Dolabellæ venit in mentem, paulum respiro. Sed velim consideres, quid faciendum putes: primum προς το ασφαλες (aliter enim mihi de illis, ac de me ipso, consulendum est); deinde ad opiniones; ne reprehendamur, quod eas Romæ velimus esse in communi bonorum fugâ.

Quin etiam tibi et Peducæo, (scripsit enim ad me) quid faciatis, videndum est. Is enim splendor est vestrûm, ut eadem postulentur a vobis, quæ ab amplissimis civibus. Sed de hoc tu videbis, quippe cum de me ipso ac de meis te considerare velim.

Reliquum est, ut, et quid agatur, quoad poteris, explores, scribasque ad me, et quid ipse conjecturâ assequare; quod etiam a te magis exspecto: nam, acta omnibus nuntiantibus, a te exspecto futura. Μαντις δ' αριστος ... Loquacitati ignosces, quæ et me levat, ad te quidem scribentem, et elicit tuas literas.

Ænigma Oppiorum ex Veliâ plane non intellexi: est enim numero Platonis obscurius. Jam intellexi tuum. Oppios enim de Veliâ succones dicis. In eo æstuavi diu: quo aperto, reliqua patebant, et cum Terentiæ summâ congruebant.

L. Cæsarem vidi Minturnis a. d. VIII Cal. Febr. mane, cum absurdissimis mandatis, non hominem, sed scopas solutas: ut id ipsum mihi ille videatur irridendi causâ fecisse, qui tantis de rebus huic mandata dederit; nisi forte non dedit, et hic, sermone aliquo arrepto, pro mandatis abusus est. Labienus, vir meâ sententiâ magnus, Theanum venit a. d. IX Calendas: ibi Pompeium consulesque convenit. Qui sermo fuerit, et quid actum sit, scribam ad te, cum certum sciam. Pompeius ab Theano Larinum versus profectus est a. d. VIII Cal. Eo die mansit Venafri.

Aliquantum animi videtur nobis attulisse Labienus. Sed ego nondum habeo, quod ad te ex his locis scribam. Ista magis exspecto: quid illinc afferatur; quo pacto de Labieno ferat; quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli; quæ sit populi urbani voluntas; quæ tua conjectura de rebus futuris: hæc, velim, crebro, et quid tibi de mulieribus nostris placeat, et quid acturus ipse sis, scribas. Si scriberem ipse, longior epistola fuisset; sed dictavi propter lippitudinem.

(14.) CICERO ATTICO S.

A. d. VI Cal. Febr. Capuam Calibus proficiscens, cum leviter lippirem, has literas dedi. L. Cæ-

sar mandata Cæsaris detulit ad Pompeium a. d. VIII Cal. cum is esset cum consulibus Theani. Probata conditio est, sed ita, ut ille, de iis oppidis quæ extra suam provinciam occupavisset, præsidia deduceret. Id si fecisset, responsum est, ad Urbem nos redituros esse, et rem per senatum confecturos. Spero [etiam] in præsentia pacem nos habere: nam et illum furoris, et hunc nostrum copiarum, suppœnitet.

Me Pompeius Capuam venire voluit, et adjuvare delectum; in quo parum prolixe respondent Campani coloni. Gladiatores Cæsaris, qui Capuæ sunt, de quibus ante ad te falsum ex Torquati literis scripseram, sane commode Pompeius distribuit, binos singulis patribus-familiarum. Scutorum in ludo IƆƆ fuerunt: eruptionem facturi fuisse dicebantur. Sane multum in eo rei publicæ provisum est.

De mulieribus nostris, in quibus est tua soror, quæso, videas, ut satis honestum nobis sit, eas Romæ esse, cum cæteræ ullâ dignitate discesserint. Hoc scripsi ad eas, et ad te ipsum antea. Velim, eas cohortere, ut exeant; præsertim cum ea prædia in orâ maritimâ habeamus, cui ego præsum, ut in his pro re natâ non incommode possint esse. Nam, si quid offendimus, in genero nostro; quod quidem ego præstare non debeo. Sed id fit majus, quod mulieres nostræ, præter cæteras, Romæ remanserunt. Tu ipse cum Sexto, scire velim, quid cogites de exeundo, de totâque re quid existimes. Equidem ad pacem hortari non desino; quæ, vel injusta, utilior est quam justissimum bellum. Sed hæc, ut fors tulerit.

(15.) CICERO ATTICO S.

Ut ab Urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem, quin aliquid ad te literarum darem: non quo habe-

rem magnopere, quod scriberem; sed ut loquerer tecum absens; quo mihi, cum coram id non licet, nihil est jucundius.

Capuam cum venissem a. d. VI Calendas, pridie quam has literas dedi, consules conveni, multosque nostri ordinis. Omnes cupiebant Cæsarem, abductis præsidiis, stare conditionibus iis, quas tulisset. Uni Favonio, leges ab illo nobis imponi, non placebat: sed is haud auditus in consilio. Cato enim ipse jam servire, quam pugnare, mavult. Sed tamen ait, in senatu se adesse velle, cum de conditionibus agatur, si Cæsar adductus sit, ut præsidia deducat. Ita, quod maxime opus est, in Siciliam ire non curat: quod metuo ne obsit, in senatu esse vult. Postumus autem, de quo nominatim senatus decrevit, ut statim in Siciliam iret, Furfanoque succederet, negat se sine Catone iturum: et suam in senatu operam auctoritatemque quam magni æstimat. Ita res ad Fannium pervenit. Is cum imperio in Siciliam præmittitur.

In disputationibus nostris summa varietas est. Plerique negant, Cæsarem in conditione mansurum; postulataque hæc ab eo interposita esse, quo minus, quod opus esset ad bellum, a nobis pararetur. Ego autem eum puto facturum ut præsidia deducat. Vicerit enim, si consul factus erit; et minore scelere vicerit, quam quo ingressus est. Sed accipienda plaga est. Sumus enim flagitiose imparati, cum a militibus, tum a pecuniâ; quam quidem omnem, non modo privatam, quæ in Urbe est, sed etiam publicam, quæ in ærario est, illi reliquimus.

Pompeius ad legiones Attianas est profectus: Labienum secum habet. Ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

(16.) CICERO ATTICO S.

Omnes arbitror mihi tuas literas redditas esse, sed primas præpostere, reliquas ordine, quo sunt missæ, per Terentiam. De mandatis Cæsaris, adventuque Labieni, et responsis consulum ac Pompeii, scripsi ad te literis iis quas a. d. V Cal. Capuâ dedi: pluraque præterea in eamdem epistolam conjeci. Nunc has exspectationes habemus duas: unam, quid Cæsar acturus sit, cum acceperit ea, quæ referenda ad illum data sunt L. Cæsari; alteram, quid Pompeius agat: qui quidem ad me scribit, paucis diebus se firmum exercitum habiturum; spemque affert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse. Labienum secum habet, non dubitantem de imbecillitate Cæsaris copiarum: cujus adventu Cnæus noster multo animi plus habet.

Nos a consulibus Capuam venire jussi sumus ad Nonas Februarias. Capuâ profectus sum Formias a. d. III Calendas. Eo die cum Calibus tuas literas horâ fere nonâ accepissem, has statim dedi.

De Terentiâ et Tulliâ tibi assentior; ad quas scripseram, ad te ut referrent. Si nondum profectæ sunt, nihil est quod se moveant, quoad perspiciamus, quo loci sit res.

(17.) CICERO ATTICO S.

Tuæ literæ mihi gratæ jucundæque sunt. De pueris in Græciam transportandis tum cogitabam, cum fuga ex Italiâ quæri videbatur: nos enim Hispaniam peteremus: illis hoc æque commodum non erat. Tu ipse cum Sexto etiam nunc mihi videris Romæ recte esse posse. Etenim minime amici Pompeio nostro esse debetis: nemo enim unquam tantum de urbanis præsidiis detraxit. Videsne me etiam jocari? Scire jam te oportet, L. Cæsar quæ responsa referat

a Pompeio, quas ab eodem ad Cæsarem ferat literas. Scriptæ enim et datæ ita sunt, ut proponerentur in publico: in quo accusavi mecum ipse Pompeium, qui, cum scriptor luculentus esset, tantas res, atque eas quæ in omnium manus venturæ essent, Sextio nostro scribendas dederit. Itaque nihil unquam legi scriptum σηστιωδεστερον.

Perspici tamen ex literis Pompeii potest, nihil Cæsari negari, omniaque et cumulate, quæ postulet, dari, quæ ille, amentissimus fuerit, nisi acceperit, præsertim cum impudentissime postulaverit. Quis enim tu es, qui dicas, si in Hispaniam profectus erit, si præsidia dimiserit? Tamen conceditur; minus honeste nunc quidem, violatâ jam ab illo republicâ, illatoque bello, quam si olim de ratione habendâ impetrâsset: et tamen vereor, ut his ipsis contentus sit. Nam, cum ista mandata dedisset L. Cæsari, debuit esse paulo quietior, dum responsa referrentur. Dicitur autem nunc esse acerrimus.

Trebatius quidem scribit, se ab illo IX Cal. Febr. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad Urbem: nihil ei me gratius facere posse. Hæc verbis plurimis. Intellexi, ex dierum ratione, ut primum de discessu nostro Cæsar audîsset, laborare eum cœpisse, ne omnes abessemus. Itaque non dubito, quin ad Pisonem, quin ad Servium, scripserit. Illud admiror, non ipsum ad me scripsisse; non per Dolabellam, non per Cœlium, egisse: quamquam non adspernor Trebatii literas, a quo me unice diligi scio.

Rescripsi ad Trebatium, (nam ad ipsum Cæsarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui) quam illud hoc tempore esset difficile: me tamen in prædiis meis esse, neque delectum ullum, neque negotium, suscepisse. In quo quidem manebo, dum spes pacis erit: sin bellum geretur, non deero officio, nec dignitati meæ, pueros ὑπεκθεμενος in Græciam. Totam enim Italiam flagraturam bello intelligo: tantum mali excitatum partim ex improbis, partim ex invidis civibus.

Sed hæc, paucis diebus, ex illius ad nostra responsa responsis, intelligentur, quorsum evasura sint. Tum ad te scribam plura, si erit bellum: sin autem etiam induciæ, te ipsum, ut spero, videbo.

Ego IV Non. Febr. quo die has literas dedi, in Formiano, quo Capuâ redieram, mulieres exspectabam: quibus quidem scripseram, tuis literis admonitus, ut Romæ manerent: sed audio majorem quemdam in Urbe timorem esse. Capuæ Non. Febr. esse volebam, quia consules jusserant. Quidquid huc erit a Pompeio allatum, statim ad te scribam: tuasque de istis rebus literas exspectabo.

(18.) CICERO ATTICO S.

Quarto Non Febr. mulieres nostræ Formias venerunt: tuaque erga se officia, plena tui suavissimi studii, attulerunt. Eas ego, quoad sciremus utrum turpi pace nobis an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui, et unâ Cicerones. Ipse cum fratre Capuam ad consules (Nonis enim adesse jussi sumus) III Non. profectus sum, cum has literas dedi.

Responsa Pompeii grata populo, et probata concioni esse dicuntur. Ita putâram. Quæ quidem ille si repudiârit, jacebit. Si acceperit.... Utrum igitur, inquies, mavis? Responderem, si, quemadmodum parati essemus, scirem. Cassium, erat hîc auditum, expulsum Ancone, eamque urbem a nobis teneri. Si bellum futurum est, negotium utile.

Cæsarem quidem, L. Cæsare cum mandatis de pace misso, tamen aiunt acerrime delectum habere, loca occupare, vincire præsidiis. O perditum latronem! o vix ullo otio compensandam hanc reipublicæ turpitudinem! Sed stomachari desinamus; tempori pareamus; cum Pompeio in Hispaniam eamus. Hæc opto in malis; quoniam illius alterum consula-

tum a republicâ, ne datâ quidem occasione, repulimus. Sed hæc hactenus.

De Dionysio, fugit me ad te antea scribere: sed ita constitui; exspectare responsa Cæsaris, ut, si ad Urbem rediremus, ibi nos exspectaret; sin tardius id fieret, tum eum arcesseremus. Omnino quid ille facere debuerit in nostrâ illâ fugâ, quid docto homine et amico dignum fuerit, cum præsertim rogatus esset, scio. Sed hæc non nimis exquiro a Græcis. Tu tamen videbis, si erit (quod nolim) arcessendus, ne molesti simus invito.

Quintus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab Egnatio solvat: nec Egnatio voluntas deest: nec parum locuples est: sed, cum tale tempus sit, ut Q. Titinius (multum enim est nobiscum) viaticum se neget habere; idemque debitoribus suis denuntiârit, ut eodem fœnore uterentur; atque hoc idem etiam L. Ligus fecisse dicatur; nec hoc tempore aut domi nummos Quintus habeat, aut exigere ab Egnatio, aut versuram usquam facere, possit; miratur, te non habuisse rationem hujus publicæ difficultatis. Ego autem, etsi illud ψευδησιοδειον (ita enim putatur) observo, Μηδε δικην .... præsertim in te, a quo nihil unquam vidi temere fieri; tamen illius querelâ movebar. Hoc, quidquid est, te scire volui.

(19.) CICERO ATTICO S.

Nihil habeo, quod ad te scribam. Quin etiam epistolam, quam eram elucubratus, ad te non dedi. Erat enim plena spei bonæ; quod et concionis voluntatem audieram, et illum conditionibus usurum putabam, præsertim suis. Ecce tibi pridie Non. Febr. mane accepi literas tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Cæsaris legationem. Plane oppressi videmur; nec, quid consilii capiam, scio. Nec (mehercule) de me laboro: de

pueris quid agam, non habeo. Capuam tamen proficiscebar hæc scribens, quo facilius de Pompeii rebus cognoscerem.

(20.) CICERO ATTICO S.

Breviloquentem jam me tempus ipsum facit. Pacem enim desperavi: bellum nostri nullum administrant. Cave enim putes, quidquam esse minoris his consulibus: quorum ego spe audiendi, et cognoscendi nostri apparatûs, maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram jussus. Illi autem nondum venerant; sed erant venturi, inanes, imparati. Cnæus autem Luceriæ dicebatur esse, et adire cohortes legionum Attianarum, non firmissimarum. At illum ruere nuntiant, et jam jamque adesse, non ut manum conserat, (quîcum enim?) sed ut fugam intercludat.

Ego autem in Italiâ και συναποθανειν: nec te id consulo. Sin extra, quid ago? Ad manendum hiems, lictores, improvidi et negligentes duces; ad fugam hortatur amicitia Cnæi, causa bonorum, turpitudo conjungendi cum tyranno; qui quidem, incertum est, Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus.

Hæc, velim, explices, et me juves consilio: etsi te ipsum istic jam calere puto: sed tamen, quantum poteris. Ego si quid hîc hodie novi cognôro, scies: jam enim aderunt consules ad suas Nonas. Tuas quotidie literas exspectabo. Ad has autem, cum poteris, rescribes. Mulieres et Cicerones in Formiano reliqui.

(21.) CICERO ATTICO S.

De malis nostris tu prius audis, quam ego: istinc enim emanant. Boni autem, hinc quod exspectes, nihil est. Veni Capuam ad Nonas Febr. ita ut jusse-

rant consules. Eo die Lentulus venit sero: alter consul omnino non venerat VII Idus. Eo enim die ego Capuâ discessi, et mansi Calibus. Inde has literas postridie ante lucem dedi.

Hæc, Capuæ dum fui, cognovi: nihil in consulibus, nullum usquam delectum. Nec enim conquisitores φαινοπροσωπειν audent; cum ille adsit contra; cum noster dux nusquam sit, nihil agat: nec nomina dant: deficit enim, non voluntas, sed spes. Cnæus autem noster (o rem miseram et incredibilem!) ut totus jacet! Non animus est, non consilium, non copiæ, non diligentia. Mittam illa, fugam ab Urbe turpissimam, timidissimas in oppidis conciones, ignorationem non solum adversarii, sed etiam suarum copiarum. Hoc cujusmodi est? VII Id. Febr. Capuam C. Cassius tribunus plebis venit; attulit mandata ad consules, ut Romam venirent; pecuniam de sanctiore ærario auferrent, statim exirent Urbe relictâ. Redeant; quo præsidio? deinde exeant; quis sinat? Consul ei rescripsit, ut prius ipse in Picenum. At illud totum erat amissum: sciebat nemo, præter me ex literis Dolabellæ. Mihi dubium non erat, quin ille jam jamque foret in Apuliâ; Cnæus noster in navi.

Ego quid agam, σκεμμα magnum; neque (mehercule) mihi quidem ullum, nisi omnia essent acta turpissime, neque ego ullius consilii particeps: sed tamen, quod me deceat. Ipse me Cæsar ad pacem hortatur: sed antiquiores literæ, quam ruere cœpit. Dolabella, Cœlius, me illi valde satisfacere. Mira me αποριαtorquet. Juva me consilio, si potes: et tamen ista, quantum potes, provide. Nihil habeo, tantâ rerum perturbatione, quod scribam. Tuas literas exspecto.

(22.) CICERO ATTICO S.

Pedem in Italiâ video nullum esse, qui non in istius potestate sit. De Pompeio scio nihil; eumque, nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! Hujus autem nostri .... Sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor et crucior.

Tu cædem non sine causâ times; non quo minus quidquam Cæsari expediat ad diuturnitatem victoriæ et dominationis: sed video, quorum arbitrio sit acturus. Recte sit. Censeo cedendum de oppidis his. Egeo consilii. Quod optimum factu videbitur, facies. Cum Philotimo loquere: atque adeo Terentiam habebis Idibus. Ego quid agam? quâ aut terrâ aut mari persequar eum, qui ubi sit, nescio? Etsi terrâ quidem quî possum? mari, quo? Tradam igitur isti me? fac posse tuto (multi enim hortantur); num etiam honeste? nullo modo. Quid? a te petam consilium, ut soleo? Explicari res non potest. Sed tamen, si quid in mentem venit, velim scribas, et ipse quid sis acturus.

(23.) CICERO ATTICO S.

Quinto Id. Feb. vesperi a Philotimo literas accepi, Domitium exercitum firmum habere; cohortes ex Piceno, Lentulo et Thermo ducentibus, cum Domitii exercitu conjunctas esse; Cæsarem intercludi posse, eumque id timere; bonorum animos recreatos Romæ, improbos quasi perculsos.

Hæc, metuo equidem, ne sint somnia: sed tamen M' Lepidum, L. Torquatum, C. Cassium tribunum plebis, (hi enim sunt nobiscum, id est, in Formiano) Philotimi literæ ad vitam revocaverunt. Ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnes pæne jam captos esse, Pompeium Italiâ cedere:

quem quidem (o rem acerbam!) persequi Cæsar dicitur. Persequi Cæsar Pompeium? quid? ut interficiat? o me miserum! et non omnes nostra corpora opponimus? in quo tu quoque ingemiscis. Sed quid faciamus? victi, oppressi, capti plane sumus.

Ego tamen, Philotimi literis lectis, mutavi consilium de mulieribus; quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam: sed mihi venit in mentem, multum fore sermonem, me judicium jam de causâ publicâ fecisse; quâ desperatâ, quasi hunc gradum mei reditûs esse, quod mulieres revertissent. De me autem ipso tibi assentior, ne me dem incertæ et periculosæ fugæ; cum reipublicæ nihil prosim, nihil Pompeio, pro quo emori cum pie possum, tum lubenter. Manebo igitur: etsi vivere ....

Quod quæris, hîc quid agatur; tota Capua, et omnis hic delectus, jacet. Desperata res est; in fugâ omnes sunt; nisi quid ejusmodi fuerit, ut Pompeius istas Domitii copias cum suis conjungat. Sed videbamur omnia biduo triduove scituri. Cæsaris literarum exemplum tibi misi: rogâras enim; cui nos valde satisfacere, multi ad me scripserunt: quod patior facile, dum (ut adhuc) nihil faciam turpiter.

(24.) CICERO ATTICO S.

Philotimi literæ me quidem non nimis, sed eos qui in his locis erant, admodum delectârunt. Ecce postridie Cassio literæ Capuâ, a Lucretio, familiari ejus, Nigidium a Domitio Capuam venisse; eum dicere, Vibullium cum paucis militibus a Piceno currere ad Cnæum; confestim sequi Cæsarem; Domitium non habere militum III millia. Idem scripsit, consules Capuâ discessisse. Non dubito, quin Cnæus in fugâ sit; modo effugiat. A consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

(25.) CICERO ATTICO S.

Cum dedissem ad te literas tristes, et metuo ne veras, de Lucretii ad Cassium literis Capuâ missis; Cephalio venit a vobis: attulit etiam a te literas hilariores, nec tamen firmas, ut soles. Omnia facilius credere possum, quam quod scribitis, Pompeium exercitum habere. Nemo huc ita affert; omniaque, quæ nolim. O rem miseram! malas causas semper obtinuit, in optimâ concidit. Quid dicam? nisi, illud eum scîsse; neque enim erat difficile: hoc nescîsse. Erat enim ars difficilis, recte rempublicam regere. Sed jam jamque omnia sciemus, et scribemus ad te statim.

(26.) CICERO ATTICO S.

Non venit idem usu mihi, quod tu tibi scribis, "quoties exorior?" Ego enim nunc paulum exorior, et maxime quidem iis literis quæ Româ afferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus. Omnia erant facta hoc biduo lætiora. Itaque fuga, quæ parabatur, repressa est. Cæsaris interdicta,

"Si te secundo lumine hîc offendero,"

respuuntur. Bona de Domitio, præclara de Afranio, fama est.

Quod me amicissime admones, ut me integrum, quoad possim, servem; gratum est. Quod addis, ne propensior ad turpem causam videar; certe videri possum. Ego me ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, negavi esse: non quin rectum esset; sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi fraudem tulit. Plane eum, cui Cnæus noster alterum consulatum deferret et triumphum, (at quibus verbis! "pro suis rebus gestis amplissimis") inimicum habere nolue-

ram. Ego scio, et quem metuam, et quam ob rem. Sin erit bellum, ut video fore ; partes meæ non desiderabuntur.

De HS millibus XX Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus esse. Tibi autem, crebro ad me scribenti de ejus officio, nihil rescripsi ; quod diem ex die exspectabam, ut statuerem, quid esset faciendum. Nunc, ut video, pueri certe in Formiano videntur hiematuri : num et ego, nescio. Si enim erit bellum, cum Pompeio esse constitui. Quod habebo certi, faciam ut scias. Ego bellum fœdissimum futurum puto ; nisi qui (ut tu scis) Parthicus casus exstiterit.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

SCRIPTÆ sunt libri hujus epistolæ, consulibus L. Cornelio Lentulo et C. Claudio Marcello; continentque historiam dierum XVI, Pompeii videlicet Pompeianorumque trepidationem: curam in delectu habendo: gesta a Cæsare in Piceno, et in Pelignis ad Corfinium; Domitii, Domitianorumque deditionem; sollicitudinem Ciceronis, aut potius æstum, Atticum consulentis, si Pompeius Italiâ excedat, quid sibi faciendum sit, navigandumne cum illo, an in suis prædiis manendum; et multa in utramque partem disputantis.

(1.) CICERO ATTICO S.

Cum ad te literas dedissem, redditæ mihi literæ sunt a Pompeio. Cætera de rebus in Piceno gestis, quæ ad se Vibullius scripsisset; de delectu Domitii; quæ sunt vobis nota; nec tamen tam læta erant in

his literis, quam ad me Philotimus scripserat: (ipsam tibi epistolam misissem; sed subito fratris puer proficiscebatur: cras igitur mittam:) sed, in eâ Pompeii epistolâ, erat in extremo, ipsius manu: "Tu, censeo, Luceriam venias: nusquam eris tutius." Id ego in eam partem accepi; hæc oppida atque oram maritimam illum pro derelicto habere: nec sum miratus, eum, qui caput ipsum reliquisset, reliquis membris non parcere.

Ei statim rescripsi, hominemque certum misi de comitibus meis, non me quærere, ubi tutissime essem: si me vellet, suâ aut reipublicæ causâ, Luceriam venire, statim esse venturum: hortatusque sum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet.

Hoc me frustra scribere videbam. Sed, uti in Urbe retinendâ tunc, sic nunc in Italiâ non relinquendâ, testificabar sententiam meam. Sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiæ contrahantur: et ne is quidem locus stabilis, sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga. Quo minus mirere, si invitus in eam causam descendo, in quâ neque pacis neque victoriæ ratio quæsita sit unquam, sed semper flagitiosæ et calamitosæ fugæ.

Eundum; ut, quemcumque fors tulerit casum, subeam potius cum iis qui dicuntur esse boni, quam videar a bonis dissentire: etsi propediem video bonorum, id est, lautorum et locupletium, Urbem refertam fore, municipiis vero his relictis, refertissimam. Quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem. Nec me M' Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii, comitum pœniteret; quorum nemo nec stultior est quam L. Domitius, nec inconstantior quam App. Claudius.

Unus Pompeius me movet, beneficio, non auctoritate. Quam enim ille habeat auctoritatem in hac causâ, qui, cum omnes Cæsarem metuebamus, ipse eum diligebat? postquam ipse metuere cœpit, putat

omnes hostes illi oportere esse? Ibimus tamen Luceriam: nec eum fortasse delectabit noster adventus. Dissimulare enim non potero, mihi, quæ adhuc acta sunt, displicere.

Ego, si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem. Tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sane velim.

(2.) CICERO ATTICO S.

Mihi vero omnia grata; et quod scripsisti ad me, quæ audieras; et quod non credidisti, quæ digna diligentiâ meâ non erant; et quod monuisti, quod sentiebas. Ego ad Cæsarem unas Capuâ literas dedi, quibus ad ea rescripsi, quæ mecum ille de gladiatoribus suis egerat, breves, sed benevolentiam significantes, non modo sine contumeliâ, sed etiam cum maximâ laude, Pompeii: id enim illa sententia postulabat, quâ illum ad concordiam hortabar. Eas si quo ille misit, in publico proponat, velim. Alteras eodem die dedi, quo has ad te. Non potui non dare, cum et ipse ad me scripsisset, et Balbus. Earum exemplum ad te misi. Nihil arbitror fore, quod reprehendas. Si qua erunt, doce me, quo modo ea effugere possim. Nihil, inquies, omnino scripseris. Quî magis effugias eos qui volent fingere? Verumtamen ita faciam, quoad fieri poterit. Nam, quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum; facis amice tu quidem, mihique gratissimum: sed mihi videris aliud tu honestum meque dignum in hac causâ judicare, atque ego existimem. Mihi enim nihil ullâ in gente unquam, ab ullo auctore reipublicæ ac duce, turpius factum esse videtur, quam a nostro amico factum est: cujus ego vicem doleo: qui Urbem reliquit, id est, patriam; pro quâ et in quâ mori præclarum fuit.

Ignorare mihi videris, hæc quanta sit clades: es enim etiam nunc domi tuæ. Sed, invitis perditissimis

hominibus, esse diutius non potes. Hoc miserius, hoc turpius quidquam? Vagamur egentes cum conjugibus et liberis. In unius hominis, quotannis periculose ægrotantis, animâ positas omnes nostras spes habemus, non expulsi, sed evocati e patriâ; quam, non servandam ad reditum nostrum, sed diripiendam et inflammandam, reliquimus: ita multi nobiscum sunt, non in suburbanis, non in hortis, non in ipsâ urbe; et, si nunc sunt, non erunt. Nos interea, ne Capuæ quidem, sed Luceriæ: et oram quidem maritimam jam relinquemus; Afranium exspectabimus, et Petreium: nam in Labieno parum est dignitatis.

Hîc tu in me illud; "Des, id feras." Nihil de me dico; alii viderint. Hîc quidem quæ est? Domi vestræ estis, et eritis, omnes boni. Quis tum se mihi non ostendit? quis nunc adest hoc bello? sic enim jam appellandum est. Vibullii res gestæ sunt adhuc maximæ: id ex Pompeii literis cognosces: in quibus animadvertito illum locum, ubi erit διπλῆ. Videbis, de Cnæo nostro ipse Vibullius quid existimet.

Quo igitur hæc spectat oratio? Ego pro Pompeio lubenter emori possum. Facio pluris omnium hominum neminem: sed non ita uno in eo judico spem de salute reipublicæ. Significas enim aliquanto secus, quam solebas: ut etiam Italiâ, si ille cedat, putes cedendum. Quod ego nec reipublicæ puto esse utile, nec liberis meis; præterea neque rectum neque honestum. Sed cur? Poterisne igitur videre tyrannum? quasi intersit, audiam an videam, aut locupletior mihi sit quærendus auctor, quam Socrates; qui, cum XXX tyranni essent, pedem portâ non extulit. Est mihi præterea præcipua causa manendi; de quâ utinam aliquando tecum loquar! Ego, XIII Calendas, cum eâdem lucernâ hac epistolam scripsissem, quâ inflammâram tuam, Formiis ad Pompeium, si de pace ageretur, profecturus eram; si de bello, [videro.]

(3.) CICERO ATTICO S.

Maximis et miserrimis rebus perturbatus, cum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui. Deliberatio autem omnis hæc est: si Pompeius Italiâ cedat (quod eum facturum esse suspicor), quid mihi agendum putes: et, quo facilius consilium dare possis; quid in utramque partem mihi in mentem veniat, explicabo brevi.

Cum merita Pompeii summa erga salutem meam, familiaritasque, quæ mihi cum eo est, tum ipsa reipublicæ causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio, vel fortuna [cum fortunâ] conjungenda esse videatur. Accedit illud: si maneo, et illum comitatum optimorum et clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem; qui etsi multis rebus significat se nobis esse amicum, et, ut esset, a me est (tute scis) propter suspicionem hujus impendentis tempestatis, multo ante provisum; tamen utrumque considerandum est, et quanta fides ei sit habenda; et, si maxime exploratum eum nobis amicum fore, sitne viri fortis et boni civis, esse in eâ Urbe, in quâ cum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo præditus, non futurus sit sui juris: subeundumque periculum sit, cum aliquo forte dedecore, quando Pompeius rempublicam recuperârit. In hac parte hæc sunt. Vide nunc, quæ sint in alterâ.

Nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter; addo etiam, nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. Omitto illa vetera, quod istum in rempublicam ille aluit, auxit, armavit: ille legibus per vim et contra auspicia ferendis auctor: ille Galliæ ulterioris adjunctor: ille gener: ille, in adoptando P. Clodio, augur: ille restituendi mei, quam retinendi, studiosior: ille provinciæ propagator: ille absentis in omnibus adjutor: idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor reipublicæ

cœpit, contendit, ut decem tribuni plebis ferrent, ut absentis ratio haberetur; quod idem ipse sanxit lege quâdam suâ; Marcoque Marcello consuli, finienti [provinciis Galliis] Cal. Mart. restitit.

Sed, ut hæc omittam, quid fœdius, quid perturbatius hoc ab Urbe discessu, sive potius turpissimâ fugâ? Quæ conditio non accipienda fuit potius, quam relinquenda patria? Malæ conditiones erant, fateor: sed num quid hoc pejus? At recuperabit rempublicam. Quando? aut quid ad eam spem est parati? Non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad Urbem? Non pecunia omnis et publica et privata adversario tradita? denique nulla causa, nullæ vires, nulla sedes, quo concurrant, qui rempublicam defensam velint. Apulia delecta est, inanissima pars Italiæ, et ab impetu hujus belli remotissima: fuga et maritima opportunitas visa quæri desperatione.

Invite cepi Capuam, non quo munus illud defugerem, sed sic ne causam, in quâ nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor; bonorum autem esset aliquis, sed hebes, ut solet; et (ut ipse sensissem) multitudo et infirmus quisque propensus in alteram partem; multi mutationis rerum cupidi.

Dixi ipsi, me nihil suscepturum sine præsidio et sine pecuniâ. Itaque habui nihil omnino negotii; quod ab initio vidi, nihil quæri præter fugam. Eam si nunc sequor, quonam? Cum illo non: ad quem cum essem profectus, cognovi in iis locis esse Cæsarem, ut tuto Luceriam venire non possem. Infero Mari nobis, incerto cursu, hieme maximâ navigandum est. Age jam, cum fratre, an sine? cum filio, aut quomodo? in utrâque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos absentes fortunasque nostras? acrior, quam in cæterorum; quod putabit fortasse, in nobis violandis aliquid se habere populare. Age jam, has compedes, fasces, inquam, hos laureatos, efferre

ex Italiâ, quam molestum est! Qui autem locus erit nobis tutus, (ut jam placatis utamur fluctibus) antequam ad illum venerimus? quâ autem, aut quo, nihil scimus.

At, si restitero, et fuerit nobis in hac parte locus; idem fecero, quod in Cinnæ dominatione Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit; qui tamen ita dicere solebat, se, id fore, videre, quod factum est; sed malle, quam armatum ad patriæ mœnia accedere. Aliter Thrasybulus, et fortasse melius. Sed est certa quædam illa Mucii ratio atque sententia; est illa etiam Thrasybuli; et, cum sit necesse, servire tempori, et non amittere tempus, cum sit datum. Sed in hoc ipso habent tamen iidem fasces molestiam. Sit enim nobis amicus, quod incertum est: sed sit; deferet triumphum. Non accipere-ne periculosum sit, an accipere invidiosum ad bonos?

O rem, inquis, difficilem et inexplicabilem! Atqui explicanda est: quî enim fieri potest? Ac ne me existimâris ad manendum esse propensiorem, quod plura in eam partem verba fecerim; potest fieri, quod fit in multis quæstionibus, ut res verbosior hæc fuerit, illa verior: quamobrem, ut maximâ de re æquo animo deliberanti, ita mihi des consilium, velim.

Navis et in Caietâ est parata nobis, et Brundisii. Sed ecce nuntii, scribente me hæc ipsa noctu in Caleno, ecce literæ, Cæsarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu, et pugnare cupiente. Non puto etiam hoc Cnæum nostrum commissurum, ut Domitium relinquat: etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus præmiserat; legionem, a Fausto conscriptam, in Siciliam sibi placere a consule duci, scripserat ad consules. Sed turpe Domitium deserere erit, implorantem ejus auxilium.

Est quædam spes, mihi quidem non magna, sed in his locis firma, Afranium in Pirenæo cum Trebo-

nio pugnâsse, pulsum Trebonium, etiam Fabium tuum transîsse cum cohortibus: summa autem, Afranium cum magnis copiis adventare. Id si est, in Italiâ fortasse manebitur. Ego autem, cum esset incertum iter Cæsaris, quod vel ad Capuam vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompeium misi et literas; ipse, ne quo inciderem, reverti Formias. Hæc te scire volui, scripsique sedatiore animo, quam proxime scripseram, nullum meum judicium interponens, sed exquirens tuum.

(4.) CICERO ATTICO S.

Dionysius quidem tuus potius, quam noster (cujus ego cum satis cognôssem mores, tuo tamen potius stabam judicio, quam meo), ne tui quidem testimonii, quod ei sæpe apud me dederas, veritus, superbum se præbuit in fortunâ, quam putavit nostram fore: cujus fortunæ nos, quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quâdam gubernabimus. Cui qui noster honos, quod obsequium, quæ etiam ad cæteros contemti cujusdam hominis commendatio, defuit? ut meum judicium reprehendi a Quinto fratre, vulgoque ab omnibus, mallem, quam illum non efferre laudibus; Ciceronesque nostros meo potius labore subdoceri, quam me alium iis magistrum quærere. Ad quem ego quas literas, Dii immortales! miseram! quantum honoris significantes! quantum amoris! Dicæarchum (mehercule) aut Aristoxenum diceres arcessi, non unum omnium loquacissimum et minime aptum ad docendum. Sed est memoriâ bonâ. Me dicet esse meliore. Quibus literis ita respondit, ut ego nemini, cujus causam non reciperem. Semper enim, "Si potero; si ante susceptâ causâ non impediar." Nunquam reo cuiquam, tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno, tam præcise negavi, quam hic mihi. Plane

sine ullâ exceptione præcidit. Nihil cognovi ingratius: in quo vitio nihil mali non inest. Sed de hoc nimis multa.

Ego navem paravi: tuas literas tamen exspecto; ut sciam, quid respondeant consultationi meæ. Sulmone C. Attium Pelignum aperuisse Antonio portas, cum essent cohortes quinque, Q. Lucretium inde effugisse, scis; Cnæum ire Brundisium; Domitium desertum. Confecta res est.

(5.) CICERO ATTICO S.

Cum ante lucem VIII Cal. literas ad te de Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tuâ permotus, ut suspicor: quid enim putem aliud? etsi solet eum, cum aliquid furiose fecit, pœnitere. Nunquam autem certior fuit, quam in hoc negotio. Nam (quod ad te non scripseram) postea audivi, a tertio milliario tum eum

. . . . ῥιψαι
Πολλα ματην κεραεσσιν ες ηερα θυμηναντα·

multa, inquam, mala eum dixisse; suo capiti, ut aiunt. Sed (o meam mansuetudinem!) conjeceram in fasciculum unâ cum tuâ vehementem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo; nec ullam ob aliam causam Pollicem, servum a pedibus meis, Romam misi. Eo autem ad te scripsi, ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam; ne in illius manus perveniret.

Novi si quid esset, scripsissem. Pendeo animi exspectatione Corfiniensi; in quâ de salute reipublicæ decernitur. Tu fasciculum, qui est "Des M' Curio" inscriptus, velim, cures ad eum perferendum; Tironemque Curio commendes; ut ei, ut petii, si quid opus erit in sumtum, eroget.

(6.) CICERO ATTICO S.

Obsignatâ jam epistolâ, quam de nocte daturus eram, sicut dedi, (nam eam vesperi scripseram) C. Sosius prætor in Formianum venit ad M' Lepidum, vicinum nostrum, cujus quæstor fuit; Pompeii literarum ad consulem exemplum attulit.

"Literæ mihi a L. Domitio a. d. XIII Calend. Mart. allatæ sunt: earum exemplum infra scripsi. Nunc, ut ego non scribam, tuâ sponte te intelligere scio, quanti reipublicæ intersit, omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. Tu, si tibi videbitur, dabis operam, quamprimum ad nos venias. Præsidii Capuæ, quantum constitueritis esse satis, relinquas."

Deinde supposuit exemplum epistolæ Domitii, quod ego ad te pridie miseram. Dii immortales! qui me horror perfudit! quam sum sollicitus, quidnam futurum sit! Hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem .... Spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil mutâsse: nec tegentia hoc, quod cum fortiter et diligenter, tum etiam, hercule .... Modo enim audivi, quartanam a te discessisse. Moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset. Piliæ dic, non esse æquum, eam diutius habere, nec id esse vestræ concordiæ. Tironem nostrum ab alterâ relictum audio. Sed eum video in sumtum ab aliis mutuatum: ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogâram. Malo Tironis verecundiam in culpâ esse, quam illiberalitatem Curii.

(7.) CICERO ATTICO S.

Unum etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ut Domitio non subveniat. At nemo dubitat,

quin subsidio venturus sit. Ego non puto. Deseret igitur talem civem, et eos, quos unâ scis esse? cum habeat præsertim et ipse cohortes XXX? Nisi me omnia fallunt, deseret. Incredibiliter pertimuit: nihil spectat, nisi fugam: cui tu (video enim quid sentias) me comitem putas debere esse. Ego vero, quem fugiam, habeo; quem sequar, non habeo. Quod enim tu meum laudas, et memorandum dicis, malle quod dixerim me cum Pompeio vinci, quam cum istis vincere; ego vero malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat, aut qui mihi esse videbatur; cum hoc vero, qui ante fugit, quam scit, aut quem fugiat, aut quo, qui nostra tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui; contigit; victus sum.

Quod superest, nec ista videre possum, quæ nunquam timui ne viderem; nec (mehercule) istum, propter quem mihi non modo meis, sed memet ipso, carendum est.

Ad Philotimum scripsi de viatico, sive a Monetâ, (nemo enim solvit) sive ab Oppiis, tuis contubernalibus. Cætera apposita tibi mandabo.

(8.) CICERO ATTICO S.

O rem turpem, et eâ re miseram! sic enim sentio, id demum, aut potius id solum, esse miserum, quod turpe sit. Aluerat Cæsarem: eumdem repente timere cœperat: conditionem pacis nullam probârat: nihil ad bellum parârat: Urbem reliquerat: Picenum amiserat culpâ: in Apuliam se compegerat: ibat in Græciam: omnes nos ἀπροσφωνήτους, expertes sui tanti, tam inusitati consilii, relinquebat. Ecce subito literæ Domitii ad illum, ipsius ad consules. Fulsisse mihi videbatur τὸ καλὸν ad oculos ejus, et exclamâsse ille vir, qui esse debuit,

Προς τουθ' ὁ-τι χρη, και παλαμασθων,
Και παντ' επ' εμοι τεκταινεσθων.
Το γαρ ευ μετ' εμου.

At ille tibi, *πολλα χαιρειν τῳ καλῳ* dicens, pergit Brundisium. Domitium autem aiunt, re auditâ, et eos qui unâ essent, se tradidisse. O rem lugubrem! Itaque intercludor dolore, quominus ad te plura scribam. Tuas literas exspecto.

(9.) CICERO ATTICO S.

Epistolam meam quod pervulgatam scribis esse, non fero moleste. Quin etiam ipse multis dedi describendam. Ea enim et acciderunt jam et impendent, ut testatum esse velim, de pace quid senserim. Cum autem ad eam hortarer, eum præsertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quam si id, quod eum hortarer, convenire ejus sapientiæ dicerem. Eam si "admirabilem" dixi, cum eum ad salutem patriæ hortabar; non sum veritus, ne viderer assentari; cui tali in re lubenter me ad pedes abjecissem. Quâ autem est, "aliquid impertias temporis;" non est de pace, sed de me ipso, et de meo officio, ut aliquid cogitet. Nam, quod testificor, me expertem belli fuisse; etsi id re perspectum est, tamen eo scripsi, quo in suadendo plus auctoritatis haberem; eodemque pertinet, quod causam ejus probo.

Sed quid hæc nunc? Utinam aliquid profectum esset! næ ego istas literas in concione recitari velim; si quidem ille ipse, ad eumdem scribens, in publico proposuit epistolam illam, in quâ est, "pro tuis rebus gestis amplissimis:" amplioribusne, quam suis, quam Africani? Ita tempestas ferebat. Si quidem etiam vos duo tales ad quintum milliarium: quid, nunc ipsum, unde se recipienti? quid agenti? quid

acturo? Quanto autem ferocius ille causæ suæ confidet, cum vos, cum vestri similes, non modo frequentes, sed læto vultu gratulantes, viderit! Num igitur peccamus? Minime vos quidem. Sed tamen signa conturbantur, quibus voluntas a simulatione distingui posset. Quæ vero senatûs-consulta video? sed apertius, quam proposueram.

Ego Arpini volo esse pridie Calendas; deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. Ευγενη tua consilia, et tamen pro temporibus non incauta, mihi valde probantur. Lepido quidem (nam fere συνδιημερευομεν: quod gratissimum illi est) nunquam placuit ex Italiâ exire, Tullo multo minus: crebro enim illius literæ ab aliis ad nos commeant. Sed me illorum sententiæ minus movebant: minus multa dederant illi reipublicæ pignora. Tua (mehercule) auctoritas vehementer movet: affert enim et reliqui temporis recuperandi rationem, et præsentis tuendi.

Sed, obsecro te, quid hoc miserius, quam alterum plausus in fœdissimâ causâ quærere, alterum offensiones in optimâ? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? Et (mehercule), quamvis amemus Cnæum nostrum, ut et facimus, et debemus; tamen hoc, quod talibus viris non subvenit, laudare non possum. Nam, sive timuit; quid ignavius? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum cæde fore putavit; quid injustius?

Sed hæc omittamus; augemus enim dolorem retractando. VI Cal. vesperi Balbus minor ad me venit, occultâ viâ currens ad Lentulum consulem, missu Cæsaris, cum literis, cum mandatis, cum promissione provinciæ, Romam ut redeat; cui persuaderi posse non arbitror, nisi erit conventus. Idem aiebat, nihil malle Cæsarem, quam ut Pompeium assequeretur; id credo: et rediret in gratiam; id non credo; et metuo, ne omnis hæc clementia ad unam illam

crudelitatem colligatur. Balbus quidem major ad me scribit, nihil malle Cæsarem, quam, principe Pompeio, sine metu vivere. Tu (puto) hæc credis: sed, cum hæc scribebam V Calendas, Pompeius jam Brundisium venisse poterat. Expeditus enim antecesserat legiones Luceriâ. Sed hoc τερας horribili vigilantiâ, celeritate, diligentiâ est. Plane, quid futurum sit, nescio.

(10.) CICERO ATTICO S.

Dionysius cum ad me præter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime; tempora exposui: rogavi, ut diceret, quid haberet in animo: me nihil ab ipso invito contendere. Respondit, se, quod in nummis haberet, nescire quo loci esset: alios non solvere, aliorum diem nondum esse, dixit: etiam alia quædam de servulis suis, quare nobiscum esse non posset. Morem gessi: dimisi a me, ut magistrum Ciceronum, non lubenter; ut hominem ingratum, non invitus. Volui te scire, quid ego de ejus facto judicarem.

(11.) CICERO ATTICO S.

Quod me magno animi motu perturbatum putas; sum equidem, sed non tam magno, quam tibi fortasse videor. Levatur enim omnis cura, cum aut constitit consilium, aut cogitando nihil explicatur; lamentari autem licet: illud tamen, totos dies, vereor, ne, nihil cum proficiam, etiam dedecori sit studiis ac literis nostris. Consumo igitur omne tempus, considerans, quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus.

Tenesne igitur, moderatorem illum reipublicæ, quo referre velimus omnia? Nam sic quinto (ut opinor)

in libro loquitur Scipio: "Ut enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria; sic huic moderatori reipublicæ beata civium vita proposita est; ut opibus firma, copiis locuples, gloriâ ampla, virtute honesta sit. Hujus enim operis, maximi inter homines atque optimi, illum esse perfectorem volo."

Hoc Cnæus noster cum antea nunquam, tum in hac causâ minime, cogitavit. Dominatio quæsita ab utroque est; non id actum, beata et honesta civitas ut esset. Nec vero ille Urbem reliquit, quod eam tueri non posset; nec Italiam, quod eâ pelleretur: sed hoc a primo cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. Genus illud Sullani regni jampridem appetitur, multis, qui unâ sunt, cupientibus. An censes, nihil inter eos convenire, nullam pactionem fieri potuisse? Hodie potest: sed neutri σκοπος est ille, ut nos beati simus; uterque regnare vult.

Hæc, a te invitatus, breviter exposui. Voluisti enim me, quid de his malis sentirem, ostendere. Προθεσπιζω igitur, noster Attice, non ariolans, ut illa, cui nemo credidit, sed conjecturâ prospiciens;

"Jamque mari magno"....

Non multo (inquam) secus possem vaticinari: tanta malorum impendet Ιλιας. Atque hoc nostra gravior est causa, qui domi sumus, quam illorum qui unâ transierunt, quod illi quidem alterum metuunt, nos utrumque. Cur igitur, inquis, remansimus? Vel tibi paruimus; vel non occurrimus; vel hoc fuit rectius. Conculcari (inquam) miseram Italiam videbis proximâ æstate, et quati utriusque vi, mancipiis ex omni genere collectis: nec tam [proscriptio] pertimescenda, quæ Luceriæ multis sermonibus denuntiata est, quam [universus] interitus: tantas, in confligendo, utriusque vires video futuras.

Habes conjecturam meam: tu autem consolationis fortasse aliquid exspectâsti. Nihil invenio; nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil fœdius. Quod quæris, quid Cæsar ad me scripserit; quod sæpe: gratissimum sibi esse, quod quiêrim: oratque, in eo ut perseverem. Balbus minor hæc eadem mandata. Iter autem ejus erat ad Lentulum consulem cum literis Cæsaris, præmiorumque promissis, si Romam revertisset. Verum, cum habeo rationem dierum, ante puto transmissurum, quam potuerit conveniri.

Epistolarum Pompeii duarum, quas ad me misit, negligentiam, meamque in rescribendo diligentiam, volui tibi notam esse. Earum exempla ad te misi. Cæsaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus quid efficiat, exspecto. Utinam aliquid simile Parthicis rebus!

Simul aliquid audiero, scribam ad te: tu ad me, velim, bonorum sermones. Romæ frequentes esse dicuntur. Scio equidem te in publicum non prodire: sed tamen, audire te multa, necesse est. Memini librum tibi afferri a Demetrio Magnete (ad te missum scio) Περι Ὁμονοιας. Eum mihi, velim, mittas. Vides, quam causam mediter.

" *Cn. Magnus, Procos. S. D. M. Ciceroni, Imp.*

" Quintus Fabius ad me venit a. d. IV Calend. Febr. Is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XI, et cohortibus XIV quas Vibullius adduxit, ad me iter habere: habuisse in animo proficisci Corfinio, a. d. V Id. Februarias: C. Hirrum cum V cohortibus subsequi. Censeo, ad nos Luceriam venias: nam te hîc tutissime puto fore."

" *M. Cicero, Imp. S. D. Cn. Magno, Procos.*

" A. d. XV Calend. Martias, Formiis accepi tuas

literas; ex quibus ea, quæ in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multo, quam ut erat nobis nuntiatum; Vibulliique virtutem industriamque libenter agnovi. Nos adhuc in eâ orâ, ubi præpositi sumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus. Ea enim audiebamus, et ea verebamur, ut, quodcumque tu consilium præcepisses, id nobis persequendum putaremus.

"Nunc, quoniam auctoritate et consilio tuo in spe firmiore sumus; si teneri posse putas Tarracinam, et oram maritimam, in eâ manebo: etsi præsidia in oppidis nulla sunt. Nemo enim nostri ordinis in his locis est, præter M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem et industrium. Nam L. Torquatum, virum fortem et cum auctoritate, Formiis non habemus: ad te profectum arbitramur.

"Ego omnino (ut proxime tibi placuerat) Capuam veni eo ipso die, quo tu Teano Sidicino es profectus. Volueras enim me, cum M. Considio proprætore, illa negotia tueri. Cum eo venissem, vidi T. Ampium delectum habere diligentissime, ab eo accipere Libonem, summâ item diligentiâ, et in illâ coloniâ auctoritate. Fui Capuæ, quoad consules. Iterum, ut erat dictum ab consulibus, veni Capuam ad Nonas Februarias. Cum fuissem triduum, recepi me Formias.

"Nunc quod tuum consilium, aut quæ ratio belli sit, ignoro. Si tenendam hanc oram putas, quæ et opportunitatem et dignitatem habet, et egregios cives, et (ut arbitror) teneri potest; opus est esse, qui præsit. Sin omnia in unum locum contrahenda sunt; non dubito, quin ad te statim veniam: quo mihi nihil optatius est: idque tecum, quo die ab Urbe discessimus, locutus sum. Ego, si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro: et tamen, si (ut video) bellum gerendum est, confido me omnibus facile satisfacturum.

"M. Tullium, meum necessarium, ad te misi: cui tu, si tibi videretur, ad me literas dares."

"*Cn. Magnus, Procos. S. D. M. Ciceroni, Imp.*

"S. V. B. E. Tuas literas libenter legi. Recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. Consules ad eum exercitum, quem in Apuliâ habui, venerunt. Magnopere te hortor, pro tuo singulari perpetuoque studio in rempublicam, ut te ad nos conferas; ut communi consilio reipublicæ afflictæ opem atque auxilium feramus. Censeo, viâ Appiâ iter facias, et celeriter Brundisium venias."

"*M. Cicero, Imp. S. D. Cn. Magno, Procos.*

"Cum ad te literas misissem, quæ tibi Canusii redditæ sunt, suspicionem nullam habebam, te reipublicæ causâ mare transiturum; eramque in spe magnâ, fore, ut in Italiâ possemus aut concordiam constituere (quâ mihi nihil utilius videbatur), aut rempublicam summâ cum dignitate defendere. Interim, nondum meis literis ad te perlatis, ex his mandatis quæ D. Lælio ad consules dederas, certior tui consilii factus, non exspectavi, dum mihi a te literæ redderentur; confestimque, cum Quinto fratre, et cum liberis nostris, iter ad te in Apuliam facere cœpi. Cum Teanum Sidicinum venissem, C. Messius, familiaris tuus, mihi dixit, aliique complures, Cæsarem iter habere Capuam, et eo ipso die mansurum esse Æserniæ.

"Sane sum commotus; quod, si ita esset, non modo iter meum interclusum, sed me ipsum plane exceptum, putabam. Itaque tum Cales processi, ut ibi potissimum consisterem, dum certum nobis ab Æserniâ, de eo quod audieram, referretur. At mihi, cum Calibus essem, affertur literarum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum consulem misisses.

Hæ scriptæ sic erant: Literas tibi a L. Domitio a. d. XIII Cal. Mart. allatas esse (earumque exemplum subscripseras): magnique interesse reipublicæ scripseras, omnes copias primo quoque tempore in unum locum convenire; et ut, præsidii quod satis esset, Capuæ relinqueret.

"His ego literis lectis, in eâdem opinione fui, quâ reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium esse venturum: quo mihi, cum Cæsar ad oppidum castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar.

"Cum res in summâ exspectatione esset, utrumque simul audimus, et quæ Corfinii acta essent, et te iter Brundisium facere cœpisse: cumque nec mihi nec fratri meo dubium esset, quin Brundisium contenderemus; a multis, qui e Samnio Apuliâque veniebant, admoniti sumus, ut caveremus, ne exciperemur a Cæsare; quod is, in eadem loca, quæ nos petebamus, profectus, celerius etiam, quam nos possemus, eo, quo intenderet, venturus esset. Quod cum ita esset; nec mihi nec fratri meo, nec cuiquam amicorum, placuit committere, ut temeritas nostra non solum nobis, sed etiam reipublicæ, noceret; cum præsertim non dubitaremus, quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen jam consequi non possemus.

"Interim accepimus tuas literas, Canusio a. d. X Calend. Mart. datas, quibus nos hortaris, ut celerius Brundisium veniamus; quas cum accepissemus a. d. III Calend. Martias, non dubitabamus, quin tu jam Brundisium pervenisses: nobisque iter illud omnino interclusum videbatur, neque minus nos esse captos, quam qui Corfinium venissent. Neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo minus, qui, regionibus exclusi, intra præsidia, atque intra arma aliena, venissent.

"Quod cum ita sit, maxime vellem, primum, semper tecum fuisse; quod quidem tibi ostenderam,

cum a me Capuam rejiciebam: quod feci, non vitandi oneris causâ, sed quod videbam, teneri illam urbem sine exercitu non posse: accidere autem mihi nolebam, quod doleo viris fortissimis accidisse. Quoniam autem, tecum ut essem, non contigit; utinam tui consilii certior factus essem! Nam suspicione assequi non potui; quod omnia prius arbitratus sum fore, quam ut hæc reipublicæ causa in Italiâ non posset, duce te, consistere.

" Neque vero nunc consilium tuum reprehendo; sed fortunam reipublicæ lugeo: nec, si ego, quid tu sis secutus, non perspicio, idcirco minus existimo, te nihil nisi summâ ratione fecisse.

" Mea quæ semper fuerit sententia, primum de pace vel iniquâ conditione retinendâ, deinde de Urbe, (nam de Italiâ quidem nihil mihi unquam ostenderas) meminisse te arbitror. Sed mihi non sumo, ut meum consilium valere debuerit: secutus sum tuum; neque id reipublicæ causâ, de quâ desperavi, quæ et nunc afflicta est, nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest: sed te quærebam: tecum esse cupiebam: neque ejus rei facultatem, si qua erit, prætermittam.

" Ego me, in hac omni causâ, facile intelligebam pugnandi cupidis hominibus non satisfacere. Primum enim præ me tuli, me nihil malle, quam pacem; non quin eadem timerem, quæ illi: sed ea bello civili leviora ducebam. Inde, suscepto bello, cum pacis conditiones ad te afferri, a teque ad ea honorifice et large responderi viderem; duxi meam rationem; quam tibi facile me probaturum, pro tuo in me beneficio, arbitrabar.

" Memineram me esse unum, qui, pro meis maximis in rempublicam meritis, supplicia miserrima et crudelissima pertulissem: me esse unum, qui, si offendissem ejus animum, cui tum, cum jam in armis essemus, consulatus tamen alter, et triumphus amplissimus deferebatur, subjicerer eisdem [prœliis;] ut

mea persona semper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere populare.

"Atque hæc non ego prius sum suspicatus, quam mihi palam denuntiata sunt: neque ea tam pertimui, si subeunda essent, quam declinanda putavi, si honeste vitare possem. Quam brevem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides; reliqui facultatem res ademit.

"Iis autem, quibus non satisfacio, facile respondeo. Neque enim ego amicior C. Cæsari unquam fui, quam illi; neque illi amiciores reipublicæ, quam ego. Hoc inter me et illos interest; quod, cum et illi cives optimi sint, et ego ab istâ laude non absim, ego conditionibus (quod idem te intellexeram velle), illi armis, disceptari maluerunt. Quæ quoniam ratio vicit; perficiam profecto, ut neque respublica civis a me animum, neque tu amici, desideres."

(12.) CICERO ATTICO S.

Mihi molestior lippitudo erat etiam, quam ante fuerat. Dictare tamen hanc epistolam malui, quam Gallo Fabio, amantissimo utriusque nostrûm, nihil ad te literarum dare: nam pridie quidem, quoquo modo potueram, scripseram ipse eas literas, quarum vaticinationem falsam esse cupio. Hujus autem epistolæ non solum ea causa est, ut ne quis a me dies intermittatur, quin dem ad te literas; sed etiam hæc justior, ut a te impetrarem, ut sumeres aliquid temporis; quo quia tibi perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium plane volo, ut penitus intelligam.

Omnia sunt integra nobis. Nihil prætermissum est, quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem. Nam certe neque tum peccavi, cum imparatam jam Capuam (non solum ignaviæ delectûs, sed etiam perfidiæ, suspicionem fugiens)

accipere nolui; neque cum, post conditiones pacis per L. Cæsarem et Fabatum allatas, cavi, ne animum ejus offenderem, cui Pompeius jam armatus armato consulatum triumphumque deferret.

Nec vero hæc extrema quisquam potest jure reprehendere, quod mare non transierim: id enim, etsi erat deliberationis, tamen obire non potui: neque enim suspicari debui; præsertim cum, ex ipsius Pompeii literis, (idem, quod video te existimâsse) non dubitârim, quin is Domitio subventurus esset. Et plane, quid rectum, et quid faciendum mihi esset, diutius cogitare malui.

Primum igitur, hæc qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratius mihi perscribas, velim: deinde aliquid etiam in posterum prospicias; fingasque, quem me esse deceat, et ubi me plurimum prodesse reipublicæ sentias; ecquæ pacifica persona desideretur; an in bellatore sint omnia.

Atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua consilia; quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subiissem. Memini, quid mihi tum suaseris per Theophanem, per Culleonem: idque sæpe ingemiscens sum recordatus. Quare, nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos tum abjecimus; ut non solum gloriosis consiliis utamur, sed etiam paulo [salubribus.] Sed nihil præscribo. Accurate, velim, perscribas tuam ad me sententiam.

Volo etiam exquiras, quam diligentissime poteris, (habebis autem, per quos possis) quid Lentulus noster, quid Domitius, agat; quid acturus sit, quemadmodum nunc se gerant; num quem accusent, num cui succenseant. Quid dico, num cui? num Pompeio? Omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert: quod ipsius literis cognosci potest: quarum exemplum ad te mitto. Hæc igitur videbis; et (quod ad te ante scripsi) Demetrii Magnetis li-

brum, quem ad te misit, de Concordiâ, velim, mihi mittas.

" *Cn. Magnus, Procos. C. Marcello, L. Lentulo, Coss. S. D.*

" Ego, quod existimabam, dispersos nos, neque reipublicæ utiles, neque nobis præsidio esse posse, idcirco ad L. Domitium literas misi, primum uti ipse cum omni copiâ ad nos veniret: si de se dubitaret, ut cohortes XIX, quæ ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret. Quod veritus sum, factum est, ut Domitius implicaretur; neque ipse satis firmus esset ad castra facienda, quod meas XIX et suas XII cohortes tribus in oppidis distributas haberet (nam partim Albæ, partim Sulmone, collocavit); neque se, si vellet, expedire posset.

" Nunc scitote, me esse in summâ sollicitudine. Nam et tot et tales viros periculo obsidionis liberare cupio: neque subsidio ire possum; quod his duabus legionibus non puto esse committendum, ut illuc ducantur; ex quibus tamen non amplius XIV cohortes contrahere potui, quod Brundisium præsidium misi; neque Canusium sine præsidio, dum abessem, putavi esse dimittendum.

" D. Lælio mandâram (quod majores copias sperabam nos habituros), ut, si vobis videretur, alteruter vestrûm ad me veniret; alter in Siciliam cum eâ copiâ, quam Capuæ et circum Capuam comparâstis; et cum iis militibus, quos Faustus legit, proficisceretur: Domitius cum XII suis cohortibus eodem adjungeretur; reliquæ copiæ omnes Brundisium cogerentur, et inde navibus Dyrrhachium transportarentur.

" Nunc, cum hoc tempore nihilo magis ego, quam vos, subsidio Domitio ire possim, [se per montes explicare;] non est nobis committendum, ut ad has

XIV cohortes, quas ego dubio animo habeo, hostis accedere, aut in itinere me consequi, possit. Quamobrem, placitum est mihi, (ac ita video censeri Marcello, et cæteris nostri ordinis qui hîc sunt) ut Brundisium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo.

"Vos hortor, ut, quodcumque militum contrahere poteritis, contrahatis, et eodem veniatis quamprimum. Arma quæ ad me missuri eratis, iis, censeo, armetis milites, quos vobiscum habetis. Quæ arma superabunt, ea si Brundisium jumentis deportâritis, vehementer reipublicæ profueritis. De hac re velim nostros certiores faciatis: ego ad P. Lupum et C. Coponium, prætores, misi, ut se nobis conjungerent, et, militum quod haberent, ad vos deducerent."

"*Cn. Magnus, Procos. S. D. L. Domitio, Procos.*

"Miror, te ad me nihil scribere, et potius ab aliis, quam a te, de re publicâ me certiorem fieri. Nos, disjectâ manu, pares adversariis esse non possumus. Conjunctis nostris copiis, spero nos et reipublicæ et communi saluti prodesse. Quamobrem cum constituisses (ut Vibullius mihi scripserat) a. d. V Id. Februarias Corfinio proficisci cum exercitu, et ad me venire; miror, quid causæ fuerit, quare consilium mutâris. Nam illa causa, quam mihi Vibullius scribit, levis est, te propterea moratum esse, quod audieris, Cæsarem, Firmo progressum, in Castrum Truentinum venisse. Quanto enim magis appropinquare adversarius cœpit, eo tibi celerius agendum erat, ut te mecum conjungeres, priusquam Cæsar aut tuum iter impedire, aut me abs te excludere, posset.

"Quamobrem, etiam et etiam te rogo et hortor, (id, quod non destiti superioribus literis a te petere) ut primo quoque die Luceriam advenias, antequam copiæ, quas instituit Cæsar contrahere, in unum locum coactæ, nos a nobis distrahant. Sed, si erunt, qui te impediant, ut [villas] suas servent, æquum est

me a te impetrare, ut cohortes quæ ex Piceno et Camerino venerunt, quæ fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias."

" *Cn. Magnus, Procos. S. D. L. Domitio, Procos.*

" Literas abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIV Cal. Mart. in quibus literis scribis, tibi in animo esse, observare Cæsarem; et, si secundum mare ad me ire cœpisset, confestim in Samnium ad me venturum; sin autem ille circum istæc loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resistere velle.

" Te animo magno et forti istam rem agere existimo: sed diligentius nobis est videndum, ne, distracti, pares esse adversario non possimus; cum ille magnas copias habeat, et majores brevi habiturus sit. Non enim, pro tuâ prudentiâ, debes illud solum animadvertere, quot in præsentia cohortes contra te habeat Cæsar, sed quantas brevi tempore equitum et peditum copias contracturus sit: cui rei testimonio sunt literæ, quas Bussenius ad me misit; in quibus scribit (id, quod ab aliis quoque mihi scribitur) præsidia Curionem, quæ in Umbris et Tuscis erant, contrahere, et ad Cæsarem iter facere. Quæ si copiæ in unum locum fuerint coactæ, ut pars exercitûs ad Albam mittatur, pars ad te accedat; ut non pugnet, sed locis suis repugnet, hærebis: neque solus cum istâ copiâ tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas. Quamobrem te magnopere hortor, ut quamprimum cum omni copiâ huc venias. Consules constituerunt idem facere.

" Ego Metuscilio ad te mandata dedi, providendum esse, ne duæ legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Cæsaris committerentur. Quamobrem nolito commoveri, si audieris me regredi, si forte Cæsar ad me veniet. Cavendum enim puto esse, ne implicatus hæream. Nam neque castra, propter anni tempus et militum animos, facere possum; ne-

que ex omnibus oppidis contrahere copias expedit; ne receptum amittam. Itaque non amplius XIV cohortes Luceriam coëgi.

"Consules præsidia omnia deducturi sunt, aut in Siciliam ituri. Nam aut exercitum firmum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos posse, aut regiones ejusmodi obtinere, e quibus repugnemus: id quod neutrum nobis hoc tempore contingit; quod et magnam partem Italiæ Cæsar occupavit, et nos non habemus exercitum tam amplum, neque tam magnum, quam ille. Itaque nobis providendum est, ut summam rei publicæ rationem habeamus.

"Etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copiâ quamprimum ad me venias. Possumus etiam nunc rempublicam erigere, si communi consilio negotium administrabimus: sin distrahemur, infirmi erimus. Mihi hoc constitutum est.

"His literis scriptis, Sica a te mihi literas attulit et mandata. Quod me hortare, ut istuc veniam; id me facere non arbitror posse; quod non magnopere his legionibus confido."

"*Cn. Magnus, Procos. S. D. L. Domitio, Procos.*

"Literæ mihi a te redditæ sunt a. d. XIII Cal. Mart. in quibus scribis, Cæsarem apud Corfinium castra posuisse. Quod putavi et præmonui, fit, ut nec in præsentia committere tecum prœlium velit; et, omnibus copiis conductis, te implicet, ne ad me iter expeditum tibi sit; atque istas copias conjungere optimorum civium possis cum his legionibus, de quarum voluntate dubitamus: quo etiam magis tuis literis sum commotus. Neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntati satis confido, ut de omnibus fortunis reipublicæ dimicem; neque etiam, qui ex delectibus conscripti sunt a consulibus,

convenerunt. Quare da operam, si ullâ ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, huc quamprimum venias, antequam omnes copiæ adversariorum conveniant. Neque enim celeriter ex delectibus huc homines convenire possunt: et, si convenirent, quantum iis committendum sit (quod inter se ne noti quidem sunt) contra veteranas legiones, non te præterit."

(13.) CICERO ATTICO S.

Lippitudinis meæ signum tibi sit librarii manus, et eadem causa brevitatis: etsi nunc quidem, quod scriberem, nihil erat. Omnis exspectatio nostra erat in nuntiis Brundisinis. Si nactus hic esset Cnæum nostrum, spes dubia pacis: sin ille ante transmisisset, exitiosi belli metus. Sed videsne, in quem hominem inciderit respublica? quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? Si (mehercule) neminem occiderit, nec cuiquam quidquam ademerit, ab his, qui eum maxime timuerant, maxime diligetur.

Multum mecum municipales homines loquuntur, multum rusticani. Nihil prorsus aliud curant, nisi agros, nisi villulas, nisi nummulos suos. Et vide, quam conversa res est. Illum, quo antea confidebant, metuunt; hunc amant, quem timebant. Id quantis nostris peccatis vitiisque evenerit, non possum sine molestiâ cogitare. Quæ autem impendere putarem, scripseram ad te; et jam tuas literas exspectabam.

(14.) CICERO ATTICO S.

Non dubito, quin tibi odiosæ sint epistolæ quotidianæ, cum præsertim neque novâ de re aliquâ cer-

tiorem te faciam, neque novam denique jam reperiam scribendi ullam sententiam. Sed, si deditâ operâ, cum causa nulla esset, tabellarios ad te cum inanibus epistolis mitterem; facerem inepte. Euntibus vero, domesticis præsertim, ut nihil ad te dem literarum, facere non possum: et simul (crede mihi) requiesco paulum in his miseriis, cum quasi tecum loquor; cum vero tuas epistolas lego, multo etiam magis.

Omnino intelligo, nullum fuisse tempus post has fugas et formidines, quod magis debuerit mutum esse a literis; propterea quod neque Romæ quidquam auditur novi; nec in his locis, quæ a Brundisio absunt propius, quam tu, biduum aut triduum. Brundisii autem omne certamen vertitur hujus primi temporis: quâ quidem exspectatione torqueor. Sed omnia ante nos sciemus. Eodem enim die video Cæsarem a Corfinio post meridiem profectum esse, id est, Feralibus, quo Canusio mane Pompeium. Eo modo autem ambulat Cæsar, et iis diariis militum celeritatem incitat, ut timeam, ne citius ad Brundisium, quam opus sit, accesserit.

Dices, Quid igitur proficis, qui anticipes ejus rei molestiam, quam triduo sciturus sis? Nihil equidem. Sed (ut supra dixi) tecum perlibenter loquor: et simul scito, labare meum consilium illud, quod satis jam fixum videbatur. Non mihi satis idonei sunt auctores ii, qui a te probantur: quod enim unquam eorum in re publicâ forte factum exstitit? aut quis ab his ullam rem laude dignam desiderat? Nec (mehercule) laudandos existimo, qui trans mare, belli parandi causâ, profecti sunt; (quamquam hæc ferenda non erant:) video enim, quantum id bellum, et quam pestiferum, futurum sit: sed me movet unus vir; cujus fugientis comes, rempublicam recuperantis socius, videor esse debere.

Totiesne igitur sententiam mutas? Ego tecum, tamquam mecum, loquor. Quis autem est, tantâ

quidem de re, quin varie secum ipse disputet? Simul et elicere cupio sententiam tuam; si manet, ut firmior sim; si mutata est, ut tibi assentiar.

Omnino ad id, de quo dubito, pertinet, me scire, quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus. De Domitio varia audimus, modo esse [in Tiburtino Lepidi; modo cum Lepido accessisse ad Urbem;] quod item falsum video esse: ait enim Lepidus, eum nescio quo penetrâsse itineribus; occultandi sui causâ, an maris apiscendi, ne id quidem scit: ignorat enim de filio. Addit illud, sane molestum; pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non esse redditam. De Lentulo autem nihil audimus. Hæc, velim, exquiras, ad meque perscribas.

(15.) CICERO ATTICO S.

A. d. V Non. Mart. epistolas mihi tuas Ægypta reddidit, unam veterem IV Cal. quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus; in quâ exspectas, quidnam præmissus agat Vibullius; qui omnino non est visus a Cæsare; (in alterâ epistolâ, video, te scire, ita esse) et quemadmodum redeuntem excipiam Cæsarem; quem omnino vitare cogito; et, aut [Hæmonis fugam intendis,] commutationemque vitæ tuæ; quod tibi puto esse faciendum: et ignoras, Domitius cum fascibusne sit; quod cum scies, facies ut sciamus.

Habes ad primam epistolam. Secutæ sunt duæ, pridie Cal. ambæ datæ, quæ me convellerunt de pristino statu, jam tamen (ut ante ad te scripsi) labantem. Nec me movet, quod scribis, "Jovi ipsi iniquum:" nam periculum in utriusque iracundiâ positum est: victoria autem ita incerta, ut deterior causa paratior mihi esse videatur. Nec me consules

movent, qui ipsi plumâ aut folio facilius moventur. Officii me deliberatio cruciat, cruciavitque adhuc. Cautior certe est mansio: honestior existimatur trajectio. Malo interdum, multi me non caute, quam pauci non honeste, fecisse existiment.

De Lepido et Tullo quod quæris; illi vero non dubitant, quin Cæsari præsto futuri, in senatumque venturi sint.

Recentissima tua est epistola Cal. data; in quâ optas congressum, pacemque non desperas. Sed ego, cum hæc scribebam, nec illos congressuros, nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam conditionem accessurum, putabam.

Quod videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat; certe transeunt, vel, quo modo nunc est, transierunt. Sed memento, præter Appium, neminem esse fere, qui non jus habeat transeundi. Nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, Setenas, Fannius, Voconius, Sextius, ipsi consules, quibus more majorum concessum est, vel omnes adire provincias; aut legati sunt eorum. Sed nihil dissero. Quid placeat tibi, et quid propemodum rectum sit, intelligo.

Plura scriberem, si ipse possem. Sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelii literarum exemplum (quas eodem die accepi, quo tuas) misi ad te, ut meam vicem doleres, cum me derideri videres.

" *Balbus Ciceroni, Imp. S.*

" Obsecro te, Cicero, suscipe curam et cogitationem dignissimam tuæ virtutis, ut Cæsarem et Pompeium, perfidiâ hominum distractos, rursus in pristinam concordiam reducas. Crede mihi, Cæsarem non solum fore in tuâ potestate, sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse judicaturum, si huc te rejicis. Velim, idem Pompeius faciat; qui ut adduci tali

tempore ad ullam conditionem possit, magis opto, quam spero. Sed, cum constiterit, et timere desierit, tum incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimum apud eum valituram.

"Quod Lentulum meum, consulem, voluisti hîc remanere, Cæsari gratum, mihi vero gratissimum (medius fidius) fecisti. Nam illum tanti facio, [qui] non Cæsarem magis diligam: qui si passus esset nos secum, ut consuêramus, loqui, et non se totum etiam et etiam ab sermone nostro avertisset, minus miser, quam sum, essem. Nam cave putes, hoc tempore plus me quemquam cruciari; quod eum, quem ante me diligo, video in consulatu quidvis potius esse, quam consulem. Quod si voluerit tibi obtemperare, et nobis de Cæsare credere, et consulatum reliquum Romæ peragere, incipiam sperare, etiam consilio senatûs, auctore te, illo relatore, Pompeium et Cæsarem conjungi posse. Quod si factum erit, me satis vixisse putabo.

"Factum Cæsaris de Corfinio totum te probaturum scio: quomodo, in hujusmodi re, commodius cadere non potuit, quam ut res sine sanguine confieret. Balbi mei tuique adventu delectatum te, valde gaudeo. Is quæcumque tibi de Cæsare dixit, quæque Cæsar scripsit, scio, re tibi probabit, quæcumque fortuna ejus fuerit, verissime scripsisse."

(16.) CICERO ATTICO S.

Omnia mihi provisa sunt, præter occultum et tutum iter ad Mare Superum: hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni. Illuc autem, quo spectat animus, et quo res vocat, quâ veniam? cedendum enim est celeriter; ne forte quâ re impediar atque alliger. Nec vero ille me ducit, qui videtur; quem ego hominem απολιτικωτατον omnium jam ante cognôram; nunc vero etiam αστρατηγικωτατον. Non me

igitur is ducit, sed sermo hominum, qui ad me a Philotimo scribitur. Is enim me ab optimatibus ait conscindi. Quibus optimatibus, Dii boni? qui nunc quo modo occurrunt! quo modo autem se venditant Cæsari! Municipia vero Deum: nec simulant, ut cum de illo ægroto vota faciebant. Sed plane, quidquid mali hic Pisistratus non fecerit, tam gratum est, quam si alium facere prohibuerit. Hunc propitium sperant; illum iratum putant. Quas fieri censes απαντησεις ex oppidis? quos honores? Metuunt, inquies. Credo: sed (mehercule) illum magis. Hujus insidiosâ clementiâ delectantur: illius iracundiam formidant.

Judices DCCCL, qui præcipue Cnæo nostro delectabantur, ex quibus quotidie aliquem video, nescio quas ejus Lucerias horrent. Itaque quæro, qui sint isti optimates, qui me exturbent, cum ipsi domi maneant. Sed tamen, quicumque sunt, αιδεομαι Τρωας: etsi, quâ spe proficiscar, video; conjungoque me cum homine, magis ad vastandam Italiam, quam ad vincendum, parato: demum, quem exspecto ... Et quidem, cum hæc scribebam, IV Nonas, jam exspectabam aliquid a Brundisio. Quid autem aliquid? quam inde turpiter fugisset, et victor hic quâ se referret, et quo. Quod ubi audîssem, si ille Appiâ veniret, ego Arpinum cogitabam.

EPISTOLARUM TOMI SECUNDI FINIS.

EXCUDIT T. DAVISON, LONDINI.